DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14127

Zėl′va Memorial Book

Sefer zikaron Zelṿah = Zelva-memorial book

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

©2003 THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY AND
THE NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

TITLE	Sefer zikaron Zelṿah = Zelva-memorial book / ha-ʾorekh, Yeraḥmiʿel Morshṭain ; ḥavre ha-maʿarekhet, Yitsḥaḳ Shaleṿ ... [et al.].
IMPRINT	880-02 [Israel] : Irgun yotsʿe Zelṿah be-Yiśraʿel, 1984.
DESCRIPT	4, 193, xiii p. : ill. ; 25 cm.
SUBJECT	Jews -- Belarus -- Zėlʹva.
	Zėlʹva (Belarus) -- Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Belarus -- Zėlʹva.
ADD'L NAME	Moorstein, Yerachmiel.
ADD'L TITLE	Zelva memorial book

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

ספר זיכרון

זלווה

הערוך: ירחמיאל מורשטיין

חברי המערכת:
יצחק שלו, דורה גייגר, יהושע פריידין

בהוצאת ארגון יוצאי זלווה בישראל

תשמ"ד - 1984

*

ZELVA-MEMORIAL BOOK

Edited by Rachmiel Moorstein

Published by the Zelva Committee in Israel

Israel – 1984

דבר המערכת

לאחר כמה שנים של השקעת מאמצים, מחשבה ועבודה, הרי מונח לפנינו ספר זכרון - זלווה - בו הננו מתייחדים עם זכרם הקדוש של יקירינו אשר הושמדו בצורה כה איומה ומחרידה.

אין הספר מתיימר לשקף את כל צורת החיים המגוונים של חיי יקירינו, אולם מהווה מקור לא אכזב לזכרונות על שהיה ואיננו עוד.

לסיוע מיבצע הוצאת הספר, אנו מוצאים לחובה להודות לחברים :
עמנואל וישניאצקי, איסר זליקוביץ, מרדכי לושוביץ, מנחם לוין, זאב נסצקי וסלה קויאט.

תודה וברכה לחברינו באוסטרליה: האחים משה ויוסף סלוצקי, סנדר ספקטור והרץ בורודיצקי. בארץ: ליוסף ולשטיין, בארצות-הברית: לאפרים גלמן - על תרומותיהם.

יבואו על הברכה החברים אשר כתבו וצרפו תמונות.

תודה מיוחדת שלוחה בזה לחיה פריידין על עבודתה המסורה בהדפסת ספר זה על שלושת השפות שבו.

ברכות לכל בני עירנו באשר הם לשנה החדשה !

תל-אביב, ערה"ש תשמ"ה.

* * *

ה ת ו כ ן

		עמוד
מ ב ו א ,	ירחמיאל מורשטיין	1
מפת העיר,	יצחק שלו	
נר זיכרון,	יצחק שלו	
מסמכים של בית-התפוצות		5
ה צ ו ו א ה ,	ירחמיאל מורשטיין	7
סקירה על תולדות עירנו,	ירחמיאל מורשטיין	8
מפי הניצולים		32
הפרטיזנים,	משה סלוצקי	32
משפחה בין הפרטיזנים,	אלטע ואפרים גלמן תורגם ע"י י.מורשטיין	43
בודד ביער,	מרדכי לושוביץ	46
חיפוש זהב בקוטב הצפוני,	שמואל קגנוביץ	48
שנתיים בבור,	פייגל גרבר	50
קפצתי מרכבת המוות,	סנדר ספקטור	52
בנתיבות ההברחה,	אברהם לפין	54
בסיביר	סימה בורודיצקה	57
מזלווה לארצות-הברית	יוסף קפלן תורגם ע"י א.פריידין	61
נבואות האיכר אשר הצילו את חיי	יצחק שלו	63
מחנה השמדה בלזץ	יצחק שלו	67א
הצלתו של הרב קוסובסקי	יצחק שלו	68
המורה רחל	יצחק שלו	71
יום הכיפורים במשטר הסוביטי	יצחק שלו	75
הבריחה משטחי הכיבוש הגרמני	שולמית בקר-לייקין	76

עמוד

ז י כ ר ו נ ו ת

על זלווה שהייתה...	חיים גילוני (פריידין)	80
זיכרונות מהבית	דורה גייגר וחיה מיינר לבית צרבניק	94
העיירה שלי	יוסף וישניצקי	97
הפרידה מהבית	עמנואל וישניצקי	98
זיכרונות מעיירתי	דבושקה בר-ניר (רביץ)	99
לפני השואה	רבקה וסרמן (רביץ)	102
תחרות על פתיחת ארון הקודש ל"נעילה"	חיים סלוצקי	107
ל"ג בעומר	אהרן פריידין	109
חיי	ירחמיאל מורשטיין	110
עיירתי זלווה	יוסף סלוצקי תורגם ע"י י.מורשטיין	119
אבדן משפחתי	סאלה קויאט	121
אכילת "ימים"	ירחמיאל מורשטיין	123
אליקים הנוקם	יחרמיאל מורשטיין	125
המתאבדים	ירחמיאל מורשטיין	127
הקרבן האחרון	ירחמיאל מורשטיין	128
"חדשות מזלווה"	ירחמיאל מורשטיין	130
הביקור האחרון בזלווה	ירחמיאל מורשטיין	131
החנוונית ובעלה הלמדן	ירחמיאל מורשטיין	132
ה"בעל-תפילה"	ירחמיאל מורשטיין	133
מוסד מהלך בזלווה הסבתא לסקה ("באבה לסקה")	ירחמיאל מורשטיין	134
הפרידה מזלווה	ירחמיאל מורשטיין	136

עמוד

בני זלווה בארץ

עליית משפחות	ירחמיאל מורשטיין	155
אנשי הקיבוצים	ירחמיאל מורשטיין	156
הנפטרים בקיבוצים	ירחמיאל מורשטיין	157
גבורתו של אליעזר	ירחמיאל מורשטיין	158
החלוצה ובנה איש הפלמ"ח	ירחמיאל מורשטיין	159
מאמצים והישגים	ירחמיאל מורשטיין	159

זלווה לפני 100 שנה

לקט מעתון "הצפירה"	לוקט ע"י י. שלו	163
לקט מעתון "המליץ"	לוקט ע"י י. שלו	165
רשימת הניספים		169
רשימת בני זלווה שהיגרו לארצות התבל השונות		173
רשימת בני זלווה שעלו ארצה וצאצאיהם		174
רשימת בני זלווה שנפטרו בישראל		177
חורבן זלווה	שמואל ירינבבסקי תורגם ע"י י.מורשטיין	178

נכתב ביידיש

מבוא לקורא בעברית	ירחמיאל מורשטיין	183
שפת-היידיש	ירחמיאל מורשטיין	184
ליקווידאציע פון זעלווא	אפרים געלמאן	185
מיין משפחה	אפרים געלמאן	191

Page

ZELVA, From the Museum of the Jewish Diaspora

Introduction	R. Moorstein	I
My Life	R. Moorstein	II
The fate of my immediate family in Poland	Joseph Kaplan	VI
The Freidins of Zelva	Jack S. Berger	VII

ירחמיאל מורשטיין

מ ב ו א

במלחמת העולם השנייה (1939-1945) עלה הכורת על יהודי אירופה. בשואה האיומה ביותר בתולדות עמנו נספו שישה מיליונים בידי חיות הטרף הנאציים ועוזריהם המקומיים, אשר הובילום בייסורים ובתלאות לתאי הגזים והמשרפות במחנות ההשמדה.

גם על עירנו זלווה לא פסחה השואה. יקירינו, האבות, האימהות, האחים והאחיות, ובזרועותיהם הילדים, הובלו כצאן לטבח לטרבלינקה. שם נחנקו ונשרפו, כאשר חטאם היחיד היה - היותם יהודים, ומהקהילה היהודית הזאת לא נשאר זכר.

בעיר זו, ששכנה אי שם בבילורוסיה (רוסיה הלבנה), ואשר נכבשה במלחמת העולם הראשונה בידי הפולנים, חיו מאות בשנים אבותינו ואבות אבותינו.

הנוער שלנו בארץ איננו מודע לחשיבותה ומקומה של היהדות הגלותית ממנה באנו. המושג "גלות" לנוער זה הוא שם נרדף ליהודי חלש וחסר אונים, פוחד וחרד מכל גוי, קורע גזרות באמירת "תהלים", מסתגר בד' אמותיו ומצפה לביאת המשיח ... עלינו למסור לדורות הבאים, כי מתוך יהדות זו קמו לוחמים גאים, אשר ידעו להשיב מלחמה שערה בתקופות ובתנאים קשים.

הנני אחד מיוצאי זלווה, בן הדור האחרון, אשר שורשיו נעוצים עמוק עמוק באדמה הרוויה בדם קדושינו, אחד העדים האחרונים של החיים התוססים בה עד מחיקתה המזעזעת מעל מפת היהדות.

זכר קדושינו לא נתן לי מנוח בשנים האחרונות, והחלטתי, כי לא אנוח ולא אשקוט עד אשר אנציח את זכרם, ויחד עם בני עיר אחדים החלטנו לגשת בדחילו וברחימו ולהעלות בספר את הידוע לנו למען הדורות הבאים. המאמצים נשאו פרי ואנו בשלבי ביצוע.

אין בידינו מסמכים רשמיים, אף לא פנקס קהילה, על החיים המגוונים של היהודים, אשר התנהלו בכל תחומי הכלכלה והתרבות תוך עמל ויצירה. עדים לכך יוצאי עיר זו, אשר היו ועודם היום חלוצים: חברי קיבוצים, מחיי שממה, עובדים ופעילים בבניין הארץ ובביטחון, וכן בעלי השכלה גבוהה, אשר מוסיפים נדבכים חשובים בכל שטחי החיים.

הנני יליד ראשית המאה הנוכחית, ועל סמך זיכרונות אישיים בלבד אני מעלה בספר זיכרון זה ברטט ובקדושה ולו מעט מזער מאשר ידוע לי על החיים בזלווה בתקופה זו עד חורבנה.

חיי קהילה סדירים התנהלו בזלווה ללא פקיד אחד בשכר. הכול בוצע בהתנדבות, החל ממוסדות וכלה בארגונים. על אף המחסור, המצוקה הכלכלית והדאגה ללחם בשנות המלחמה, התארגנו יהודים, ובייחוד הנוער, במפלגות ציוניות ברובן, אך היו גם אוהדים ל"בונד" ואף לקומונה.

לשכה סוציאלית לא הייתה קיימת, אך כאשר יהודי היה נזקק, הוגשה לו עזרה מידי יהודים מתנדבים בצורות שונות. רבים היו הנזקקים, אך לא כולם פנו. אף אלמנות ויתומים ביכרו לרעוב ולא לקבל מתנת בשר ודם ... אי לכך, מפעל "מעות חיטין" - קמחא דפסחא היה מנוהל בסודיות. אף התורם לא ידע למי נועדה תרומתו. הכול האמינו ביושרם של העסקנים.

האחדות היהודית הנודעת מילאה את החיים בתוכן ובעניין. בהיוולד יהודי השתתפו כל מתפללי בית-המדרש בשמחה, ובפטירתו נסגרו כל החנויות בשעת הלוויה. כל ישראל היו ערבים זה לזה. הזמנות לשמחות, ולהבדיל - לאסונות, לא הודפסו. השמועה עברה בעיר כחץ מקשת. בשבת ובמועד שבתה העיר, והחנויות, רובן יהודיות, היו סגורות. אין יוצא ואין בא - לכאורה, שלטון יהודי מלא בענייני דת וחינוך.

אך על הבאים אחרינו לדעת, כי מצד שני נערמו קשיים על אותם יהודים בכל תחומי החיים, והקושי העיקרי בהם - היותם משוללי זכויות: אסור היה ליהודי להיבחר לראש העיר, אף לא לשמש כמנקה רחובות, ובשרתו בצבא נמנעה ממנו העלייה לדרגת קצונה. כאשר כבר נתקבלו יהודים לאוניברסיטה במידה זעומה, הרי היה עליהם לספוג פגיעות ועלבונות על כל צעד ושעל. גם לרכוש אדמה אסור היה ליהודי, והאפשרות להיחלץ ממצב מעיק זה הייתה קלושה.

באין חרושת ותעסוקה נראה העתיד לבני הנוער קודר ביותר. האנטישמיות הרימה ראש ומנעה שילוב כלשהו בחיי המדינה.

המסקנה היחידה אליה הגיעו עוד בראשית המאה הייתה - הגירה. כמה עשרות התגברו על הקשיים, הבריחו גבולות והצליחו להגיע לבסוף לארצות הברית. ביניהם היו שלושת אחי אבי ואח אמי. בתקופת מלחמת העולם הראשונה אותם מהגרים היוו משענת למשפחות, רובן חסרי כול בעיר קטנה, אשר תוך שנות המלחמה שטפוה צבאות רבים, ושלא בטובתה החליפה שלטון תכופות.

כאשר הוכרזה הצהרת בלפור,ראו בה רוב היהודים אתחלתא דגאולה. הכמיהה לציון גברה,ובני הנוער בהסתדרויות וב"החלוץ" החלו לתכנן את עלייתם לארץ ישראל.

לרוב הנוער בזלווה לא היו האמצעים להוצאות הדרך, כי על כן רובם ככולם היו ממשפחות עניות ומרובות ילדים. הסתדרות "החלוץ" ארגנה אפוא "קבוצת הכשרה", שהכשירה אותם לעבודת כפיים כדי לעלות לארץ-ישראל בבוא העת. אך ממשלת המנדט, אשר שלטה אז בארץ, הקציבה מספר זעום של סרטיפיקטים (רישיונות עלייה) ורובם לא הספיקו לעלות. הדרך השנייה לעלייה - הוכחת בעל הון של 1000 ליי"ש היה מעין לעג לרש...

בשלהי המלחמה העולמית השנייה התארגנה עלייה בלתי ליגלית, אשר תבעה אף היא קרבנות יקרים, ורבים ירדו למצולות ים ...

וכך רק בודדים, כחמישים נפש מעירנו זלווה, הצליחו בדרך לא דרך לעלות ארצה. השלטון הבריטי בפלשתינה (א"י) מנע את כניסתם של היתר, וכך, להוותנו, הוכחדו הורינו, אחינו ואחיותינו, ולא נשאר לנו אלא להנציח את זכרם היקר. הדבר היחידי שיכולנו לעשות לזכר קדושינו הוא להציב מצבה זו, אשר תעמוד לדורי דורות.

נוסף לספר זיכרון זה מודבק לוח שיש לזכר הקדושים על אחד הקירות במרתף השואה בירושלים, לוח אחר ביער הקדושים, וכן מצבת גליל וולקוביסק בבית העלמין בנחלת-יצחק ובה מוזכרת זלווה בין יתר ערי הגליל.

ת נ צ ב " ה ל נ צ ח נ צ ח י ם !

באזכרה לקדושי זלווה ב- 18.1.1983 השתתפו 22 מבני עירנו מכל קצווי הארץ ביזמתי ובהשתתפותם הפעילה של יצחק שלו ודורה גייגר. לאחר שקראתי את ההקדמה הזאת,קיבלו הנוכחים את היזמה לפעול למען הוצאת ספר זה, ורבים אף הכניסו באותו מעמד 1000 שקל למטרה זו. נוסף לוועד היוזם הפעיל נבחרו גם מנחם לוין, מרדכי לושוביץ וסלה קויאט.

פנחס לוין

הבעת הערכה !

הגענו להוצאת ספר הזיכרון של עירנו זלווה, אשר נמחקה מן המפה בידי הצוררים הנאציים ועוזריהם.

יקירנו בני העיר שלא הספיקו, לדאבוננו, לעזוב את עמק הבכא והובלו לתאי הגאזים של טרבלינקה, נספו בצורה מחרידה ומזעזעת, ולא נשאר שום זכר מקהילה זו, שהתקיימה מאות בשנים.

לא נשאר לנו אלא להנציח את זכרם הקדוש בכתיבת קורות השואה של בני עירנו בספר הנצחה זה.

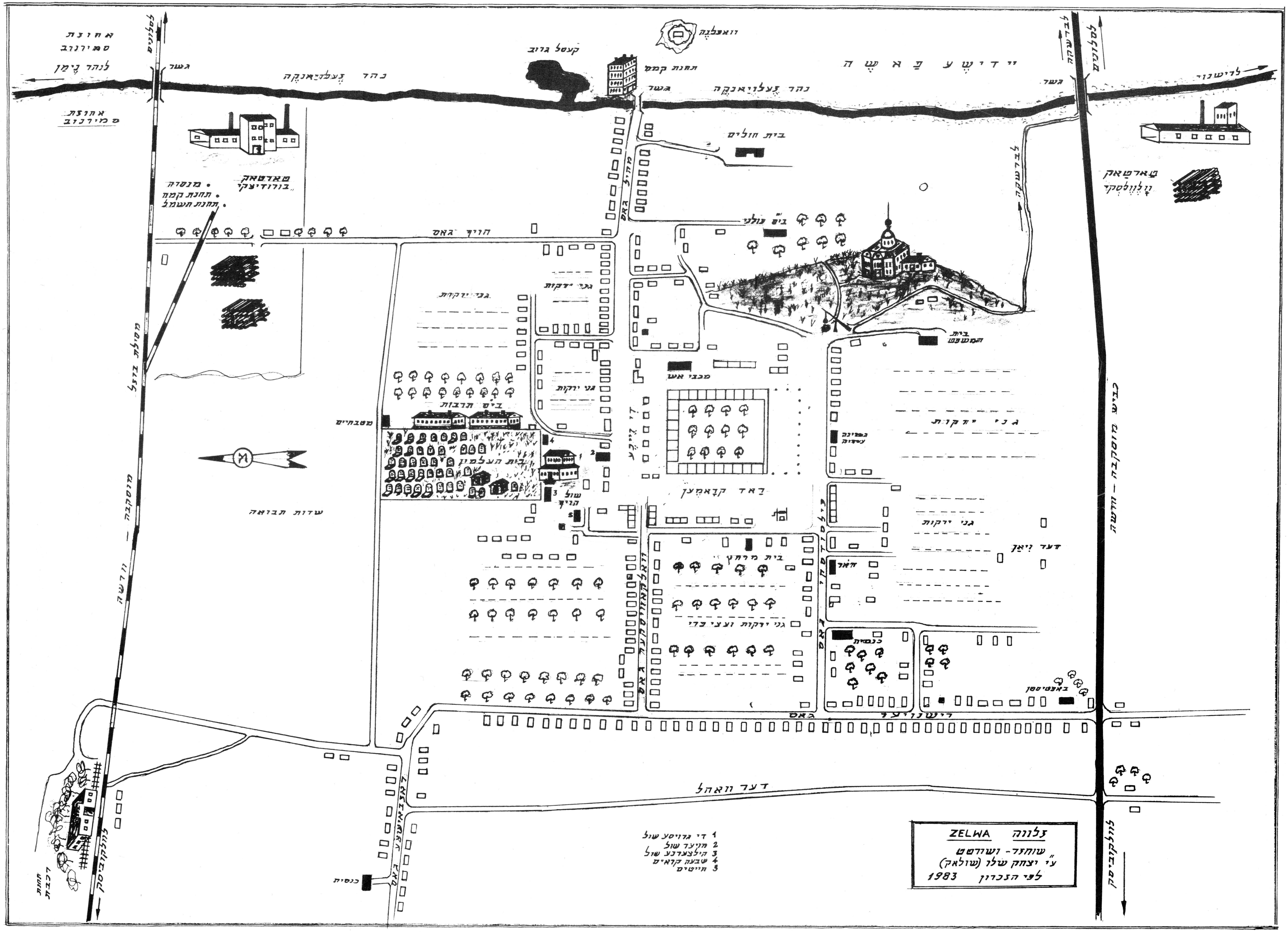
בני העיר, אשר חיים אתנו כאן בארץ, מספרם כחמישים, ולא כולם, ביניהם אף אני, ניחנו בכושר כתיבה, ואיננו יכולים לתרום הרבה להוצאת ספר זיכרון זה. אי לכן לקח על עצמו חברנו ירחמיאל מורשטיין מלאכת קודש זו, העלה על הכתב קורות העיר והחיים בה, תרגם ועיבד כתבות של בני העיר והביא לידי סיום מוצלח להוצאת הספר. אני משוכנע, כי בלעדיו מבצע קדוש זה לא היה יוצא לפועל.

הריני מביע בזה את הערכתי הכנה ומודה מאוד לחברנו הנכבד ירחמיאל מורשטיין על פועלו זה, אשר קרוב לשנתיים התמסר לו בכל מאודו וסיים מפעל הנצחה זה - למען הבאים אחרינו, והנני מברכו בברכה המסורתית -

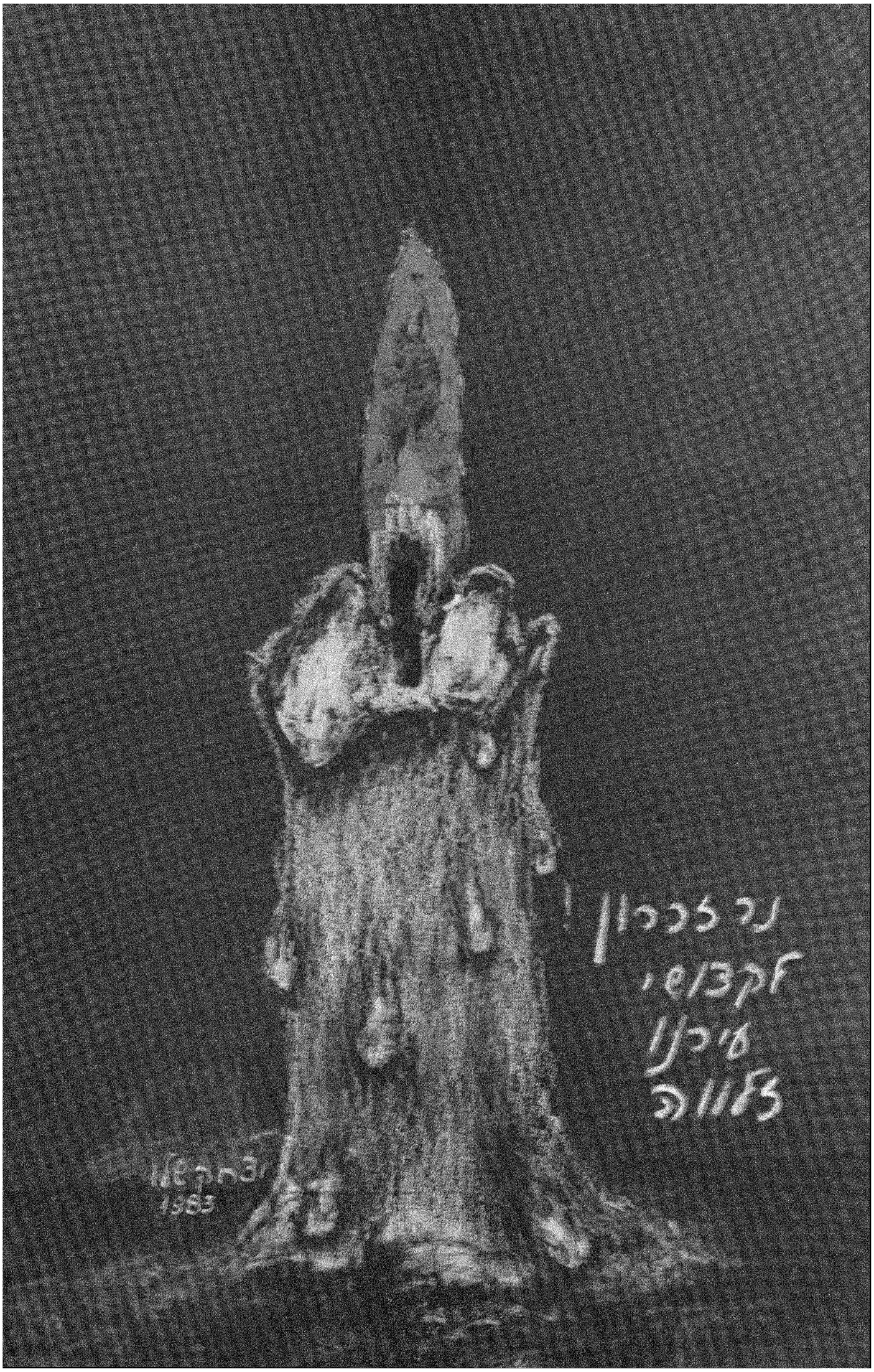
יישר כוח !!!

לאה ברעם

הריני מוצאת לנכון להביע הערכה ותודה לירחמיאל מורשטיין עבור המאמצים שהשקיע בהוצאת הספר, מצבת זיכרון לעיר זלווה, שנמחקה ויהודיה שניספו, - וזה למען הדורות הבאים.

ZELWA
זלווה
שוחזר - ושורטט
ע"י יצחק שלו (שולאק)
לפי הזכרון
1983
1 די גרויסע שול
2 מיִיער שול
3 הילצערנע שול
4 שבעה קראים
5 חייטים
אחוזת סמירנוב
לנהר נימן
גשר
נהר זעלוויאנקה
לסלונים
אחוזת סמירנוב
קעסל גרוב
תחנת קמח
וואַלבלגה
יידישע פּאַשע
לבדרשקה
לסלונים
לדישנוב
בית חולים
טאַרטאַק וואָלוולסקי
מנסרה
תחנת קמח
תחנת חשמל
טאַרטאַק בורודיצקי
הויף גאַס
מיל גאַס
בי"ס עולמי
גני ירקות
בי"ס תרבות
מטבחיים
בית העלמין
שול הויף
מכבי אש
די זייטיגע
ראַד קראָמען
בית המשפט
גני ירקות
בית מרחץ
גני ירקות ועצי פרי
כנסיה
באפטיסטן
דער וואַהל
דער זיאַן
שדות תבואה
מסילת ברזל
מוסקבה — ורשה
כביש מוסקבה — ורשה
לוולקוביסק
כנסיה
תחנת רכבת

נר זכרון!
לקדושי
עירנו
זלווה
יצחק שלו
1983

Museum of the Jewish Diaspora

י באייר תשל״ח
17-MAY-78
זלווה
.....

ז ל ו ו ה

זלווה - עיר בביילורוסיה, ברית-המועצות; עד 1793 ובין שתי מלחמות-העולם בפולין.

יהודים היו מבקרים בירידים של זלווה מסוף המאה ה-15 ואילך. יישוב שהיה כפוף לקהל של גרודנו הוקם בסוף המאה שלאחריה. ראשי קהילות ליטא היו מקיימים שיחות בירידים של זלווה, ואחרי 1766 - כאשר פוזר ועד ארבע הארצות - נעשתה העיר מקום מפגש לרבני האיזור. בשנים 1781 ו-1796 נתקבלו בה החלטות על המאבק בחסידות, לרבות חרם. בסוף המאה ה- 19 מנתה הקהילה כ- 1,850 נפש (66% מכלל האוכלוסייה). בפולין העצמאית פעלו בעיר בתי-ספר של "תרבות" ו"יבנה". היישוב היהודי בעיר חדל להתקיים בתקופת השואה.

ירחמיאל מורשטיין

ה צ ו ו א ה

לזכור ולא לשכוח
צוואתם של היקרים,
כאשר באפיסת כוח
שרכו דרכם בייסורים.

לטרבלינקה - לכבשנים
עבור פשעם היחידי
הובלו בחוסר אונים
על השתייכות לעם היהודי.

בדרכם האחרונה הזאת
למסירת נשמותיהם הטהורות
עיניהם לעזרה נישאות
אך לשווא הן כלות, משוועות.

באירופה הנאורה
עם משכיל, בו מלומדים
עוסקים בתורה,
כיצד להשמיד יהודים.

ולאלה חיות הטרף,
צמאי הדם
לא צועקים : הרף !
הרי מכחידים עם !!!

ייזכרו לדיראון
הנאצים הצוררים
אשר הביאו כיליון
על בני עמנו היקרים.

על צוואה זו לשמור.
מחובתנו לטפח ולמסור
לבא אחרינו - הדור,
אשר לא ישכח ויזכור.

ירחמיאל מורשטיין

סקירה על תולדות עירנו

זלווה - עיר בפלך גרודנו, בילורוסיה, ברית המועצות.

כבר בסוף המאה החמש-עשרה חיו בה יהודים, אשר השתייכו מבחינת ארגון לקהילת גרודנו. בשנת 1600 כבר היו היהודים מבוססים בה. יהודים רבים ביקרו בעיר, מהם רבני ליטה ופרנסיה. בשנת 1766, לאחר קיום ועידת מנהיגי "ארבע ארצות", התארגנה קהילה, אשר חויבה לשלם לה מסים. 522 יהודים שילמו.

בשנת 1781, באחד מימי היריד הגדול,התכנסו רבנים ומנהיגים מארבע קהילות ליטה הראשיות: ברוסק, גרודנה, פינסק ופלויצק. הכנס הזה, שמילא מקומו של "ועד מדינת ליטה", שפוזר לא מזמן, החליט בין היתר לפעול בהתאם לקול הקורא בווילנה - הכרזת מלחמה על החסידות.

בוויכוח, שבו השתתפו רבה של בריסק אברהם קצנלבויגן ומורה הצדק מר זעליג, שהביא כתב-יד מאת מ' אליהו (הגאון מווילנה), קיבלו המשתתפים החלטה זו:

> "החלטנו וקיבלנו - את החרם הנושא, שנתקבל בק"ק וילנה ושהוכרז ביריד בזלווה, וכל מי שישמע ויקבל, וכל מי שיתנער (מהחסידים) לא יופרד מעם אלהים.
>
> ולראיה באנו על החתום, נגידים ומנהיגים שהתכנסו - עם האלוהים- בק"ק זלווה ביריד הגדול, היום יום ג' אלול תקמ"א לפק. פ"ה ק"ק הנ"ל."

בשנת 1796, שוב באחד מימי היריד הגדול, התכנסו רבני המתנגדים לחסידות ומנהיגיהם, והכריזו ואישררו את החרם הנורא שנית, מאחר "שהתרבו פורצים יסודות העולם".

ככל הידוע אכן שמרו יהודי זלווה על החרם, ואף לא חסיד אחד בא בשעריה.

חבל ארץ זה היה שייך לפולין.

בשנת 1793 פלשה רוסיה, ואז היו בעיר 846 יהודים אשר שילמו מסים. בשנת 1897 גדל מספרם ל-1844 והם היוו 66% מכלל האוכלוסייה.

במלחמת העולם הראשונה קמה פולין מחדש, ובשנת 1921 היה מספר היהודים בעיר 1319, והם היוו 64% מכלל האוכלוסייה.

להלן טבלה משנת 1897 המציינת את מספר היהודים בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בערים שבגליל וולקוביסק, עיר המחוז :

ה ע י ר	אוכלוסייה כללית	יהודים
סביסלוץ	3099	2086
זלווה	2803	1844
פיעסק	2396	1615
פורזובה	2082	931
ילובקה	1311	743
ליסקובה	876	658
איזבלין	963	454
אמסטיבובה	1228	389
נובידבור	1481	183
זלביאן	600	81

הסקירה מראה אפוא,כי משנת 1847 עד 1897, כלומר תוך חמישים שנה גדל מספר היהודים בזלווה באלף, וזה מוכיח,כי בסוף המאה ה- 19 הייתה לעיר תקופת פריחה, וזאת גם עקב סלילת מסילת הברזל ורשה-מוסקווה,אשר זלווה היוותה אחת התחנות בה.

בתחילת המאה העשרים, גבר לחץ השלטונות על יהודי רוסיה, בעיקר כתוצאה ממהפכת הנפל של 1905, אשר בה השתתפו גם יהודים מזלווה. אחדים מהם נאסרו, ומי שיכול היה לממן הוצאות נסיעה - ברח.

רבים היגרו אפוא בעיקר לארצות אמריקה. שם נתקלו בקשיי קליטה, אך האמינו בשיפור מצבם בעתיד, והשתדלו להביא משפחותיהם אליהם ולא לחזור לרוסיה.

הפוגרום בביאליסטוק בשנת 1906, קרוב לוודאי ביזמת השלטונות, בו ניגר דם יהודי, וכן המצב הכלכלי והחברתי הרע דירבן להימלט ממשטר אימים זה והגביר עוד יותר את הבריחה ואת העזיבה, וכך בשנת 1921 היה מספר היהודים בזלווה 1319 בלבד למרות הריבוי הטבעי הגדול אצל היהודים באותה התקופה. כמעט בכל בית נמצאו 8 - 6 ילדים.

שלושה מאחי אבי, ביניהם אחד פעיל במהפכה, שהוגבב מגלות, וכן אח אמי נמלטו באותה התקופה. צאצאיהם נמנים כיום עם קהילת היהודים הגדולה בעולם.

ה מ י ק ו ם

זלווה נמצאת על הדרך ורשה-מוסקווה,על גדות הנהר זלוויאנקה הנשפך לנימן, עיר בגליל וולקוביסק וצומת מסילת הברזל עם תחנת רכבת במרחק של 20 ק"מ מהעיר הגדולה. גם הכביש הסלול עובר ליד זלווה מצדה השני. סביבה - עשרות כפרים ואחוזות מאוכלסים ברוסים פרבוסלוויים,עם מיעוט פולני, באחדים מהם חיו משפחות יהודים דורות רבים, גם כחוכרי האחוזות של ה"פריצים" הבעלים, אשר ביכרו לחיות חיי מותרות בחוץ לארץ. בסביבה - יערות רחבי ידיים, בהם מצאו פרנסתם יהודים רבים.

בשל מיקומה האסטרטגי לא פסחה עליה שום מלחמה ויתר תהפוכות הזמן, אשר רישומיהן לא היו נמחות בקלות.

במלחמת העולם הראשונה, כאשר הצבא הגרמני החל להתקדם וכבש כמה מבצרים, אשר חיילים רוסיים התבצרו בהם, השתלטה בהלה והאוכלוסייה הרוסית-פרבוסלווית החלה לעקור לעבר רוסיה. נוצרו שיירות פליטים חסרי כול, לאחר שהשאירו מאחריהם את רכושם. אותו גורל יועד לרבבות יהודים, אשר גרו בקרבת הגבול הארוך בין רוסיה וגרמניה. הגרמנים הכריחו אותם לעזוב את מגוריהם, וכך נוצרו שיירות של פליטים יהודיים שנעו לעבר סביבתנו, ובדרך מנוסתם נשארו והשתקעו רבים בזלווה. תוך זמן קצר קלטו יהודי העיר את האחים הנרדפים האלה, עזרו להם בכול ודאגו למחסורם. כאשר כבשו הגרמנים את העיר, היא נותקה מכל קשר עם ערים אחרות, וכך, באין מקורות אספקה, שותקו חיי המסחר והכלכלה, והיהודים החלו לסבול רעב ומחסור. בעקבות תנאים קשים אלה התפתחו מחלות, וטיפוס הבטן הפילו חללים לאין ספור. המגפה השתוללה באין עזרה רפואית וחומרי חיטוי, ורק צבא הכיבוש הגרמני עם חיל הרפואה עצר את המוות !!!

אלה שנשארו בחיים המשיכו לסבול.

בימי שלטון הגרמנים

כשלוש שנים שלטו הגרמנים בחבל ארץ זה. הם השתדלו להנהיג חוק וסדר, הקימו ועד, שבראשו יהודי יודע גרמנית. נפתח בית ספר מאולתר. היהודים החלו להרגיש הקלה בהקמת הריסות ובהחזרת החיים למסלול הרגיל, אך עד מהרה התברר כי הגרמנים ניצלו את הוועד האזרחי המקומי לטובתם הם. הם הנהיגו עבודות כפיה, בעיקר ביער, והחרימו כל מה שעוד נמצא בידי התושבים, וכך הלך והחריף המחסור במצרכי מזון, והשתלט רעב. היו אלה שנים של סבל ותלאות.

* * *

מלחמת העולם הראשונה, אשר תבעה מיליוני קרבנות והביאה הרס ואבדון עוררה יותר ויותר התנגדות בקרב הצבאות בחזיתות. בשנת 1917, לאחר מהפכת הבולשביקים, חיסול הצאר ומשפחתו והקמת שלטון בראשות קרנסקי, החלה תסיסה גם בצבא הגרמני. החזיתות התמוטטו, והגרמנים, אשר לא היו רגילים לאקלים החורפי הקשה בערבות רוסיה והאספקה הבלתי מסודרת, החלו לעזוב את החזית ולהתקדם חזרה לגרמניה, כאשר הבולשוויקים בעקבותיהם.

בעיר הוקם שלטון של קומוניסטים, ביניהם כמה מתושבי העיר, אך לא לאורך ימים, כי בינתיים התארגנו הפולנים, הקימו ליגיונות צבא, והרי מלחמה חדשה.

בין המלחמות, כאשר לא היה שלטון יציב כלשהו, השתלטו כנופיות למיניהם, אשר הטילו אימה ופחד על האוכלוסיה, שדדו ובזזו מכל מי ששרד.

ארון־הקודש בבית־הכנסת בזֶלווה

מתוך האנציקלופדיה העברית - כרך רביעי ע' 65

ה ק ה י ל ה

גבאי בתי המדרש היו גם ראשי הקהילה. תפקיד נכבד מילא רב העיר. בידיו מופקד היה פנקס הקהילה. הוא רשם לידת יהודי, סידר חופה וקידושין, הוציא פסק דין בבוררות (היהודים לא נזקקו לערכאות הממשלתיים), דן בשאלת כשרות, בעיקר שחיטה בבית המטבחיים, וכן טיפל בפטירת יהודי.

הרב גר בבית הצמוד לבית הכנסת, וקיומו הצנוע הובטח במכירת שמרים נוסף על הטיפולים הנ"ל.

האיש השני, אשר בלעדיו לא ניתן לקיים חיי קהילה, היה החזן: תפקידיו העיקריים כשוחט וכמוהל הבטיחו לו קיום. לימים הנוראים היה מארגן מקהלה העוזרת לידו.

הייתה קיימת, כמובן, "חברה קדישא", אשר טיפלה בלוויות ובסדרי הקבורה, חבריה היו מתנדבים.

לכיסוי הוצאות בבית העלמין וכן כריית קבר בחורף, כאשר האדמה קפואה, היו גובים תשלום מאת היורשים לפי יכולתם.

לעניי העיר, לאלמנות וליתומים - ואלה נתרבו לאחר המלחמה - דאגו עסקנים. נשים צדקניות חזרו על פתחי האמידים לאסוף מכל אשר ידבנו לבו. הצטיינה בזה לסקה פריידין, סבתם של המשפחה הענפה בארצנו.

לקראת חג הפסח היה מתקיים מפעל "מעות חיטים" לאספקת מצות לנצרכים. לפני "הימים הנוראים" היו ניצבות "קערות" בכניסה לבית-המדרש עם כתובת מטרת התרומה, בחלקן הגדול למען ארץ-ישראל. בפינה הייתה תלויה קופסה ועליה כתובת "מתן בסתר", והיא הייתה מתמלאת תכופות. הנדיבים לא דאגו לפרסום ...

היו גם פניות מיוחדות לציבור לתרום למען קנייה לפלוני העגלון, אשר סוסו נפל, לא עלינו, ולא קם ... ואכן כעבור ימים מעטים המשיך סוס אחר לעזור לעגלון למשוך בעול הפרנסה הדחוקה ...

בבית-הכנסת ובבתי-מדרש נמצאו תמיד מתנדבים, אשר מילאו את התפקידים של "בעל תפילה", "בעל קריאה" ותוקע בשופר ב"ימים הנוראים". החזן לא היה מתקשה בגיוס בעלי קול למקהלה, אשר הודרכה ואומנה על ידו שבועות מספר לפני החגים.

נוסף למגבית"קרן היסוד" ביקרו בני הנוער בכל בית יהודי לשם הרקת קופסת קק"ל הכחולה. על אף המחסור היה כל בית משתדל למלאה ...

"השולהויף" כמרכז רוחני

כיכר ה"שול" היה לב לבה של העיירה. כאן התרכזו כל בנייני הציבור.

בית-הכנסת היחיד בעיר היה בנוי לבנים ואבנים. הבנין המפואר ביותר היה גבוה, וכן גם החלונות, שהיו מזוגגים בזגוגיות צבעוניות.

ארון הקודש היה מעשי ידי אמן, אשר לפי הסיפור שנמסר מדור לדור, הקדיש לו עשרות שנים מחייו. ישן היה בחדר הכניסה, כשנשים צדקניות דאגו למחסוריו הצנועים. במלאכת ידיים התקין והדביק באמצעים פרימיטיוויים (חשמל טרם הומצא) עבודה אמנותית נדירה: בהיפתח הארון, היה מוגש ספר התורה על כפות רגליו של אריה, ומעל הפתח החלו בעלי-כנף לרחף מלווים בקולות מצילתיים ותופים. צילומו של ארון הקודש הזה זכה להנצחה בהופיעו באנציקלופדיה העברית בכרך רביעי במדור אמנות בעמוד 65.

האגדה מספרת, כי עובר-אורח נתכבד בפתיחת הארון, וכאשר הופיע מולו פסל האריה ובכפיו ספר התורה, נפטר היהודי בו במקום. מאז האריה נשאר חבוי בתוך הארון ...

כל מאורע ציבורי ואף משפחתי התרחש בכיכר ה"שולהויף". מיום לידתו ועד שנקרא לבית-דין של מעלה חי היהודי את חייו כאן.
כבר בהיוולדו היו מכריזים על שמו בבית המדרש. כאן גם נערכה חגיגת בר-המצווה. בחתונתו בצעדו ברחוב הראשי לחופה היה מלווה, נוסף למשפחתו, בנוער המקומי ובתזמורת מכבי-האש, אשר הוקמה בשנים האחרונות. החופה הועמדה במרכז ה"שולהויף", וכל הנוכחים בטכס - ומי לא - הביעו שמחה וגיל ואיחולים לבביים לזוג.
כך גם, לא עלינו, כאשר נפטר בן העיר. לפרסם מודעת אבל לא נזקקו, כי השמועה עברה מיד מקצה העיירה אל קצה. העיירה כולה השתתפה בצער בני המשפחה האומללים ומוכנה הייתה להגיש סעד בכל צורה שהיא.

כאשר ליוו את המת בדרכו האחרונה היו החנויות סגורות. מניחים היו את המת ליד בית הכנסת בו התפלל, והרב או הדיין היה מספידו ברגש, הנשים היו מבכות אותו, והכיכר לבשה קדרות.

בחודש אלול הייתה הכיכר שוקקת אדם, כאשר הכול, על טפיהם, באו להתפלל ולומר "סליחות" באשמורת השנייה של הלילה, כשבידיהם פנסי-רוח מאולתרים.

ב"ימים הנוראים", בעת ההפסקות בתפילות, הייתה מתמלאת הכיכר ביהודים עטופי טליתות. אלה היו המהדרים, שהיו באים וחוזרים הביתה, כי לא סמכו על העירובין ...

בבתי המדרש נמצאו תמיד בחורי ישיבה מאי שם, אשר נשים צדקניות דאגו למחסורם. ניתן היה לשמוע מנגינות נוגות משתפכות בחלל בית-המדרש, ופלפול קולני בין לומדים בסוגיה כל שהיא בתלמוד. בין בחורי הישיבה היו גם כאלה, אשר נתפשו להשכלה, והם הפיצוה מעט בינינו. בעקבות הקמת ההסתדרות הציונית התעוררה הכמיהה לשפה העברית. אך לפני פתיחת בתי הספר "תרבות" ו"תחכמוני" היווה בית המדרש את החממה לשפה ולתנועה.

בכל בית-מדרש נמצאו מספיק מלומדים וארונות גדושים ספרי דת והגות ובכל הזדמנות, בעיקר בין "מנחה" ל"מעריב", נתנו אלה שיעור בגמרא או במשנה ל"עמך", אשר היה מקשיב בעניין רב. תשמישי קדושה היו מביאים מהעיר הגדולה, אך בעיר חי לייבוש הסופר, אשר עיסוקו בכתיבת ספרי תורה.

ערבי תרבות בנושאים פוליטיים וספרותיים העסיקו את הנוער. ביקוריהם התכופים של מנהיגים ומדרכי נוער המריצו לפעולות. המורים האידאליסטיים הוסיפו נדבך משלהם, ובני הנוער לא השתעממו. בכל זאת הייתה ליהודי הרגשה של זרות בארץ, בה נולד ובה נולדו אבות אבותיו, כי העתיד נראה קודר, וסיכויים לחיים לאומיים כיהודי חפשי היו מאוד מאוד רחוקים.

<u>ארגון מכבי אש</u> היה, לכאורה, ממשלתי, אך למעשה היו חבריו, פרט למפקד, יהודים, והם גם יסדו את התזמורת של מכבי האש.

הציוד הדל לכיבוי שרפות, מספר משאבות יד וחביות, אוחסן בצריף עץ במרכז העיר, והוא שימש גם לתאטרון מאולתר.

כאשר פרצה שרפה, הוזעקו הכבאים, ובעלי סוסים רתמו אותם כדי להביא את הציוד למקום השרפה, אך מובן שעפ"ר הם איחרו .... ורק הרוח מנעה את התפשטות השרפה ....

ארגון מכבי-אש - זלווה 1928

בית-יתומים

המלחמה הותירה יתומים ונוסד ארגון "בית-יתומים". נרתמו לכך בעיקר בני נוער, אשר השתדלו להגיש עזרה וסעד לנזקקים.

אף יהודי אמריקה נחלצו למטרה זו ושלחו ע"י ארגון ה"ג'וינט" מצרכי מזון. הוקם מטבח ציבורי באכסניה,שבו הוגש מרק חם, אשר החיה את העצמות היבשות ... נוסף לכך דאגו ללמדם תורה.

ללא בית חולים או מרפאה ואף ללא רופא הגיש סעד לרוב חולי העיר אפשטיין הפעלשר (זה היה הכינוי לחובש בפי יהודי מזרח ארופה) אשר היה משוטט בכל מזג אויר שהוא,ומזוודה זעירה בידו, והיא הכילה מעט צמר גפן, יוד, כינין וגלולות אספרין. אלה שלקו בהצטננות היו זקוקים לכוסות רוח, אשר נשים זריזות ידים ידעו להצמידן בלחץ אדים חמים לגב החולה, ואם כל אלה לא הועילו, נפרדו החולים מהעולם הזה ... לאו דווקא מרוב שנים ...

לימים היה מובא חולה קשה לעיר המחוז או אפילו לוורשה, לבית החולים היהודי. לנזקק להוצאות דאגה הקהילה.

ארגון "לינת חולים" - חבריה היו מגישים סעד לחולים. מדי לילה היה בא זוג צעירים לחולה ללינה.

חיי היום-יום

רוב המשפחות היו גדולות וברוכות ילדים. הם התגוררו בבית פרטי, אשר עבר בירושה מדור לדור. צמוד לבית הייתה רפת או גם אורווה לבהמות, וכן מחסן לעצי הסקה. מאחורי הבית הייתה חלקת אדמה קטנה ובה מספר ערוגות גן לירקות, וכן עצי פרי, אשר ניטעו בסוף שנת 1700 בתרומתו של הברון הירש הנדיב. בשולי העיר, ע"י הנהר זלווינקה היה כר של מאות דונמים ששימש מרעה טבעי לבהמות והיה שייך ליהודים. רועים יהודים היו מוציאים את הבהמות לאחו.

באר מים נמצאה באמצע הכיכר, והיא סיפקה מים לצורכי הבית, ובימי הירידים-לבאים ולבעלי החיים, אף בחורף ובכפור, כאשר סביב הבאר נוצרה שכבת קרח.

עקרות הבית היו כובסות במי הנחל זלוויאנקה. ליום כביסה גויסו גם ילדי המשפחה. יתר הבארות היו בסביבות בתי-המגורים.

בית המרחץ היה פתוח רק בסוף השבוע. כל המשפחה נהגה ללכת להתרחץ בצוותא. בימים ההם לא הייתה מצויה אמבטיה או מקלחת בבית. לאחר שהייה של מספר שעות בשפשוף הגוף ב"מטאטא" העלים במים כמעט רותחים ובשטיפה במים קרים היו חוזרים הביתה נקיים ורעננים. זה גם תרם רבות לבריאותם של התושבים.

בקיץ העדיפו להתרחץ בנחל, ולכן רובם ככולם ידעו לשחות.

בית הקירור היה מרתף רחב ידיים בקצה כיכר ה"שולהויף", ובו אוחסנו מאות טונות גושי-קרח, אשר הובאו בהתנדבות מהזלוויאנקה בחורף.

מלאי קרח זה היה חיוני בקיץ, מאחר שהיה דרוש לחולים לשם הפחתת החום. לשים קרח על המצח הייתה התרופה הבדוקה.

הדרישה הגדולה לקרח הייתה, כאשר פקדו את העיר מחלות קשות, בייחוד אחרי הכיבוש הגרמני, כאשר פשטה מחלת הטיפוס והפילה חללים לאין ספור. הקרח היה האמצעי היחיד שהקל במקצת את הסבל הנורא.

בימי הקיץ שימש הקרח גם לשמור על מצרכי מזון מסוימים ולייצור גלידה בידיים בצורה פרימיטיווית.

<u>התזונה</u> לא הצטיינה במגוון רב. ההרכב העיקרי היה לחם, דגן, תפוחי אדמה וקטניות, ובסתיו -גם ירקות ופרות. גם פרות רקובים שימשו למאכל, שום דבר לא נפסל. האמידים כבשו בחביות מלפפונים וכרוב ואיחסנום במרתף לימי החורף. בשר או דגים אכלו בשבת ובחג.

הפרה או העז היתה מספקת חלב רוב ימות השנה, כמובן, במידה זעומה.

דאגת הפחתת משקל לא הייתה קיימת. היחידי, שהיה זקוק לדיאטה, היה בעל החנות לאריגים, אשר היה קונה אותם בעיר לודז', בה יוצרו, בשטרות, אשר לא היה מכבדם ...

<u>הלבשה והנעלה</u> הדאיגו רבים וטובים. מחסור חמור שרר באריגים ובעורות. במלחמה רבת השנים נאכלו והושמדו בהמות הבית ותחליף טרם הומצא.

על כותנה, על פלסטיק ועל מוצרי הלוואי טרם שמעו.

האיכרים לא השתמשו בנעליים, ורק בחורף קלעו מקליפות שיחים דמויי סנדלים. סבלו בעיקר תושבי הערים. כל פריט הלבשה עבר מילד לבא אחריו ונוצל במילואו.

חליפת השבת של ראש המשפחה נהפכה מן הצד הפנימי לחיצוני לאחר כמה שנים, ובכך חודשה ...

ה י ר י ד י ם

כבר בראשית שנת 1800 הייתה זלווה ידועה כעיר מסחר. בימים ההם החלו היהודים להביא ממוסקווה ומערים אחרות פרוות, עורות וסוסים. בשל מיקומה בין הכביש הראשי לבין תחנת מסילת ברזל התפרסם הדבר, וסוחרים מהסביבה ואף ממרחקים פקדו את העיר, והירידים שלה היו לשם דבר. עם עלות השחר נהרו אלפי איכרים ברכב וברגל ליריד כדי לתפוס מקום טוב ברחבה לקליטתם עם הבהמות.

מאידך היתה מתכוננת כל העיירה ליריד, שכן, יום כזה היה מאפשר קיום למספר שבועות.

כמחצית יהודי העיירה היו סוחרים וחנוונים. המרכז המסחרי שהיה בנוי בצורת מ' סופית, היה בבעלות משפחה גרמנית, אשר מלכי רוסיה רצו ביקרה, והיא גבתה שכר דירה מבעלי החנויות והדירות הצמודות, אשר איכלסו את כל המרכז משלושת עבריו, ואילו הרביעי מיועד היה לשוק הבהמות.

מגוון הסחורות בחנויות היה צנוע ומצומצם ביותר. הקונים העיקריים, הצרכנים, הסתפקו במועט. רוב משפחות ברוכות הילדים, גם האיכרים, ברובם בעלי משקים זעירים,דלי אמצעים היו. אי לכך נמוך היה הפדיון ברוב החנויות וכך גם ההכנסות, אך היו גם סוחרים וחנוונים, אשר הצליחו בעסקיהם על אף המדיניות העוינת של המשטר. מכבש המסים היה כבד. שר הכספים הנוגש, גראבסקי, התפרסם בסחיטה, וגורם זה העלה לא מעט יהודים לארצנו. עלייה זו נקראה לכן "עליית גראבסקי".

פ ר נ ס ו ת

המסחר התקיים בעיקר בתבואות. הואיל והעיירה הייתה גם תחנת רכבת, שיווקו איכרי הסביבה ובעלי האחוזות את יבולם לסוחרים, אשר כמה עשרות משפחות מהם הצליחו בעסקיהם, אך בראשית שנות השלושים, בעידודה של הממשלה העוינת, הוקם קואופרטיב למסחר בתבואות בידי המתיישבים החדשים הפולנים משוחררי הצבא, ובכך דחקו את היהודים מענף חשוב זה.

סוחרי הבהמות עשו חיל, עקב היותם ספקים לצבא. הקצבים, אשר דאגו לבשר רק לאוכלוסייה, מחזורם היה צנוע בגלל התנזרותם של התושבים מאכילת בשר כל השבוע. רק בשבת ובמועד עלה בשר על שולחנם. האמידים או עבור חולה היו קונים עופות, אשר האיכרים היו מביאים למכירה מדי יום ביומו, ואמנם רווחה בדיחה זו: - "מתי אוכל העני תרנגולת? כאשר אחד משניהם חולה..."

רוכלים בעלי סוס ועגלה היו יוצאים עם מרכולתם - בעיקר מיני סדקית - ביום ראשון בשבוע וחוזרים בערב שבת בנדדם מכפר לכפר ובהחליפם סחורתם בתוצרת חקלאית.

סוחרי פרות גם חכרו גני פרי של הפריצים בעונת הפריחה, והיו שומרים אותם מפני גנבים עד האיסוף, מטפלים בהם בצורה נכונה, מאחסנים את הפרי ומוכרים אותו בהפיקם רווחים מניחים את הדעת.

היערות הנרחבים העסיקו כמניין יהודים. על גדות הנהר זלוויאנקה הוקמו שתי מנסרות. הוותיקה שבהן השתייכה למשפחת בורודיצקי, אשר כמה מצאצאיה חיים באוסטרליה ואחת בארצנו. המנסרה השנייה הוקמה בידי יהודים מוולקוביסק.

היו גם כמה סוחרי עצים. משפחת ספקטור אף הכשירה לכך מגרש בוורשה ועשתה חיל. הבן, סנדר,חי כיום באוסטרליה. הוא ניצל בקפצו מקרון הרכבת בדרכה לגיא ההריגה ...

בהובלת העצים השתתפו גם יהודים בעלי סוסים ושרירים.

טחנת הקמח היחידה בסביבה השתייכה אף היא למשפחת בורודיצקי. כל התושבים הזדקקו לה, גם היהודים. רוב המשפחות היו מביאים את הגרעינים לטחינה ומחכים לפעמים בתור כמה ימים. הטחנה הייתה מופעלת ע"י סכר מפלג הנהר זלוויאנקה. המומחים הטוחנים היו יהודים.

מאפיות. כחמש משפחות סיפקו מיני מאפה בעיקר לאיכרים באי השוק. תושבי העיירה, גם היהודים, אפו ברובם מדי שבוע בשבוע מלוא התנור כיכרות לחם, 5-6 ק"ג כל אחד. האמידים אפו גם חלות לכבוד שבת.

אפיית מצות. מיד לאחר חג הפורים הוכשרו התנורים בשתי מאפיות. היתר - בבתים פרטיים. המשפחות הענפות התארגנו וביצעו את כל העבודות במו ידיהן. הנשים בסינורים לבנים עטורות מטפחות ראש ואף הנערים והילדים השתתפו במשימה זו. את המצות הביאו הביתה בציפייה לבנה. מעליית הגג הורדו המכתש והעלי העשויים עץ. אלה שימשו כבר לא דור אחד לכתישת המצות לפתיתים ולקמח להכנת ה"קניידלאך" (כדורי-מצות).

התחבורה העסיקה יהודים בעלי סוס ועגלה. אחדים עבדו כמסיעי נוסעים לתחנת הרכבת וממנה, ובעיקר כמובילי הסחורות לעיר הגליל וממנה. המטענים החשובים המיועדים לעיר הבירה, כמו התבואות או העצים, הובלו רק עד תחנת הרכבת ושם הועמסו על הקרונות.

<u>הבנק הקואופרטיבי</u>, שנוסד ביזמתם והתמסרותם של כמה עסקנים, אכן הפיח רוח חיים בכלכלה המדולדלת. האמון הרב לעומדים בראש המוסד הביא להפקדות של כספי הנדוניות וחסכונות, וכך אופשר לבנק להעניק הלוואות לבעלי העסקים. בוורשה הבירה הוקם מרכז לבנקים מסוג זה, אשר עזר בארגון ובביקורת.

<u>החלפנים</u>. מספר אנשים עסקו בהחלפת דולארים לזהובים. מסירות ודאגה למשפחות הניע את היהודים באמריקה לשלוח דולארים לקרוביהם הנזקקים. הדרך המקובלת היתה צירוף שטר למכתב במעטפה, ו"אנשי הבורסה" היו מחליפים אותו לזהובים.

<u>ספקי משקאות</u>. היו אלה אנשים אמיצים, אשר היו "שמים נפשם בכפם" ומביאים משקאות חריפים לפונדקים למרות האיסור החמור מצד השלטונות. המסחר באלכוהול היה מיועד רק לנכי המלחמה.

<u>בנאים</u>. מספר משפחות עסקו בבניית בתים מבולי עץ או מלבנים. טחנות הקמח בעיר ובסביבה היו מעשי ידיהם. הם גם התקינו אבני רחיים ועסקו בהשחזתם.

<u>ואלה תולדות</u> ...

את המושג "בית חולים ליולדות" לא ידעו. המיילדת הייתה אישה מנשי המקום. הלידה בוצעה בבית היולדת. בקערת מים חמים קיבל היילוד את האמבטיה הראשונה. אם נולד זכר, הודבקו על ארבע קירות החדר של האם המאושרת דף מודפס, שכלל פרק מתהלים, "שיר המעלות". זו הייתה השמירה הבטוחה והמנוסה על היולדת ועל תינוקה ...

קרובי המשפחה התייצבו מיד להביע את השמחה. כחץ מקשת עברה הידיעה בכל העיר, וכבר אחרי תפילת 'מנחה' הופיעו תינוקות דבית-רבן בהמוניהם לקרוא "קריאת שמע" ו"שיר המעלות" להגברת השמירה. כל מוזמן התכבד בחופן אפונים מהבילים והעשירים הוסיפו גם סוכריות.

אי משם מעלית הגג, הייתה מורדת עריסת עץ, אשר שימשה כבר לא דור אחד. התינוק היה מחותל בחיתולים כולו עד הצוואר כדי שיהיה לו גוף ישר ותמיר. אמו היניקתו די צורכו, ולאחר מכן הושכב ונרדם ללא תביעות מרובות ...

מצבו של הבן הזכר השתנה ביום השמיני, כאשר בטכס החגיגי בהשתתפות קרובי המשפחה, הרב או הדיין, עשה המוהל את שלו ... ובאותו מעמד הוכרז על שמו, לרוב על שם סבא נפטר או קרוב משפחה.

מיום זה התחיל היהודי להתפתל מכאבים ולסבול ... להקלת הכאבים הייתה אימא מנדנדת את העריסה, ואם זה לא הועיל, הייתה פותחת את החיתולים ושופכת מעט אבקה, פרי כרסום חרקים בעץ תשוש, מחתלת את העולל מחדש, וחוזר חלילה... האם הייתה מיניקתו עד אשר קם על רגליו. הוא נגמל רק כאשר החל להציק בנשכו את הפטמה בשיניו, אשר צמחו בינתיים ...

<u>העיר זלווה</u> שימשה כמרכז למאות כפרים והייתה מקום מושבו של המינהל שבראשו התמנה, כמובן, נוצרי פולני, כשהוא נעזר במספר פקידים. בית המשפט, בית הדואר, תחנת הרכבת, מורי בית הספר העממי, חמשת השוטרים ואף הרופא שנשלח מהמרכז - כולם היו טהרת הלאומנות הפולנית.

2 כנסיות פרבוסלוויות ואחת פולנית היוו מוקד משיכה לאיכרים אשר באו בהמוניהם בחגי הנוצרים לקול צלילי פעמוניהן.

רק הרחוב הראשי היה סלול באבנים אף כי רק בחלקו. מדרכות לא היו, ובימי הגשמים והפשרת השלגים היו בוססים ברפש ובבוץ.

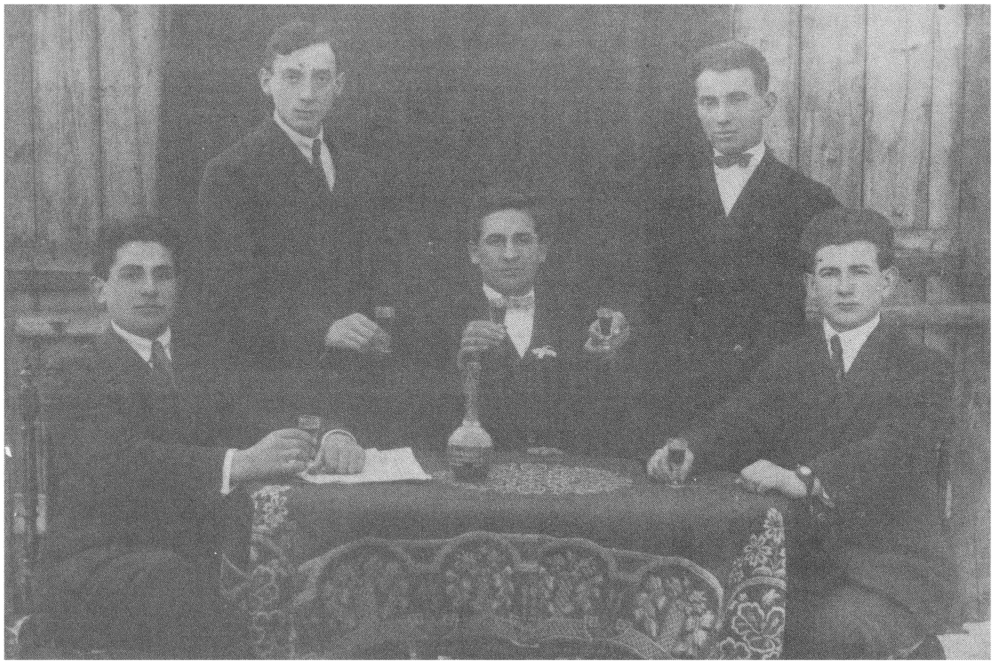
בקיץ באיסוף הפרות לאחו ובעיקר בהחזרתן היו מיתמרים ענני אבק.

כתה ז' בי"ס "תרבות" - תרצ"ח

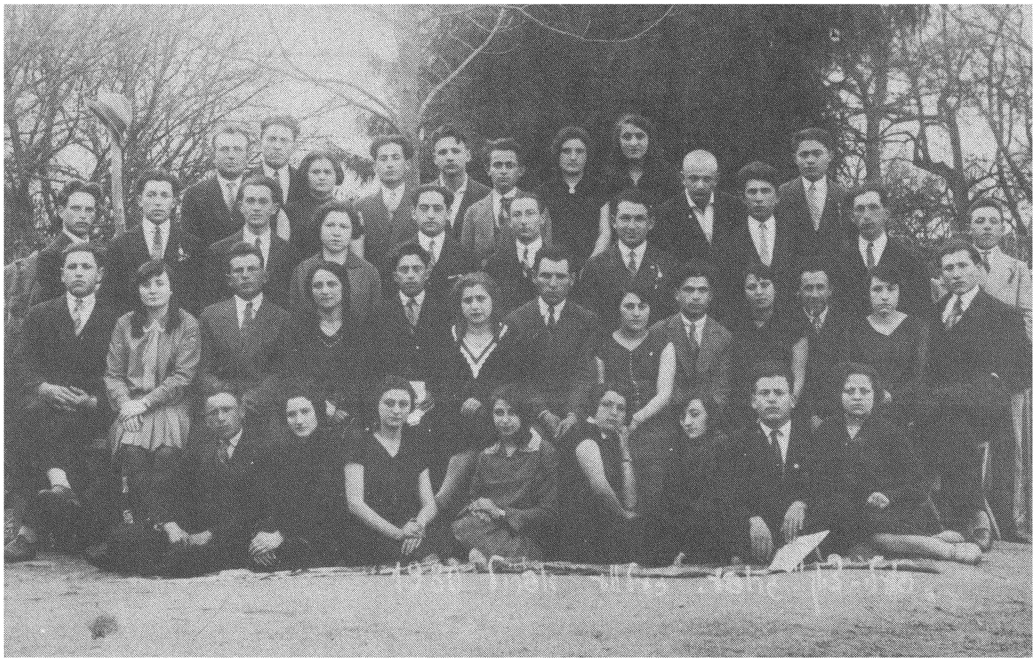
הועד וחבר המורים של בי"ס "תרבות" 1928
מנסקי רוזנבלום, קפלן מ.י. בקר
נסצקי רוזמן ש.ב. פריידין

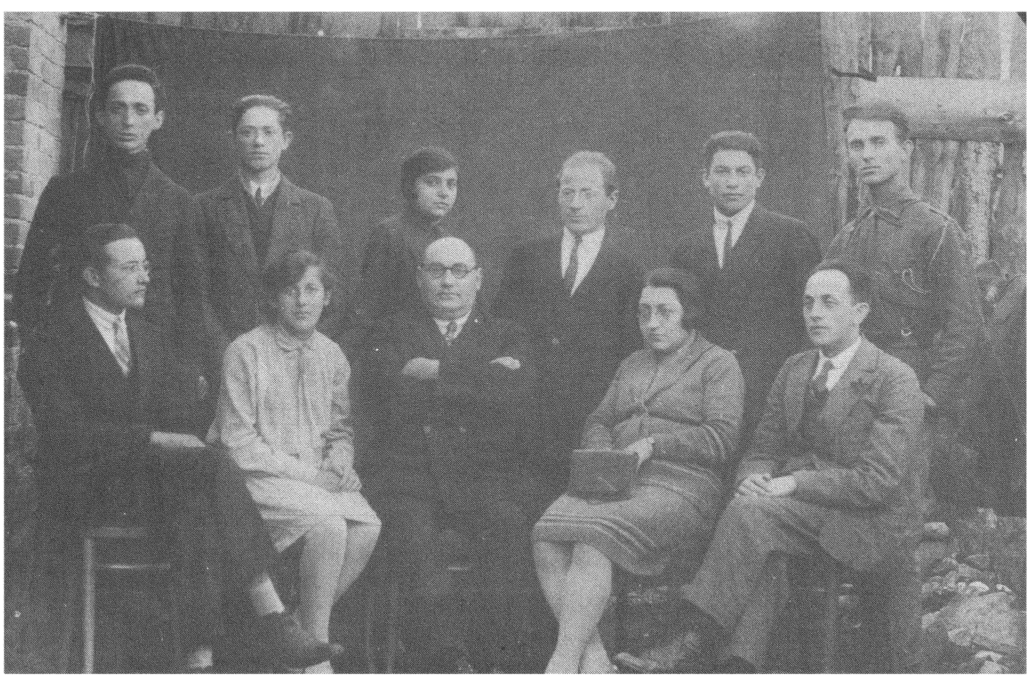
פרידה מאליענר פוטריצקי-ריץ,
לפני עליתו לארץ
מ.סלוצקי י.מורשטיין מ.פרלמוטר מ.רפלוביץ

עסקני קק"ל - 1930
נ.גלמן א.שטורמקביץ מ.פייקוביץ מ.ליפשיץ י.מורשטיין
מ.רפלוביץ מ.פרלמוטר ז.נוביק

פועלי ציון - 1930

הנהגת שומר הצעיר
מ.פרלמוטר מ.רטנר מ.רוזמן נסצקי בובליצקי מ.רפלוביץ
ש.ב.פריידין ח.רוזנבלום ט.קפלן מ.פוטריצקי-אוריון

על נהר הזלביאנקה...

ב.רטני מ.רפלוביץ ש.לידסקי
מ.סלוצקי ס.ספקטור ח.ליפשיץ י.מורשטיין

שלו יצחק רבקה וישניבסקי קלמן רוזנברג

הבתים, בני קומה אחת, היו בנויים ברובם בולי עץ. במרכז היו גם בתי-אבן דמויי מבצרים. לפי שסופר שימשו אלה בעבר לשומרים-חיילים.

המרכז המסחרי, שהיה בנוי בצורת מ' סופית, היווה גם שיכון לבעלי החנויות. לחנות היתה צמודה דירה צנועה למגורים, ורק מצד אחד היו בה חלונות. קירות האבן העבים, שימשו מבצר לחיל המצב.

סביב המרכז, בעיקר בסתיו, הקימו רוכלים דוכנים לממכר פרות ומיני מאפה.
בימי הגיוס לצבא היו מתגודדים הגויים החקלאיים המגויסים, ולאחר לגימת "וודקה" היו משתדלים לעשות "שמח" ומתנפלים ושודדים בעיקר דוכנים אלה, אך הפרעות אלה לא נמשכו זמן רב. הקצבים עזי הנפש ו"בעלי-העגלות" השיבו מלחמה שערה והניסו את הפורעים לכל עבר...

ח י נ ו ך

בית הספר "תרבות"

מלחמת העולם הראשונה השאירה אחריה יתמות, הרס, עוני ומחלות. מקורות הפרנסה נסתתמו, החנויות התרוקנו,לאחר שנשדדו בידי הצבאות. בעלי המלאכה הלכו בטלים.

השלטון החדש הפולני החל להתבסס. בין המשימות שלו - הנחלת השפה הפולנית. נפתח בית ספר ממשלתי-ממלכתי, אשר קלט תלמידים ללא תשלום. אך היהודים לא קיבלו בהתלהבות עובדה זו והמשיכו לשלוח את ילדיהם ל"חדר". בין הפליטים, שטרם עזבו את העיר, נמצא קנאי לעברית - יהודה הלוי אפשטיין. בכוחותיו ובעזרת מספר אבות לילדים המשיך בדירתו הפרטית להחזיק ולארגן מעין

בית ספר שבו לימד עברית בעברית. הספקתי להיות בין תלמידיו המעטים. אך, לצערנו, מחוסר עידוד מספיק עזב אותנו לאנחות וחזר לסלונים עירו. **יהא זכרו ברוך** ! הוא היה בין מניחי היסוד לחינוך בשפתנו הלאומית.

דאגת החינוך לילדי ישראל, בעיקר בשפה העברית, העסיקה רבים וטובים, אך היו גם מצדדים לשפת יידיש - אנשי ה"בונד" והשמאל הקיצוניים, ואילו לימוד השפה הפולנית הייתה חובה.

הקמת בית ספר עברי היווה אפוא משימה קשה מאוד, אך נמצאו עסקנים בעלי מעוף ומורים אידיאליסטיים, שהסתפקו בחיי צנע ופתחו את בית ספר "תרבות".

כאמור, בתקופה זו היו רוב ההורים בעלי המשפחות ברוכות ילדים ומחוסרי אמצעים, וכך תוך התלהבות ומסירות של כל המשתתפים במשימה החל בית אולפנא זה לקבל תלמידים ואף להתקדם ולהתפתח. ממתי מעט גדל עם הזמן מספר התלמידים ואף רמת הלימודים עלתה, ואנחנו, בני הנוער השקענו את מרצנו ביתר שאת כדי להאדיר את השפה הנכספת הזו. המאמץ המשותף הזה אמנם הניב פרות, והשפה העברית הפכה לנחלת הנוער.

<u>בית ספר "תחכמוני"</u>

היו יהודים אשר לא הסתפקו רק בלימוד השפה העברית, וכעבור זמן מה הקימו את בית ספר "תחכמוני", אשר מגמתו הייתה להקנות לתלמיד נוסף לשפה גם ערכי דת ולימודי קודש. גם מוסד זה, כמו קודמו, טופח בידי העסקנים והמורים במסירות נפש.

מספר עתונים עבריים כמו "הצפירה" עוד הגיעו לפני המלחמה, אך לאחריה, במקום העיתון הנ"ל החל להגיע אלינו, אמנם כעבור יום, העיתון "היום". הוא היה עובר מיד ליד והיינו בולעים אותו על קרביו...

באין כל מסגרת לימודים לדור שלנו פרט ל"חדר", ובגבור השאיפה להשכלה החלטנו להקים ספרייה. לשם כך יצאו זוגות זוגות לבתים כדי לאסוף ספרים מכל הבא ליד, ואכן אחרי מיון וסידור הספרים, שנתרמו בעין יפה, שימשה הספרייה מקור לא אכזב להשכלה.

נוסף לכך שימש המקום לפגישות ולפעילות אינטנסיווית לתנועה הציונית. הבניין העתיק "תלמוד-תורה" שימש אפוא נוסף לבית-הספר "תרבות" גם משכן לספרייה.

רכישת השכלה

מגיל רך היה הילד מלווה את המבוגרים לבית המדרש כדי להאזין לדברי תורה בין "מנחה" ל"מעריב" מפי "מגיד" או מתבדר עם חבריו הילדים במשחקים. פרי המצאתם.

בהגיעו לגיל חמש החל ללמוד ב"חדר" ואף משתתף בתפילות. הלימודים היו מתקיימים בביתו של ה"מלמד" סביב שולחן ארוך. על ספסלים ארוכים ללא משענות יושבים היו התלמידים רכונים על הספרים ועל המחברות, ולמרות הצפיפות היו מגיעים להישגים נאים. משך לימודים ב"חדר" נקרא "זמן", ופירושו מחג הפסח עד "הימים הנוראים" וחוזר חלילה. חופש מהלימודים היה רק בימי החגים.

לאחר כמה "זמנים" ב"חדר" היו ממשיכים ללמוד תלמידים בודדים, או קבוצות מצומצמות אצל מורים פרטיים, שעה ביום או ביומיים. בייחוד התחבבו המורים יוסף מטלובסקי (כיום מטלוף בקנדה), משה לובטקין (כיום באמריקה) וכן שמואל ברוך פריידין שנספה בשואה.

השאיפה לרכוש השכלה דחפה אחדים לצאת לעיר הגדולה כדי ללמוד בישיבה בתנאים מאוד קשים כלומר "לאכול לחם צר ומים במשורה", כי לא כולם "אכלו ימים". פירוש הדבר: התלמיד היה אוכל "יום" בשבוע אצל משפחה נדבנית זו, ו"יום" אחר הסב לשולחן משפחה אחרת.

משהגיע לבר-המצווה, ועוד לפני הטכס הרשמי, שהתקיים בבית המדרש, ידע את סדר הנחת תפילין כהלכתו. את זאת למד מפי הנערים הבוגרים, אשר הכניסוהו לחוגם. הרגשתו, כי מעתה יצורף ל"מנין" מתפללים, ואף יוכל לעבור לפני התיבה, סיפקה לו מקור לגאווה.

רכישת מקצוע או התעסקות העסיקה אותו למעשה כל חייו, כי על כן לא היו מקומות עבודה, בהיעדר תעשייה ומלאכה, ואילו המשרות הממשלתיות או העירוניות אוישו אך ורק בפולנים.

המפלט לנער היה אפוא הארגון, להם היה שייך, ולהם הקדיש את רוב זמנו ומרצו.

ואכן לא הייתה שום מפלגה, שלא היו לה חברים ותומכים בה, וכן גם המוסדות הסוציאליים למיניהם.

כמו בכל ערי אירופה המזרחית כן גם בזלווה החלה התעוררות ותסיסה בקרב היהדות בשלהי המלחמה הראשונה, בעיקר עם הכרזת בלפור, בה ראו רבים התחלתא דגאולה, הבהוב האור היחידי בתקופה הקודרת הזאת.

ההסתדרות הציונית עשתה חיל. רוב רובו של הנוער חתר להשתייך לאחת המפלגות הציוניות, אשר טופחו בידי עסקנים מסורים. גם המוסדות הכספיים, כמו מגבית "קרן היסוד" ו"הקופסה הכחולה" של "קרן-הקימת" חדרו כמעט לכל בית, וכל משפחה לא פעם הייתה חוסכת מהצרכים החשובים בבית כדי לשים את הפרוטות למען גאולת הקרקע בארץ ישראל.

באספת מגבית, בה נאם השליח מהארץ, ד"ר יפה, תרמו הנשים את התכשיטים שעליהן, נוסף על תרומות הגברים.

חינוך הילדים -ביחוד לאחר המלחמה - העסיקה רבים וטובים, וכאשר רק נתאפשרה התנועה לערים הגדולות, החלו בני נוער של עירנו זלווה לצאת למקומות תורה על אף המצב הכלכלי הקשה אצל רוב היהודים.

להלן רשימת היוצאים ומגמות פניהם:

דינה ולייב לנצביצקי - לגמנסיה "תרבות" בביאליסטוק.
הם חיים כיום בארה"ב. דינה - מנהלת בית מרקחת, לייב לנץ - רופא שיניים.

רבקה שוליאק - לגימנסיה "תרבות" בביאליסטוק.

לייבל קפלן - לפוליטכניקום בווילנה.
לאחר סיום לימודיו הוא עבר את הגבול לרוסיה, הצטרף לאחיו חיים, בנימין, פנחס, ולאחיותיו ליפשה והדסה, שהיו פעילים בכינון המשטר הסוציאליסטי-קומוניסטי.

סנדר ספקטור מניצולי השואה - לפוליטכניקום בווילנה, כיום חי באוסטרליה.

אחותו, יפה, אף היא מניצולי השואה -למדה בווילנה בסמינר "תרבות". גם היא באוסטרליה.

עקיבא שוייסקי ואחותו אסתר - לסמינר בגרודנה.

יוכבד שרצוק - לסמינר בגרודנה.

אחותי שרה מורשטיין ונחמה סלוצקי - לסמינר "תרבות" בווילנה.
אחותי לימדה במספר בתי ספר ונחשבה למורה מוצלחת. היא נספתה כמנהלת בי"ס "תרבות" בסלונים.

האחיות דבורה גייגר וחיה מייבר (צרבניק מהבית) נסעו לסלונים ללמוד בגמנסיה "קוניצה". הן עלו ארצה, התמחו כאחיות מילדות. הקימו משפחות. כיום הן פעילות בתחומי עסקנות ציבורית וגם בהוצאת ספר זיכרון זה.

שולמית בקר (כיום לייקין) - לגמנסיה "קוניצה" בסלונים.

חיים יונה פריידין (כיום גילוני) - לגמנסיה העברית "תרבות" בוולקוביסק, עלה ארצה בשנת 1933, עורך דין במקצועו.

ד"ר נחום גלמן - היגר יחד עם משפחתו לקנדה, רופא שיניים. כיום י אתנו בארץ, בירושלים.

יוסף קפלן - לישיבה בווילנה. כיום בארה"ב.

יצחק נחום גרבר - לישיבה בווילנה. כיום בארה"ב.

ס פ ו ר ט

משחק הכודרגל החל רק להתפרסם, וכל הנערים, ואפילו בחורים, יצאה נפשם להשתתף במשחק. בצורה כלשהי אורגן כדור לאימונים, אשר היו נערכים מחוץ לעיר ע"י בורות הסיד של בצלאל ליסיצקי.

לאחר אימונים אינטנסיוויים הוחלט להזמין לתחרות את קבוצת הכדורגל של דרצין. והנה ביום המיועד, בעודנו מצפים לקבוצה המתחרה, התברר כי על כל המגרש שטוח פשתן לייבוש. לא חשבנו הרבה וניגשנו במרץ לפנותו. המשחק החל כשקהל הסקרנים עומדים מסביב, והנה ראינו מרחוק מחנה איכרים ונבוטים בידיהם מתקרבים אלינו בריצה כדי לעשות בנו שפטים.

בי"ס "תרבות" - 1928

חרי ה''חדר'' - כתה מתקדמת עברית
בעברית 1918

הפרטיזן מ.סלוצקי י.ספירשטיין ב.אפשטיין
המורה אפשטיין מ. זלביאנסקי
י.מורשטיין ח.ויינשטיין

כלי-תחבורה בזלווה - 1927

החלה מנוסה של הקהל ושל השחקנים לעבר העיר, וכאן התערב בדבר מפקד המשטרה ופסק,כי עלינו לפצות את האיכרים על השחתת הפשתן. אך מנין יבוא הכסף לתשלום? המוצא היחידי היה: על כל אחד הוטל לעבוד שבועים בפינוי הנסורת במנסרה, ותמורת העבודה קודש לפיצויים.

העבודה הזאת אמנם נפתרה בעבודה המפרכת כמקרה חד-פעמי,אך בעיית הנעליים לאימונים ולמשחק לא נפתרה. האימהות לא יכלו הרבה להושיע. עור לנעליים היה דבר יקר המציאות.

בידור

לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ואכן קם חוג דרמתי. קבוצת צעירים נרתמה למשימה זו. השען זלמן,תושב חדש בעיר, היה הבמאי, ועוזריו חנן פוצ'ציבי ואחרים.
השחקנים היו: יעקב משה איינשטיין, השקה קפלינסקי, יעקב רטנר, יוסף פריידין, אחותי אסתר מורשטיין, טוביה וישניבסקי והאחיות ליפשיץ.
בלהט נעורים יצאו לדרך ללא כל ציוד ואבזרים ואף ללא אולם, וראה זה פלא: כעבור שבועות אחדים של עבודה אינטנסיווית הוכנה במה מאולתרת בצריף מכבי-האש, כאשר כמסך משמשות כמה שמיכות. בפאת הבמה הותקנה תיבה ללחשן. ספסלים הושאלו מכל בתי הסביבה, והרי תאטרון.
ההצגה "מירלה אפרת" הצליחה. כל המשתתפים, הבמאי, הלחשן והשחקנים הפליאו ממש, מאחורי הקלעים ליווינו את ההצגה - פוצציבי, טוביה ואנכי בנגינה בכינורות, וההתרגשות הייתה רבה.
התגובות וההערכות בציבור נמשכו עד ההצגה הבאה.

מזמן לזמן נערכו גם ערבי ריקודים, בהם היו משתתפים גם נוצרים כגון הרופא התורן, עורך-הדין ומפקד המשטרה.

מ פ י   נ י צ ו ל י ם

משה סלוצקי

תירגם מיידיש י. מורשטיין

ה פ ר ט י ז נ י ם

הוכתב מיידיש

תרגום לעברית: ירחמיאל מורשטיין.

כאשר פרצה המלחמה ב-1939 שירתי בצבא פולין, בגדוד 42 בביאליסטוק. משם הועברנו לבריסק, הגרמנים התקיפו ואנו נסוגונו לדרך קוברין-קובל. שם הגיעה הידיעה,כי הצבא האדום מתקיף. המפקדה שלנו התפרקה ועוד הספיקה לצייד אותנו במסמכים, ואז שמנו פעמינו הביתה.

משהגענו לזלווה, הפציצו אותה הגרמנים תכופות והעיר נשרפה. משפחתי עקרה לכפר, אך כשהוא נכבש בידי הגרמנים, חזרנו לעיר. הגרמנים מינו את אבא פופקא כראש הקהילה. ביולי 1941 הגיעו כעשרים נאצים מאנשי ס.ס. ופקדו על כל הגברים היהודיים להתרכז במפקדה ולהסתדר בשורות. לעיניהם השכיבו אשה צעירה על ספסל והלקו אותה 24 מלקות. המחזה היה מחריד והשאיר רושם מדכא.

ראש הס.ס. הצהיר, כי על היהודים למלא אחר הפקודות של ראש הקהילה, ולא - יוכו, ומיד הכריז, כי כל המורים, מנהלי החשבונות, הרבנים והמלומדים יצאו מהשורות. על השאלה למה, הייתה התשובה: לעבודה אינטליגנטית. הם הוצאו ליער ברשקי ונורו.

הגרמנים העסיקו את היהודים בכל מיני עבודות, ותוך כדי כך ירו והרגו רבים.

באחד הימים דן המפקד 7 יהודים לתלייה. הביצוע נעשה באופן פומבי, בשוק,לעיני כל התושבים. היהודים וגם לא יהודים נצטוו לבנות את עמודי התלייה, לבצע ולחתום על הפרטיכול. הגרמנים רחצו בניקיון כפיהם בטענם, כי הרי בסך הכול תלו פושעים... 7 הגוויות נשארו תלויים 3 ימים.

אני עבדתי בסיתות אבנים בכביש, ושם נדברנו להתארגן ולהכין נשק. בין המתארגנים היו אחי כתריאל, בן דודי נתן סלוצקי, דודי חנן, יצחק מיכל קבינטובסקי, יונה בובליצקי, אברהם ודב לשוביץ, איסר סלמן איש ורשה, גורביץ, שלושת האחים זלוטניצקי ומספר פליטים מלודז'.

נתן עבד אצל הגרמנים כמסגר והגניב מקלע ותת-מקלע עם 500 כדורים. אבי הביא מן היער 3 רובים. ניקינו אותם, חפרנו בור והסתרנום.

ב-2 בנובמבר 1942 בבוקר הקיפו אותנו אנשי הס.ס. שבאו מוולקוביסק, דרשו רשימת כל היהודים, ופקדו עלינו לבוא לתחנת הרכבת. החלטנו לברוח מן הגטו, יצאתי הראשון למקום הריכוז, ואחריי - כל הקבוצה. מאחר שאחותי הייתה אחרי ניתוח, נשאר אבינו לסעוד אותה. בסה"כ היינו 10 אנשים.

כאשר חצינו את כביש רוז'נוי, התקיפונו הגרמנים במכונות יריה, והתפזרנו. באחד המקומות נשארנו אני, אחי, בן דודי ויהודי אחד מוורשה. חצינו את הנהר זלוויאנקה ועם ערב חזרנו לזלווה. בעיר כבר לא נמצא שום יהודי. חפרנו והוצאנו את הנשק, עברנו בחזרה את הנהר, נכנסנו ליער והתחלנו לחפש פרטיזנים.

ביום השביעי בהיותנו ביער ראינו עגלה מתקרבת. תפסנו מחסה לצד הדרך, ובעבור העגלה על פנינו פקדתי על היושבים בה לעצור. מהעגלה קפצו 4 אנשים מחומשים שהכריזו שהם פרטיזנים.

להפתעתנו ולשמחתנו היו אלה 4 אנשי דרצין שאני מכירם : גדליה באסיאק, מישקה אגולניק, מניה קובליבסקי וישראל קרפובסקי - כולם נפלו לאחר מכן תוך הקרבות שניהלנו נגד הגרמנים. הם היו לוחמים פעילים ביחידת הפרטיזנים "בולאק" ממפקדת שצוצין על גדות הנהר שצ'רה. בהמלצתם נתקבלנו ליחידה הזאת, ויחד יצאנו לפעולה,שנועדה להוריד מהמסילה את רכבת ורשה-מוסקווה ליד סלונים. לאחר הפעולה נפתחה עלינו אש תופת, אך הצלחנו להגיע לבסיס. המשימה בוצעה במומחיות רבה.

באותו זמן היו ביחידה הזאת 38 לוחמים, כולם יהודים, פרט למפקד שובין. בראש מחלקה 1 עמד אליהו ליפשוביץ מדרצין. במחלקה 2 - היו אליהו קובינסקי מוולקוביסק, בעל עיטורי "כוכב אדום" ו"לנין", כיום נכה, מפקד כיתה חיים מושיה ליפשוביץ, אשר נפל במצור, ביוני 1944. את מקומו מילא ד"ר אטלס מלודז'. היחידה הזאת הצטיינה בפעולותיה והייתה ידועה כלוחמת פעילה, שביצעה מעשי גבורה מיוחדים.

בלילה הגיע ראש המטה ואלנטין והמפקד בולאק, שחקרוני, לשם מה באתי ליער, הלהציל את נפשי או להילחם. וכאשר השבתי,כי לא אוציא את הנשק מידי, הטילו עליי משימה, להשיג פגזים לתותח. יצאנו חמישה: אחי, בן דודי נתן, מניה קבליבסקי, משה אגולניק ואנוכי. בשתי עגלות יצאנו לדרך - 80 ק"מ לזלווה. לא רחוק מבתינו עמד טנק, ובו חבויים כמאה פגזים. קיבלנו פקודה לא להיכנס לקרב. חצינו את מסילת הברזל ורשה-מוסקווה והגענו לכפר ברשקי, שבקרבת זלווה. הערנו איכר אחד ופקדנו עליו להעביר אותנו את הנהר זלוויאנקה. הזהרנו אותו,שאם יבגוד בנו, יירה במקום. משעברנו את הנהר, התחלנו להעמיס את הפגזים על העגלות, אך רעש הגלגלים על הקרח הדק העיר את שומרי המחנה הגרמני, שהיה בקרבת מקום, והם פתחו עלינו באש. מיד השבנו באש תוך כדי נסיגה. עד הבוקר הספקנו להגיע חזרה לבית האיכר, ומשם-למחנה. סיפורנו אומת ע"י מפקד הגרמנים בהודעתם, כי "הצליחו להדוף התקפת פרטיזנים"

התחלנו להתכונן לחורף. לשם כך העתקנו את המחנה ל"וילקה וולה" - יער רחב ידיים בדרך לז'טיל. אני ניהלתי ופיקחתי על בניית 5 בתים בגודל של 5×3 מטר כ"א וגם על מאפייה.

ב-6.12.42 ביקרו אותנו קצינים ממטה הפרטיזנים. בקבלת הפנים החגיגית לכבודם הם הביעו את הערכתם ללוחמים היהודיים. באותו זמן פתחו הגרמנים בהתקפה רחבה. התחפרנו על גדות הנהר שצרה, ובעזרת כל כלי היריה שהיו לנו, מנענו מהגרמנים לעבור, אחרי 3 ימי לחימה, נפל מפקד הפלוגה שלנו, ד"ר אטלס מלודז', אשר ארגן את היחידה והיה הרוח החיה שלה, אף שימש דוגמא באומץ לבו. סיסמתו היתה: מי שישאר חייב לנקום בגרמנים ככל שיוכל. לא יכולנו למלא בקשתו, להיקבר ליד הוריו. קברנו אותו בכבוד צבאי במחננו בבית העלמין של הפרטיזנים "בורולום".

מאחר שהכוח הגרמני מנה 40,000 איש ולחץ בכל עוזו, נאלצנו לסגת לסביבת ברנוביץ, אך נתקלנו גם שם בכוחות ניכרים. אי לכך נכנסנו ליערות סלונים.

בתקופה זו פרץ מאבק בין מחנות הפרטיזנים השונים ובעיקר בין המפקדים, והיחידה שלנו סבלה אבדות.

בזמן המצור רעבו היהודים. בולאק אסר על המפקדים היהודיים לדאוג למזון. למרות זאת שלחו קובינסקי וליפשוביץ אנשים, אשר הביאו מצרכי מזון. כשבולאק גם החרים את נשקו של פרטיזן יהודי, החליטו המפקדים שלנו לעבור למחנה אורלינסקי, ואז ירה בולאק בשתי פרטיזניות יהודיות מדרצין, שלובסקי ובקר, ואף גירש מספר משפחות.

במחנה אברמוב קרה מקרה דומה. חיפשו את קובינסקי ואת בנימין דומברובסקי, אך הם הצליחו להתמזג עם יחידת שובין.

החלטנו להקים מחנה חדש, שיכלול 5 "בתים" 10×5 מ' כל אחד בגובה 1.70 מ' וכל חלון 0.20 מ' גובה. בכל בית היה מצוי תנור ברזל ועל הגג - שלג להסוואה. כמו כן הוקמו בית חולים, מטבח ובית מרחץ. החשוב מכול הייתה השמירה,ואמנם בשולי היער נמצאה תמיד יחידת שמירה.

בעקבות איכר בוגד ערכו הגרמנים התקפה על המחנה והצליחו להיכנס למאפייה,אך העובדים כמלנשקי ובלה בורנשטיין הספיקו לברוח, לאחר שהגרמנים ירו בהם ופצעו אותם. הפרטיזנים השיבו מלחמה שערה, והגרמנים בנוסם השאירו הרבה חללים ופצועים ונמלטו. בשכונתנו חיו כשלושים משפחות מדרצין. בבהלת התקפה החלו לרוץ ונפלו מהם 16 איש.

במשך חודש פברואר הורדנו מהמסילה 8 רכבות, בהן היו חיילים על ציודם. ערכנו, כוח של 250 איש, התקפה על הכפר חצקיווה,בו היה כוח ניכר של "סמוכובצי", איכרים אשר לחמו נגד הפרטיזנים כצבא עזר לגרמנים. התקפנו מכל עבר,ואויבינו נפלו לפי חרב, לאחר שלקחנו מהם נשק ותחמושת בכמות ניכרת. לבסוף שרפנו את הכפר והפכנוהו לעיי חורבות.

בחודש מארס קיבל ליפשוביץ משימה להחרים שיירת מזון,שהייתה מיועדת למחנה הצבא בדרצין. ניתנה הפקודה לא להיכנס לקרב. כאשר הגענו לטווח ראייה נוכחנו,כי התרחקנו מדיי מן היער. חזרנו אפוא לכפר סליזי על גדות הנהר שצ'רה. עם עלות השחר החלו הגרמנים בהתקפה רחבה. מפקדנו ליפשוביץ פקד לעבור במעבורת את הנהר ולפתח התנגדות. מלבד הרובים היו ברשותנו 2 מכונות ירייה, ובאלה עצרנו את התקדמותם. למחרת המטירו עלינו הגרמנים אש תותחים, ונאלצנו לסגת. לאחר מכן התפתחו קרבות בתוך היער, ולאחר שסבלו אבדות,נסוגו הגרמנים.

בסוף החודש ריכזו הגרמנים כוח גדול ושמו עלינו מצור. התחלנו בנסיגה לכיוון סלונים וברנוביץ. הקמנו מחנה של 10 אוהלים בהסוואה של ענפים. משם התחלנו בפעולות. ניתקנו חוטי טלפון, פיצצנו את גשר הברזל על מסילת הברזל ליד ברנוביץ. השמדנו 2 משאיות, אחת עם ציוד והשנייה עם אנשי ולסוב (רוסים משתפי פעולה). התוצאה: חמישה הרוגים, 3 שבויים, 2 מקלעים, 10 רובים עם תחמושת והרבה מזון.

בסביבה היו 5 מחנות צבא גרמני נוסף לוולסובים,אך ללא טנק לא ניתן היה להתקיפם כיאות. בכפר טבורוג נמצא טנק,שנשאר עוד מהצבא האדום. המנוע שלו היה שבור, אך פרטיזן אחד תיקן אותו ואנו הפעלנוהו. כאשר הגענו לגדות השצ'רה, התקיפונו הגרמנים בעזרתם של אוקראינים. הספקנו לחצות את הנהר תוך כדי לחימה, ורק אחרי מספר ימים חזרנו לבסיס ללא אבדות, לאחר שנחשבנו כאבודים.

בקבוצה של 10 איש,ביניהם היו ליפשוביץ, אגולניק, באסיאק, בליזנינסקי ואנכי, יצאנו למשימות וביצענו פיצוץ של רכבות ומספר מקומות של מסילות ברזל. הגענו לעיירה רוס, מרחק של 50 ק"מ מהבסיס, בשתי עגלות והתקפנו שם ביח"ר למלט. את השומרים חיסלנו, ואת הצוות הוצאנו ושמנו 16 ק"ג דינמיט מתחת לדוד בית החרושת שמיד חוסל, וכך הופסק הייצור של 3 קרונות ליום.

בקיץ 1943 - קיבלה היחידה היהודית שלנו משימה, להשמיד את בית העירייה בדרצין ולדאוג לאספקה. יצאנו למשימה 18 איש. לאחר סיור יסודי של איש דרצין, יוסף בליזינאנסקי,נשלחו 15 איש מצויידים בכמות הדרושה של דינמיט, ביצעו את המלאכה על הצד הטוב ביותר, ובנסיגה התקפנו שיירת אספקה, שהובילה אספקה למחנה המשטרה ברודה יבורסקה.

מהמטה הראשי נתקבלה הודעה, כי שוב עלינו לבצע משימה : -
בשעה 9.00 בבוקר תעבור שיירה בת 15 עגלות עמוסות אספקת מזון ותחמושת על הכביש ליד הכפר סלוג'י (מצורפת מפה). במשימה ישתתפו 3 מחלקות, אני - במספר 2. עליהן להסתתר כעשרים מטר מהכביש, לתת לשיירה לעבור, ולפעול רק כאשר תנסה לסגת. מחלקה 1 תחכה לשיירה מעבר לכביש, ואילו מחלקה 3 תתקיף.

בהתאם ללוח הזמנים הנחנו לשיירה לעבור, ורק כאשר הגיעה לטווח האש של מחלקה 3, פתחה זו באש ומלווי השיירה החלו לסגת, ואז קיבלנו אותם באש תופת, ואחרינו מחלקה מס' 1 - באש ובתרועת ניצחון.

תוצאות הקרב: 20 חללים, 11 שבויים,כולל שוטרים. את כל השלל, המזון והתחמושת,הבאנו למחנה, הוא כלל: 5 מקלעים כבדים, 2 מקלעים קלים, 15 רובים, 5 מקלעים, רימונים, כמות גדולה של כדורים ומצרכים למכביר.

משהגענו למחנה בתרועה, קיבלנו מפקד הבסיס בשמחה. הוא שלח מיד להביא 3 עגלות מהכפר אזיורקי, עליהן הועמסו 20 החללים בצירוף המכתב הבא: -

קומיסר נכבד !
סלח לנו על האריזה הבלתי מסודרת של המשלוח שלכם.
בפעם הבאה - נתקן את המעוות !

המפקדה שלנו לקחה בחשבון תגובה חריפה מצד הגרמנים, ואכן ההתקפה לא בוששה לבוא. בשעה 12 החל כוח גדול לתקוף באש רובים ולהביורים את הכפר סליזי וחלקת היער לא רחוק מהמחנה שלנו.

הם הניחו,כי נשיב אש, ובכך יגלו את מקום הימצאנו, אך נצרנו את נשקנו,והם החלו להתקדם עד כמאתיים מטר מן הכפר. בקרבת המקום

התפתל נחל,ועליו גשרון. פיצצנו אותו, וכאשר הגרמנים החלו לחצות את הנהר,פתחנו באש מכל הצדדים, והם החלו בנסיגה מבוהלת בהשאירם אחריהם טנק,אשר שרפנוהו, הרבה חללים ופצועים וכן שבויים.

אצלנו נפצעו משה אגולניק, לויט מאוסטרוב וליפמן.

את השבויים הבאנו למחנה. חלק מהם נורו מיד במקום, וחלק - לאחר חקירות.

שוב לא הובילו הגרמנים שום אספקה בדרך הזאת.

אחד הפרטיזנים תפס את אחיו ואת גיסו ומסרם למפקד בולאק. הם נורו על ידו בו במקום כבוגדים וכמרגלים.

באחת הפעולות, כאשר הגרמנים שלחו יחידת עונשין,שכללה 300 איש, נגד הכפר סליזי, נשלחה מולם יחידה אחת שלנו בת 18 איש. (וזו היתה שגיאת המטה). מובן, שלא החזקנו מעמד זמן רב ונסוגונו, לאחר שפניה ליפשוביץ מדרצין נפצעה אנושות ונפטרה.

4 לוחמים היו במשפחת ליפשוביץ: אליק מפקד פלוגה, חיים-יהושע, גרשון והאחות פניה. פניה וחיים-יהושע - נפלו בקרב וגרשון נפצע ונשאר נכה.

אף לא פעם אחת רצתה פניה להישאר בשירותי המחנה, וכמו אחיה השתתפה תמיד בכל הקרבות.

הבאנו את פניה למחנה וקברנוה בכבוד צבאי בנוכחות כל אנשי המחנה בבית העלמין של הפרטיזנים ביער אוסטרוב בוורולום.

שם היחידה שלנו היה "פובידה", שפירושו "ניצחון".

עברנו למקום חדש בקרבת הנהר שצ'רה ביעד "צ'רניה קולנה". המשימה שלנו הפעם הייתה לתקן טנק ולתקוף מחנות הגרמנים בסביבה. תכנית זו הגיעה לידיעת הגרמנים,ובחודש ספטמבר 1943 התקיפו אותנו כדי לפגוע בטנק ולהרסו.

לאחר שכבשו הגרמנים את הכפר פישצנקה ושרפוהו, נסוגונו ונכנסנו ליער. המפקדה שלנו ויתרה על התכנית הנ"ל, והתחלנו להתכונן לחורף.

עברנו את הנהר ונכנסנו ליער דוברובשצינה. כל יחידה במחנה אחד הקימה מגורים ושירותים. אחי ואני היינו הבנאים. מלבד המגורים עבור הפלוגה שלנו בנינו גם בית חולים, מאפיה, מטבח ובית-מרחץ.

לאחר הקמת המבנים בסוף דצמבר הצטרפו אלינו פרטיזנים נוספים, ומונו מפקדים ליחידות החדשות. צורפתי לפלוגה 172 בה 4 מחלקות של מניחי מוקשים ומחלקה אחת למשק. משימתנו הייתה לשבש את התנועה של הגרמנים בכביש וילנה בין סלונים וקוזלובשצינה.

בפעולה,שנועדה להחריב מחנה אוסטרובה,השתתפו כל 3 הפלוגות, 180 איש. באישון לילה התקפנו,כל הפרטיזנים, בירי ללא הרף. לגרמנים אבדו העשתונות, ולאחר שהסבנו להם אבדות בעשרות חללים ובהרבה פצועים, לקחנו 26 שבויים ושלל רב,שכלל תותח, 2 מקלעים כבדים בעלי שתי רגליים, הרבה רובים, 45000 כדורים, מזון, תרופות וכלי מלחמה שונים. משלנו נפלו שניים.

אחרי התקפה זו הטילו עלינו הגרמנים מצור, ובעזרתם של אוקראינים ובילורוסים חסמו את הדרכים הראשיות מן היער לפסי הרכבת. הם ניסו להתקדם לעבר המחנה שלנו. נתנו להם להתקרב, וכאשר הגיעו לטווח האש, פתחנו עליהם באש, גרמנו להם אבדות בנפש, והם נסוגו.

באחת הפעולות על הדרך לווילנא ערכה פלוגה שלנו התקפה על שיירה של 20 עגלות עמוסות בתחמושת, בבגדים ובמזון. שיירה זו אמורה הייתה לספק את צורכי מחנה קוזלובשצינה, אך כל הכבודה הזאת הוחרמה.

חודש לפני ההתקפה הגדולה של הצבא האדום עשו הגרמנים את כל ההכנות על מנת להתקיף אותנו ולהשמידנו. הם חסמו את הדרכים בחיל רב וחדרו בטנקים ובתותחים לכל הדרכים האפשריות ליער.

המטה שלנו החליט לנוע לעבר יער נליבוקי. ביום השלישי הגענו לדרך, שהובילה לזלווה, ופתחנו בהתקפה למען תת אפשרות לכוח שלנו להתקדם. הקרב היה אכזרי מאוד. המפקד אברמוב נפל וכן מישה אגולניק, טוביה המתאגרף, שלובסקי ואחותו (אחות אחרת הרג מפקדנו בולאק) ועוד 4 לוחמים. בכך נתאפשר לכוח שלנו להתקדם לעבר ברנוביץ. פלוגתנו המוכה חדלה להתקיים. הנותרים חולקו ליחידות קטנות להקלת התנועה. מפקדנו החדש היה קונופלקו.

במשך חודש עברנו ממקום למקום. בסוף יוני התאחדנו מחדש עם היחידה שלנו אשר ביערות נליבוקי, שסבלה אבדות בקרבות הכבדים שנאלצה לנהל. בקרבות אלה נפלו חיים-יהושע ליפשוביץ ואשתו גליה והמפקדים איווליב, קוסטרנקו וזירבצוב. התחלנו להתכונן לפעולות.

ב-12 ביולי הגיע הצבא האדום. שוחררנו מהמצור והתקדמנו יחד עם "הצבא האדום". אני צורפתי לחיל ההנדסה בגדוד העשרים חטיבה 269 ליד הנהר סוויסלוץ, ולחמנו יותר מיומיים. בהתקדמותנו הגענו לסביבת ביאליסטוק. קרבות כבדים התנהלו שם, אך מילאנו את כל המשימות שהוטלו עלינו. לאחר קרבות אלה נסוגו הגרמנים מביאליסטוק והתבצרו בעיירה בורושץ על הנהר נארב.

החיל שלנו התקין תוך יומיים חביות ברזל, עליהם הושמו לוחות, ועל לוחות אלה התקדמו כוחותינו. הגרמנים אמנם סבלו אבדות, אך גם אנו.

בהתקדמותנו הגענו לעיר חורושץ ב-10 באוקטובר 1944. בהתקפה על העיירה מקוב אבדה לי רגל.

והרי האישור שקיבלתי

המטה של התנועה הפרטיזנית ברוסיה הלבנה מחוז ברנוביץ

16.7.1944

ראש המטה של היחידה הפרטיזנית "פובידה" סגן אלוף בולאק והמפקדים קרילוב וסמירנוב

מאשרים בזה כי משה וכתריאל בני מרדכי סלוצקי מזלווה הצטרפו ליחידה פרטיזנית לוחמת ביום 6.11.1942 כלוחמים בגדוד ע"ש סובורוב ושירתו בה עד 12 יוני 1945.

מצורפת בזה תעודת מחלה, כי למשה אבדה רגל בקרבות.

אלטע ואפריים (פויקה) גלמן
תירגם מיידיש י. מורשטיין

משפחה בין הפרטיזנים

אנו ושני הילדים מהבודדים ששרדנו, כאשר נכנסו הגרמנים לפולין והגיעו רק עד ביאליסטוק, לפי ההסכם עם סטאלין לחלוקת פולין.

עירנו, זלווה,נכבשה בידי הרוסים,והתחלנו לחיות תחת משטר הקומוניסטים. העשירים, "הבורז'ויים" בפי הקומוניסטים, משפחות בורודצקי, ספקטור, משה לנצביצקי וולשטיין הוגלו לסיביר.

מי שלא יכול היה להוכיח, כי הוא פועל, לא היה זכאי לקבל עבודה. יצאתי אפוא לביאליסטוק, שם קיבלתי דרכון סובייטי ועבדתי, עד לפני שפלשו הגרמנים לרוסיה, ביוני 1941. כאשר חזרתי לזלווה, הפציצוה הגרמנים. הבתים נשרפו ומן העיר נשארו עיי חורבות ושמונים הרוגים ופצועים.

כעבור מספר ימים הגיעו אנשי הגסטפו, אשר נתנו פקודה,כי על כל הגברים להופיע מיד למפקד. באותו מעמד הוצאו 40 אנשי האינטליגנציה, הובלו ליער ברשקו וכולם נורו. במבצע זה עזרו לגרמנים בני נוער פולניים, אשר גויסו כשוטרים.

הרעב החל להציק. לא ניתן היה להשיג פרוסת לחם, הואיל והכול נשרף ולא היה מה להציע כתמורה לאיכר.

כאשר נתפסו 7 קצבים בחשד של מסחר בבשר, נדרשו כל היהודים ויתר התושבים לראות בתלייתם בשוק.

לאחר חג הסוכות הוגלו כל היהודים, יחד עם יתר שוכני עיירות וולקוביסק הוכנסו בצפיפות איומה באורוות בתנאים בלתי אנושיים, ומשם - לכבשני טרבלינקה ...

חיינו באחד המרתפים עד בוא הגרמנים ב-6.7.41. כאשר הגיעו הגרמנים העמסנו, אני,אלטע ושתי הילדות שלנו, את מיטלטלינו על כתפינו ושמנו פנינו לדרצין. בעיר הזאת עוד היו קיימים בתים. שם חיינו כשבעה חודשים. מאחר שהחלו לארגן גטו במקום, חזרנו לזלווה, אך הואיל ולא היינו רשומים ברשימת היהודים, היינו צפויים למוות. על כן נדדנו לוולקוביסק, בה נתקבלתי לעבודת סלילת כבישים. עבדתי כ-14 שעות ביום. מצאנו מקום מגורים עם עוד 5 משפחות בבית אחד. כאשר עמדו להגלות את היהודים ממקום זה, הצלחנו להתגנב בלילה ולצאת את העיר. לאחר 10 ימי נדידה חצינו את נהר הזלוויאנקה והגענו ליערות שבין דרצין לז'טל. עברו עלינו הרפתקאות שונות, עד שפגשנו מספר פרטיזנים, אשר הביאונו למחנה "בולאק", בו חיו 150 איש, ביניהם משפחות מדרצין, האחים משה וכתריאל ובן דודם נתן סלוצקי מזלווה. נתקבלנו למחנה, בו שרר משטר צבאי, וחיינו בו 26 חודשים.

פלוגתנו היהודית ביצעה פעולות חבלה,כגון פיצוץ רכבות ופסי מסילות ברזל תוך קרבות כבדים.

בקרבות עם הגרמנים נפלו במרוצת השנים כשמונים אחוז מהלוחמים.

פרטים על הקרבות הנועזים ונקמת דמם של יקירינו נמסרו במאמרו של משה סלוצקי.

ב-14.7.1944 שוחררנו מהצבא האדום, ויצאנו ... הביתה לעירנו. כאן מצאנו רק תלי-חורבות. מכל הבתים, בתי המדרש ובית הכנסת הגדול נשאר רק קיר... לא היה מקום להניח בו את הראש. הגויים לא "שמחו" לראותנו. הם פחדו, פן נכיר אצלם רכושם של היהודים.

להפתעתנו ולשמחתנו מצאנו בזלווה את מרדכי לשוביץ (מוטל), אשר ניצל בדרך נס, והגיע ל... ביקור המזעזע בזלווה. עשינו למענו כל מה שניתן לעשות. בספטמבר 1945 עזבנו את העיירה שלנו ובדרך בלתי לגלית הגענו לזלצבורג-לינץ. באוסטריה חיינו עד 1951. משם היגרנו לארצות הברית, הגדלנו את המשפחה וזכינו לנכדים.

מאושרים אנו על הישרדותנו, אך הלב דואב תמיד על הקרבנות הקדושים, שמסרו נפשם על קידוש השם, ואנו לעולם לא נשכחם!!!

קבוצת שארית הפליטה בפגישתם הראשונה...
שמואל ירנזבסקי א.בורודיצקי מ.לושוביץ
ס.בורודיצקי קוזלובסקי ר.בורודיצקי י.וולשטיין

מרדכי לושוביץ

בודד ביער

לפני פרוץ המלחמה ב-1939 גויסתי לצבא הפולני. בקרב עם הגרמנים בצרווני-בור שמעתי פתאום מישהו קורא בשמי. מתחת לאמבולנס שכב שמואל קנקביץ, חבר מהבית, פצוע מכדור שחדר לו ליד הלב, ועזרה לא ניתנה לו. הוא ביקשני למסור על מצבו למשפחתו ולאשתו, אותה נשא לפני חודשיים, פתאום החלה הפצצה כבדה ונפרדנו.

אחרי כמה ימי קרבות כבדים ליד לומז'ה, התפורר המחנה ומצאתי את עצמי בשבי. במקום הריכוז, מסודרים בשלשות, ראיתי באחת השורות את יצחק מיכל קבינטובסקי, קרוב משפחה שלי. רציתי להצטרף אליו, אך קיבלתי מכות במקל על ראשי וחזרתי למקומי. מאז לא ראיתיו. במחנה היו המוני שבויים. בלילה השתולל סוס, והגרמנים חשבו, שזו התקוממות, ופתחו באש. הצעקות של ההרוגים והפצועים, הגיעו עד לב השמים. בבוקר נראה המקום כבית-מטבחיים. אחד הפצועים היה יונה גרזבסקי, אשר הצלחנו לספח אלינו. הגרמנים העבירו אותנו לגרמניה ושיכנו אותנו בסטלג 1,שבו היו כששת אלפים שבויים. במחנה פגשתי גם את לזר,אחיו של יונה. שניהם נספו לאחר מכן. נשאר אתי בן עירי שמואל ורניבסקי. חיינו יחד שנה וחצי. באמצעות ה"צלב האדום" קיבלתי מכתב אחד מהבית וחבילת מזון.

העבירו אותנו למחנה "בילו פודלסקי",שהיה שמור בידי אוקראינים. החיים שם היו גיהינום. משם נוהגים היו להעביר, לפי השמועה, למחנה ריכוז. בדרך לשם קפצתי מהרכבת, נדדתי תוך סכנת חיים. החלפתי את חזותי לגוי, הגעתי לחווה ליד בריסק ונתקבלתי כנגר. בכל הסביבה, בה נדדתי, לא ראיתי שום יהודי.

בספטמבר 1942 נודע להם, כי אני יהודי, ואז ברחתי ליער והתחבאתי. חפרתי בורות וחייתי בתוכם. גנבתי תפוחי אדמה בחצרות האיכרים; לפעמים צדתי ארנבת, ורק בכוח הרצון לחיות החזקתי מעמד.

בקיץ 1944 פלשו הרוסים. יצאתי ממחבואי לכביש - לחופש בהרגשה, שגברתי על הגרמנים. שמתי פעמיי לעיר הולדתי, לזלווה, אך דרכי הייתה רבת מכשולים. לאחר תלאות הגעתי לזלווה, אך, לצערי, לא מצאתי בה שום יהודי; אף לא בית אחד שרד. רק קיר אחד של בית הכנסת עמד על תלו. בית העלמין, הדרכים והשבילים כוסו בצמחייה פראית ...

מאחד הבתים, שנשארו בשולי העיר, יצא גוי מכר והזמינני לביתו. מפיו שמעתי על הזוועות, אשר עברו יקירנו, בטרם גירשום לוולקוביסקי, ומשם - לטרבלינקה.

בהיותי בבית הגוי ראיתי שם פמוטים ומעשי רקמה של מפות ומצעים...

כבר בהפצצה הראשונה נשרפה כמעט כל העיר.
את האינטליגנציה חיסלו מיד, ואחר כך בשיטתיות ניקו את העיר מיהודים בצורה יסודית. הגרמנים גם תלו חמישה יהודים, ביניהם אבא פופקו, ראש הוועד, דוד וישניבסקי, ונוזניצקי. היחידה שנשארה הייתה מלכה ליפשיץ, ששכבה חולה במרפאה. משגילוה הגרמנים, רצחוה באכזריות.

הייתי אז היהודי היחידי בזלווה עד בואם של שיינה לושוביץ, משה סלוצקי ופויקה גלמן, היחידי שבא עם משפחתו. פרט לשיינה לושוביץ, מגמת פנינו הייתה ארץ ישראל. הגעתי לארץ ב-1945 בעלייה בלתי ליגאלית.

שמואל קננוביץ

חיפוש זהב בקוטב הצפוני

בנעורי לא הייתי שונה מיתר בני גילי. השתייכתי ל"שומר הצעיר" והשתתפתי בפעילות ציונית.

בפברואר 1938 גויסתי לצבא הפולני, ובמאי 1939 הגיע גדודי לגבול הגרמני. התמקמנו שם וחפרנו חפירות על מנת להתחפר בהן.

ב-3 בספטמבר, בלילה חשוך,כיתרונו הגרמנים ברובים מכודנים, ואנו השבנו מלחמה שערה. בקרב נפלתי ארצה בקבלי כדור דום דום ברגל. גדודנו נפוץ לכל עבר ועד מהרה מצאתי את עצמי בשבי בבית חולים של שדה בעיר קוטנא.

נתקבלה הודעה, שכל מי שיבקש, יקבל מסמך,המשחרר אותו ללכת הביתה. החלפתי את המדים ובדרך רבת מכשולים הגעתי לזלווה בסוף אוקטובר. שם נודע לי על הנעדרים ירנובסקי, לשוביץ ונובקובסקי.

במאי 1939 גויסתי לצבא הרוסי בברנוביץ, וכאשר השתררה אנדרלמוסיה במלחמת הרוסים בגרמנים , ניתנה לי ברירה לחזור הביתה, או להמשיך בנסיגה עם הרוסים, וכך הגעתי לסמולנסק. צוידתי במדים ובנשק ונקלעתי לקרב אכזרי. מהיחידה שלי, שכללה 25 איש, נשארו רק 2 ופצועים -4, ואני בתוכם. הגרמנים המנצחים סיימו את המלאכה בהרגם את אלה שנשארו בחיים. שכבתי ללא נוע בשלולית, כאשר אחד הגרמנים דרך עליי וקבע, כי חבל לבזבז עליי כדור, וכך ניצלתי מהגיהינם שקשה לתארו. נפצעתי בזרועי והצטרפתי ליחידה,אשר הביאה אותי לבית חולים צבאי בנובוסיבירסק. שם נצטוויתי לכתוב את קורות חיי. סיפרתי כי שירתי בצבא פולין.

אנשי נ.ק.ב.ד. עצרו אותי והאשימו אותי כמרגל גרמני. לא הועילו טענותיי, כי יהודי אני, והגרמנים הרי משמידים אותנו. המשפט שהתקיים ארך דקות מספר, ופסק הדין היה הגליה לשבע שנים לסיביר.

מאחר שהמזון היה 400 גרם לחם ליום, הפכתי לצל של עצמי. משקלי ירד ל-42 ק"ג, עד שהכרתי כעבור שנתיים טבח, שצירף אותי כעוזר בעבודות המטבח. מאז לא רעבתי עוד. להיפך, עזרתי לאחרים. ב-1944 הכרתי בחור יהודי מפולין, שכבר קיים קשרים עם ארץ ישראל. זכרתי את כתובתן של אחיותיי בחיפה והודעתי להן על קיומי. הן החלו לשלוח לי חבילות ולהשתדל לשחררני ממחנה העבודה בנובו-סיבירסק, אך במקום לשחררני שלחוני לקולימה שבקוטב הצפוני, שבה שורר קור של 50° מתחת לאפס. הטילו עלינו משימה לחפש זהב בעומק של 20 מטר בתזונה דלה מאוד ובתנאי דיור קשים ללא נשוא. החזקתי מעמד עד 1947, ואז נחלשתי. רגליי לא נשמעו לי עוד, עיניי נעצמו ואבדה הכרתי. אז הופיע מלאך מושיע בדמות רוסי, שמצא מעט מרק חם והאכילני. לאט לאט חזרתי לאיתני. לאחר מכן העסיקו אותי כממונה על הניקיון במשרדים.

המנהלים - יוסף בוברוב וקובלבסקי, טשליצקי ושקלירסקי היו יהודים. סיפרתי להם על עברי עד הגיעי הלום. בעזרתם אמנם שוחררתי, ובדרך מאוד ארוכה ומלאת תלאות הגעתי לארץ מולדתנו היקרה מאוד מאוד !!!

פייגל גרבר
תקציר מיידיש: י. מורשטיין

שנתיים בבור

מזעזע ומחריד מה שעברתי בשנות המלחמה עד שניצלתי.

אחי יצחק-נחום בא לווילנה כדי ללמוד בישיבה. ימים מספר לפני פרוץ המלחמה יצאתי בעקבותיו, אך לא מצאתיו כבר. הרוסים שלחוהו לסיביר. נודע,שהגרמנים החלו בהפצצה איומה על זלווה. אי לכן לא ניסיתי לחזור לשם. נסחפתי עם היהודים לגטו. כאן פקדו עלינו הגרמנים להסתדר בשורות ותחת מטר מכות איומות הפרידו חלק מאתנו,ואני בתוכם, ואילו היתר הובאו אל מחוץ לעיר, נצטוו לחפור בורות, ומעליהם נורו אלפי היהודים. זעקות הקרבנות הגיעו בוודאי לקצה העולם ...

בודדה וללא סעד התקשרתי עם אישה, אם ושני ילדים, אשר בעלה הוצא להורג. יחד חיפשנו דרך להימלט, ואמנם הצלחנו להגיע לעיר וורונובה, אך גם בה הייתה שחיטה. ברחנו אפוא לעיירה רצון, ומה שמחתי לפגוש שם את בן עירי, יוסף קריסנובסקי, אשר לאחר מכן נספה בגטו. הסתתרנו על גג עם עוד כמה יהודים. כאשר גמרו הגרמנים את מלאכת ההשמדה, החלו לחפש ניצולים. היה אתנו תינוק אשר פרץ בבכי, והוריו לא הצליחו להשתיקו. במו עיני ראיתי, כיצד אביו חנק אותו ...

בלילה חמקנו מהמחבוא והגענו לחורשה. ישבנו לנוח קצת, והנה עבר איכר, שריחם עלינו והזמין אותנו להסתתר בחצר ביתו, אף הביא לנו לחם וחלב. מכאן התחלנו לנדוד,ולרוב בבוץ. הזהירו אותנו,לבל נחזור לווילנה. שוב נתקלנו באיכר, אחד מחסידי אומות העולם, אשר חפר בור מאחורי ביתו ו"שיכן" אותנו בתוכו. אף כי לא היה עשיר, טיפלו בנו אשתו ובתו והאכילו אותנו,

וכאשר כיסה השלג את הבור, הסתכנה הבת בצעדה בשלג על מנת להגיש לנו עזרה. התנאים הסניטריים במקום היו,כמובן, ללא נשוא. כל גופי כוסה בצרעת. לא אחת התפללתי ל ... מוות. משפחת האיכר, ששמה היה אדמוביץ, חייתה אמנם בצמצום, אך חילקה אתנו את אשר היה לה.

מובן, שאנו בקשרי מכתבים עם משפחה זו, ומזמן לזמן שולחת אני להם חבילות.

נסעתי לזלווה לאחר השחרור, ומצאתי שם חורבן והרס. נשארו רק כמה בתים בשולי העיר ...

עלינו לעשות הכול להנצחת זכרם הקדוש של יקירינו.

נישאתי למשה יורקנסקי, גם הוא ניצול שואה, ויחד נסענו לאמריקה לקרובי משפחה, החיים בניו-יורק. יש לנו בן ובת.

קבוצת נוער
בודדים זכו ... לעלות ...

סנדר ספקטור
תורגם מיידיש: י. מורשטיין

קפצתי מרכבת המוות

בשנת 1930 פתחתי בגרוכוב, וורשה מחסן לחומרי בניין, בו עבדו עשרים חלוצים, חברי קיבוץ גרוכוב, מדי יום ביומו.

כאשר פרצה המלחמה ב-1939, עזבתי את ורשה יחד עם מנהל החשבונות זאב ורניבקי, אך בדרך איבדתיו והגעתי אחרי תלאות לזלווה. באותו זמן חזרו מהצבא אחיי, יעקב ושלום, וההורים שמחו מאוד.

בשנת 1940 נסע שלום, אחי הצעיר, לוורשה, כי חזותו הייתה כשל גוי. כעבור זמן מה כתב לי לבוא. כאשר הגעתי לוורשה, עוד אפשר היה לחיות בה. ניתנה לנו רשות לחיות בתוך האוכלוסייה הנוצרית, בתנאי שנענוד סרט כחול-לבן על הזרוע.

ה"יודנראט" של הגטו חייב היה להעמיד מאות עובדים מדי יום, ותמורת עבודתם ניתנה להם פרוסת לחם. כך נמשך המצב עד שנת 1942.
ואז נתקבלה פקודה להמציא מדי יום 10,000 איש, ועליהם להתייצב בכיכר. משם הובילום לכיוון בלתי ידוע. כאשר נוכח לדעת ראש הקהילה צרניאקוב, כי העם היהודי מושמד, התאבד. אילו היה מגיב בצורה אחרת, והיה מזהיר את העם, היה מקומם יהודים רבים, אשר היו מצטרפים לפרטיזנים וניצלים.

אחי, שלום, לא יכול היה לסבול עוד את ציד התושבים ויצא לעיירה בשם רמברטוב מצויד בכסף. נדברנו להיפגש למחרת, אך כאשר הגעתי למפגש, כבר לא היה זכר ליהודים. כולם הוסעו לטרבלינקה.
התקשרתי עם כמה מאנשי המשטרה הפולניים, מכרים ותיקים, בבקשה שישתדלו להחזירו משם, אך הם ענו לי, כי אין כל אפשרות. משם אין חוזרים. דאגתי להצטייד במסור החותך ברזל, מאחר שהחלטתי לחתוך את הסורגים של קרון הרכבת אם אימצא בה, ובמהלכה אקפוץ ממנה.

וכך היה. כאשר הוכנסתי לקרון הרכבת, מיד התחלתי לנסר את הסורגים, וכאשר הרכבת האטה את נסיעתה אחרי תחנה בדרך, קפצתי ממנה. זה היה בלילה, ונשארתי שוכב בחורשה. בבוקר אסף אותי איכר, הביא אותי לביתו, האכילני, ולא רצה לקבל ממני תשלום. הוא הראה לי את הדרך לתחנת הרכבת, וכך הגעתי לגרוכוב. פניתי לכמה מכרים שיקבלוני, אך הם פחדו לעשות זאת. נזכרתי במכר פולני, שגר במרחק של כמה קילומטרים מהעיירה, והגעתי אליו. קיבלה אותי אשתו, כי בעלה נאסר בינתיים לתקופה של שנתיים. הצעתי לה תשלום הגון, ע"מ שתיתן לי מחסה, והיא הסכימה. שהיתי במחבוא אצלה במשך 18 חודשים, עד שהגיע הצבא האדום ב-18.8.

אחד הקצינים, יהודי, עמו נפגשתי והתיידדתי, סיפר לי, שאף לא יהודי אחד פגש בדרך.

אחי,שלום, שהובל לטרבלינקה, הועסק שם (עקב ידיעתו של כמה שפות) באריזת דברים יקרי ערך של המומתים. את החפצים יקרי הערך היו מעמיסים על קרונות הרכבת, שיצאה לוורשה, ומשם - לגרמניה. באחד הסיבובים, כאשר הכניס את השלל לקרון, התחבא בקרון ולא חזר עוד למחנה, וכאשר הגיעה הרכבת לוורשה, קפץ, וכך גם הוא ניצל, פולנים עזרו. היו גם כאלה.

הוריי ניצלו, כשהוגלו לסיביר בימי שלטון הקומוניסטים בזלווה. אבי נפטר בסיביר.

כיום אנו חיים במלבורן, אוסטרליה.

אברהם לפין

בנתיבות ההברחה

בשנת 1945 עזבתי את רוסיה בדרך חזרה לפולין בתקווה שאמצא מישהו ממשפחתי, אשר נשארה בפולין לפני המלחמה, אך ציפייתי נתבדתה. הגעתי ברכבת לפולין. ירדנו בחלק הגרמני שסופח לפולין, לעיר שווידניץ. שם התארגנו כקיבוץ על מנת לנסוע באחד הימים לא"י. לא עברו מספר חודשים ונשלחתי ללודז', בה השתתפתי בקורס מדריכי סניפים, ולאחר גמר הקורס נשלחתי לנהל את סניף הארגון בעיר שטטין. יום אחד הופיע צבי נצר, מפקד ושליח "ההגנה" בארץ-ישראל, וגייס אותי ועוד מספר חברים מהקיבוץ לארגון הברחת יהודים לא"י בכל מיני דרכים בלתי ליגליות.

באותו זמן גדל והלך מספר היהודים,שהתגלו לוועד המרכזי של יהודי פולין, אשר קם לאחר השחרור. במפקד הראשון נמצאו 80,000 שרידים מתוך שלושה וחצי מיליון, ואותם צריך היה להבריח אל מחוץ לפולין, אולם קודם כול היה צריך לארגנם.

השליחים, שבאו מארץ ישראל, יחד עם הפעילים המקומיים הקימו בשטח גרמניה, שסופח אחרי המלחמה לפולין, מחנות מעבר למבוגרים, לנוער ולילדים. המחנות הוקמו במבנים גרמניים נטושים. הג'וינט דאג למזונם ולמלבושם, ואילו אנחנו, הפעילים, אנשי ההברחה, הכנו אותם לקראת הבריחה וההעפלה.

יצוין, שהפולנים הסתירו ילדים יהודיים במנזרים,בכפרים ובמקומות סתר אחרים, כדי שיישארו נוצרים, אך אנחנו עשינו את כל המאמצים כדי לגלותם ולהביאם למקומות הריכוז של היהודים, ומשם העברנו אותם במכוניות ובאופן בלתי ליגלי אל מחוץ לפולין.

השלטון הקומוניסטי ראה בעין יפה את הטיפול שלנו ביהודים. לשלטון היו בעיות משלו. עליו היה לקומם ארץ חרבה ולטפל בנפגעים ובפליטים שחזרו מרוסיה.

היו מקרים, שהפולנים היו מתנפלים על הקיבוצים שלנו ואפילו הורגים יהודים. המשטר הפולני, שאחדים מהם התביישו במעשים אלה, הזמין את אנשי הקיבוצים ואף סיפק להם נשק הגנה.

ראשי המשטר לא היו מסוגלים ליטול על עצמם אחריות והגנה עלינו בפני כנופיות שהתנכלו לנו. עם זאת לא העלה המשטר על דעתו אפשרות של מתן היתרי יציאה מפולין ליהודים אלה.

על מפקד הבריחה, צבי נצר ואנשיו, שדאגו לרכז את היהודים במקומות ריכוז, הוטל תפקיד של מציאת דרכי הברחה. הדרך לצ'כיה נסגרה. הפולנים לא נתנו לצאת והצ'כים לא נתנו להיכנס. מצאנו פרצה לגרמניה דרך העיר שטטין. עיקר מקורות ההברחה נעשו באמצעות הצבא הרוסי שישב בפולין. תמורת שלמונים כבדים הבריחו אלה את היהודים בכלי רכב שלהם, אך עד מהרה התברר כי, מאחר שקיבלו שוחד, אין הם מנועים מלשדוד את היהודים, והיו מקרים, שאפילו רצחו אחדים מהם.

אנשי ההבחרה רכשו מכוניות משא ובהן הבריחו יהודים, אך לרוע המזל נחסם גם נתיב זה, לאחר שאנשי הבולשת הרוסית גילו קבוצה גדולה של פעילים בהברחה. הם הוגלו לרוסיה, ושם נידונו לתקופות מאסר ארוכות.

רבות היו הסכנות, שריחפו עלינו ועל אלה שביקשנו להושיע.

מעשה נורא אירע ב-1946 בעיירה הפולנית קיילץ אשר בבית הקהילה שלה מצאו מחסה 40 פליטים יהודיים, זקנים, נשים וטף.

למקום הגיעו אנשי משטרה, שדרשו מהיהודים את הנשק שהיה בידיהם לשם הגנה בטענה, שהוא דרוש להם לשם בדיקה. לאחר שעות מספר הסתער המון של פורעים על חבורת היהודים חסרי האונים ורצחו 18 מהם בסכינים, בגרזנים ובמקלות, ורבים אחרים נפצעו.

באותו יום נפגש אנטק צוקרמן ז"ל, נציג היהודים בפולין, עם שר ההגנה של פולין, מריאן ספיחלסקי. אנטק תיאר לפניו את מצבם הקשה של היהודים בפולין, לאחר מה שעבר עליהם ולאחר שניצלו מהשמדת היטלר.

התרשמתי, שהטבח בעיר קיילץ גרם למפנה בגישת שלטונות פולין בכל הנוגע להגירת היהודים ממנה. זכור לי, שגבול פולין-צ'כיה נפתח, וכל לילה היינו מעבירים בגבול זה 4 או 5 מכוניות מלאות יהודים לצ'כיה, ומשם - לאוסטריה. תקופה זו הייתה טובה ומוצלחת, והיא כונתה תקופת הסיזון.

בשנת 1947 הועברתי עם עוד מספר אנשי ההברחה לאיטליה (מקום עבודתנו העיקרי). תפקידנו היה לאסוף את יהודי פולין, רומניה, וצ'כוסלובקיה, שהיו מרוכזים בכל מיני מחנות שבאיטליה, ולהעבירם במכוניות משא סגורות בברזנטים לנמלים. שם עגנו אניות, שכיוון הפלגתן היה א"י. עבדנו יום ולילה, שבתות וחגים. זכור לי, שלא פעם אחת, כאשר העברנו את הפליטים בסירות גומי לאניות מרחק של 2 ק"מ בקירוב, קמה סערה בים, הסירות התהפכו, והיהודים הקימו צעקות ויללות. הצעקות הפחידו אותנו, כי חששנו, שמא יוודע הדבר לשלטונות איטליה, אך למרות התנאים הקשים והמסוכנים מילאנו את תפקידנו על הצד הטוב ביותר.

סמה בורודיצקה

ב ס י ב י ר

הנני בתו של בורודיצקי הרצל ורחל ז"ל מזלווה. אבי היה בנו של שמואל בורודיצקי מזלווה. אמי הייתה בתו של הרב האחרון של העיר סלונים עד מלחמת העולם השנייה, הרב יהודה לייב פיין זצ"ל, שנרצח באכזריות על ידי הרוצחים הגרמנים ועוזריהם ימ"ש.

לאבי הייתה בזלווה מנסרה, טחנת קמח, שירש מאביו ותחנת חשמל שהקים כדי לספק חשמל לעיירה ולסביבה.

היתה לנו וילה נהדרת ויפהפיה מלאת הוד והדר. אנשים רבים באו אלינו ושמחו להתארח בביתנו.

בקיץ היתה אימא שולחת אותי ואת אחותי התאומה לבית הבראה בברשקה שעל יד זלווה. עם הגוברננטקה (אומנת) שלנו, ג'ניה. שם היו לנו 4 וילות, ולשם היו באים גם קרובים שלנו להתארח.

אימא עם אחי הבכור, יעקב, הייתה נוסעת לבית הבראה מרוחק יותר.

לאבא היתה השכלה אוניברסיטאית. הוא גמר פרמציה ומינהל עסקים. לאימא הייתה השכלה תיכונית בסיימה חוק לימודיה בגימנסיה. היינו שלושה ילדים. אחי הבכור יעקב ז"ל, שלמד בגימנסיה בסלונים, אחותי ואנוכי, שלמדנו בבי"ס עממי בזלווה.

אבי ואמי עזרו לאנשים רבים. כל אחד מהם עזר בדרכו. הפועלים אהבו את אבא בגלל יחסו הטוב אליהם. החיים זרמו באושר ובעושר, עד שפרצה המלחמה, והיטלר פלש לפולניה ב-1939. המנסרה ותחנת הקמח נשרפו. רק תחנת החשמל נשארה.

בשנת 1940 נכנסו הרוסים לזלווה. הרבה פליטים יהודיים מהערים שהגרמנים כבשו ברחו אל האזורים שבשליטת הצבא הרוסי. אחרי זמן קצר עצרו את אבי ז"ל בעיר קובל. משם שלחו אותו למחנה ריכוז רחוק בסיביר, אוסט אוליכטה. ושם נפטר בינואר 1942.

גם לזלווה הגיעו הרבה פליטים יהודיים, שהשתכנו במקומות ציבוריים ופרטיים. גם אצלנו גרו כמה משפחות מהפליטים. אחרי זמן מה הכניסו לבית שלנו 2 קומיסרים ממוסקווה, וחיילים חמושים היו שומרים עליהם 24 שעות ביממה. אחרי שהקומיסרים עזבו את הבית שלנו ונסעו לעיר אחרת, באו אלינו ואמרו להוריי, שעליהם לעזוב את הבית שלנו (על כל התכולה שבו) עד שעה מסוימת. עברנו אז לגור בבית של משפחת מנסקי, בו גרנו עד היום ששלחו אותנו לסיביר בשנת 1940.

אתנו נסע גם בן דוד של אבא, בורודיצקי הרצל. נסענו ברכבת משא עם שמירה 3-2 שבועות עד שהגענו לסיביר.

לאמא היתה אחות במוסקווה, וכשנודע לה, שאנחנו בסיביר, מיד שלחה לנו עזרה כספית וחבילות.

יום אחד הגיעה היא אלינו, לסיביר, ממוסקווה, עם 2 מזוודות מלאות כל טוב. היא הביאה גם 2 מצלמות. האחת שמצלמת ב-5 דקות והשנייה - מצלמה רגילה, וכן הרבה חומרי צילום. אימא למדה לצלם מפנקס קטן, שהיה מצורף, וצילמה אנשים אף בלי כסף כדי ללמוד את המקצוע. אחר כך היא עבדה כצלמת כמה חודשים ואחי עזר לה בפיתוח התמונות.

כאשר חזרה רודתי למוסקווה, היא נסעה לסלונים עם בתה הקטנה,בת העשר,ג'ניה,להיפגש עם אביה, הרב פיין ז"ל, ועם אחיה, שלא ראתה שנים רבות.

כאשר פלש היטלר לרוסיה ב-1941,לא הספיקה דודתי לצאת משם עם בתה הקטנה ולחזור למוסקווה. היא נספתה בסלונים יחד עם בתה, עם אמה הרבנית ועם הדוד, כפי שכתוב בספר "יזכור של יוצאי סלונים".

בסיביר הייתה אימא מאוד חיונית עבורנו. היא הוכיחה את עצמה בכל כוחה וגבורתה ודאגה לנו בכול. גם אחי,יעקב,עזר הרבה. היו זמנים שרעבנו, וזמנים ששבענו. אם היה לנו כרוב ותפוחי-אדמה במידה מספקת, הרי היה מה לאכול.

הקור היה בלתי נסבל, כמה עשרות מעלות מתחת לאפס. היו שם רוחות עזות שנקראו בורני. ביום נעשה פתאום חושך, ולא ניתן לראות את הדרך לבית. אדם, שלא היה בבית ושהה מחוץ לעיר, קפא מקור.

אחי, יעקב, סיים לימודיו בגימנסיה בסיביר, ואילו אחותי ואני למדנו בבית ספר עממי. אחר כך עבד אחי כפקיד במשרד. מהמשכורת שלו אי אפשר היה להתקיים, כי דלי תפוחי אדמה עלה כמו המשכורת החודשית שלו.

בתקופת המלחמה קיבלנו גם חבילות מאמריקה. את החבילות שלח לנו בן דוד של אימא, הרב קוסלביץ מניו-יורק. גם מישראל קיבלנו לפעמים חבילות. החבילות שקיבלנו הכילו בגדים, מצרכי מזון, ירקות ועוד. זאת הייתה עזרה גדולה מאוד עבורנו.

בשנת 1946 קיבלנו אמנסטיה, כי אנו, כאזרחי פולין, רשאים לחזור הביתה, לפולניה. גרנו בעיר ורולטבה בקיבוץ כמה חודשים. יחד עם הקיבוץ עברנו את הגבול לצ'כיה, משם נסענו לווינה,מאוסטריה-לגרמניה, ומגרמניה-שוב לאוסטריה. מאוסטריה עברנו דרך האלפים לאיטליה. גרנו בעיר מילאנו, ולאחר זמן מה, ב-1948, עלינו מנאפולי לישראל.

אמי נפטרה בישראל לפני כמה שנים.

באשר לאחי יעקב ז"ל, היו בו כל כך הרבה דברים טובים ויפים, שאפשר היה לחלקם לאנשים רבים. הוא חונן ביופי, בטוב-לב ובאצילות, היה מוכשר מאוד, עליז, משכיל, בלט בחברה ואהב לעזור לזולת ככל יכולתו. היינו גאים בו והערצנו אותו. הוא נלחם נגד הגרמנים ונפצע שלוש פעמים. המכתב האחרון של אחי,יעקב, היה מקניגסברג,מ-3 במארס 1945. העיר הזאת עברה מיד ליד כמה פעמים. במכתבו כתב: "אימא, אני יוצא לקרב. אם תקבלי מכתבים ממני, תדעי שאני חי". באופן כזה רצה, שאימא תדע, שאם לא יהיו מכתבים ממנו, אות הוא שנפל בקרב.

אחרי יומיים, ב-5 במארס 1945,קיבלנו מכתב מחברו של אחי, ובו הודיע, שאחי יעקב נפצע קל, ואילו קצין מהצבא כתב לנו,שהוא נפצע קשה בקרב, וכי שלחו אותו לבית חולים של שדה בקניגסברג. הקצין ציין את הכתובת של בית החולים. מיד שלחה אימא מכתב לאותו בית חולים, ומשם ענו לנו, שאחי יעקב לא הגיע אליהם בכלל. הוא נחשב אפוא לנעדר.

אני חייבת לציין לפחות מכתב אחד של אחי יעקב,בו כתב, כי אחרי קרב עם הגרמנים, הוא נותק מהחיילים הרוסיים שנלחמו לצדו ונשאר לבד. כאשר חיפש את החיילים הרוסיים הבחין ב-2 חיילים גרמניים מסתתרים על יד אחד הבתים. אחי הבין, שאם הוא לא יפנה אליהם, הם יהרגוהו, ואז ניגש אליהם בביטחון וציווה עליהם להרים את ידיהם. הגרמנים שיערו, שהוא, כנראה, לא לבד, וכך הוביל אותם עד שמצא את החיילים הרוסיים.

יוסף קפלן (ארה"ב)
תורגם מאנגלית: אהרן פריידין

מזלווה לארה"ב

להלן תיאור חיי מאז סיימתי את חוק הלימודים בגמנסיה הרצליה בוולקוביסק ב-1939 ובואי לארצות הברית (אמריקה) ב-1941:

בפרק זמן זה עברו עליי תלאות רבות, כפי שעברו על כל יהודי פולין לפני מלחמת העולם השנייה. היה עליי להיאבק בעתיד קשה ונורא כדי ליישם קריירה לפי רצוני.

לשמחתי הרבה הגיעה אחותי, ליליאן, לאמריקה 6 שנים לפניי ונעזרה במוטל פרלמוטר, אשר הגיע לאמריקה בשנת 1929. שניהם דאגו להוציא עבורי ויזה, כדי שאוכל להמשיך להשתלם בלימודיי בארה"ב.

מ-1.9.1939 שהיתי מספר חודשים בזלווה אצל אבי ואחותי ביילה וניסיתי לברוח לווילנה, שהייתה אז ליטא. קיויתי לקבל שם את הוויזה הנכספת. בעיר זו התקבצו כ-10,000 יהודים מכל קצוות פולין. בסוף 1939 הצלחתי להגיע לווילנה יחד עם יהודים צעירים וביניהם יצחק גרבר. אחרי שהייה של כמה חודשים במקום ואחרי מאמצים מרובים של אחותי הגיעה סוף סוף הוויזה לאמריקה.

באותם ימים לא היו דרכים מקובלות להגיע לאמריקה. אחרי שהייה והמתנה של חודשים במקום, פתחו הרוסים את הרכבת הטרנס-סיבירית, שבעזרתה אפשר היה להגיע ליפן.

בספטמבר 1941 עליתי על הרכבת בווילנה יחד עם עוד 3 יהודים צעירים, אף הם מהגרים מפולין, ומגמת פנינו אמריקה.

שהינו יום אחד במוסקווה ועלינו על הרכבת הטרנס-סיבירית. נסענו בה 7 ימים והגענו לוולדיבוסטוק, ואחרי שהייה של שבוע ימים במקום הפלגנו בסירה יפנית והגענו ליפן. שם היינו כמה חודשים, ואחרי מאמצים מרובים של אחותי כדי לחדש ולהאריך את הוויזה שלי, הגעתי בינואר 1941 לסיאטל, ושינגטון. משם נסעתי במשך 4 ימים עד אשר הגעתי סוף סוף לניו-יורק, וכך נסתיימה נסיעתי הארוכה ומלאת התלאות מזלווה לארצות-הברית.

יצחק שלו

נבואות האיכר, אשר הצילו חיי

(היש גורל לעם וגם לאדם ?)

בקיץ 1938 הייתי בדרך מהכפר הורנה לזלווה. בגלל החולות העמוקים הלכתי ברגל ולצדי האופניים. באותה דרך הלך גם איכר. תוך שיחה שהתפתחה בינינו, הוא סיפר לי כי ברשותו נמצא ספר העובר בירושה במשפחתו מדור לדור. הספר כתוב בשפה הרוסית, ויש בו נבואות על העומד לקרות בעתיד. גם את פרוץ מלחמת העולם הראשונה ניבא אותו איכר לפני בואה. על העומד לקרות בקרוב כתוב בספר כך: במערב יקום עם, אשר ישתלט על מספר ארצות("זאת ודאי גרמניה" - הוסיף האיכר).לאחר מכן יתנפל העם ממערב על העם השוכן במזרח, עם,אשר אינו מאמין באלוהים (בזבוז'ני נארוד). הכוח המערבי יכבוש חלק גדול מהארץ של העם ממזרח. הוא יכבוש את כל ארץ הלחם שלו("זאת היא אוקראינה"- הסביר האיכר). לבסוף יאגור העם ממזרח כוח עצום ורב, ימגר את הכוח ממערב וישחרר את ארצו מידו. המלחמה תהיה נוראה. מעליכם יעופו ציפורי פלדה ויחריבו את עריכם("כך כתוב"). עיר בירה אחת תיחרב כליל, הרוגים יתגלגלו ברחובותיה, ולא יהיה מי שיקבור אותם. ("זאת כנראה תהיה רומא" - הסביר האיכר). נראה, שהאיכר טעה: התיאור היה מתאים יותר לוורשה. יותר מכולם יסבול העם היהודי במלחמה זו. מכל 100 יהודים ישארו בחיים -11 איש -"כך כתוב בספר." לפי כל הסימנים המלחמה תפרוץ בקרוב, אמר האיכר. "אני מייעץ לך למכור את הכול ולעזוב את פולין. סע לכל ארץ מעבר לים אשר אליה תוכל להגיע. אבל אם לא תספיק לעזוב את פולין, והמלחמה תפרוץ, עליך לרוץ נא ווסטוק (מזרחה) ולא מערבה. כי בספר כתוב: כל יהודי, אשר ירוץ מזרחה ולא ימות מרעב, יישאר בחיים. היהודי, שירוץ מערבה, לא יחזור, כך כתוב ... "

כאשר באתי לזלווה,נכנסתי לדודה שלי. סיפרתי לה על הפגישה שלי עם האיכר. היא אמרה לי, כי היא מכירה אותו. רבים מכירים אותו. שמו טרלקו, והיא יודעת את כל הסיפורים שלו. לכל חנות ולכל בית יהודי שהוא נכנס, הוא טוען ומייעץ למכור הכול ולעזוב את פולין, כי לעם היהודי עומד לקרות אסון גדול בארץ זו. אומרים, שהוא היה גם אצל בורודיצקי ואמר לו למכור הכול ולברוח. והדודה הוסיפה בביטול: א נייער נביא (הרי לך נביא חדש). הגם גוי בין הנביאים?! גם אני התייחסתי לסיפור של האיכר כמו לכל האגדות והסיפורים המיסטיים, ששמעתי ונשכחו, גם על פגישה זו הפסקתי לחשוב.

ב-1941, כאשר פרצה המלחמה בין גרמניה לרוסיה, עבדתי בעיר קוזלובשצינה. לפי צו גיוס היה עלי להתייצב במשרדי קצין העיר. במקום זה גויסו ואורגנו קבוצות בני 20-30 איש ונשלחו לסלונים. אני הייתי בקבוצה האחרונה. קצין העיר, אשר הכיר אותי מעבודתי בבנק, מינה אותי לראש קבוצה בת שלושים איש ומסר לידי את הפנקסים של המגויסים. היה עלינו להגיע לסלונים ברגל ולהתייצב שם בפני קצין העיר במקום. החלטתי לקחת אתי את האופניים ובתיאום עם הקבוצה היה עלי להגיע לסלונים לפניהם ולוודא, מה מצפה לנו בעיר זו. בדרך פגשתי את אחד הפקידים הבכירים הסובייטים, אשר חזר מסלונים. הוא הכיר אותי ממקום עבודתי. כאשר סיפרתי לו לאן פניי מועדות, הוא ציווה עליי לחזור ולהחזיר גם את המגוייסים ולמסור לקצין העיר בשמו לא לשלוח עוד אנשים לסלונים. העיר הופצצה בידי הגרמנים, וקצין העיר עזב את המקום. חזרתי ואמרתי גם לאנשי הקבוצה לחזור. כאשר הגעתי למשרד קצין העיר, לא הכרתי את המקום. הכול היה מפורק וארוז בחבילות, הפקידים התרוצצו בבהלה ומיהרו לעזוב את העיר. דיווחתי לקצין העיר ושאלתי, מה עלי לעשות. תשובתו הייתה:"אינני יכול לתת לך לא פקודות ולא עצות. תחליטו לפי הבנתכם."

השארתי את חבילת הפנקסים על אחד השולחנות, הוצאתי את הפנקס שלי ויצאתי את הבניין.

ברחוב שררה בהלה. הפקידות הסובייטית התרוצצה ודאגה לתחבורה בכדי לעזוב את העיר. האוכלוסייה המקומית היתה יחסית שקטה ופסיווית וחיכתה לבאות.

שמתי פעמיי לזלווה. הנה אני שוב אדם חופשי, פטור מגיוס לצבא האדום. שוב אהיה בין חברים, ידידים וקרובים. הבית שלנו, אותו הלאימו הרוסים, יחזור לבעלותי (בקוזלובשצינה עבדתי לא מרצוני הטוב). הפחד מהגרמנים הוא בוודאי מוגזם. הכול מספרים, כי במלחמת העולם הראשונה התייחסו הגרמנים יפה מאוד לאוכלוסייה היהודית. בשיחה עם הדודה (נשואה לדוד וישנבסקי) היא אמרה לי פעם: אם תפרוץ מלחמה והגרמנים יבואו, אין לנו לפחד מהם. הם בוודאי יתייחסו בהבנה לכל אלה, שהרוסים הלאימו את בתיהם. הסכמתי לדבריה. אחרי הרהורים עליתי על האופניים שלי במצב רוח מרומם ויצאתי לזלווה. בדרך נתקלתי במשפחה רוסית,וחבילות על גבם, והם חוצים בחיפזון רב את הכביש. לשאלתי, לאן פניהם מועדות, ענה לי ילד כבן 15, אשר צעד האחרון, כי הם בורחים נא ווסטוק (למזרח). עצרתי. נשארתי לעמוד במקום. שתי מלים אלה העבירו בי הלם חשמלי. "נא ווסטוק !" אמרתי לעצמי. הרי אלה המלים, ששמעתי מפי האיכר בקיץ לפני שלוש שנים, זאת היא המלחמה, אשר ניבא. חזרו לזכרוני כל דבריו של האיכר, כל מלה שלו, כל משפט צלצל באוזניי, כאילו אני שומע אותם עכשיו. מכל 100 יהודים יישארו בחיים רק 11. מי שירוץ נא ווסטוק (למזרח) ולא ימות מרעב,יישאר בחיים, יהודי,אשר ילך מערבה,לא יחזור. הכול השתנה בי. כל המחשבות על זלווה, חברים, ידידים, קרובים, הבית, אשר יחזור לבעלותי, נמחקו ונעלמו. כל החוטים, אשר קשרו ומשכו אותי לזלווה, נותקו בבת אחת "נא ווסטוק" - שתי מלים אלה השתלטו עליי. שיניתי כיוון. נסעתי אחרי המשפחה, אשר חצתה את הכביש. הם הסבירו לי, איך להגיע לכביש הראשי המוביל למינסק,

כי זאת הדרך למזרח, לגבול הסובייטי הישן. "ראה!", אמר ראש המשפחה, "העשן, שמכסה את השמים משמאלנו, זאת סלונים הבוערת. מימין בוערת זלווה, והגרמנים מאחורינו. סע מהר". עשיתי כדבריו ונסעתי מהר. בכל כפר, שעברתי בו, חיפשתי לחם, כי האמנתי בכל מלה, שהאיכר אמר. מי שירוץ מזרחה ולא ימות מרעב, יישאר בחיים. באחד הכפרים קניתי כיכר לחם וקשרתי אותו לאופניים. רגוע ובוטח המשכתי את דרכי. סמוך לאחת העיירות פגשתי את חברי יונה בובליצקי. פניו היו מועדות לזלווה. בחיפזון הסברתי לו, כי עליו לנסוע יחד אתי מזרחה. במערב יקרה אסון. הן ראיתי מרחוק גם את זלווה בוערת. הוא שוכנע ונסענו יחד. כעבור קילומטרים ספורים, הוא עצר. "אתה נוסע מהר מדיי", אמר, "אין לי כוח לנסוע אחריך". שוב ניסיתי לשכנעו. הצעתי, שהוא ייסע ראשון ואני אחריו. הוא עמד רגע, היסס ואמר, כי הוא רוצה להגיע לזלווה והתחיל לבכות. ואמנם סובב את האופניים שלו וחזר. המשכתי לדרכי וחשבתי: שני חברים: אחד-למזרח והשני - למערב.

למחרת הגעתי לכביש הראשי המוביל למינסק. מאותו רגע נכנסתי לגיהינום עלי אדמות. אלפי אנשים זרמו מזרחה, אווירונים גרמניים הנמיכו טוס וזרעו מוות ממכונות ירייה. ראיתי את פרצופיהם הצוחקים של הטייסים. בדרך היו פזורים מאות הרוגים, סוסים הרוגים רתומים לעגלות, מזודות, חבילות, חפצים רבים, שאנשים זנחו, אופנועים. מכוניות ישנות וגם חדשות היו נטושות לצדי הדרך, כאשר הדלק שבהן אזל. אין לתאר את הזוועות, שנראו בכביש דמים זה. בזיכרוני נחרטה אישה, אם צעירה ויפה, שרצה ובזרועותיה תינוקת מתה, אשר כדור פלח את ראשה ודמה ניגר על פניה, על זרועותיה ועל בגדיה של האם. אנשים, אשר עברו על ידה, אמרו לאם, שהתינוקת שלה מתה, וכי עליה לקברה באדמה בצד הכביש, ולהמשיך לרוץ. האם צעקה בקול היסטרי: "עזבו אותי!

התינוקת שלי לא מתה! היא לא תמות לעולם!" והאם המשיכה לרוץ, כשהתינוקת שלה תלויה על זרועותיה.

עם רדת הלילה נרגע הגיהינום קמעה. האווירונים לא טסו בלילה. הכביש היה פנוי מהרוגים ומפצועים. המשכתי לרוץ מהר ככל שיכולתי, כי הגרמנים היו מאחורינו. אנשים מיואשים, חיילים בורחים, קצינים, אשר תלשו את דרגתם - כל אלה נטפלו אליי ורצו לגזול ממני את האופניים. נאבקתי בם בכל כוחותיי. קיבלתי מכות, אף החזרתי מכות, ועל האופניים שלי לא ויתרתי. ואמנם, הגעתי אתם לעיר סמולנסק. בעיר זו הצלחתי לעלות על רכבת משא, אשר הובילה לעומקה של רוסיה. לרכבת חדרתי, אחרי שדרכתי על גופות וראשים של אנשים חלשים ממני. על גג הרכבת, על המדרגות ובכל מקום, שאפשר היה להחזיק בו, נצמדו אנשים. יום ולילה נסענו בעמידה ואף ישנו בעמידה. כאשר הייתי מתעורר משינה כזאת, הייתה בפי תמיד אותה השאלה: האם נוסעת הרכבת למזרח? האנשים מסביבי כינו אותי "הבחור החולם תמיד על מזרח". ברכבת זו הגעתי עד לעיר קאזאן, ובה עברתי את כל שנות המלחמה.

עד היום חושב אני לעתים קרובות על הפגישה עם האיכר טרלקו, על נבואותיו ועל משמעותם. ותמיד מתעוררת אצלי אותה שאלה: האם קיים גורל לכל עם ולכל אדם ?

י. שלו

מחנה השמדה בלזץ

שנת 1946. רכבת המשא בה נסענו בדרכנו מרוסיה לפולין נכנסה למסילה צדדית ועצרה ליום שלם בתחנת הרכבת בלזץ, לא הרחק ממחנה ההשמדה בלזץ, בו הושמדו למעלה ממיליון יהודים.

חברי למסע, בחור מצ'כיה, הציע לבקר במחנה.
הפולני הראשון שפגשנו ושאלנו לדרך המובילה למחנה, חשב אותנו לפולנים והסביר בנחת, ללא כל התרגשות, איך להגיע לשם ובסוף הוא הוסיף: "אין שם מה לראות. אני יכול לספר לכם איך זה היה ותחסכו לכם דרך: הרגו אותם, אלפים ביום. הם הגיעו ברכבות משא צפופות וגדושות, כאשר פתחו את הקרונות, הרבה מהם כבר היו מתים. הפשיטו אותם ערומים והובילו אותם ברגל לשדה, שם העמידו אותם על יד תעלות רחבות ועמוקות, וירו בהם. הם מונחים שם שכבות שכבות, אחת על גבי השניה. עכשיו אין שם מה לראות. למעלה יש רק מעט שלדים וגופות מתפוררים. האיכרים מהסביבה חפרו והוציאו אותם מהאדמה. הם מחפשים אצלם שיניים של זהב".

כאשר התקרבנו למקום, ראינו כתריסר נשים יושבות על ערימות של אפר וחופרות בכפות של אוכל, עשויות עץ או מתכת. "פה שרפו את הבגדים של היהודים", הן הסבירו לנו. "כאשר מחפשים בסבלנות, מוצאים פה טבעות מזהב, מטבעות זהב וגם יהלומים לפעמים. לכם לא כדאי לחטט פה, תלכו קצת יותר רחוק, מעבר לגבעה, תפנו ימינה ותלכו ישר עם השביל. הוא יוביל אותכם לשדה, איפה שהרגו את היהודים. שם אפשר להוציא שיניים של זהב מהפה שלהם. יש שם הרבה. קשה רק לסבול את הסירחון שם בשדה. לנשום זה קצת קשה. עבור גברים צעירים כמוכם זה שום דבר, אתם תוכלו. תמצאו שם גם אתים לחפור בהם."
"אני מציעה לכם לחפור קצת יותר עמוק", אמרה אישה צעירה, "כי בשכבות העליונות כפר חפרו וקשה למצוא משהו".

"אבל יותר עמוק יש עוד הרבה הרבה זהב." "תראו, תראו, איך שהם החווירו, הגברים האלה," אמרה אחת מהן, "כנראה מפחדים מיהודים מתים. תלכו, תלכו, סובלים קצת סרחון ויש זהב".

ברגליים כושלות התרחקנו מהמקום לעבר הגבעה. "היי! בחורים! צעקה אחרינו אחת הנשים. "תחפרו הרבה ועמוק, שיהיה לכם הרבה זהב, כי חלק מגיע לנו, עבור ההדרכה שקבלתם." הנשים פרצו בצחוק רם, הדו נשמע למרחקים.
התקרבנו לשביל צר, סגור משני הצדדים בגדרות גבוהות של חוטי תיל, השביל הוביל לשדה חול, רחב ידיים. יער צעיר וירגק סגר עליו משלושה צדדים בצורת "ח". הצד הפתוח התחבר לשביל הצר בו הלכנו. מרחוק ראינו אנשים חופרים באדמה. ריחות כבדים מנשא הכבידו על ההליכה, גרמו לכאב ראש ובחילה. נכנסנו לשדה. מאות שלדים וגוויות מתפוררות של גברים, נשים וילדים פזורים בכל השדה. שלדים של נשים עם תסרוקות אשר המסרק והסיכות במקומם. אצבעות עם ציפרניים,עליהן הלכה עוד שמורה. שלדים וגוויות של ילדים, על ידם בובות וצעצועים. ראשים עם צמות של ילדות וקשר עם סרט בקצה. ראשים עם זקנים ופאות. תפילין קרועות ושסועות. תפילין של ראש. תפילין של יד עוד שלמות. תפילין כרוכות סביב יד. דפים של ספרי תהילים, דפים מסדורי תפילה, ספוגי דם מיובש. שלדים, שהם עוד גוויות, גוויות שהם כבר שלדים.

כל החושים הוקהו עד לעילפון, כוחות אשר לא בשליטתי הניעו את רגליי, ידיי וכל גופי, ערפל כיסה את מחשבותי. כח דבורי נאלם. שפתיי לחשו משפטים לא ברורים לעצמי. הולכים וכושלים, הולכים וכושלים יצאנו את השדה.

חזרנו לקרון. שכבתי על הדרגש. עיניי נעוצות בתקרה. שפתיי לוחשות אותו משפט, חזור וחזור, מאה פעם . אלף פעם. שעה - שעתיים. הן לוחשות וחוזרות על אותו משפט: והשמש שם זורחת, הרוח נושבת, והיער שם ירוק והצפורים שם שרות.

איה אלוהים ? ? ?

יצחק שלו

הצלתו של הרב קוסובסקי

בשנת 1938 גרתי בעיר איווצוויץ לרגל עסקים.

בשנת 1939, עם כניסת הסובייטים לאזורנו, חזרתי לזלווה. אלה היו החודשים הראשונים להתבססות השלטון הסובייטי. העיירה כולה השתנתה, אנשיה השתנו, צורת החיים ומושגי החיים השתנו. האדם המיוחס והמכובד השתדל להסתיר את עברו, כי פחד מעתידו. סוחרים וחנוונים השתדלו לחסל את עסקיהם ולפנות למלאכה. הלבוש המהודר והיפה הוסתר בארון. אנשים לבשו מלבושים פשוטים, שאינם בולטים ואינם מבליטים. הכול קיבל צבע אפור: האנשים וגם הסביבה. בימים אלה פגשתי ברחוב אדם, אשר בירך אותי לשלום. זהותו לא הייתה ברורה לי. כאשר הבחין בהיסוסיי, ניגש אלי ואמר: "אני יקוביצקי, עורך הדין יקוביצקי". לפניי עמד אדם זקן, מרושל בלבושו, כפוף, בעל שער שיבה וזקן שיבה מגודל. הוא לא היה דומה לעורך הדין יקוביצקי, הצעיר, הספורטאי, בעל הגוף האתלטי וההדור בלבושו, כפי שהכרתי לפני זמן לא רב. עמדתי לפניו נבוך. לאחר דקה של שתיקה שאל, אם אני מוכן ללוותו לביתו. יש לו משהו מיוחד לספר לי. כאשר נכנסנו לביתו, פנה אלי ואמר: "אני עומד לספר לך דבר נורא. אתה היחידי, שאני מגלה לו סוד זה. אני מבקש את מלת הכבוד שלך. מה שתשמע כעת מפי, יישאר סוד בינינו". הבטחתי. וזה סיפורו:

באחד הלילות, כאשר העיר הייתה ללא שלטון, כי השלטון הפולני עזב את העיר, והצבא האדום טרם הגיע, התדפקו על דלת ביתי אנשים, אשר הציגו את עצמם כנציגי השלטון הסובייטי ודרשו ממני לפתוח את הדלת. לבית נכנסו שני אנשים חמושים וסרט אדום על שרוולם. הם ציוו עליי להתלבש ולהתלוות אליהם. כאשר יצאנו את הבית,

פקדו עליי ללכת לבית הגמינה (בית העירייה), והם צעדו אחרי ברובים דרוכים. בגמינה הכניסו אותי לחדר וציווי עלי לשבת בשקט. כעבור זמן לא רב הוכנס לאותו חדר "האמריקאי".(זה היה כינוי לגוי עשיר, אשר בא מאמריקה וקנה לו אחוזה קטנה ע"י זלווה. הכול הכירוהו כ"האמריקאי"). אחריו הוכנסו לחדר שני בעלי אחוזה מהסביבה (את שמם אינני זוכר) לבסוף הוכנס לחדר הכומר הקתולי הצעיר מהכנסייה ברחוב רזבויאישצע.

כל הזמן שמרו עלינו שלושה אנשים חמושים, אשר לא הרשו לנו לשוחח בינינו. לפי ההתנהגות של השלושה ולפי חצאי המשפטים שקלטתי, הבנתי, כי עוד אדם אחד צריך להיות מובא לחדר. לאחר המתנה ממושכת נכנסו לחדר שני אנשים חמושים בעלי סרט אדום ודיווחו לשלושה, כי לא מצאו את הרב בביתו.הם ערכו גם חיפושים בכל בתי הכנסת, וגם שם הוא לא נמצא. לאחר התייעצות קצרה החליטו לשלוח את השניים חזרה לבית הרב והנשארים יתחילו במבצע. עד לאותו רגע לא שיערנו מה מצפה לנו.

הראשון היה "האמריקאי". הוא קיבל פקודה לקום וללכת לדלת היציאה. אחריו צעדו שניים מהשומרים ברובים דרוכים. אחד נשאר לשמור על הנשארים בחדר.

הם יצאו את הבנין,הקיפו את הבית והביאו את "האמריקאי" לקיר הבניין הסמוך במרחק שלושה מטר מהחלון של החדר בו ישבנו, ובלי שהות רבה ירו בו. כאשר נפל, הרימו את גופתו והשליכוה לעגלה רתומה לסוס,אשר חנתה ע"י החלון. כל זה קרה לעיניהם של יתר העצורים,אשר ישבו מול החלון.

אחריו הובל אחד מבעלי האחוזה. גורלו היה כגורל "האמריקאי", ואחריו-בעל האחוזה השני. כאשר הגיע תורו של הכומר, כבר התחיל להאיר השחר. ראיתי אותו עומד על יד הקיר ומצטלב ללא הרף.

גם הוא נורה והושלך לעגלה. אני נשארתי האחרון. שמעתי את הצעדים של היורים מתקרבים לחדר. שמעתי גם את העגלה זזה ממקומה. הדלת נפתחה בחיפזון, השניים נכנסו פנימה וציוו עליי לקום ולעזוב מהר את המקום. הם הזהירו אותי, שאם אגלה מה שקרה בלילה, דמי בראשי. נראה,כי אחרי שהאיר השחר,והדיירים בסביבה השכימו לעבודתם, לא העזו להמשיך בפעולתם.

אחרי שתיקה ממושכת ובהתגברו על התרגשותו הוא הוסיף:

"הודות לרב שלכם, אשר לא היה בבית, הם הפסידו זמן רב ולא הספיקו לגמור את מלאכתם עד עלות השחר,וכך נשארתי בחיים".

מספר שבועות אחרי פגישתי עם יקוביצקי,התגלו 4 גוויות טמונות בחול ביער ברשקה. השלטון החדש ערך חקירה, והעקבות הובילו לחמישה גויים צעירים מהכפר בורדיץ, שהיו שייכים למחתרת הקומוניסטית. הם היו עובדים קבועים בטארטאק של בורודיצקי.

השלטון הסוביטי רצה להראות,כי קיים דין וצדק במשטר הסוציאליסטי, וערך להם משפט פומבי.

נוכחתי מספר פעמים בישיבות בית המשפט. הנאשמים ישבו על ספסל הנאשמים, כאשר חיוך רחב ושחצני נסוך על פניהם. הם לא הכחישו ולא הודו. כל העדים הופיעו מטעם הסניגוריה ותיארו את תפקידם של הנאשמים וגבורתם במחתרת. לנוכחים במשפט היה הרושם, כי הנה עומד בית המשפט לפסוק להם עיטורי כבוד וגבורה. המשפט נמשך בהפסקות של שבועות מישיבה אחת לשנייה. הנאשמים התהלכו חופשיים ומילאו תפקידים במשרות אשר עבדו בהן.

מובן,שעורך הדין יקוביצקי שמר על סודו, וגם אני שמרתי על מלת הכבוד שנתתי. שנינו ידענו כי העדות שלנו לא תהיה לרעת האשמים, אלא לרעתנו.

במשך שמיעת המשפט התהלכו שמועות וסיפורים על ליל הרצח. סופר, כי שעה קלה לפני שהגיעו בעלי השרוול האדום לביתו של הרב, הגיע לבית הרב אפרים מושקובסקי, אשר הזהיר את הרב על העומד להתרחש. הוא יעץ לרב לעזוב את הבית ולמצוא מחבוא, עד יעבור זעם.

כאשר הגעתי לישראל אחרי המלחמה, אימתו לי בני עירי את אשר שמעו מפי הרבנית קוסובסקי. אכן היה זה אפרים מושקובסקי, אשר בא לבית הרב באותו לילה וסיפר לו על העומד להתרחש, וכך ניצלו חיי הרב.

יצחק שלו

המורה רחל

היא הגיעה לזלווה מהעיר הגדולה ביאליסטוק, באה לכאן כמורה בבית ספר "תרבות". ותוך זמן קצר היא התחבבה על הכול. אהבו אותה ההורים, אהבו אותה התלמידים, אהבנו אותה אנחנו, החברים. צחוקה היה כובש ומלהיב. היה לה קול ערב. היא שרה לעצמה ושרה בחברה. "אני אוהבת את העיירה הקסומה הזאת ואת יושביה", אמרה לא פעם. היא אהבה את השדות, אהבה את הנהר, את ההר אשר השקיף על היער הקרוב. יער כה קרוב לעיר היא לא ראה מימיה. אהבנו להיות בחברתה. תמיד צחקה, תמיד שרה. אמרנו, כי רחל נולדה לצחוק ולשיר!

היא שהתה בעירנו שנה אחת בלבד. לשנת הלימודים השנייה לא חזרה. היא נישאה לחבר נעוריה ונשארה בביאליסטוק. שמרנו על קשר עמה עד לשנת 1939. עם פרוץ המלחמה נפסק הקשר.

קפריסין שנת 1947,בהיותי על הגשר בין המחנות 66-67 באה לקראתי אישה. מבטה היה מרוכז לכיוון המדרגות דרכם עליתי. היא קראה בשמי,ועצרתי מלכת. מולי עמדה אישה,אשר לא הכרתיה. "אני רחל", אמרה, "רחל המורה מזלווה". התרגשותי הייתה רבה ועמוקה משמחה ומצער גם יחד. האישה, שעמדה מולי כלל לא הייתה דומה לרחל המורה. היא הייתה מבוגרת ממנה בדור שלם.

בערב ביקרתי במחנה 67 ונכנסתי לצריף,בו גרה רחל. היא ישבה על המיטה,(הרהיט היחיד אשר האנגלים נתנו לעצורי קפריסין) ואני-מולה על המיטה של חברתה לצריף. הקשבתי לסיפורה. מבטה היה מרוכז במנורת הנפט העשויה מקופסת שימורים,אשר עמדה על אבן חסרת צורה. הלהבה עלתה וירדה. מהפתיל התרוממו קווים דקים של עשן, אשר עלו לתקרה המקומרת של הצריף ושם נעלמו בחושך. היא דיברה בשקט, כאילו דיברה אל עצמה.

חורף, לילה; השלג כיסה את הארץ. ביער בעומק האדמה ישבו אנשים. הם ישבו בבור,אשר חפרו לעצמם, מתחת לאדמה, מקום המיועד למתים. הם רצו לשמור על החיים. הם היו שישה. לילה, כולם ישנים. בפינת הבור ישן שלמה'לה בן ה-12. לפני חודשים ספורים לקחו הגרמנים אותו, את אמו ואת אחותו הגדולה, הובילו אותם ליער, העמידו אותם יחד עם עוד יהודים על ספ בור גדול וירו בהם. כאשר האם נפלה לבור, נסחב עם הגופה נקובת הכדורים שלמה'לה החי, שכדור אחד פגע בזרועו. בלילה השתחרר מהגופות אשר מעליו ויצא מהבור. הוא זחל על ברכיו כל הלילה, כי לא היה מסוגל לעמוד על רגליו. עם עלות השחר הוא ראה כפר לא רחוק. הוא התקרב לבית הראשון, וכאשר פתחה אשת האיכר את הדלת וראתה את שלמה'לה, אשר היה חצי ערום וכולו מכוסה דם קרוש, הצטלבה וברחה בבהלה. שלמה'לה נשאר לעמוד על מקומו, אדיש לגורלו. חושיו היו מעורפלים. כעבור שעה קלה יצאה אשת האיכר, הובילה את שלמה'לה לאורווה, בה עמד סוס, רחצה אותו, חבשה את זרועו,

הלבישה על גופו הערום מעיל ישן ובלוי, גדול מעל למידותיו, נתנה לו חצי כיכר לחם ושוט ביד ואמרה: - "לך ליער! אומרים, כי ביער נודדים אנשים משלכם. כאשר ישאלו אותך בדרך שאלות, תגיד, שאתה הולך לשדה לאסוף את הפרות. כעת תבטיח, כי לא תחזור לכפר ולא תספר שהיית פה". ימים רבים נדד שלמה'לה ביער. רוב הזמן ישב על עץ ושם גם ישן. כאשר נגמר לו הלחם, הוא ניזון מקליפות העצים אשר גירד בציפורניו. עכשיו הוא נמצא בין השישה. הוא ישן. על פניו נופלים טיפות מים מהשלג הנמס החודר לבור. הוא חולם: הוא בבית, ישן על מיטתו, טִיפות המים הנופלות על פניו הן הנשיקות שהוא מקבל מאימא כמו בכל לילה, לפני שהיה נרדם. חיוך של אושר מכסה את פניו.

בבור שורר שקט, בחלל נשמע קצב הנשימה של הישנים. פתאום התעוררו כולם. העיר אותם בכי של ילד קטן. מבוהלים קמו וזחלו על ברכיהם. כל אחד גישש בידיו בחושך למצוא את הפתח הצר, דרכו חודר אוויר לבור כדי לסגור אותו מהר, לבל יצא קולו של הילד החוצה. במרכז הבור ישב אדם צעיר ומגודל זקן, עיניו עייפות ומלאות יאוש ופחד. "רחל," הוא אמר, "מה יהיה הסוף? את חייבת למצוא פתרון לילד. בלעדיו אולי נצליח לשמור על חיינו. בגללו יגלו אותנו, ואז אף לא אחד מאתנו יישאר בחיים. הלילה חייבים לסיים את העניין".

הילד המשיך לבכות. האימא הצמידה אותו לגופה, סגרה את פיו בכף ידה ולחצה על צווארו הקטן. בחושך היא ראתה עיניים. עיניים של הרבה ילדים, מביטים אליה ומבקשים רחמים ממנה ומכל האימהות אשר בעולם. ידיה רפו וירדו בחוסר אונים על האדמה. התינוק נדם. בבור נעשה שקט. האימא קמה על רגליה עטפה את התינוק ויצאה את הבור. בחוץ היה קר, שלג עבה ירד וכיסה את האדמה. האימא עמדה רגע, נשמה לתוכה את האוויר הצח והקר, עטפה חזק את הילד והתחילה לצעוד לכיוון הכפר. בכפר שרר שקט,

כל בית היה עטוף לובן. מהקצה השני של הכפר נשמעה נביחה של כלב: הדה נשמעה בכל הסביבה. על יד הבית הראשון עצרה האימא, גילתה את פניו של הילד, הצמידה את שפתיה הקרות אל פניו החמות, שוב עטפה אותו חזק, כרעה על ברכיה והשכיבה את הילד ע"י פתח הבית, עזבה מהר את המקום וחזרה ליער. השלג המשיך לרדת; הוא ירד וכיסה עקבות כל חי... ואת עקבות האם.

עברו 3 שנים. השישה היו נדים ונעים מיער ליער, מבור לבור. בחיים נשארו שלושה, ביניהם האימא. בא יום הנצחון. יום השחרור, יום החופש עליו חשבו וחלמו כל כך הרבה. הוא היה כה עצוב, מדכא ומכביד על הלב. לאן יפנו? את מי יפגשו? הלב שסוע.

לאימא יש תקווה ונחמה: יש לה בן בכפר. היא תלך שמה, תבוא לאיכר ותגיד לו, כי הילד, שהם מצאו בחורף ע"י ביתם, בנה הוא; היא תיקח אותו מהם. מעכשיו הם יהיו יחד, ולעולם לא ייפרדו עוד, האימא הלכה, למעשה רצה, לכפר. הוא היה רחוק. היא נוסעת בעגלות, הולכת ברגל, עוברת שדות וכפרים, איננה נחה; כל רגע יקר לה. בזכרונה עברו כל תלאות השנים שעברו, הלילה בה השאירה את ילדה ע"י בית האיכרים. האם הוא חי? הוא בוודאי חי. הוא לא קפא אותו לילה. כאשר נעשה לו קר והיה רעב, הוא בוודאי התחיל לבכות. הוא תמיד בכה בקול חזק. האיכר בוודאי שמע את קולו של התינוק, מצא אותו, ריחם עליו ואסף אותו לביתו. כך היא חשבה כל השנים. היא הייתה בטוחה, שכך זה קרה. הוא כבר ילד גדול. מה היא תגיד לו? מה הוא יאמר לה? היא רואה את הכפר מרחוק. היא מתקרבת, מזהה את הבית. זה פה! בקיץ נראה הכל אחרת. היא נעצרת. מביטה מסביב, אולי תראה ילד ע"י הבית. איך היא תעמוד בזה? היא כולה רועדת. היא דופקת בדלת, היא בפנים הבית, האיכר ומשפחתו סועדים ארוחת צהרים. אין ילד ע"י השולחן. היא מנסה לשאול. היא איננה שומעת את קולה, היא אומרת חצאי מלים, חצאי משפטים לא מובנים, הרצפה מסתובבת מתחת לרגליה.

היא רואה הרבה שולחנות, הרבה חלונות. האיכר קם מהשולחן, ניגש לאימא, מושיב אותה על הדרגש,שעמד על יד הקיר. הוא פקד להגיש לה מים.

"אני מבין, אני מבין", לחש האיכר, "את בוודאי האימא של גרישה. קראנו לו גרישה. הוא היה ילד יפה, אבל לא היה חזק. לפני כמה חודשים הוא חלה, השתעל מאוד ומת." אחרי הפסקה קצרה הוא מוסיף: "לפני 10 ימים קברנו אותו."

כאשר האימא, מנוסת הייסורים והתלאות,התגברה על השבר וההלם,אשר פקד אותה בבית האיכר,והייתה מסוגלת לעמוד על רגליה, הלכה עם אשת האיכר לבית הקברות הכפרי.

בהתקרבה לקבר הקטן והטרי היא נצמדה לחול הצהוב אשר מעליו, ומעיין, מעיין, אשר היה סתום ונעול במשך כל השנים של התלאות והיסורים, נפתח וזרם, זרם בלי סוף כאילו יחד אתה בכו כל "האידישע מאמעס" !!!

יצחק שלו

יום הכיפורים של שנת 1940 במשטר הסוביטי

עד ליום הכיפורים של 1940 הפכו למחסנים רוב בתי הכנסת בזלווה, כולל בית הכנסת הגדול עם ארון הקודש המפואר.

כל העובדים היהודיים בכל מקומות העבודה התייצבו לעבודתם כמו בכל יום.

ביקרתי באותו יום את הקואופרטיב של החייטים והכובענים, אשר התמקם ב"מויער" ע"י ביתו של וולנשטיין.כל אחד מהעובדים היה רתוק למקום עבודתו. חלק מהעובדים ישב ליד מכונות התפירה,

מספר עובדים ישבו ליד שולחן הגזירה, ובידיהם מספריים וגיר, מוכנים לסמן ולגזור את הבד,שהיה פרוש לפניהם. אבל אף לא איש אחד מהם עבד. כך ישבו מוכנים למקרה, שיגיע נציג השלטון לביקור במקום. שכן אז לא תהיה להם ברירה ועליהם יהיה לפנות למלאכתם למרות קדושת יום הכיפורים.

שכני, קולישבסקי, געצל דער קירשנער (כובען), ישב ליד מכונת התפירה, ולפניו חלקים גזורים של כובעים.

הוא פנה אליי ואמר: "ראה! כל עובדי הקואופרטיב שלנו הם קומוניסטים טובים ונאמנים. התורה הקומוניסטית אומרת, שמי שאינו עובד אינו אוכל. אכן איננו עובדים היום ולכן גם איננו אוכלים ביום זה. הכול לפי ההלכה הקומוניסטית.

שולמית בקר-לייקין

הבריחה משטחי הכיבוש הגרמני

אני, בקר שולמית, כותבת דברים אלה לזכר אבי משה-יצחק ז"ל ממשפחת בקר. אמו שאשה-חמה ממשפחת זלוטניצקי, אביו טוביה בקר ז"ל ואחי מאיר ז"ל,שנרצחו והושמדו בידי הנאצים.

העיירה זלווה, מקום הולדתי ב-1920, שכנה בין תשע ערים גדולות בקו מסילת הברזל וולקוביסק,בין סלונים והעיר המחוזית ביאליסטוק. העיירה היתה מוקפת ביערות אורן, לשם היה יוצא הנוער לפיקניקים, במיוחד בל"ג בעומר ובתקופת הקיץ. היער המפורסם היה ברשקה במרחק של 2 ק"מ מהעיירה. תענוג היה לטייל בו בין עציו העבותים. זה היה היער היפה ביותר בסביבה.

בכל שבת היו בני העיירה יוצאים אל תוך היער ונהנים מהאוויר הצח ומהנוף. היער שימש מקום מפגש לצעירי התנועה הציונית.

תושבי העיירה זלווה היו בחלקם יהודים ובחלקם איכרים נוצרים.

בזלווה היו 3 בתי-ספר: בי"ס "תרבות", "תחכמוני"-דתי, ובית-ספר פולני. אבי המנוח היה ממייסדי בית הספר "תרבות".

אחרי סיום לימודיי בבית הספר "תרבות" שלחו אותי הורי לסלונים להמשך הלימודים בגמנסיה ע"ש פרופ' קוניצה. הלימודים בו היו בשפה הפולנית. אחרי סיום לימודיי, חזרתי לזלווה.

ב-1939 כבשו הרוסים את זלווה. אמי רחל ז"ל, ממשפחת מרמינסקי מסלונים, בוגרת סמינר למורים בשפה הרוסית, רצתה מאוד שאמשיך בלימודים, במיוחד שאלמד מקצוע, ולא זכתה לכך. היא נפטרה פתאום,4 חודשים לאחר הכיבוש הרוסי. נשארתי בתפקיד של אימא לגדל את הילדים. אבי ז"ל מצא פתרון לבעיית הילדים, ושלח אותי לנובוגרודק ללמוד בטכניקום הנהלת חשבונות, ואת אחותי, חייקה־ לסלונים ללמוד הוראה בסמינר למורים, את אחי מאיר ז"ל לברנוביץ לטכניקום של עובדי רכבת, ואילו אחי הקטן יעקב, בן ה-10,נשאר עם אבי בזלווה ולמד בבית ספר רוסי.

ב-1941, אחרי שסיימתי את לימודיי, לא חזרתי לזלווה. נישאתי לבחור יהודי מרוסיה, שהיה המרצה שלי בטכניקום,ואז הבאתי את אחי יעקב ואת אחותי חייקה לנובוגרודק. כעבור חודש, ב-22.6.41, פרצה המלחמה.

את בעלי גייסו לצבא האדום, אך למחרת שיחררו אותו כדי לאפשר לו להביא את משפחתו למקום כלשהו הרחק מהגבול. בעלי הצליח להביא אותנו עד תחנת הרכבת בעיר קריציוב. התנהלנו תחת מטר הפגזות,ולא חשבתי שנגיע. היו הרבה הרוגים בדרך למינסק. כל רגע ראינו את המוות לנגד עינינו. לבסוף הצלחנו לעבור ברגל

את המרחק של 400 ק"מ, ובעלי חזר לצבא האדום. עברנו תקופה קשה מאוד, 4 שנות סבל, אבל, תודה לאל, נשארנו בחיים. הצלחתי להציל ממוות את אחותי ואת אחי. משימתי הייתה להביאם שלמים ובריאים לאבא.

חזרתי לזלווה אחרי המלחמה,ב-20.6.1964,כדי לחפש את אבי ואת קרובי המשפחה שנשארו בחיים. בכול שרר תוהו ובוהו. אף לא אחד נשאר בחיים. מצאתי רק את לושוביץ שיינה, בתו של ברל לושוביץ ז"ל. היא סיפרה לי, כיצד ריכזו את יהודי העיירה זלווה כשבידיהם חבילות קטנות,שמשקלן לא עלה על כמה קילוגרמים, הכניסו אותם לרפתות ולאורוות מזוהמות, בהן הצפיפות הייתה איומה; לבסוף הטעינו אותם על קרונות בקר והסיעו אותם למחנות, ומשם - לתאי הגאזים.

מטרתם של הנאצים הייתה לחסל את היהודים באופן פיסי, ואכן עשו זאת לשישה מיליונים יהודים. אולם אנו, החיים, הנצחנו את זכרם של קדושינו על לוחות לבותינו, ועתה אנו מעלים את זכרם על דפי ספר זיכרון זה,כדי שיישארו עמנו לעד.

משיינה נודע לי, שקרוב משפחה שלנו מקולונה סיני, אלתר בקר, נמצא בדרצין. נסעתי לבקר אותו,והוא סיפר לי על אבי,כיצד ברח מזלווה לקולונה סיני,ושם תפסו אותו הגרמנים ב- 7.7.41 והרגו אותו בו במקום. אלתר הביא אותו לקבורה בזלווה. כן סיפר לי אלתר, שאחי מאיר חזר לזלווה מברנוביץ וחי שנים במחבוא אצל משפחת נוויש, אך בסוף המלחמה הלשינו עליו הגויים, והוא הוצא להורג.

הואיל וכל המשפחה של אמי עלתה לארץ מסלונים לפני המלחמה עוד ב-1935, החלטתי לשלוח את אחי,יעקב,עם אלתר בקר לפולניה. משם עבר לגרמניה ועלה ארצה באניית המעפילים "אקסודוס" ב-1948.

אני ואחותי עם המשפחות עלינו ארצה ב-1959. הבן היה בגיל 12 והבת - שנתיים. בעלי התחיל לעבוד בבית חרושת לצבעים, ובגיל 65 פרש לגמלאות ואני פניתי להוראה. למדתי בסמינר למורים בחיפה כדי להיות מורה מוסמכת. עבדתי עד גיל 60 ופרשתי לגמלאות.

הבן בוגר האוניברסיטה העברית בירושלים. הוא למד רפואה, והיום עובד הוא בבית חולים רמב"ם בחיפה כרופא כירורג פה ולסת בעבודה חלקית ומשרת בצבא קבע בתפקיד בכיר. יחד עם זאת הוא גם בוגר האקדמיה למוסיקה ע"ש "רובין" בירושלים. לימודים אלה למד במקביל ללימודי הרפואה.
בתי בוגרת ביה"ס הריאלי בחיפה, בוגרת אוניברסיטה חיפה ומורה מוסמכת לביולוגיה. היא החליטה להמשיך בלימודים באוניברסיטת תל-אביב לתואר שני בחקר הסרטן, סיימה בהצלחה, והתחילה בעבודת הדוקטורט. גם היא בוגרת קונסרווטוריון "רובין" בחיפה, פסנתרנית.

ב-1962, כשסיימתי את לימודיי והתחלתי לעבוד בהוראה בביה"ס "גאולים" בקרית-ים, התנדבתי לאגודה למלחמה בסרטן בתפקיד של מרכזת האגודה בקרית-ים. צריך להיוולד לעבודה ציבורית. תכונה זאת ירשתי מהוריי, ממייסדי בית-הספר "תרבות" בזלווה, אשר עזרו ודאגו לארוחות עשר: ארוחה חמה לילדים נזקקים, וכן לכסות חורף: נעליים ובגדים.

הוריי היו ציונים, ומשחר ילדותי גדלתי עם הרעיון הציוני. התמונה של ד"ר תיאודור הרצל הייתה תלויה בביתנו מאז שנולדתי.

בהזדמנות זו רוצה אני לציין את היזמה של בעלי לייקין, שהציל אותנו ממוות. על כך מגיעה לו תודה מיוחדת.

קרובי המשפחה, שהושמדו בידי הנאצים: אחותו היחידה של אבי, רחל, שהייתה נשואה לברשקובסקי איטשה. הבת הבכורה - יהודית, הבן - ליובה והבת - שולמית.

ז י כ ר ו נ ו ת

חיים גילוני
(חיים-יונה פריידין)

על זלווה שהייתה...

כדי לכתוב על זלווה, העיירה היהודית הטיפוסית,שהייתה מצויה על אם הדרך בין הערים וולקוביסק וסלונים, במחוז גרודנה, מרגיש אני, כי עליי לעצום את עיניי ולשקוע בערפילי העבר שלפני למעלה מיובל שנים,מאז עזבתיה לצמיתות בשנת 1933. למעשה כבר משנת 1926 שהיתי בזלווה רק בחודשי הקיץ, בחופשות השנתיות של בתי הספר התיכוניים, שבהם למדתי בוולקוביסק ובווילנה.

אין זה מן הדברים הקלים לדלות מהזיכרון מאורעות ותמונות חיים בזלווה,שהייתי עד להם מאז שנות הילדות, ועד שעזבתיה, כאמור. ייתכן, כי אילו מהפנט מוכשר היה מפעיל את כוחות ההיפנוזה עליי, הייתי מצליח להיזכר בתמונות חיים מגיל צעיר ביותר, כיוון שאי שם במחשב הזיכרון המוחי עוברות לפניי תמונות מטושטשות מאז גיל 4. אבל נניח להנחות ולהשערות האלה, ואנסה להעלות בזכרוני את זלווה, כפי שהיא נראית לי עתה, במרחק זמן ומאורעות שלמעלה מיובל שנים. הריני ער לעובדא המקובלת, כי צעיף העבר מעטה, כרגיל, את החיים בעטיפה ורודה, ומיתוסף לחך טעם מתוק חרף המרירות והמציאות הקשה במרוצת יובל השנים על התהפוכות שאירעו בהן.

אכן, מצטיירת עיירתי זלווה בעיני רוחי, בראש וראשונה, כעיירה תוססת, שבה הפלג הציוני שולט ובולט על שאר פלגי הדעות ברחוב היהודי בפולין, שמצאו את ביטויים בה, כגון בונדיסטים,קומוניסטים

יידישיסטים. הדגל הכחול-לבן הציוני וקופסת קק"ל היו נחלת הרוב הגדול של אוכלוסייתה היהודית, שהייתה רב-גונית, ובכך היוותה בבואה נאמנה של יהדות פולין.

הנוף האנושי שלה היה מורכב מתלמידי חכמים ופשוטי עם, סוחרים זעירים ובעלי מלאכה, כולל ניצנים של חרשתנים ומספר סוחרים בממדים נכבדים יותר מהרגיל בעיירה קטנה. בתי הכנסת שבה ציינו אף הם חתך נאמן של אוכלוסייתה. בית הכנסת, שנקרא בשם "חייטים שול" לא בכדי נקרא בשם זה, הוא נוסד, כפי הנראה, בידי המעמד של בעלי המלאכה, ושמו מעיד על תוכנו ועל צביונו, המעמד קבע את השם. בית הכנסת הגדול והמפואר יותר, נקרא בשם "מויער בית-מדרש", בו התפללו אנשי המעמד הבינוני, החנוונים והסוחרים הזעירים, ואילו בבית הכנסת שנקרא - "הילצנער שול" התפללו אנשי המעמד העשיר יותר, גם אם לא העשיר יותר, הרי אלה, שנחשבו מכובדים יותר, ובו התפללו הרב והדיין, ובו נאמו ה"מגידים", ועברו לפני התיבה חזנים אורחים. כן מצוי היה בית כנסת קטן, בעל צביון מיוחד, ובו התפללו, כנראה, פשוטי העם, שאין להם סימנים מיוחדים, אבל בלי ספק, שהיו אלה מהשכבה הנמוכה. שם בית הכנסת היה "שבעה קרואים". בית הכנסת הגדול והמפואר ביותר, שהיה מיועד לכל האוכלוסיה היהודית, ושבו התפללו רק בימים הנוראים או בהזדמנויות חגיגיות מיוחדות, נקרא: "די גרויסע שול", ובו היה ארון הקודש המפואר - פאר האמנות ביצירות של ארונות-קודש בבתי הכנסת בפולין.

בתי הכנסת הנ"ל, לרבות בתי הספר, ביתו של הרב דמתא וסמוך להם בית העלמין, היו מרוכזים באזור מיוחד, ואלה היוו את מרכז התרבות של העיירה כדוגמת המתנס"ים בישראל.

במרכז זה התנהלו החיים הציבוריים-תרבותיים של כל רובדי האוכלוסיה היהודית, שהביאו גם לייסוד בית הספר "תרבות" בערך בשנת 1920. המחנכים היו ה"מלמדים" ב"חדרים". ב"חדר", שבו

למדתי אצל ברל דער מלמד, שהיה השמש ב"חייטים", הגעתי עד
וכולל לימוד גמרא. בדרג גבוה יותר לימד המלמד ליטמן דער
שרייבר בביתו, שליד משפחת זלאטניצקי. הרוח הציונית טרם פעמה
ברחוב הזלוואי, פרט לבתים בודדים, שבהם קראו את העיתונות העברית
"הצפירה" ו"השחר" ואת ספרי מאפו וסמולנסקין. עם ייסוד בית-
הספר "תרבות" החלה פועמת הרוח הציונית בעיירה במלוא עוזה.
הסימנים הראשונים התבטאו בעלייתם של ראשוני החלוצים מזלווה
לא"י: הגב' רחל (ממשפחת ברקלייד), שהייתה ממייסדי רעננה,
ואחריה-החלוצים ממשפחות לוין, ליפשיץ, רטני, אפרים גלמן,
ירמוס, יחזקאל (חצקל) הלפרן, בנה של הקרעפליכע ועוד.

מורי בית הספר "תרבות" הזכורים לטוב היו שמואל ברוך פריידין,
שבסל ראטנער ומאטלאווסקי. מורים נוספים, שחינכו את צעירי
העיירה, לוטים בערפלי זכרוני, ובלי ספק שאחרים מבני עיירתי
יעלום בזכרונותיהם כדי לציין את פעולותיהם הברוכות בעיירה.

זוכר אני במיוחד מאורע יוצא דופן המוכיח את קיומו של הלב
היהודי החם ואת אהבתו לתרבות: החגיגה המפוארת בעיירה לרגל
פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים בשנת 1925 (ואני אז בן 10).
הצעירים, הבוגרים ממני, פוטריצקי, נחום גלמן (דודי), פויקע
גלמן ואחרים, שכרגע אינני זוכר את שמותיהם, הקימו שער בכניסה
לבית הכנסת "מויער בית מדרש" וקישטוהו בדגלים לאומיים, (כחול
לבן), ומתחת לשער הקימו במה, שעליה ישבו הנואמים נחום גלמן,
היום ד"ר נחום הלמן המתגורר בירושלים, פוטריצקי ואחרים.
מנין שאבו אלה את הכוח ואת הידע לנאום על פתיחת האוניברסיטה?
אין זאת אלא שכוח טמיר הרעיד את נימי נשמתם, והוא אשר גרם
להם ליזום את עריכת החגיגה ההמונית, שבה השתתפו מאות מבני
העיירה. בחגיגה זו השתתפו תלמידי בית-הספר "תרבות" על
תלבושתם המיוחדת ועל דגליהם, הושמעו ברכות ושירים ע"י מקהלת
בית-הספר, ואם זכרוני אינו מטעני, הרי גם תזמורת מכבי-האש

השמיעה מנגינות. הייתה זו חוויה בת משמעות לאומית מיוחדת, שהצביעה על הקשר שבין תחיית העם לתרבותו, כפי שבא לידי ביטוי בהשתתפות ההמונית של האוכלוסייה היהודית בעיירה.

מאורע זה מזכיר לי, כי למעשה השורש של פלוגות המחץ של הצבא שלנו, של פלוגות ה"הגנה", של הלוחמים והחולמים למיניהם, נעוץ באותה קבוצה של צעירים,שנוסדה בזלווה כדי להילחם ב"שקצים"ולהגן על היהודים בעיירה. זכור לי, כי צעירים אלה לבשו תלבושת אחידה, התאמנו על מנת לתקוף ולהילחם ב"שקצים". במיוחד זוכר אני את דמותו של פויקע גלמן עומד בראש הלוחמים (ואמנם אותו פויקע הצטרף בתקופת השואה לפרטיזנים שלחמו בגרמנים).

שני מאורעות אלה, שהתרחשו בעיירתנו, ממחישים, כי אכן עמנו הוא עם הספר והסיפא.

לתופעה של עם הספר והסיפא, שהשתקפה בפעילויות של צעירינו בעיירה, אציין גם את השתתפותם בפלוגת מכבי-האש. ה"ה יעקב משה איינשטיין לנצבסקי, פייקוביץ - בתזמורת מכבי האש ויצחק פומרנץ ז"ל היה מנגן הקלרינט הידוע. הצעירים, שהופיעו על הבמה בשירה ובמשחק, היו טוביה, שהצטיין בחקותו את החזנים רוזנבלט וקוסוביצקי, ביחוד בתפילה "תכנת שבת",וכן בפרודיה על המגיד: "על שלוש עברות נשים מתות". כן זכורה לי שירתה של ליזה גלמן בעת הצגת "יום זה מכובד" באולם מכבי האש, ואת שירתה של אסתר מורשטיין ושל תלמידות צעירות מבתי הספר.

בפעילויות השונות השתתף חברנו, שהוא זקן הזלוואים כיום ויו"ר יוצאי זלווה בישראל, ירחמיאל מורשטיין ואחרים, שיסלחו לי, על שלא הזכרתי אותם בשמותיהם, מאחר שלא הצלחתי להעלותם בזיכרוני.

בקרב האישים הבולטים מזדקרת אישיותו של מר אהרון רטני ואשתו פרדל, החיים אתנו בישראל, ואשר במשך שנים היו הפעילים של הקרן הקימת לישראל. ניצבת לנגד עיניי דמותו התמירה של הדיין

ר' נחום משה, שהתגורר בקצה העיירה ליד הספקטורים, וכן דמותו של הרב ר' פסח רצ'קו ושל התלמיד חכם ר' יוסף שולמן. באוזני רוחי שומע אני את תפילתם של בעלי התפילה ב"ימים הנוראים", את קולותיהם של הירשל דער חוקר, של סידליצקי ושל פאטציוועו (אם אינני טועה). הנה עולה לפניי דמותו של הרב מקאלאנע ז"ל, שהיה החסיד היחידי בעיירתנו, ואשר היה מהראשונים שעלו ארצה, והוא טמון בהר הזיתים בירושלים. אין לשכוח את דמותו של ה"תהילים זאגער", הריהו אביה של אלקה נאסאצקי, אשר זימר עם הקהל את כל פרקי ה"תהילים"בעל פה בין "מנחה" ל"מעריב" בשבתות בבית הכנסת "המויער בית מדרש". בולטת עוד יותר היא דמותה של הבאבא לאסקע ז"ל, הסבתא שלנו, שהייתה עד סוף חייה, בעת כניסת הגרמנים לזלווה, המחלקה לסעד של העיירה המהלכת על שתיים, שטרחה רבות למען הנזקקים, בכך שסיפקה להם מזון ומצרכים לבתיהם ושימשה להם משענת במצוקתם.

דמות מיוחדת, הקושרת את זלווה לרוזוולט, נשיא ארה"ב, היא דמותו של מאטי מגיד,קטוע הרגליים, אשר למרות נכותו היה משחק כדור-רגל עם כל הקבוצות, והיה מקפץ ומתעמל, כאילו לא היה נכה. עם כניסת הגרמנים לעיירה עמד בקשר מכתבים עם רוזוולט וקיבל ממנו עזרה ואשרת כניסה לארה"ב.

זכורים לי ה"מגידים", שדרשו דרשותיהם בבתי הכנסת, לרבות הנואמים בענייני ספרות ופילוסופיה, והנואם (שאת שמו שכחתי) שנאם על הנושא: "פרויען פיינד און פרויען פריינד". גולת הכותרת בפעילות הציונית הייתה הקמת נקודת ההכשרה של בית"ר בחצרו של הפריץ (אשר, אגב, היה הראשון שהביא את האופנוע לעיירה). קבוצת החברים בהכשרה זו הייתה צועדת בסך לבית הכנסת בשירה אדירה בהכריזה:- "אחת אמרנו לעלות ונעלה", כמובן לא"י.

פעילות מלווה בשירה ובשמחה היתה נעשית בחגים של "שמחת תורה", בשעת העלייה לתורה היו תורמים סכומי כסף רב לקק"ל.

אחוה ורעות אמיתית של האוכלוסייה נתגלתה בביתו של סבנו אברהם יאשע מגיד"ס ז"ל, בשעה שהיו אופים מצות בתנור שבביתו בליווי שירה, כאשר השמחה אופפת את כל העוסקים בקיום מצוות אפיית מצות.

שמחות לרגל חתונות ולהבדיל אבלות לרגל פטירה - שותפים להן היו רוב רובה של האוכלוסייה. המחזה של מאורעות כאלה, שבהם, כאמור, השתתפו המוני אנשי זלווה, הוא בלתי נשכח ומוכיח את האחווה והמשפחתיות של כל האוכלוסייה על כל גווניה ורבדיה ועל החיוניות הטיפוסית ליהדות פולין.

גוון מיוחד שפוך היה על הקבוצה הגדולה יחסית של הקצבים בעיירה, אשר המורה, ליטמאן דער שרייבער, כינה אותם מעמד של יחסנים משום "בני בשר" הנזכרים בתפילה "עלינו לשבח". היה בכינוי זה צביון של עוקצנות, כפי שהרגשתי אז, אבל תועלתם ומשקלם של אותם קצבים בחיי העיירה היו ניכרים ביותר עד כדי כך, שביזמתם הוכנה התשתית לייסוד הבנק הראשון והיחידי בעיירה, שנוהל מטעמם, עד שעלה הכורת על העיירה. בית הכנסת "שבעת קראים" אף הוא היה כמעט בשימושם הבלעדי של הקצבים. מכאן חיוניותם וחשיבותם הבולטת בחיי העיירה. ביניהם היו כאלה, ששילחו ידם במסחר הבשר עם ארצות מחוץ לפולין, ובכך קשרו את העיירה הקטנה הזו לעולם החיצון, בייחוד לגרמניה. סוחרים מוורשא ומגרמניה באו לירידים בזלווה וקשרו קשרי מסחר בין-ארציים עם הקצבים. אבינו ז"ל, יצחק פריידין, ושותפיו, דוד יושע צירבניק ואיצע יינע פריידין, אשר עם כל מגבלותיו כאדם פשוט, ללא השכלה, נסע לשלזיה העילית ולגרמניה בהפעילו חוש מסחרי ופעילות בדרג בין-לאומי.

על פרסומה של עיירתנו בפולין ומחוצה לה יעידו הירידים החודשיים, שנתקיימו בה בכל 3 בחודש קלנדארי, ואשר משך קיומם במרוצת כמה מאות שנים ועד לחורבנה של העיירה. זוכר אני, שקשה היה להגיע הביתה בשל היות העיירה כולה, עד לפתחי הבתים, סתומה ותפוסה בעגלות וברכב, אתם הגיעו 3 ימים לפני יום היריד. מה לא היה

ביריד? כאילו כל שמדינת פולין יצרה, גידלה ופיתחה, הן ברוח והן בחומר - הכזל התרכז והתפרס ביריד. כן זוכר אני את הלוליינים ואת הלהטוטנים ואת הרמאים למיניהם, מוכרי הסוכריות הצבעוניות וכד'.

כאן המקום לצטט את שירו של המשורר, בן עירנו זלווה, מר לונסקי, אותו כתב, בעת שהיה בגלות סיביר בספר השירים שלו "מעבר לנהר הליתי" בהוצאת "יחדיו":

<u>זלווה</u>

זלווה בירידיה משתבחת,
סלונים-בעוגות שומשומין,
תשתבחי עוד, עירי הנידחת,
בשירי כשיפרסם שמי.

ובעבור שסבלתי ושרתי,
והרגשתי כאב לב
יקימו לשמי אנדרטה
בגנה של עירי המלבלב.

יעבור כלב וישרבב כף רגל,
חזיר - ויטנפנה במזיד,
פן שר אלף יזדקף וברגש
יסנן בין שיניו: ז'יד.

אינני יכול להשתחרר מרגש "הפטריוטיות הלוקלית" שלי ביחס לעיירתנו, משום שכבר אז, בשנות ילדותי, ידעתי, כי עיירתנו נזכרת בספרי ההיסטוריה של גרץ ודובנוב כעיירה מרכזית וחשובה בחיי היהודים בפולין, אשר שוקה היה לשם דבר, ובה הוכרז החרם מטעם הגאון מווילנה על החסידים. לפיכך הבעתי את גאותי בפני חבריי בוולקוביסק ובווילנה, בשל מוצאי מעיירה היסטורית חשובה כל כך. כבר אז, בימי ילדותי דחפני יצר הסקרנות והחקירה לראות ולדעת, מיהם הטמונים בקברים הישנים מאוד בבית-העלמין. אחדים מהם היו טמונים במבנים מקושטים ובנויים אבן, ועצים נטועים מסביבם. כבר אז ידעתי על האוצרות הגנוזים במקומות הגניזה בבית הכנסת הגדול, וכן שמעתי את הסיפורים בדבר הרוחות והנשמות של הקדושים מזלווה הפוקדים בשעות הלילה את אותו בית-כנסת מפואר. רעד ופחד תקפוני בכל עת לשמע סיפורים אלה מגדולים

ומקטנים כאחד. עתה, בשמעי הרצאות על קבלה יהודית ועל גלגול נשמות, מקבלות אותן חוויות הילדות משמעות מיוחדת בכל הקשור בנשמות וברוחות, ששוטטו בלילות באותו בית כנסת.

אמנם לא נתתי דעתי אז על הסיבה לייחודה של זלווה, שדווקא בה התקיים היריד הנ"ל, אולם לאחר מחשבה, מסתבר אולי, כי ייחודה בשל מיקומה הגיאוגרפי: הרכבת, שעברה בכניסה אליה, והנהר שלה, זלוויאנקה, שחזברה עם הנהר הגדול, נימן, ועליו דוברות עצים, שנשלחו למרחקים. נהר זה שימש הן כקשר בין חבלי הארץ במחוז גרודנה, והן כחייץ וכהגנה בעתות מלחמה. כיבוש הנהר בידי אחד הצדדים הלוחמים היווה כיבוש החבל כולו, ולכן התנהלו קרבות עקובים מדם לכיבושו, וזלווה הייתה לרוב שדה קטל בעברה מיד ליד.

נהר זה צפן בקרבו צפונות רומנטיות בנוסף על קרבנות אדם ובעלי חיים בעקבות המלחמות. על גדותיו הוכיחו הצעירים את כושרם בשטח האהבה, כמו המקרה של אשת השוחט-החסיד, שנתפתתה לצעיר לבלות עמו בתוך השיבולים שעל גדותיו באחת השבתות, כשנתפסו בעיצומה של האהבה הלכה למעשה. בנהר זה למדתי לשחות. אבי ז"ל לקחני על גבו בעת שטבלתי במימיו. על גדות נהר זה, ליד טחנת הקמח (שהופעלה בזמנו בכוח זרם המים בסכר שנוצר) שנהרסה בעת הקרבות לכיבוש הנהר, ליד הגשר שעל הנהר, ביליתי אני וחבריי וחלמתי את חלום תקומת ישראל כבר אז. בנהר זה ובמימיו הזכים התקדשו הבפטיסטים בטבילה המונית, בטרם שנספחו לתנועה זו, ואנו, קטנים כגדולים, באנו לחזות במחזה הטבילה.

בסמוך לנהר מצוי היה בית החולים. ריח הקרבול נדף ממנו, ועוד היום, כביכול, מגיע הוא לאפי. מחלות מידבקות כמו מחלת הטיפוס הובילו לשעריו. בשבילנו, היהודים, הייתה הרגשה מוזרה ומשונה לקבל בו טיפול, הרגשה כאילו היינו מחוץ לתחום. אבל עצם קיומו מעיד על ייחודה של עיירתנו.

זכורים לי הטיולים ב"הויפגאס" ומעבר למנסרה של הגבירים של העיירה שלנו, האחים בורודיצקי, בואכה לגן התפוחים של הפריץ בשילוב עם ההרגשה של השתתפות בעבודות ההכשרה של חלוצינו המכינים עצמם בעבודתם הקשה לחיי סבל בעתיד בארצנו, לכשתאופשר עלייתם אליה.

כסרט נע עוברים לנגד עיניי אנשי עמל ומעש מכל השכבות, החל מהתעשיינים העשירים, האחים בורודיצקי, וכלה בחייטים ובסנדלרים מיומנים במקצועותיהם. זכורים לטוב נגרים כמו גרונברג ז"ל ובוני בתי עץ, אלטער גוי ושני בניו (אשר בנו את הבית, שבו גרתי עד לנסיעתי לא"י), הספר, לרבות הספר הגוי, אשר בנוסף לאומנותו גם מכר עלוקות לריפוי ולמציצת דם, אופי הלחם, מוטי-מאיר, אביהם של פשה והניה פייקוביץ, המאפייה הסמוכה לבית איצ'ה יודעליכעס,אשר ה"זעמעלעך" (לחמניות) שלו טעמם עדיין שמור בפי, די בייגלמאכערן בסמטת שניידער געסעל, פרדל ראטני בעלת המכולת שליד ביתנו, שממנה רכשנו יחד עם מצרכי המזון השונים גם מחברות ומכשירי כתיבה שונים, בעלה אהרן רטני, ייצרן הגזוז ומספק הקרח, סוחרי המנופקטורה, הסלוצקים, וגדול הממדים ה' מאנדזע והסוחרים הזעירים בשורת החנויות של ה"פולקסדויטשע", ה' שוכרט, אשר הוסיפו צביון וגוון מיוחדים לפעילויות השונות בעיירה.

המרפאה בלחישות, בכדורי בצק מלחם טרי ובעצמות הייתה קריינע פריידין,המפורסמת בעיירה ובכפרי הסביבה, שנהרו אליה רבים. ואמנם הביאה מזור ומרפא להתנפחויות בחלקי הגוף השונים והסירה כהרף עין את התוצאות של "עין רעה". בתמורה קיבלה תוצרת חקלאית וממשק הלול מכל טוב הארץ מהגויים, אשר תמיד התדפקו על דלתות ביתה, שהיה צמוד לבית,שבו נולדתי וגרתי עד לנסיעתי לא"י.

לעניין הבריאות והריפוי ראוי להזכיר את הפעלשער (החובש) אפשטיין. הוא היה גם הרופא והפיל את חיתתו על אנשי העיירה

ביחוד בעת מגפת הטיפוס, ואני אז עדיין ילד בן 4. זוכר אני את ביקורו אצל סבתי, מיכלע כלמן ז"ל, בעת שחלתה במחלת הטיפוס,והוא שגזר,כי מותה ודאי, ואכן כך קרה לאחר ביקור זה.

ראוי גם להזכיר את הפעלשער הגוי, שהיה, לפי התרשמותי הטבועה בי עד היום, גוי טוב ומסור לחולים, בהם טיפל במסירות, וכן זכורה לטוב הרוקחת שלנו עטיל די אפיטיקערין, שאף היא הייתה מרפאה חולים ועוזרת לחולי העיירה לא פחות מהחובשים. כך עשתה עד אשר עזבה את העיירה בהגרה לקנדה עם משפחת הסבא שלי, ר' אברהם געלמאן (יאשע מאגיד'ס ואת ארבעת דודי ושתי דודותי). לאחר גלגולים ומאורעות של שנים רבות שב אלינו, לישראל, בן אחד של סבי, היום ד"ר נחום גלמן, רופא שיניים. (בזלווה היה רוקח עוזר של הרוקחת עטיל, שאף הוא היגר עמה לקנדה).אחד מדודי הנ"ל היה הנואם הציוני הפופולרי בעיירה, והרוח החיה בחגיגה לכבוד ייסוד האוניברסיטה העברית בירושלים. הוא היה טיפוס חיובי מיוחד במינו בעיירה. הוא היה גם המהפכן והמשכיל בכוחות עצמו, שעזב את ספסל בית המדרש. למעשה היה היחידי בעיירה, שלמד גמרא בבית הכנסת לילות כימים, ואף לן בבית המדרש. הוא העז לעשות תפנית מהפכנית במושגים של אז בקבלו משרת לבלר בבית הדואר ובגמינע (העירייה), שבמשרדיהם עבד גם בשבתות קבל עם ועדה, וזאת חרף השתדלויותיו של ר' נחום משה הדיין וחשובי העיירה האחרים למנוע בעדו מעשות זאת. היה זה משב רוח ראשוני בעיירה לשינוי וחדירה של התפשרות עם המציאות בכדי למצוא פרנסה והתעסקות ולברוח מהאבטלה והניוון. היה בכך משום העזה, שהשאירה את רישומה עליי כילד צעיר. התגאיתי בדודי המשכיל והציוני, שכה הערצתי.

בציִיני קווים לדמותה של עיירתנו לא יכולתי לוותר על שרטוט דמותו של דודי בעשותו צעד נועז זה, בין אם היה זה חיובי או שלילי באותם ימים בעיני רוב האוכלוסייה של זלווה.

אם בבריאות עסקינן, הרי ראוי להזכיר כאן את בית המרחץ של העיירה, שאף הוא תרם לבריאות תושבי זלווה היהודית. היה מי שהשתמש בשירותי מוסד חשוב זה בימי שישי או בסופי השבוע לקראת שבת, והיו שהשתמשו בו רק בערבי החגים. הייתה זו חוויה מיוחדת ללכת עם אבי ז"ל לבית המרחץ ולראות בעירום את היהודים החשובים מבני העיירה כמו ר' משה צ'ומבר, שהיו לו "בלונים" נכבדים בין רגליו, ואת אלה המזלפים אחד לרעהו מים רותחים במטאטאים בשכבם על הדרגש העליון מספר שניות, כי יותר מכמה שניות לא ניתן היה להחזיק מעמד, וכדי להשיב את רוחם חייבים היו מיד לשפוך עליהם דליים של מים קרים, והאדים התרבו בכך,עד שלא ניתן היה לראות את המצויים בחדר.

זכורים לי סיפורים על ביקורי נשים במקווה הטהרה, בחלק הצדדי של בית המרחץ ועל פגישות בין המינים, שבוודאי נוספו עליהם בדותות כהנה וכהנה, אולם היו אלה נושאים לשיחות מרתקות ומבדחות בעיירה. נדמה לי, כי היה זה מוסד יהודי בלבד,ולא ביקרו בו בכלל הגויים של העיירה. כמו כן זוכר אני, כי מפעם לפעם נצרך מוסד זה לתיקונים ולשיפוצים, שעלו כסף רב, ובשל חוסר באמצעים כספיים לא ניתן היה להפעילו במשך חודשים ארוכים, וכן היה קושי מיוחד הכרוך בסכנת נפשות להפעילו ולהשתמש בו בימי השלג והכפור.

ספורט, התעמלות ומשחקי כדורגל, שייכים אף הם לנושא הבריאות. בזיכרוני באים ועולים מספר משחקי כדורגל בין הצעירים שלנו (מי לא זוכר את אברהם פרלמוטר הגידם שהיה מעיף כדורגל לגובה רב מאוד?) לבין אנשי המשטרה, הגויים, או משחקים עם קבוצה מדרזנין. המשחקים בכדורגל היו חביבים מאוד על הנוער שלנו. מעבר לנהר ולשדות המרעה הוכשר מגרש למשחק הוקי, שבו שיחקו קבוצות נבחרות, ואילו משחקים ידידותיים בין בני הנוער שיחקו על מגרשים בתוך העיירה, כמו המגרש ממול אולם מכבי האש, או המגרש שממול הגמינע אשר בימי הירידים שימש שוק לסוסים, לפני ששוק הסוסים הועבר אל

מעבר ומאחורי רחוב וולקוביסק. אגב כך, נזכרתי בתוצאה הישירה על בריאותי שהיה למשחקי כדורגל. במקום בריאות גרמו לי משחקים אלה להצטברות מים מתחת לקרום הריאות, ובמשך חודשים ארוכים הייתי בטיפולו המסור של ד"ר אהרונסון בוולקוביסק שהצליח לרפאני בלי התרופות החדישות של היום, חרף זה שהריפוי ארך, כאמור, חודשים רבים, ואני, הילד הצעיר, שהיתי בעצמי בוולקוביסק וביקרתי אצל הרופא כחולה מבוגר לכל דבר.

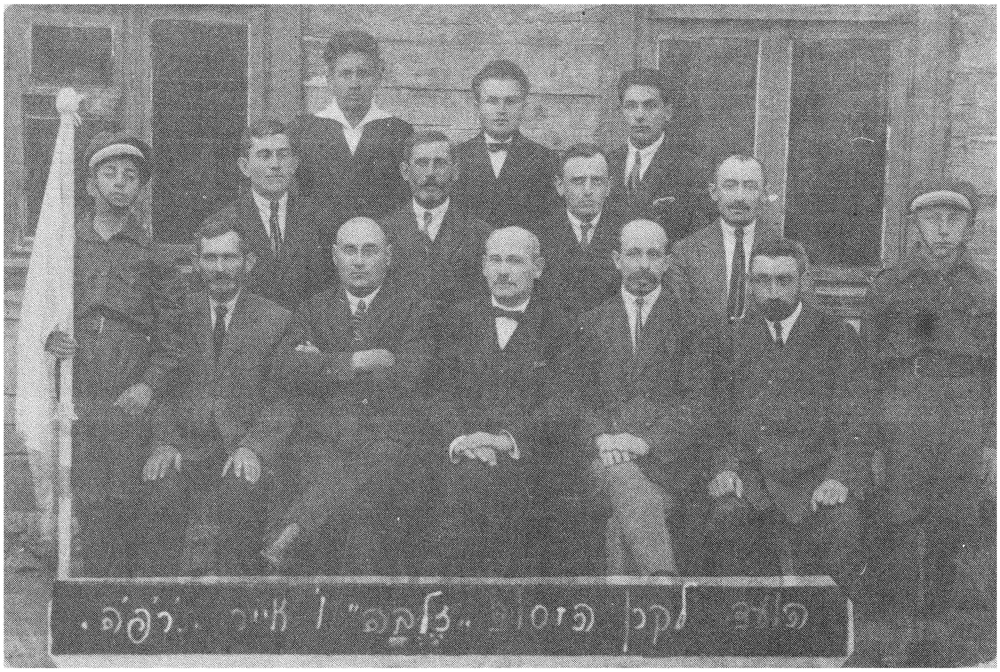
בנוסף לכדורגל הותקנו באולם מכבי האש סולמות ומתקנים אחרים, אמנם די פרימיטיוויים לפי מושגנו היום, על מנת להתעמל עליהם לשם חילוץ עצמות. ייתכן, שאלה הותקנו ביזמתו או בעזרתו של מר שוכרט ה"פולקסדויטשע" האמת היא, כי אינני זוכר,מה הייתה מידת השימוש של צעירי העיירה במתקנים אלה. אולם לא אחטא לאמת, אם אומר כי, הנוער ביכר ללמוד לנגן על כלי נשיפה בתזמורת מכבי האש שנוסדה, וכן הפעילו דגמים והצגות לכיבוי אש, בייחוד לאחר שהובאו לעיירה מכונת כיבוי מודרנית.

הקדמה לא פסחה גם על עיירתנו. לצורך קבלת מכונה או מכונות כיבוי אש חדשות ולמען בריאות הציבור נדרשו לתקן את בארות המים ולהתקין משאבת מים סמוך וממול מכבי האש. היה זה מאורע חגיגי עת התחילה לפעול המשאבה הראשונה בעיירה לאחר חודשים ארוכים של קידוחים במקום. עתה,מדמה אני בנפשי, כי מציאת נפט בקידוח ממושך, לא היתה גורמת שמחה גדולה יותר מזו, שגרמה לאנשי העיירה, בעת שהמשאבה הצליחה אמנם להעלות מים נקיים וטעימים, שאותם הבאנו בדליים לביתנו. במקום להשתמש במים שאותם דלינו בדלי מהבאר שליד ביתנו,(ומי אינו זוכר באר זו שליד ביתנו?) במקום מים דלוחים, שבהם ראית גם בעיניים בלתי מזוינות רמשים חיים השטים בהם, ובמקום סכנה שנשקפה לך בחודשי החורף, עת שהקרח מהסביבה כמעט וכיסה את פיתחה, והיה צורך מפעם לפעם לעמול קשות כדי להסיר את שכבות הקרח, שמסביב לפיתחה, כי אחרת עלול היית ליפול לתוך הבאר, זכינו לשאוב מים בעזרת משאבה,שהייתה בעינינו אחד מפלאי העולם.

ברשמים מעיירתנו אין לדלג על הפוסטערונקע (משטרה), מפקח המשטרה, השוטרים ובית הכלא שמתחת למדרגות המובילות לחדרי המשטרה. אלה ייצגו את הממשלה הפולנית, ועל פיהם יישק דבר.באשר לניקיון הרחובות, בעת שהמפקח המחוזי היה בא לבקר בעיירה, היה על אנשי העיירה לנקות את השטחים שליד בתיהם ולנכש את העשבים מבין האבנים. הייתה זו הילולה ושמחה, שבה כל בני הבית והבית הסמוך השתתפו בו, ולבסוף לא בא שום מפקח. בית הכלא היה שומם עפ"ר, ואך לעתים רחוקות, בימי היריד, אוכלסו בו לזמן קצר שיכור אחד או אחדים. העבריינים הרציניים באמת הוחזקו אחר כבוד בבית הכלא המחוזי בוולקוביסק, עיר המחוז. אמנם קרה, שגם יהודי זה או אחר מעיירתנו נשלח לבית האסורים בוולקוביסק, בשל עברה על מכירת יי"ש ללא רישיון, על מסחר אסור במטבע זר, כמו המאסר של אבי ז"ל, שנתפס בהחזקת "וואלוטע" (מטבע זר), אבל אלה שוחררו מיד, לכל היותר- לאחר ימים אחדים. בדרך כלל לא הייתה עבריינות יהודית בזלווה.

שלטון עצמי יהודי מכוח הסמכות הציבורית של ראשי הקהל ונכבדיו שרר בזלווה, מאז שזיכרוני מגיע, ואין ספק, שצורת חיים זאת נמשכה במשך מאות שנות קיומה של הקהילה היהודית בה. הגויים על שלוש הכנסיות שלה חיו באזור נפרד, שממנו אמנם שלחו את חזיריהם לחצרות היהודים, אך היהודים הפליאו מכותיהם בהם, ועל רקע זה פרצו מריבות והתנגשויות בין צעירינו וצעירי הגויים. משפחות יהודיות בודדות בלבד התגוררו מחוץ לתחום היהודי, בקצה העיירה ובמבואותיה, כגון משפחת דודתי (אחות אבי ז'ל), חנה שרה בובלצקי, עם בעלה וילדיהם יונה, כדעל (יכתריאל) וחיה, שהיו הקרבנות הראשונים שנהרגו בידי הגרמנים, לאחר ששכניהם, הגויים, הלשינו עליהם.

הנהג הראשון, האוטובוס הראשון בקו זלווה - וולקוביסקי ומשאבת הבנזין הראשונה והיחידה במרכז העיירה, ממול המשטח שלפני המויער בית-מדרש, השאירו בזכרוני רושם, שהנה גם עיירתנו התחילה לצעוד את צעדיה הראשונים בשטח התנועה המוטורית-מכנית. דומני, כי

ועד קרן היסוד זלווה - תרפ"ה
מ.פינטלביץ י.קפלן י.לנצביצקי מוירמן   א.וישניאצקי י.הלפרן י.ירמוס
רוזנבלום גרנבורג י.סלוצקי ש.לנצביצקי   י.מורשטיין נ.גלמן א.ריץ

ועד הסתדרות הציונית זלווה-תרפ"ה
מ.פרלמוטר א.רטני ח.לב א.ריץ
מ.סלוצקי י.מורשטיין מ.רפלוביץ

מתקן ומוכר האופניים והמסגר היחידי בעיירתנו (ששמו פרח מזכרוני) היה הראשון, שנסע לוולקוביסק ולמד את תורת הנהיגה באוטובוס, וזה מחזירנו לימים הטובים של הנסיעה באופניים בחוצותיה סלולי האבנים בעיירתנו, לאחר שלמדנו לרכוב עליהם, ולימים הרומנטיים של ההחלקה על הקרח והגלישה במגלשות (שליטלאך) על השלג מפסגת ההר שעליו עמדה הכנסייה הפרבוסלווית עד למורדותיו סמוך למשאבת המים ובניין הגמינע.

אכן, נוסף על ההנאות הרוחניות-תרבותיות והפעילויות בתנועות הנוער, מצאנו גם שטחים להנאות בחיק הטבע, בנופיה היפים של העיירה בעונות, שבהן מעניק הטבע הנאה וגיל מלוא החופן.

ראוי היה לחקור ולעלות על הכתב את פעולותיהם של בני העיירה מאז עלותם ארצה בעלייה השנייה (אם לא היו כאלה כבר בעלייה הראשונה?) ואת תרומתם לבניין הארץ והדורות שהקימו אחריהם. אין ספק, שכשם שהזרע והשורש הזלוואי היה בריא ומלא חיוניות ועסיסיות יהודית, כך גם הנבטים, העצים, הענפים והפרות שלהם, הן בארץ והן בתפוצות, שבהן הם מצויים. על זלוואי ניתן לומר בבטחה, כי אם גם מצוי הוא בתפוצות, הרי רק גופו מצוי שם זמנית, ואילו נפשו ורוחו קשורים בארצנו ומצויים בה.

הדברים, שנכתבים וייכתבו בידי יוצאי זלווה, ואשר יתפרסמו בספר הזיכרון לזיכרון עד ולהנצחת הקהילה הקדושה על יהודיה, ירעידו את נשמותיהם של כל אלה, שמוצאם מעיירה זו, ואשר היה להם קשר עם אוכלוסייתה, גם אם מוצאם הוא ממקום גיאוגרפי אחר, משום שחן וקסם מיוחדים הוקרנו מעיירה זו.

עלה הכורת על זלווה, עיירתנו. טרקטורים ומכבשים הרסו את בתיה ובתי מדרשיה, בית העלמין שלה וגניה. אין ולא יהיו עוד יהודים בה, לאחר שהצורר הנאצי הרגם, שרפם ועקר משורש חיים יהודיים בה.

כה חבל על הרכוש והנכסים,שצברו יהודיה של עירתנו מדורי דורות ואבדו,אבל חבל, חבל מאוד על דאבדין ולא משתכחין.

יהא זכרם ברוך !

הבה נבקר, נטפל ונטפח את עצי-זלווה, שנשתלו ביער הקדושים. לזיכרון קהילתנו. בכל עת,שזיכרון יקירינו יעלה לפנינו, כסמל וכאות, שעמנו ימשיך לחיות, לצמוח ולשגשג על אדמתנו הקדושה והפורייה בישראל מדינתנו היקרה והאהובה.

דורה גייגר - חיה מיינר
לבית צרבניק

זיכרונות מהבית

על עירתנו זלווה כבר נכתב רבות. אין אנו זוכרות הרבה, מאחר שבגיל 9-10 נסענו לסלונים לשנות לימודים בגימנסיה היהודית קוניצה, ששפת ההוראה בו הייתה פולנית.

לחופשות חגים,ובקיץ-לתקופה של חודשיים, היינו חוזרות הביתה, לזלווה.

העיירה וחלק מרחובותיה זכורים לנו היטב, וכן השכנים והקרובים שלנו. משפחתנו מצד אמנו הייתה משפחת סלמן,שגרה מעבר לרחוב, בו גרה משפחת אבינו צרבניק. שם המשפחה הנכון היה כהן או קגן, מכיוון שהייתה משפחת כוהנים, אך הוא שונה לצרבניק לפני כמה דורות בגלל גיוס אחד מבני המשפחה לצבא.

משפחתנו חיתה בזלווה במשך דורות. הבית (המויאר)בו גרנו היה בניין עתיק. קירותיו נבנו מאבן עבה (בערך -מטר). החלונות היו עמוקים, ועל אדן החלון העמידו עציצים בכמה שורות מלבניות. גם פנים הבית היה מלא עציצים. זוכרות אנו פיקוס אחד, שתפס מקום

ניכר בחדר, ואנו, הילדים, היינו צריכים לנקות את העלים שלו. עציצים היו אהובים על אימא, שהייתה אישה נאה מאוד, תוססת ופקחית ודאגה לנו, חמישה ילדים, לרכישת השכלה ומקצוע.

בבית היה תנור גדול, ששימש לאפיית בייגאלעך (כעכים). זה היה עיסוקו של סבנו יושע, אביו של אבא ז"ל, ואח"כ שימש לנו ולחלק מאנשי העיירה לאפיית מצות לפסח במשך שנים.

משפחתנו היתה משפחה ענפה. חלק גדול היגר לארצות הברית ולארגנטינה.

אבא יחד עם שותפים עסק בעסקי בשר ובעסקי תבואה מפעם לפעם. השותפים היו משווקים ראשי בקר במשלוחים גדולים לוורשה ולגרמניה.

זוכרות אנו, כי בהיותנו בוורשה, שם למדנו לאחר גמר לימודינו בסלונים, היו שם סוחרים, אשר קיבלו מאבינו הוראה לתת לנו כספים בהתאם לצרכינו, ולא אחת הוזמנו אליהם לחגים, כדי שלא נרגיש בודדות בעיר הגדולה.

אחרי סיום חוק הלימודים בוורשה עלתה חיה ארצה בספטמבר 1933 ודורה - בספטמבר 1935.

הייתה לנו אחות נוספת, רבקה, שהייתה כבר קרובה מאוד להצלה. הגיס של חיה נסע לפולין ב-1939 כדי להביאה ארצה, אולם בהגיעו ללבוב, פרצה המלחמה ולא עלה בידו להגיע לזלווה. הוא נאלץ לחזור ארצה מיד, לאחר תלאות של חודשיים בדרך לא דרך. כך נמנע מרבקה להיחלץ מציפורני הנאצים, והיא נספתה יחד עם יתר בני המשפחה בשואה הנוראה.

זכור לנו מאורע מיוחד ששמענו מפי הורינו.

חיילי זלווה, שנשארו בחיים אחרי מלחמת העולם הראשונה, נדרו נדר לכתוב ספר תורה ולנדבו לבית הכנסת הגדול של זלווה.

אבינו, דוד יושע צרבניק, איצקע לאסקעס פריידין, ישראל שולאק ואחרים לקחו על עצמם את היזמה של כתיבת ספר התורה. המבצע ערך שנים רבות, מאחר שהדבר היה כרוך בהוצאה כספית גדולה, אך הודות לעקשנותם הושלמה מלאכת כתיבת ספר התורה, אותו הלבישו בהדר ובכל הקישוטים המקובלים, ובתהלוכה חגיגית ורבת רושם מלווה בתזמורת ותחת חופה צעדו עם ספר התורה לאורך הרחוב הראשי לבית הכנסת הגדול.

הייתה זו שמחה גדולה לכל בני העיר ובפרט ליוזמים ולנדבנים,שזכו להגשים ולמלא את נדרם ומשאלתם. לאחר מכן נערכה מסיבה גדולה וחגיגית. ואמנו, אסתר דוד יושעס צרבניק, הייתה הרוח החיה בה.

בשביל רוב בני זלווה, שהחיים בה היו די שגרתיים, היה מאורע כזה דבר בלתי נשכח ושימש לשיחת היום תקופה ארוכה לאחר מכן.

עוד הרבה אפיזודות אירעו בזלווה אך נשכחו עם השנים. חבל שנזכרו קצת באיחור להעלות על הכתב את הזיכרונות מתקופת הילדות שלנו בזלווה, שעם הזמן הולכים ונשכחים.

כך עלה הכורת על עיירה יהודית ציונית תוססת על תושביה,שחיו בה דורות רבים.

יהי זכרם ברוך !

תהלוכה חגיגית

קבוצת נוער - בל"ג בעומר - תרצ"א
י.מורשטיין פ.רפלוביץ מ.זקהיים
א.זקהיים ס.ספקטור

יוסף וישניצקי

העיירה שלי

ככל שאנו מתרחקים מתקופת השואה גוברת אצלי ביתר שאת תודעת האסון האיום, שפקד אותנו, הן במישור הפרטי והן במישור הלאומי, ועד ליום מותי תלווה אותי הרגשת אשמה כבדה, על שלא השכלתי להביא את משפחתי ארצה.

קשה להתרגל לרעיון, שכל הערים והעיירות, שהכרתי כל כך טוב, אינן קיימות עוד. מערפלי הזמן מצטיירת לי עיירתי הקטנה על תושביה, מהם קשי יום,שנלחמו בחירוף נפש על כל פת לחם, אך בלי לוותר על מטרות נעלות כגון חינוך ותרבות. למרות המצב הכלכלי הקשה היו שם חיי תרבות עשירים, שגולת הכותרת בהם היה בית הספר "תרבות", שכמותו לא היה מבייש כל בית ספר טוב בארץ.

את המציאות האפורה האירו באור יקרות הופעתן של התנועות החלוציות, שהחדירו לתודעת הנוער שמחת חיים ותקוות חדשות.

אחת הדמויות המרחפות בזיכרוני היה יהודי רב כשרונות (שכחתי את שמו, אך דומני, שהיה שען במקצועו) זלמן?. הוא היה הנפש החיה בארגון הצגות ונשפים. הוא ביים את ההצגות ואף ניצח על המקהלה.

האמינו לי, כי מדי שמעי את השיר "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים", אני מתרגש מחדש, ותמיד נדמה לי, שהביצוע שלנו בזלווה היה מוצלח יותר מהאחרים, אותם שמעתי עד כה.

והיה ואי מי מהדורות הבאים ירצה אי פעם להתחקות על העבר שלנו ולחזור לשורשים, הייתי רוצה,שידע ולעולם לא ישכח, כי בזלווה גדלו, חיו והושמדו אנשים ישרים וגאים, שלא פחדו מהגויים שסובבו אותם ובשעת הצורך ידעו להגן על כבודם.

יהודי זלווה תרמו רבות לתנועה הציונית ולהתחדשותנו הלאומית.

כאן, בארץ, לא תפגוש את יוצאי זלווה בחוגי הבורסה, תמצא אותם בין אלה, שעבדו עבודה קשה בחייהם ועשו רבות לבניין המולדת.

עמנואל וישניצקי

הפרידה מהבית

בשנת 1935 נמצא אחי יוסף כבר שנתיים בארץ, ואנו מקבלים ממנו מכתבים, שהוא מטפל בעניין הבאתי ארצה באמצעות הדוד.

לדוד היה פרדס ברחובות, וכל פרדסן רשאי היה לדרוש פועל מחוץ-לארץ לעבודה בפרדס. לא עברו חודשיים,וקיבלנו מכתב,ובו דרישה עבורי לעלות ארצה. היינו המומים ולא ידענו כיצד לנהוג, ואני באותו הזמן רק בן 18, בן עיירה קטנה, שלא יצא מגבולות זלווה, אפילו לא לוולקוביסק השכנה, והנה עליי לנסוע לוורשה, לעיר הבירה של פולין. בבית הייתה שמחה גדולה: הבן השני נוסע לארץ ישראל! ראיתי את אבי הגיבור מזלווה על יד הרכבת בוכה ואף אני בכיתי יחד עמו כמו ילד קטן. זו הפעם הראשונה בחיי, שראיתי את אבי בוכה, ותמונה זו נשארה חרוטה בזיכרוני. עד היום זוכר אני, את דברי אחי הקטן, שהיה אז ב"השומר הצעיר": "לא ירחק היום, וגם אני אבוא".

אבל, לצערי הרב, הוא וכל יתר בני המשפחה נשארו בזלווה. אמי, שפרה, לא ידעה במה להתחיל: הזמן קצר והמלאכה מרובה. צריכים לתפור בגדים תחתוניים חמים(גאטקס עם בענדלאך). בקיצור, לא היה זמן אפילו לבכות. אימא נסעה אתי עד ברסטוביץ. שם הייתה כל המשפחה שלה, ורק שם התחילה לבכות מרוב שמחה. ברכבת היו הרבה סטודנטים פולניים, שלעגו לאמי בצעקם: "החוצה, לפלסטינה!" אימא צעקה וגם בכתה ואמרה: "כן, הוא נוסע אמנם לישראל".
נסעתי הישר לאחי בקיבוץ של "השומר הצעיר", לשחרור,היום רמת-השופט.

חברי הקיבוץ, בפרט בני העיר שלנו, אף כי ידעו, שהייתי בית"ריסט שרוף, קיבלו אותי בצורה יוצאת מן הכלל, ולא יכולתי לשכוח זאת. חודש ימים הייתי אורח של הקיבוץ. אחר כך יצאתי לעבודה יחד עם

כולם. לבסוף עבדתי בפרדס של דודי, ואז באו ימים קשים, שלא ידעתי ולא חלמתי. העבודה הייתה מפרכת. בערב בחזרי מהעבודה הייתי נופל על המיטה מרוב עייפות בלי לאכול ארוחת ערב. ולמרות זאת שלחתי מכתבים הביתה, שאצלי הכל כשורה ברצותי לשמח את אמי.

לאחר זמן מה אזרתי אומץ ועזבתי את העבודה בפרדס של הדוד, בלי לדעת, כי בחוץ צפויים לי זמנים קשים, ואז הצטרפתי ל"הגנה", ומשם - לצבא הבריטי.

ב-1947 הכרתי את זו,שעתידה הייתה להיות אשתי, ילידת ציסוב, שהייתה פרטיזנית בתקופת השואה. כיום יש לנו שלושה ילדים : דבורה, שפרירה ואלי.

בננו, אלי, נפצע קשה במלחמת יום כיפור. הוא נלחם בתעלה כמפקד מוצב ונפל בשבי המצרי. היום, תודה לאל, הוא בריא ושלם. כיום אני פנסיונר וסבא לנכדים נחמדים כמו כל ה"צברים" שלנו.

דבושקה בר-ניר (רביץ)

זיכרונות מעיירתי

בשנת 1934 יצאתי להכשרה ולהתכונן לעלות ארצה. ראיתי את הנולד. טוב, שלא איחרתי את הרכבת.

אחותי, רבקה, עלתה ארצה שנתיים לפניי. בת-דודתי,הדסה, הגיעה ארצה בשנת 1946, לאחר שעברה שבעת מדורי גיהינום.

אמי אמרה: "ילדים, צאו להכשרה ועלו ארצה, ואולי גם אנחנו נספיק עוד להגיע אחריכם".כאילו ניבא לה לבה רעות,אף על פי שהמצב הכלכלי בבית היה עוד נסבל, כי אנחנו היינו חקלאים בזלווה מדורי דורות.

אבי היה מעבד את האדמות עם פועלים. אוכל לא היה חסר, אבל לא על הלחם לבדו יחיה האדם. כעבור חמש שנים, כשחזרתי מההכשרה הביתה להתכונן לעלות ארצה, הכול השתנה. הורי הזדקנו, ושניהם היו חולים, אבי היה מודאג מאוד. לא הייתה לו עוד אפשרות לפרנס את המשפחה. אחי, מיישל, היה בצבא. אחותי, פרל, עזרה בבית, ובערב למדה. מצב הרוח בבית היה קשה. כבר הורגש באוויר ריח של אבק שרפה. אנשים אמרו, שהמלחמה בלתי נמנעת, והיא תפרוץ, כנראה, בקרוב. בגרמניה עלה היטלר לשלטון, והשפעתו הייתה ניכרת גם בפולין. התסיסה האנטישמית הייתה לקו מדיני של השלטון. המצב הכלכלי של היהודים בזלווה החמיר מיום ליום. נסתמו מקורות הפרנסה של החנווני, של הסוחרים ושל בעלי המלאכה. לא שררו שקט ושלווה. אך הנוער היה עוד פעיל בשטחים שונים, וחיי ה"תרבות" נמשכו במסלולם הרגיל. הילדים למדו, וההורים עמלו על פת הלחם, אבל הייאוש היה מורגש. אף לא אחד מהצעירים ראה את עתידו בזלווה. הוא חלם על ארץ-ישראל. רוב רובו של הנוער היה מאורגן באותן שנים בתנועות הציוניות, מי ב"החלוץ" ו"פועלי-ציון", מי ב"השומר-הצעיר" ומי בבית"ר. הכול התארגנו ופעלו כדי לעלות ארצה, לחיים יותר טובים מאשר החיים בזלווה. אני זוכרת את הפרידה מההורים ומכל המשפחה. אבי היה איש טוב וישר. ביחסי אנוש חיפש תמיד את שביל הזהב. במשך כל חיי ראיתי אותו פעם אחת בוכה: על יד הרכבת בדרכי לארץ. אמי הייתה תמיד אופטימית. היא הייתה אישה תוססת, ידועה בטוב לבה, מתנדבת לעזור לזולת, אם מסורה ועקרת בית טובה. ביתנו היה בית חם, והדלת פתוחה לכל נזקק ונצרך. תמיד הייתה אמי מקבלת אורחים באהבה ובחיוך. אני זוכרת, שאנשים מהרחוב שלנו היו פונים אליה, שתכתוב עבורם מכתבים לקרובי משפחתם באמריקה, שישלחו להם חבילת בגדים או כסף. היא הייתה כותבת את המכתב בסגנון מיוחד ואופייני לה, והם היו תמיד מקבלים את המבוקש אחרי זמן קצר.

דמותם האהובה של הורי תלווה אותי לעד. לעולם לא אשכח את השבת האחרונה שלי בבית. בשבת בבוקר חזר אבי מבית הכנסת, הסבנו כלנו אל השולחן לאכילת החמין המסורתי, ולכבוד נסיעתי הכינה אימא כל מיני מאכלים שאהבתי. ישבנו ליד השולחן, שתינו "לחיים", טעמתי ממטעמי אימא והתאפקתי בכל כוחותי לא לפרוץ בבכי, פן אעכיר את מצב הרוח המדוכדך בלאו הכי בבית. חשתי במתיחות השוררת סביבי, וחיפשתי לי מקום להסתלק מהשולחן. הייתה לי הרגשה, שזאת היא ההזדמנות האחרונה לראות את משפחתי, שכה אהבתי, ולשבת בתוכה.

אני זוכרת את האוטובוס הראשון בזלווה. הקו היה מסלונים לדרצין. ומוולקוביסק לזלווה. לפנות ערב היה מגיע האוטובוס. כל העיירה הייתה, כביכול, על גלגלים, אצים לראות, כאילו רצים לכבות שריפה. בייחוד היו הילדים רצים אחרי הנהג, מבקשים שיכניס אותם לבית הקטן, שרץ על גלגלים, ובכלל ראו בנהג חברמן.

אני זוכרת את הירידים של זלווה, שהיו מאוד מפורסמים בכל האזור, ובייחוד היריד החודשי שהיה בשלושה בחודש. כרגיל היה יריד כל שבוע ביום חמישי. אנשים היו נוסעים כל הלילה עם זוג סוסים בכדי להגיע עם הסחורה בבוקר השכם ולתפוס מקום יותר טוב. אי-אפשר היה לעבור את הרחוב באותו יום מרוב צפיפות.

נחרט בזיכרוני ה"הויף-גאס", בו טיילנו בלילות שבת, אחרי שיצאנו מסניף "החלוץ". אני זוכרת את תחנת הרכבת, שהייתה לא רחוקה מביתנו, את "ברשקער וואלד", האוויר הצח, שהיה ספוג ריח אורנים, היינו באים ליער זה כמעט כל שבת בקחתנו אוכל לכל היום, ומי שרצה לשתות חלב קר, היה נכנס לפנסיון של יעקב לנצביצקי ושותה בהזדמנות זאת. זכורה לטוב גם משפחת ברשקובסקי, שגרה בברשקה. היא הייתה משפחה מאוד מכובדת.

לא אשכח את משפחתי ואת ימי הילדות בזלווה לנצח !!!

רבקה וסרמן (רביץ)

לפני השואה

בתוך העיירה שלנו, זלווה, לא רחוק מהנהר ניצבה כנסייה על הר רם ונישא כמו מבצר. מהצד האחורי של ההר היו גולשים במזחלות מגובה רב עד לבית סלוצקי במורד. הצד הקדמי שימש למשחקי מלחמה של הבנים בשבת. המשך המורד היה מקום נאות לגידול תבואה, שזרעו בשדרות, והתבואה הייתה יפה ורומנטית, והמקום משך זוגות צעירים לטיולים, ומקומות יפים לטיולים לא חסרו בזלווה. מצפון השתרע יער עצי אורנים, ובהמשכו הכפר ברשקה. באביב ובקיץ היה זה מקום נאות לבילויים של הנוער בזלווה, וכן שימש בחודשי הקיץ כמקום הבראה לחולים, בייחוד לחולי שחפת. היו שוכרים חדרים אצל הגויים, אשר סיפקו להם תוצרת חלב, פרות, ירקות וכדומה.

בעתות משבר כללי, בזלווה, כשהוטלו מסים כבדים, והיבול היה דל, סבלו יהודים וגויים כאחד, אבל בעיקר נפגעו היהודים, שחיו מהגויים ומתוצרתם. בקיץ היה המצב קל יותר, כי היו עבודות עונתיות. הייתה עבודה בטבק אצל הפריץ באחוזה, אשר היה שוכר פועלות מהכפרים הסמוכים, אך גם ליהודים הייתה שם דריסת רגל. כן שימשו מקורות פרנסה שתי המנסרות שהיו בזלווה.

לאחר מלחמת העולם הראשונה, כאשר פולניה קמה לתחייה, גורשו היהודים מהאחוזות שבהם ישבו. כן התחילו להגיע לזלווה יהודים מהכפרים. הם היו אמנם מבוססים שם, אך מצבם התרבותי והחינוך היהודי לילדיהם היו במצב ירוד. בכפר התקיימו מפונדקאות, ובהגיעם לעיר בחוסר כול, אמנם מרצונם הטוב, היה מצבם הכלכלי קשה מנשוא, כי בעיר לא קל היה להשיג רישיון לפונדקאות, וגם מחקלאות לא יכלו עוד להתקיים.

בסוף שנות השלושים של המאה העשרים התחילה הגירה לדרום אמריקה ובייחוד לארגנטינה וגם לקנדה. בארגנטינה הייתה אז תקופת שגשוג,

קבוצת חברי בית"ר
ה.בורודיצקי א.סלוצקי י.סלוצקי י.ספקטור
י.שלו(שולק) מ.פינטלביץ

קבוצת חברי "פרייהייט"
זאב ויעקב נסצקי, אהרן מריל,
יצחק דוד לנצביצקי,רבקה וסרמן(רביץ)

וחברת פיק"א, שהוקמה ע"י הברון הירש, תמכה ביהודים מפולניה, שעסקו בחקלאות ורצו להגר על מנת לייסד בערבות ארגנטינה מושבות יהודיות. אחדים מצעירי זלווה, אשר לא יכלו לקבל בה השכלה במידה מספיקה ולא ראו לפניהם כל עתיד בעירם, הצליחו להגר לארצות שונות.

רוב הנוער בזלווה היו בני פועלים, והם יסדו במקום את מפלגת "פועלי ציון", ואילו "השומר הצעיר" ו"החלוץ" היו בני המעמד הבינוני. כל אלה הניחו את היסודות לציונות הסוציאליסטית. על אף התנאים הקשים התגברו על כל המכשולים, ביום עבדו ובערב למדו. היו שהכשירו את עצמם למדריכים באמצעות ספרים וארגנו חוגים, בהם קיבלו רבים ידע רב, כי לא לכל ההורים היו אמצעים לתת השכלה לילדיהם. היו חוגים לספרות, לכלכלה מדינית, למדעי הטבע, לגיאוגרפיה ועוד. עבודה תרבותית זו מילאה את זלווה תוכן, וצעיריה מצאו בה עניין רב. הנוער הזלוואי שימש דוגמה לאחרים והשם "סניף זלווה" הלך לפנינו במרכז "החלוץ" ובמרכז "פועלי-ציון" בסביבה. ב-1924 כבר הייתה בזלווה תנועת "השומר הצעיר", וזוכרת אני את החלוצים הראשונים שעלו ארצה. המצב בארץ באותן שנים היה קשה, וחלוצי זלווה יחד עם חלוצים אחרים לחמו לקיומם ונאבקו למען עבודה עברית בסבלם מרעב ומקדחת צהובה, אבל רק אחוז אחד בלבד חזרו לזלווה, ביניהם האחיות חנה ומלכה ליפשיץ.

בזלווה הצלחנו לארגן את הפועלים, אף קיבלנו רישיון לאיגוד מקצועי. הקפדנו, שכל העבודות תהיינה מאורגנות בידי האיגוד המקצועי של זלווה. כל נותני העבודה כבר ידעו, שהפועלים היהודיים אינם עובדים יותר מ-8 שעות ביום. אפילו הפריץ, אשר רוב עבודות הקיץ היו אצלו, התחשב בזאת.

זוכרת אני את האחד במאי בזלווה, עת עברנו ברחובות בסיסמאות ובשירה בתלבושת אחידה. לפעמים לא היינו מקבלים רישיון להפגנת האחד במאי, כי הלשינו עלינו במשטרה. תמיד נמצא מישהו בזלווה שהיה מעוניין להלשין, אבל לרוב נתקבל הרשיון. אפילו כדי לערוך אספה, כשבא מישהו מהמרכז, היינו זקוקים לרשיון.

כל נער ונערה בזלווה, בלי יוצא מהכלל, היה שייך לארגון נוער כלשהו. מקום נכבד בפעילויות תפסה הפעילות התרבותית. בתחילת השבוע היו מכינים תכנית לכל השבוע, ובכל ערב היו דנים בנושא אחר מעניני המפלגה והנוער. בכל מוצאי שבת היינו עורכים משפט ספרותי. חבר השופטים היה מורכב מחברי המפלגה, ואפילו מזרמים אחרים. נבחרו גם קטגור וסניגור וכך נערכו משפטים פומביים, אשר רבים מצאו בהם עניין רב. המשתתפים למדו לנאום, ונפתחה לפניהם דרך לקריאה ולמחשבה עצמית. בין הספרים שהעמדנו למשפט זוכרת אני את "החטא וענשו", "בונציה שחוק" ו"המשפט" לקאפקה.

בכל בית יהודי בזלווה היה עיתון יומי קבוע. הוריי היו מנויים על "דעם היינט", ואילו אני הייתי מנויה גם על השבועון "פרייהייט" ועל החוברת החודשית "באפרייאונג". היה גם עיתון מפלגתי, "דאס ווארט".

בזלווה היו גם שתי סטודיות דרמתיות: אחת - של "פועלי ציון", והשנייה הייתה שייכת לקהילה ולבית-ספר "תרבות". המשתתפים היו שייכים למעמד הבורגני.

בראש החוג הדרמתי של "פועלי ציון" עמד זלמן בראש, שהיה גם הבמאי והשחקן הראשי. היה זה איש בעל יכולת וכוח ביצוע בלתי רגיל. הוא היה גם מכין בעצמו את התפאורה ואת האיפור. השחקנים היו לעתים גם אנשי המפלגה. אם ההצגה נחלה הצלחה, היו יוצאים לסיבוב הופעות בעיירות הסמוכות, וההכנסה הייתה קודש לרכישת ספרים לספרייה. היו רוכשים את הספרים הטובים ביותר כדי ללמוד מהם. אף הלהקה השנייה הייתה תורמת את רווחיה לספרייה העירונית. זוכרת אני שמות כמה מהשחקנים כמו טייבל קפלן, בשקה קפלינסקי ובעלה, אסתר מורשטיין ולייצע וישניעבסקי. לעתים השתתפו גם מורים מבית-הספר. בייחוד התרשמתי ממשחקה של בשקה קפלינסקי בתפקיד "מיראלע אפרת", וזמן רב המשיכו בזלווה לדבר על הצגה זו, שהייתה הצלחה בלתי רגילה. לזלווה הגיעו להקות נודדות, וכך

זכינו ללהקה מאוקראינה, ללהקה מרומניה, ואפילו אידה קמינסקה ולהקתה הגיעה אלינו. אולם ההצגות של זלווה היה צריך עץ ארוך, שחלקו השני שימש את מכבי-האש. באולם זה נערכו נשפים, כמו נשף מ כות בפורים, ואז היו מקשטים את הקירות,כדי שלא יראו את הקרשים הסדוקים. צריך עלוב זה היווה מרכז תרבותי לכל אנשי העיר, כי כאשר הוצגה הצגה כלשהי,גם המבוגרים באו לראותה.

אנו, בני הנוער, היינו פעילים באיסוף תרומות. זוגות זוגות, ובידינו קופות,היינו עוברים בעיר ומתרימים את אנשיה ל"קרן-הקיימת", ל"קרן היסוד", ל"ר' מאיר בעל-הנס" וכו'. גם במשלוח מנות בפורים השתתפנו.

הייתה לנו תזמורת של כלי נשיפה ותזמורת לנגני כינורות ומנדלינות. התזמורות השתתפו בכל אירועי העיר,כמו חתונות, נשפי חנוכה ונשפי פורים, שבהם בחרו גם את מלכת היופי של העיר. הנשפים נערכו בבית-ספר "תרבות", ואם היה צפוי קהל גדול - בצריף של מכבי-האש. גם האינטליגנציה הפולנית באה לנשפים אלה. רוב המורים בבי"ס "תרבות" היו זלוואים, ורק אחוז קטן הובאו מהחוץ. רחל קפלן הייתה הגננת הראשונה בזלווה. עבור הגן הוכשר חדר גדול בבי"ס "תרבות". הוא התקיים שנה או שנתיים, אך מאין ילדים במידה מספיקה הוא נסגר.

באשר למשפחתי, סבא היה חקלאי בעל אדמות רבות. הוא הוריש חלק ניכר מהן לאבא,ועדיין נשארו אדמות ליתר ילדיו. מקורן של אדמות אלה מתקופת הצאר אלכסנדר השני, שחילק אדמות ליהודים. השלטון היה בידי הפריצים, והיהודים היו מעלים להם מס כבד.

כשההכנסות מעיבוד אדמות אלה ירדו מאוד, מכר אבא את רובן והשאיר בידיו רק את גן הירק. אפילו בזמן שעיבד את אדמותיו בקיץ, הרי בחורף עסק אבא במסחר. היה לו גם שותף,וגם אימא עזרה לו. היה לו רישיון למסחר סוג א'. היינו די אמידים. שנים רבות החזקנו שני משרתים נוצריים: א שייגעץ (גוי), שעזר לאבא בעיבוד שארית

אדמותיו והיה למעשה בעל-הבית, ושיקסע (גויה) שעזרה לאימא בעבודות הבית. אולם בהתחלף השלטון הזמנים השתנו, וערך הכסף ירד. אבא נאלץ לפטר את שני משרתיו ולמכור חלק נוסף מאדמותיו, אך עדיין עסק במסחר במידת מה.

הבנות הבכירות, דבושקה ואני, יצאנו לקיבוצי הכשרה. הצעירים יותר, אחותי פעראלע ואחי משה, נשארו עם ההורים. כעבור 6 שנים, בחזרי מההכשרה על מנת להתכונן לעלייה ארצה, לא נמצאה בבית פרוטה שחוקה. ההורים הזדקנו, בריאותם הייתה לקויה, והפרנסה הייתה מצויה בקושי. הבעיה הייתה עתה, מניין יימצא הכסף הדרוש להוצאות עלייתי. ואז החליט אבא לנסוע לכפר ולקחת הלוואה מאחד הגויים. הללו כיבדוהו מאוד, והוא רכש את אמונם. הם אף התלוצצו באמרם: "פסח, איזה מין יהודי אתה, שאינך יודע לרמות!" ואמנם כך היה: הגוי הבטיח להביא את הכסף הדרוש בהביעו את רצונו להיפרד מהבת של פסח וצייטל. בשבת בצהריים הוא הביא עמו את הכסף המובטח, שתינו "לחיים" ונפרדנו ממנו בידידות רבה. באותו אופן מומנה גם נסיעתה של אחותי דבושקה ממש ברגע האחרון, עת הפגיזו הגרמנים את דנציג.
בשאלת השאלה, מניין לקחו ההורים את הכסף כדי להחזיר את חובותיהם לגויים.

בתקופת השפע היה נוהג אבי לקנות דברי ערך, כגון חלקי עגלות, כלי חקלאות וגם זהב, והיה מסתירם בעליית הגג. כשנזקקו לכסף, היו מורידים חפצים מהעלייה ומוכרים אותם. הודות להורים, שחיו בחשבון, ניצלנו, אחותי דבושקה ואני, ואילו מאחי משה נמנעה הבריחה, מאחר שהיה בגיל הגיוס, ואמנם כשהרוסים פלשו לאזורנו, גויס מיד. מאז לא הוסיפו ההורים לראותו ועקבותיו נעלמו.

אחותי הקטנה פעראלע סירבה לעזוב את ההורים הזקנים והתשושים לבדם. הרוסים נתנו לכול אפשרות לעבוד וגם ללמוד, ואמנם עבדה פעראלע קשות כדי להבטיח את הקיום להורים ולעצמה, ובערב הייתה לומדת.

קיבלתי מאימא מכתבים באמצעות "הצלב האדום". מהם נודע לי, כי מאז בוא הרוסים לזלווה נהרו אליה פליטים יהודיים ממרכז פולין ומכל המקומות שפלשו אליה הנאצים. הם הקימו אוהלים למגורים, וכשלא נמצאו מקומות עבור האוהלים, לנו אף תחת כיפת השמים. לאט לאט נעשו החיים יותר נומרליים. הדור הצעיר התאחד עם הפליטים וחיו את ההווה ככל שיכלו, ללא כל רצון לחשוב על המחר.

במכתב האחרון, שקיבלתי מאימא, היא בישרה לי, כי אחותי פעראלע עומדת להינשא. לאחר מכן נפסק הקשר עם שרידינו היקרים מזלווה, כי היטלר פלש אז לסביבותינו, והם נספו בשואה בין ששת המיליונים.

יהי זכרם ברוך!

חיים סלוצקי

התחרות על פתיחת ארון הקודש ל"נעילה"

לזכר עיירתי זלווה ובני משפחתי היקרים אשר הושמדו במלחמת העולם השנייה על ידי היטלר ועוזריו הצוררים:

אמי שרה ז"ל לבית חסיה ודוד רובינשטיין, אבי יצחק ז"ל לבית רחל ומשה סלוצקי, אחותי רשקה וגיסי אברהם ברשוקובסקי, אחי גדליה אשר שירת בזמנו בצבא הפולני ונפל במלחמה נגד הגרמנים, וכן דודים ודודות עם כל משפחותיהם. יהי זכרם ברוך!

עיירתי זלווה, אשר בה גדלתי וחייתי עד שנת 1935, עת עליתי לארץ, נשארה בזכרוני כעיירה ציונית, אשר רוב תושביה היו ציונים, תרמו ל"קרן-הקיימת-לישראל" ול"קרן-היסוד" שנים רבות, ורק חלק קטן מהם זכו לעלות לארץ ישראל.

זלווה הייתה מוקפת שדות, יערות והנהר זלווינקה עם נופים מרהיבים.

תושבי העיירה התפרנסו רובם ככולם מעבודת כפיים בהיותם בעלי מלאכה: חייטים, נפחים, סנדלרים, נגרים, עגלונים, מגדלי ירקות, פרות ותבואות. היו גם חנוונים וסוחרים, בית-מלון ועסקו בעוד עיסוקים שונים. כולם היו אנשים ישרים, אשר עמלו קשה לפרנסתם.

אני נזכר בתקופה שלפני החגים. הסנדלרים והחייטים היו עובדים עד לשעת לילה מאוחרת, אף השכימו קום, ולאור הנר המשיכו במלאכתם ע"מ להרוויח את לחמם והסתפקו בשעות ספורות של שינה ומנוחה.

גדלנו וחונכנו בשנים הראשונות לחיינו ב"חדר" של ה"רבי". לאחר מכן למדנו בבית-ספר "תרבות", אליו עברנו מה"חדר". לאחר סיום ביה"ס "תרבות" נסעו התלמידים בעלי היכולת ללמוד בערים אחרות, וחלק מאתנו המשיך ללמוד בחוגים קטנים אצל אותם מורים באופן פרטי, מאחר שבזלווה לא היה בית ספר תיכון.

במרכז העיירה היו בתי-הכנסת, ולא רחוק משם היה בית-העלמין.

אבי ז"ל התפלל בבית הכנסת הגדול, ששמו היה "שול", ובו ארון קודש גדול ומפואר ועליו קישוטים של חיות ועופות למיניהם - עבודה יוצאת מן הכלל, ממש פאר. בשבתות הלכנו אחי ואנכי להתפלל יחד עם אבא.

נחרת בזיכרוני הצורה והדרך להחזקת בית-הכנסת: העולים לתורה בחגים היו תורמים את הכסף הנדרש. במיוחד זוכר אני, כי עבור פתיחת ארון הקודש לתפילת "נעילה" ביום הכיפורים היו מוכרים את הכבוד למרבה במחיר. אבי ז"ל היה קונה מדי שנה בשנה את כיבוד פתיחת ארון הקודש לתפילת "נעילה". מאחר שיתר המתפללים ידעו, שאבי מאוד מאוד רוצה לזכות בפתיחת ארון-הקודש, היו מתחרים במחיר, ולפעמים המחיר הסופי היה מגיע לסכום גדול מאוד, ואבי, עד כמה שזכור לי, אף לא פעם אחת ויתר.

הנוער בזלווה התחנך בבית הספר "תרבות" ברוח ציונית, ולאחר שהצטרף לתנועות הנוער כמו "החלוץ" ו"השומר הצעיר", ידע שאין

עתיד לעם ישראל בגולה ויצא להכשרה בכל מיני מקומות בפולניה. היו כאלה, שרק אחרי שנים רבות זכו לעלות לארץ-ישראל, ועל ידי כך ניצלו ונשארו בחיים.

כך נמחקה עיירתנו הקטנה זלווה ולא נשאר ממנה זכר.
יהיו דבריי אלה כתובים בספר הזיכרון לכל יקירינו, שאינם עוד, לזיכרון עולם.

אהרן פריידין

ל"ג בעומר

הזיכרונות, החוויות וההרפתקאות רבות מספור, אבל בהתחשב באנשי העיירה היקרים לי מאוד, אשר להם חלק, כפי שגם לי, בהגשת החומר לספר הזיכרון, אסתפק בתיאור קצר של ל"ג בעומר, כפי שהתקיים בזלווה מדי שנה.

רוב בני הנוער למדו בבתי ספר עבריים, ובהגיעם לגיל 9 - 8 צורפו לארגוני הנוער,כמו "השומר הצעיר" וביתיר.

השמחה שבלב הקיפה את כולנו, והנה זכינו לחגוג את החג בצוותא בחיק הטבע, ביער. כל תנועה חגגה ביער.

לבושי מדים צעדנו בסך ליעדנו. לרובנו היו מעדרים קצרים, אשר שימשו לחפירת שוחות צרות וארוכות להתקנת שולחנות אוכל. בקרבתם הודלקו המדורות, ששימשו לבישול.

חנויות הממתקים הוציאו ליער, בו התמקמנו, דוכני מכירה, שבהם מכרו דברי מתיקה, גלידה, משקאות קרים וכו'.

הייתה זו חוויה מרגשת ובלתי נשכחת להיות יחד, להסב ליד השולחנות, שנעשו במו ידינו. לאכילה משותפת (קומזיץ) ולהאזין

להרצאות של המדריכים שלנו, מפקדים ואורחים, אשר הגיעו אלינו ממקומות שונים כדי להפיץ ולהשריש בנו את ערכי הציונות ומטרותיה. כמהים היינו לידיעות מהנעשה בתנועה בפולין ובשאר הגלויות, וכן מהנשמע בארץ-ישראל.

במשך היום בערכו תרגילי סדר, משחקי כדורגל, כדור עף וכדור יד.

עם דמדומי הערב, התכוננו לחזור הביתה, מהלך של כמה קילומטרים. היינו בקיים ומסודרים, כפי שהיינו השכם בבוקר. התייצבנו בפני מדריכינו ומפקדינו לעריכת מסדר ויצאנו בסך על דגלינו, ובידינו פנסינו הדולקים ומאירים, בשירה ובזמרה משירי הארץ והתנועה.

כשהגענו למבואות עיירתנו, חיכתה לנו תזמורת מכבי האש, שהייתה על טהרת היהודים חוץ משוחרט, הגוי הגרמני, אשר גר עם משפחתו בתוך העיירה. פה נפגשנו עם בני "השומר הצעיר", אשר צעדו בסך על דגליהם ופנסיהם, ולצלילי התזמורת עברנו בתהלוכה ססגונית לאורך רחובותיה של העיירה לתשואותיהם של אנשי העיירה, הורינו ומשפחותינו.

זו היתה גולת הכותרת של חגנו שלעולם לא אשכחה.

ירחמיאל מורשטיין

ח י י

עוד בתחילת המאה הנוכחית, בתקופת ילדותי, חיו והתפרנסו יהודים ברבים מן הכפרים והאחוזות סביב העיר זלווה. נולדתי בשולי היער "מידוכובה" רחב הידיים, בבית כפרי שקוע באדמה מצדו האחד עד החלונות, ואשר אכלסוהו בוודאי דורות רבים לפניי. באחד האגפים עוד חי סבא צבי מורשטיין, שנולד בשנת 1850 עם הסבתא בתיה. מפיו שמעתי סיפורים רבים על סבו מימי נפוליון ...

"השומר הצעיר" - ל"ג בעומר תרפ"ח

ביער ברשקי ...

ארגון פריליהייט

קבוצת נוער
י.רטני ס.רובינוביץ ח.רובינוביץ
ש.רטנר פרופ' ט.קפלן א.פרלמוטר

ח.גרנבורג-זכאי, י.מורשטיין
ש.לושוביץ מ.זקהיים
ב.גרנבורג-מינסקי פ.רפלוביץ

הייבו המשפחה היהודית היחידה בכפר בן חמישים יחידות בקירוב, רובם פרבוסלווים, והיתר פולנים בני הדת הקתולית. הם לא הצטיינו באהבת יהודים, אך אלינו התייחסו בכבוד, מאחר שכל אנשי משפחתנו היו בריאים וחסונים. דודי, אברהם, אף קיבל מהצאר ניקולאי שעון-כיס כפרס בהיותו אלוף מאלפי סוסי פרא בשרתו בצבא, בחיל התותחנים. בוסף לכך, הייתה אמי "ידענית" וסועדת חולים לעת מצוא. היא ידעה להצמיד כוסות רוח בזריזות, ובאמתחתה היו תמיד כדורי כינין ומיני תרופות... האיכרים היו באים לביתנו לקבל עצות וידיעות מפי אימא, אף נעזרים בה בהגשת בקשות בכתב לשלטונות. הקשרים ההדוקים עם אותם איכרים קוימו זה דורות, ואפילו בשעת פורענות היו נשמרים חיי היהודים.

הכול דיברו בשפת הארץ - בילורוסית (רוסיה הלבנה). טבעי איפוא, כי אנו, הילדים, השתדלנו לדבר בשפתם ולשחק עם ילדי הכפר, אך לא כולם ולא תמיד שיתפו אותנו, והסיבה העיקרית - השתייכותנו לעם אשר צלב את ישו...

במלחמת העולם הראשונה הסתירו האיכרים את בהמותיהם במכלאה ביער מחשש, שהחיילים יחרימו אותם. היו יהודים, שהתנגדו לצרף את בהמותיבו למכלאה שלהם, ועל כן הקימונו מכלאה נפרדת. עברו המוני חיילים רעבים, שחיפשו במה להחיות את נפשם, וביום אחד עלו על עקבות הבהמות ורוקנו את המכלאה של הגויים, ואילו בבהמות של מכלאת היהודים לא נגעו. זקני הגויים קיבלו זאת כאות וכעונש מן השמים...

כאשר נסוג הצבא הרוסי, והגרמנים בעקבותיהם, השתלטה בהלה, והאיכרים, בעיקר הפרבוסלוויים, ברחו אף הם למרכז רוסיה, ורק בודדים נשארו.

המשפחה היהודית הקרובה ביותר גרה בכפר, שהיה מרוחק מאתנו כשלושה ק"מ. בחגים היו באים לכפר הזה ברגל, כמובן, עוד "שכנים" כאלה, והיו מקיימים תפילה בציבור.

הייתי מאוד מאושר ללכת, חלק מהדרך אמנם, על כתפי אבא, להשתתף בתפילת החג ולפגוש שם ילדים יהודיים,שדיברו יידיש כמוני. הייתה זו חוויה מרגשת לכולנו. עודני זוכר אחד מהם, יחזקאל קפלן שמו, שהיגר עם הוריו לארגנטינה וכעבור מספר שנים כתב לי, כי הוא משתתף בהוצאת עיתון.

עדיין מהדהדת באוזניי תפילתו הנוגה והלבבית של סבי חש"ץ, אשר הייתה מרטיטה את לבבות היהודים הבודדים האלה, אשר חיו בתוך סביבה של גויים בתקופה הרת עולם ומלחמה אכזרית,שתבעה קרבנות אין ספור.

אבי, יצחק יעקב מורשטיין, כמו אבותיו, עסק ביערנות. הוא הכיר היטב את סוגי העצים, ואת אלה,שאינם ראויים למשלוח לחו"ל, קנה לבניית בתים לאיכרים, וחלק מכר לסוחרים יהודיים,אשר היו פוקדים את ביתנו ואף בשארים ללון. שהייתם במחיצתנו המחישה לי,כי אין אנו בודדים, וכי ישנם עוד יהודים ברוסיה, ואף בארצות אחרות. כמה השתוקקתי לדבר עם יהודים אלה ולראות, כיצד חיים הם.

אמי הייתה בת הרב לייב בר ונד, אשר חיבר כחמישה-עשר ספרי הגות ומוסר וגר בפיעסק, מרחק של 40 ק"מ מכפרנו. היא הייתה עזר כנגד. את תפקידה כעקרת בית וכמחנכת ילדיה,שילדה מדי שנתיים, מילאה במסירות ובכשרון רב. היא גידלה אותנו ברוח היהדות המושלמת, הקפידה על מילוי מצוות התורה, ובערבי החורף הארוכים היינו מתכנסים סביבה ומקשיבים קשב רב לסיפורים משובבי הלב על נושאים יהודיים ולשירים הנוגים,שידעה לשיר בקולה הערב והנעים.

את הרצון ללמוד עוררו בי הוריי. כשהגעתי בגיל רך ל"חדר" של "המלמד" שלמה, ידעתי כבר לקרוא ואף להתפלל. יחד עם אחיותיי, יפה, צפורה ואסתר, גרנו אצל קרובי משפחה בזלווה, שהייתה מרוחקת מאתנו 7 ק"מ. הגעגועים שלי הביתה, היו מאוד חזקים. ביום שישי, מיד לאחר הלימודים, היינו יוצאים בדרך החולות הביתה, ולאחר כמה שעות הגענו לקץ החם שלנו, עייפים, אך מצאתי את האושר האבוד ...

עונת הלימודים ב"חדר" נחשבה התקופה בין ה"ימים הנוראים" לחג הפסח, ונקראה "זמן". תוך ה"זמן" הזה, בשבילי הראשון, פרצה המלחמה העולמית הראשונה, והחיים השתבשו. הלימודים הסדירים ב"חדר", בו התקדמתי בכתיבה ובקריאה, הופסקו אפוא, והוחזרתי הביתה לכפר.

מלחמה זו, אשר במשך ארבע שנים תבעה 20 מיליון קרבנות, ואשר המיטה חורבן וסבל והמחישה לנו האכזריות הנוראה, גם הביאה לביתנו חיילים, ביניהם יהודים, ששירתו בצבא הרוסי, ולאחר הכיבוש הגרמני- גם כאלה, ששירתו בצבאות גרמניה ואוסטריה. הגיע אפילו יהודי מצבא טורקיה, אשר היתה שייכת לברית... יחד עם אלה הגיעו המוני פליטים, אשר נעקרו ונשארו חסרי בית. כל אלה מצאו אצלנו חום ועזרה ככל שיכולנו, אף כי גם אנו סבלנו אז מחסור. היו ביניהם משכילים, אשר תרמו לנו מידיעותיהם וקידמונו בלימודים. בדרך כלשהי הגיעו אלינו ספרים, ואני קראתי אותם בשקידה. במיוחד הרשים אותי הספר "אהבת ציון" של הסופר מאפו, ובו הגיבורים אמנון ותמר מנהלים רומן... בציון על אדמת אבותינו !
בין פליטים אלה היה גם קרוב משפחה, לייב לובסקי, שהיה עילוי, והוא העניק לי תורה ביד רחבה. ברבות הימים היה מורה בגימנסיה העברית בוולקוביסק.

הרוסים נסוגו, והגרמנים הגיעו בעקבותיהם למרכז רוסיה. כאן, בזלווה, לאחר כינון משטר אזרחי, פתח אחד הפליטים, קנאי לשפה העברית, בית ספר פרטי. נענו רק שישה תלמידים, ואנוכי ביניהם. המורה, שהיה אידיאליסט, השקיע בנו הרבה מרץ וידע והצליח להחדיר בנו את השפה העברית, אף קידם אותנו בלימודים. לצערנו, עזב את העיר לאחר "זמן" אחד. הורי התלמידים, ברובם ממשפחות דלות ברוכות ילדים, לא יכלו לקיימו.

הגרמנים דאגו להנחלת השפה הגרמנית, מאי שם הובאו שתי מורות יהודיות, וכן גויס מורה בן המקום, ד"ר יעקב סדליצקי, הרופא הצעיר והמתמחה היחידי. נרשמו תלמידים, ובפעם הראשונה - גם

תלמידות ונפתח בית ספר, אך לא לזמן רב. הגרמנים החלו לסגת.
הכפור בערבות רוסיה והאספקה הבלתי סדירה מוטטו את החזית שלהם.
הפולנים החלו לארגן ליגיונות,אשר התכוננו לכבוש את השלטון
המתפורר מידי הגרמנים, ושוב השתרר תוהו ובוהו. כנופיות התארגנו,
והן היו מגיחות ובוזזות את המעט שעוד שרד.

בין מליוני הקרבנות,שנספו תוך 4 שנות המלחמה, היה גם אבי ע"ה.
אמי נשארה אלמנה עם חמשת ילדיה, שהבכירה בהם הייתה בת שלוש-עשרה,
ללא כל מקורות מחיה וללא תומך. הבדידות והפחד להישאר בכפר בין
הגויים אילצו אותנו לעקור ולעזוב, אחרי מאות בשנים, ובוודאי
לנצח, את הבית,בו נולדתי וחייתי עד לגיל הבר-מצווה. לא עוד
הנוף הטבעי והשדות הירוקים הגובלים ביער רחב ידיים ואפוף מסתורין.
אשר עורר סקרנות ומחשבה ... משיכה וגעגועים גם אחרי שבעים שנות
חיי... עברנו לעיר הקרובה, זלווה, שהייתה מרכז אדמיניסטרטיווי,
ושהיו בה כאלפיים תושבים, ביניהם כמה מאות נוצרים. גרנו בבית
קטן ונמוך ברחוב צר, מלא רפש בעונת החורף, ובקיץ - ענני אבק
בעבור עדר הפרות למרעה ובחזרה... אך לפחות חיינו בין יהודים!
היהודים ניהלו כאן חיי קהילה מלאים. בשול-הויף היה הריכוז של
בתי הכנסת, ומצאתי כאן תוכן ועניין. בבית המדרש התפללו שני
מניינים בבוקר. בין "מנחה" ו-"מעריב" שמענו גם שיעור במשנה
מפי אחד המלומדים. ביקרתי בתפילות בקביעות והקפדתי לא להחסיר
שום תפילה. שמרתי כל מצווה "קלה - כחמורה". מצאתי כאן חברים
לפי רוחי, לא הייתי עוד בודד, אך בכל זאת יתום ... אין מי שיגן
עליך, אין מי שידאג למחסורך, הנך חי באי-בטחון... אמא רצתה
לראות בי תחליף לגבר במשפחה, ובליל "הסדר" היה עליי למלא את
מקום ראש המשפחה. אמנם הסעודה הייתה דלה ורווית דמעות,
כשניהלתי את "הסדר" לפי הכתוב בהגדה, כהלכתו, אך היא חישלה
אותנו. דחינו בתוקף הצעת פרנס הקהילה לקבל "מעות חיטין"
ויצאנו מנצחים. לאמי ולאחיותיי היקרות הייתי לסמל ולתקווה,
שבעתיד אהיה גדול !!! רציתי כבר אז לעזור להן, אבל במה
וכיצד ? ...

היו בזלוווה שלושה "חדרים" לדרדקים, ובהם למדו תורה, קריאה, כתיבה וחשבון. אך מה הלאה?
אי אלו בחורי ישיבה, שבאו ממרחקים התמקמו, בבתי המדרש, וכן היו בחורי המקום, אשר רכשו השכלה תוך לימוד עצמי באמצעות ספרים.
אני וכמה תלמידים היינו מקבלים "שעה" אצל אחד הבחורים האלה, עפ"ר פעמיים בשבוע, כדי להתקדם בלימודים, אך גם התשלום הדל היה עבורי נטל כבד ...

הייתה זו תקופה כבדה מנשוא. היהודים, ובעיקר הסוחרים, נתדלדלו. ללא מקום תורה וללא תעסוקה הלך הנוער בטל. המפלט ממצב עגום זה היה הקמת סניפי ארגונים, רובם ציוניים, אך גם "בונד" וקומוניסטים. היו בחורים, שהטיפו לרעיונות הקומוניזם, אף הגשימו אותם הלכה למעשה בעברם את הגבול לברית-המועצות.

עם כל התלאות והקשיים היה ביתנו בית שמח ומלא פעילות. ממנו נשמעו תמיד נגינה, זמרה וריקודים. אני למדתי נגינה בכינור. כל אחיותיי היו בעלות קול יפה. פייגל הייתה נערה יפה ועזרה לאימא בעבודות הבית. אסתר הייתה תופרת, זמרת מחוננת, רקדנית ושחקנית. בתיה אף היא הייתה תופרת וידעה להתבטא יפה בעברית. שרה סיימה את חוק לימודיה בבית-ספר "תרבות" ושש שנים למדה בסמינר "תרבות" בווילנה בסיימה בהצטיינות, ולאחר מכן הייתה מנהלת בית-ספר בסלונים.

בלהט השקעתי את עצמי בלימודים ובארגונים הציוניים. רכשתי השכלה באמצעות ספרי לימוד, גם הנהלת חשבון למדתי והמשכתי לנגן בכינור. ארץ-ישראל - פלשתינה נראתה אז רחוקה מאוד, אך השאיפה להגיע אליה ולחיות בה נסכה בנו תוכן וכמיהה לעתיד...
יחד עם כמה חברים יצרנו יש מאין - ספרייה, ובה קטלוג של אלפי כרכים. ארגנו ערבי ספרות, שבהם הונחו היסודות לבית-הספר העברי "תרבות". אני ואחותי צפורה לא הספקנו ללמוד בו. אך יתר אחיותיי כבר ביקרו בו.

התבגרתי, עבדתי במנסרה בסלונים שלש שנים ולאחר מכן בפינסק - ארבע שנים כמנהל קואופרטיב יהודי חקלאי מיסודם של "י.ק.א." ו"אורט",אף השתתפתי כנציג בכנס ארצי בוורשה בראשות סינגלובסק בשנת 1933.

בספר פינסק כרך ב' דף 576 סקירה מפרי עטי על הקואופרטיב.

כעבור שנה נשאתי את חנה לבית דולינקו. ההורים נספו בשואה. בתם ליזה ע"ה נפטרה בארץ. בניה שלום ודניאל,ובתם ברוריה חיים בארצנו. יתר בני המשפחה הענפה, בתוכם בני מלצר,חיים בארה"ב. הם ציונים מסורים, מתרימים ותורמים גדולים למען צרכי ארצנו.

בשנת 1935 עלינו ארצה. הגענו לנמל יפו בפלשתינה-א"י שטופת השמש, בתקבלנו בשפה העברית והרגשתי,כי הגעתי למולדת הנכספת ואין מאושר ממני !!!

הבריטים עדיין שלטו בארץ, והערבים החלו להתארגן ולהתנגד לעלייתנו פרצו מאורעות דמים, הערבים התנפלו בנשקם על יישובים יהודיים, והשוטרים האנגלים לא מנעו בעדם, אך ה"הגנה" עמדה בפרץ, והשיבה מלחמה שערה. היו לנו חללים ופצועים, ואחד מהם הייתי אני. נקלעתי לבי"ח"הדסה", שם שכבתי כחודשיים, אך יצאתי בריא ושלם. מאז השתתפתי בדרכים שונות במלחמות ישראל. גם כיום עודני פעיל בוועד המחוזי של ותיקי "ההגנה" בגוש דן.

כציוני משחר ילדותי מאושר אני, שתרמתי חלקי בהגשמת הציונות ובייסוד המדינה מאז עלותי ארצה, לפני יובל שנים הקרוב. מילאתי את כל חובותיי למען ארצי היקרה בתנאים מאוד קשים,ולפעמים תוך סכנת נפשות, והנני גאה בהישגים!!! נצח ישראל לא ישקר !!!

ב"אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו", של דוד תדהר, בכרך י"ט, בדף 5674 מסופר בקיצור על פעולותיי.

הקמתי משפחה ברוכה. לאחר עלייתנו נולדה לנו בת, ניצה. כעבור שנתיים - אביה. בהגיעו אלינו הידיעות המחרידות,כי יקירינו

ניספו והוכחדו ע"י הנאצים ועוזריהם, וכי לא נשאר שום זכר
מהמשפחות הענפות שלנו בזלווה, ורק אני וחנה ואחותי,בתיה,
נשארנו כדי לקיים, להגדיל ולמלא את המשפחה למען הגדלת העם,
התשובה החיובית הייתה:
נולד לנו בן, יעקב, ואחריו-בת, דורית.
לניצה ולארנסט רפאל,שניהם רופאים מהוללים, יש בת בשם רות,
ובנים - יאיר ויואב.
לאביה - בת בשם אפרת.
ליעקב ולניצה- בן בשם איתי ובת בשם עדינה.
לדורית ולאילן- בנות, ענבל ורעות, ובן - אוהד.

לאחותי, בתיה,אלמנת מאיר פיינשטיין, מפורצי הדרך לירושלים בשנת תש"ח,- בת, שפרירה,ובעלה יצחק פוקס, בנותיהם - ליאת ושירי.
ילדי הבת שרה ע"ה - אורית, מיכל, פז. אביהם-דן הירשמן.

אני אחד מהאחרונים,שחייתי בתקופת השואה עד לעקירתם והשמדתם של כל אנשי קהילת זלווה היקרים,ובתוכם אמי,שפרה, אחותי שרה מורשטיין, אחותי פייגל, בעלה משה גרבר, בנם יצחק ובתם יפה, אחותי אסתר, בעלה יוסף פריידין, בנם יצחק, בתם עטרה, דודה פריידל ולייב ברשקובסקי, בניהם שמואל זלמן ואשתו ליזה מבית גלמן ושלושת ילדיהם, יעקב ואשתו רישה ושלושת ילדיהם, יצחק ואשתו רחל מבית בקר ושלושת ילדיהם, אברהם ואשתו רשה מבית סלוצקי, ליבר, משה וזבולון, וכן הבת שרה, נשואה ללייב וישניבסקי וארבעת ילדיהם.
דודה לאה ובעלה צבי סלמן וילדיהם:זלמן, יצחק, בנימין,לייב ובתיה.

יוסף בן דוד ובשקה מורשטיין (צאצאיהם חיים אתנו בארץ - שרה ונורית, יוסף ודורית), בנם דוד, ובנותיהם - חביבה ואסתר, וכן כל הקרובים למשפחות הענפות. כולם היו אנשים בריאים, כשרוניים, נכס יקר לעם. ממלא אני אפוא חובה לאומית להעלות את זכרם ושמותיהם בספר זיכרון זה, על קורות הניתוק האכזרי, למען הדורות הבאים, שיזכרו ולא ישכחו לעולם, ימשיכו בקיום העם ויאדירוהו!!!

* * *

דודי, אליעזר מורשטיין, היה פעיל במהפכת 1905 נגד הצאר. הוא חולץ מבית-הסוהר בעזרת תשלום שוחד והוברח לארה"ב ע"י אבי, יעקב. כעבור מספר שנים הלך בעקבותיו אחיו, חיים, ואחריו, אברהם, לאחר שירות של שנים בצבא הצאר, אשר העניק לו, אגב, שעון כפרס עבור הצטיינותו כפרש-תותחן. הם הגיעו לארץ החופש הנכספת, אמריקה, והיוו משען לאביהם הקשיש וליתר בני המשפחה בימי מלחמת העולם הראשונה, בתמיכתם בנצרכים (ומי לא?...) בחבילות ובדולרים, בזמן שעדיין לא היו משופעים בהם...

מחובתי אפוא להעלות על נס אותם יוצאי זלווה, אשר מסירותם ליהודים התבטאה בפעילותם בכל מיני צורות. בהוצאות "מערכות" באוגוסט 1971 יצא לאור ספר באנגלית ותורגם לעברית בשם "הנאמנים", והוא מוקדש, ללו, דודי אליעזר. הספר נכתב בידי הסופר ליאונרד סלטר, בן דודי, ולפי הערכת ההוצאה מצויה בו אחת הפרשיות המיוחדות, שרק לאחרונה זכתה להארה ולגילוי: הרכש בארה"ב לקראת מלחמת הקוממיות ובמהלכה.

היתה זו אולי הפעם הראשונה מאז מלחמת בר-כוכבא, שבני העם היהודי נקראו לעזור לאחיהם לא בפילנטרופיה, אלא במתן נשק לידיהם: רובים, תותחים, ספינות ומטוסים.

יהודי אמריקה לא נרתעו מכל סיכון ומכל קושי לעזור לישראל בשעה הגדולה, שהייתה לרבים מהם גם שעתם הגדולה ביותר.

בימי מלחמת הקוממיות, כאשר היינו זקוקים לנשק בנוסף לסטן ול"דווידקה", סיכן את עצמו דודי אליעזר, היהודי הדגול הזה, ונוסף לממון הרב הקדיש לנו גם רכש יקר מאוד. מנהיגי ה"הגנה", ביניהם גולדה מאיר ויגאל אלון, היו סרים לביתו, אשר שימש תחנה חשובה למשלוח ממחסניו בנמל סן-דייגו אשר בקליפורניה.

צאציו של דודי אליעזר:
בת, בטי ובעלה ליאונרד סלטר, שניהם סופרים.
בנותיהם, לוסי ואימי.

בן, ריכרד ע"ה, שהיה מיועצי נשיא ארה"ב,והנכדה קרן.
צאציו של דודי חיים:
בת, פרנסיס ובעלה דוד צוונציגר, בתם חוה.
בן, דניאל, פיסיקאי, עשה שנת שירות במכון וייצמן.
בת, רינה ובעלה סי גולדשמידט, בנם, גרי,רופא.
צאצאיו של דודי אברהם:
בנימין, פסיכיאטור, בניו אקדמאים: ברוס, מארק ורוני.
הרי, רואה חשבון, אשתו סילביה, ילדיהם דבורה וברטון.

הנה כי כן היהודים הטובים האלה, אשר אולצו לברוח מהארץ,בה נולדו וחיו הם ואבות אבותיהם דורות רבים לפניהם, יצאו והתרכזו באמריקה, הארץ אשר קיבלה ואיפשרה להם להתפתח ולגדול בכל השטחים. ארצנו טרם הייתה מסוגלת לקלטם. הם היוו את המשענת ליהודים, שנשארו בארופה, למודי הסבל אחרי המלחמות. עזרתם התבטאה בכל מיני צורות. עודני זוכר את המטבחים הציבוריים, שנפתחו בשנת 1917 ואשר החיו את העצמות היבשות ...

כיום צאצאיהם ממשיכים בכל הכבוד במעמדם לתמוך ולהתמסר בכל מאודם למען ביצורה, חיזוקה והתפתחותה של מדינתנו !!!

יוסף סלוצקי, מלבורן-אוסטרליה
תאגום מיידיש: י. מורשטיין

עיירתי זלווה

זו הייתה עיירתי מלאת החיים, בה ביליתי את שנות נעורי, ועתה איננה עוד. זלווה הייתה ידועה בכל הסביבה והצטיינה באהבה לישראל ובכיסופים לגאולה. תוססת הייתה העיר, מלאת פאר ורומנטיות כשמצדה האחד משתרע הנהר זלוויאנקה, אשר במימיו הקרירים היינו טובלים בימי הקיץ ומחליקים על הקרח שעליו בחורף,ובשבתות ובחגים היו מטיילים זוגות ויתר בני העיירה ברחוב "הויף גאס".

זלווה לא הוציאה מתוכה אקדמאים עקב המצב הכלכלי ,שלא אפשר לנוער להמשיך ולרכוש השכלה גבוהה, אך הנוער הזה הצטיין בהשכלה עצמית וכללית, והראיה - בזלווה היו שני בתי ספר עבריים : "תרבות" ו"תחכמוני". בני זלווה קראו הרבה והתמצאו בכל תחומי החיים היהודיים.

העיר הייתה ציונית. היו בה ארגונים, מפלגות, חוג דרמתי, והתקיימו הרצאות בנושאים פוליטיים ותרבותיים בהשתתפותם של טובי הנואמים והמרצים מוורשה ומהסביבה באולמות מלאים.

הייתי פעיל במפלגה הרוויזיוניסטית. זוכר אני את ביקורו בזלווה של ד"ר ליפמן מהמרכז בוורשה. לאחר הרצאתו תוך כדי נסיעתי עמו לתחנת הרכבת בעגלתו של ועלוול "טאטקעס" אמר לי, כי מכל הערים והעיירות בסביבה זלווה הנה מיוחדת במינה. ואז חיווה דעתו על השמאלנים העגלון שלנו בזו הלשון: "רוצים הם לשפר את בני האדם. מוטב שישפרו את הדרכים ואז יקל על סוסיי לסחוב את העגלה". ד"ר ליפמן אמר אז, כי מאמץ הוא את הרעיון ההגיוני של איש פשוט זה.

בימי השוק המפורסמים היו באים לזלווה אפילו הכייסים מוורשה. בשנת 1939 ,כחודשיים לפני "המבול הגדול"... עזבתי את העיר,וזוכר אני את נאומו ההיסטורי של היטלר,ימ"ש,על צ'כוסלובקיה. נפגשתי עם לייב ספקטור ז"ל, שנחשב היה בעיני ליהודי חכם. הוא אמר לי, כי לדעתו לא תהיה מלחמה, ואם כן תהיה, הרי אפילו היטלר לא יתגבר על 3½ מיליון יהודים. לדאבוננו הרב התבדה.

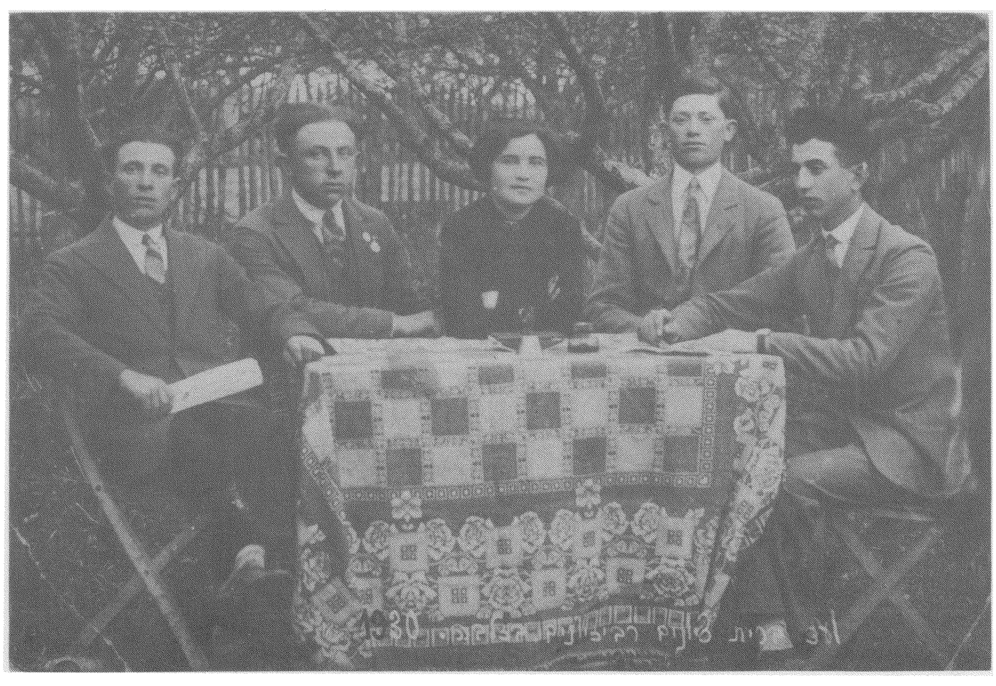
רק יהודי אחד הרעיש עולמות: זאב ז'בוטינסקי. עבורי הוא נשאר מורה הדרך גם בחיי הפרטיים.

לאחר המלחמה, כאשר הוברר כי יהודי פולין נכחדו, השתדלתי להביא לאוסטרליה כמה מהמשפחות שנשארו ברוסיה: ספקטור, הרץ הורודיצקי ואנקה בורודצקי.

אנו מרכינים ראשינו לזכרם של קדושינו !!!

חברי בית"ר -
בליל הסדר בחג הפסח 1933

ועד ברית ציונים רביזיוניסטים
יוסף סלוצקי בובליצקי פינטלביץ
אפרים סלוצקי

סלה קויאט

אבדן משפחתי

לא ניתן לי לשים אפילו פרח קטן על קברות משפחתי כי אינני יודעת את מקומם. חושבת אני על יקיריי ,שנספו יומם וליל ,ולא אשכחם כל עוד הנשמה בקרבי.

שלוש אחיות ואח אחד היו לי וכן שלושה דודים מצד אבי ואמי, ומהם אני מבקשת סליחה ומחילה על אשר עזבתי אותם בזלווה ועליתי ארצה כדי להגשים חלום חיי.

היה זה בשנת 1939 שלושה חודשים לפני פרוץ המלחמה, כשנותקו כל הקשרים אתכם, ולא שמעתי מאומה מכם. לאן נסעתם? היו ביניכם צעירים מאוד, שלא הספיקו עדיין לטעום את טעם החיים, ואיזה גורל מר ואכזר היה לכם! אינני יכולה לסלוח לעצמי, ומדי פעם נדמה לי, כי אילו הייתי אתכם, ואני המבוגרת יותר, אולי יכולתי לעזור ולהציל אי מי מכם. עניין זה מטריד תדיר את מנוחתי, על אף היותי אימא לשלושה ילדים וסבתא לנכדים.

א י מ א, אני כיום הרבה יותר מבוגרת ממך, מאז ראיתיך בפעם האחרונה. איזה גורל רע ומר היה למשפחה שלנו, כמו ליתר בני העיירה שלנו. אף לא אחד מבני המשפחה שלנו ניצל, ואני נשארתי לבדי, בלי קרוב אתו אוכל לדבר, לשוחח ולהחליף זיכרונות אודות העיירה הקטנה והנהדרת שהייתה לנו - זלווה.

אני זוכרת כל שביל, כל רחוב, כל פינה, מקום בו גדלתי, מקום בו חונכתי חינוך יהודי וציוני.

אבי היה ידען. בחורף היה כורך ספרים וספרי קודש. אני זוכרת אותו יושב שקוע בספר, קורא ולומד במקום לעסוק במלאכה, ולאחר מכן היה מספר הכול לילדים. הוא היה אומר לנו: "ילדים, למדו וקראו הרבה, כי יש הרבה מה ללמוד".

היה לנו בית מאוד חם עם הרבה אהבה, וההורים היו תמיד מדברים ומספרים לנו דברים.

אני השתייכתי לתנועת "השומר הצעיר". באשר לידיעת הארץ היינו צמאים לרכוש ידע. העיירה שלנו הייתה מרוחקת מהערים הגדולות, ותמיד היינו צמאים לידיעות ולחדשות, אבל היו לנו מורים ומדריכים,שסיפקו לנו זאת ומהם למדנו הרבה.

אף כי הפרנסה בבית הוריי היתה בצמצום, קיבלו הילדים את חינוכם בבית הספר "תרבות" בעיירה.
על זלווה העיירה שלנו כתבו הרבה,ולא אחזור ואכתוב עליה.

בעידודם של הוריי יצאתי להכשרה כדי לקרב את שעת הגשמת חלומנו. היו הורים שהתנגדו לכך.
מאז עליתי ארצה בעלייה ב' בחודש יוני 1939,מלאו 45 שנים. חיי בקיבוץ היו מצוינים. עזבתי אותו,מאחר שהיה בדעתי לצאת מהארץ עם גמר המלחמה ולנסות להביא מישהו מהילדים ארצה. לדאבוני הרב הכול היה לשווא.
הראשון שהביא ידיעות מזלווה,היה מוטלה לושוביץ,שביקר בה לאחר המלחמה ולא מצא בה שום איש. הפצע גדול,ואף פעם לא ייגלד.
אנו מתנחמים במדינת ישראל שלנו, שקמה בדורנו,ומצווים לשמור עליה, להתמיד בבניינה, ולבצר אותה למען ילדינו הבאים אחרינו!!!

ברכת "יישר כוח" מגיע לחברנו ירחמיאל מורשטיין על יזמתו, התמדתו ועקשנותו להנציח את זכר העיירה היקרה של כולנו בהעלותו בכתב את קורותיה, ויבורכו גם יתר החברים,אשר נתנו יד למפעל זה של הוצאת ספר הזיכרון.

אני מתפללת, שהילדים והנכדים שלי יקראו ספר זיכרון קדוש זה וילמדו פרק מחיי היהודים בגולה, ובתוכה העיירה זלווה, בה גדלה וחונכה אמם וסבתם סלה קויאט.

וועד קק"ל תרפ"ו
מ.רפלוביץ ת.קפלן נ.גלמן א.פוטריצקי-ריץ
י.מורשטיין מ.סלוצקי מ.פרלמוטר ש.ירניבסקי

ועד סניף "תרבות", תרצ"ב
חזן י.רטני מ.רוזמן ד.לנצביצקי-אפשטיין
ש.מנסקי ח.פוצ'ציבי ש.ב.פריידין

א.ליביצקי צ.אלפרט ב.רטני מ.רפלוביץ
י.מורשטיין ש.בליכר מ.זקהיים מ.לנצביצקי

ירחמיאל מורשטיין

אכילת "ימים"

"מים במשורה תשתה - ולחם צר תאכל"

השאיפה ללמוד ולקנות דעת לא נתנה מנוח, אך כיצד להגשימה ? מלחמת העולם הראשונה בעיצומה, "מוסדות" החינוך בעיר אמנם ממשיכים להרביץ תורה, אך במידה זעומה. כמה "חדרים" לדרדקים פתוחים, אך רק לגילאי 3-2 השנים הראשונות. על מנת להתקדם חייבים לנדוד למקום תורה. עיר המחוז מרוחקת 20 ק"מ, ובה קיים "תלמוד תורה", מוסד חינוכי,מעין "ישיבה", המקנה דעת המושתתת על גמרא לתלמידים מתקדמים. הוריי החליטו אפוא, כי זה המקום המתאים לבן היחיד שלהם.

וכך הגעתי לעיר וולקוביסק, בעיניי כרך, לקרובי משפחה הגרים בדירה, בבית אבן, שקירותיו עבים ושקועים באדמה עד החלונות, ומהתקרה בוטפים אגלי "זיעה", והימים ימי הסתיו המאוחרים, ובחוץ חודר הגשם לעצמות.

אבי המשפחה, יהודי טוב לב, סייד במקצועו, ומכאן עד חג הפורים - מובטל. הוא השתדל להנעים לי את שהותי אצלם וארגן אלומת קש טרי על ספק ספסל ספק ספה, היחידי שעוד היה פנוי בדירה, ועל זה פרשו סדין פשתן גס; שמיכה דקה מרוב שימוש שימשה כיסוי, ועליה בגדיי העליונים, ומתחתם לא הייתי נרדם בקלות...

עקרת הבית, קרובת המשפחה, אם לחמשה ילדים, אשר הבכור בגיל בר-מצווה, השתדלה לעזור לי, אך במה?

בקושי מסתדרת המשפחה בלבוש ובכסות לעולליה וכן במעט המזון המצומצם, כך שכל קיומי מושתת על "הימים", שהבטיחו לי המשפחות הנדיבות, אף הן קרובים ומכרים, לבוא לסעוד בכל יום אצל משפחה נדיבה אחרת.

לאחר שהושארתי לגורלי, הייתי מאוד אומלל, פוחד מכל עלה נידף, ללא בטחון, ועם מעט מאוד "קופיקות" בכיס. עליתי על משכבי. ארוך היה הלילה ההוא עד קומי עם השחר ללכת לבית הנדיבים, אשר הבטיחו להאכיל אותי בארוחת בוקר ואף בארוחת צהרים.

ללא ביטחון, כאמור, ובהרגשה עגומה, שירכתי דרכי למצוא את היעד, ואכן כשראיתי בפרוזדור אור קלוש לפי התיאור שקיבלתי, דפקתי בעדינות בדלת, ונער פתח לי והצביע, שאשב ליד נער שני, שכבר הסב לשולחן.

אמיצים היו הנערים ומנוסים באורח חיים זה, כי על כן "בחורי ישיבה" היו. את ה"תלמוד-תורה" סיימו זה מכבר, ועתה בבית כגון זה ממשיכים היו בלימוד באופן עצמאי ומרגישים די חופשיים.

אחרי כמה שאלות שיגרתיות, כגון שמי ומוצאי, קרבת המשפחה למשפחה המקומית, אשר, אגב, בקושי ידעתי להסביר, התחילו להשתעל וזירזו אותי להצטרף. התחלתי גם אני, אך בקול ענות חלושה, אך הם גערו בי וצעקו: "יותר חזק". השיעול אמור היה, כך סברו, להעיר את עקרת הבית. למעשה הלכה הנדבנית למאפייה, וכאשר רק חזרה ופתחה את הדלת, התגנבתי מיד החוצה ושמתי פעמיי לבית המדרש, למקום לימודי.

עצוב, רעב ובהרגשת זרות התחלתי ללמוד לאחר תפילת שחרית חרישית. היה עליי לקלוט את השיעור הראשון, אך כמובן, בקושי רב.

אף לא אחד מכל התלמידים הכרתי. היו מהם, שהתייחסו אליי בבוז בהיותם גדולים ממני, ואחד מהם אף התבטא: "מה עושה בכיתתנו זאטוט כזה?" דמעות חנקו את גרוני, ובהפסקה הראשונה יצאתי ל"שולהויף" לחפש משהו לאכול, ואמנם באחת הפינות מצאתי אישה יושבת מכורבלת, ומתחתה סיר מתכת עבה, תחתו גחלים לוחשות, ועל ידה סיר מכוסה היטב, ובו מין מאפה עשוי מקמח כוסמת מטוגן בשמן, לא מהמין המשובח ביותר, צורתו כמו חצי לבנה, וגם משקלו בהתאם לכך. שלפתי מכיסי את המטבע הנדרש, אכלתי ו... שבעתי. זמן רב לאחר ה"ארוחה" הזו לגמתי רק מים, ואת הטעם זכרתי לאורך ימים...

הגיעו שמועות וידיעות, כי עלולים להתרחש שוב מאורעות. הפולנים מקימים לגיונות צבא שחרור לשם הקמת מדינתם וחידושה.

אמי עלתה על עגלה המובילה סחורות ולאחר שעות של טלטולים הגיעה כדי להחזירני הביתה. היא נחרדה לראותני כחוש וצנום, ורק תפילותיה, תפילות האם הכנה, בוודאי הגיעו למקום הנכון.
והא ראיה - הסיפור כאן לפנינו.

ירחמיאל מורשטיין

אליקים הנוקם

בכל ימי קיומם ידעו יהודים פוגרומים ורדיפות, אך האם יכול היה לעלות על הדעת, כי בתקופתנו במרכז אירופה יקום עם תרבותי ומפותח, יגיע לזלוּוה, ישמיד את יהודיה וימחק את כל הקהילה מבלי להשאיר ממנה זכר?

בני נוער רבים בארץ ובעולם שואלים וחוזרים על אותה שאלה, כיצד קרה הדבר, שקהילות שלמות של יהודים הובאו למשרפות הגאזים והוכחדו ללא התנגדות. מאיזה חומר קורצו היהודים ההם? האם הלכו כצאן לטבח?

מעטים העדים, אשר שרדו אחרי המאבק העל-אנושי הזה על החיים, והבודדים האלה אכן סיפרו והעידו, וסיפוריהם מכונסים בספר זה, מהם סיפורי גבורה והקרבה, בעיקר במחנות הפרטיזנים ביערות, בהם הגרמנים לא הצליחו לחדור על אף הדיוויזיות הרבות שלהם, שהיו מצוידות בנשק כבד ובתחמושת רבה.

באחד המחנות, שכלל כשלוש מאות איש, ברובם המכריע בני העיר דרצין, ניהלו הפרטיזנים פעולות רבות בגד הגרמנים והסבו להם אבדות רבות. הם עסקו בעיקר במיקוש מסילות ברזל. הקרבות עם הגרמנים היו עזים ומרים ונמשכו 26 חודשים, ומכל המחנה שרדו כעשרים איש.

* * *

במלחמת העולם הראשונה נתייתם אליקום אביו לא חזר מן המלחמה. אמו חלתה, נפטרה והשאירה את הילד היתום אצל קרובי משפחה. בתקופה ההיא לא היה מוסד כמו "בית יתומים". כיתר בני גילו למד אליקום ב"חדר" של שלמה המלמד. בהפסקות היו הילדים משחקים במשחקים שונים, ואילו אליקום כמעט שלא השתתף בהם. הוא היה תמיד רציני ומהורהר, ועיניו הגדולות והשחורות נישאו למרחקים ...

בעודו ילד חיפש אליקום תעסוקה, ומאחר שלא היו הרבה אפשרויות, הצטרף לקבוצת עגלונים, אשר עסקו בהובלות בולי עצים מן היער לתחנת הרכבת. לימים, כאשר גדל והיה לגבר חזק ובעל סוס משלו, עסק בהובלות. טוב לב היה ומוכן לעזור בשריריו החזקים לחלשים. הוא היה קשוח ואמיץ בהיתקלו בפורעים, ותמיד הייתה ידו על העליונה... בימי הגיוס לצבא נהגו המגוייסים הגויים להיטיב את לבם ב"וודקה" ולעתים יצאו לעיירה בהתנפלם על הדוכנים של היהודים בשוק, ואז הראה להם אליקום את נחת זרועו,ובאומץ לבו הלהיב את שאר היהודים להשיב מלחמה שערה, והפורעים הונסו לכל עבר.

כאשר עברה השמועה בעיירה, כי אכן מרכזים את היהודים בערים השכנות, מביאים אותם לאורוות הסוסים של גדודי הפרשים בעיר וולקוביסק, ומשם - בקרונות חתומים לכיוון בלתי ידוע, יצאו עוד באותו לילה שלושה עשר בחורים,כשבידיהם מספר רובים,לכיוון היער, אך רק מעטים הגיעו. בחורבות בעיר נשארו מסתתרים בודדים, ואחד מהם היה אליקום. לפי סיפורו של גוי שכן הגיע גרמני לפתח לקחתו, ואז זינק עליו אליקום, הנחית עליו מכה במוט ברזל שהיה בידו והמיתו. הוא פירק מעליו את נשקו,עלה על סוס והחל לדהור דרך השדות לכיוון היער, ורק אחרי שהריק את מחסנית הכדורים של רובהו,נפל שדוד בקדשו את שם ישראל במותו.
יהי זכרו ברוך !

ירחמיאל מורשטיין

ה מ ת א ב ד י ם

לא כל יהודי העיר גורשו לאורוות הסוסים בתחנת וולקוביסקי ומשם-לתאי הגאזים בטרבלינקה. היו שניחונו באומץ ל...התאבד. הם ביכרו ל"הישאר" בעיר הולדתם של אבותיהם ואבות אבותיהם דורות רבים לפניהם.

ותיק היה ר' אבא פופקא בתפקידו כראש הקהילה. גם במלחמת העולם הראשונה כיהן במשך כשלוש שנים בתפקיד זה, ואכן מילא ביושר ובצדק את הוראות שלטונות הכיבוש לטובת כל הצדדים, ואף הגרמנים הכובשים כיבדוהו והעריכו את כשרונותיו, ומה עוד ששלט בשפה הגרמנית. כאשר כבשו הגרמנים את זלווה אחרי הפצצה כבדה, שבעטיה נשרפו כמעט כל בתי העיר ונהרגו כשמונים איש, טבעי היה הדבר, שמינו את אבא פופקא לראש הקהילה. ביולי 1941 הגיעו כעשרים אנשי ס.ס. ופקדו על כל הגברים היהודיים להתאסף במפקדה, להסתדר בשורות ולעיניהם השכיבו אשה צעירה על ספסל והילקו אותה 24 מלקות. המחזה המחריד השאיר רושם מדכא. ראש הס.ס. הסביר, כי יש למלא אחר הפקודות, וגם אלה של ראש הקהילה, ולא - יירו! כמו כן פקד, כי כל המורים, ביניהם אחותי שרה, מנהלי חשבונות, רבנים ומלומדים יצאו מהשורה. לשאלה לשם מה, הייתה התשובה: לעבודה אינטליגנטית. הם הוצאו ליער ברשקי, ואחרי שחפרו בורות, נורו במקום.

היהודים הועסקו בכל העבודות, ותוך כדי עבודתם נורו והומתו. בנוכחות כל התושבים, גם לא יהודים, דן המפקד 7 יהודים לתלייה. היהודים נצטוו להקים עמודי תלייה, לחתום על פרטיכל, כי היו אלה פושעים, ולהוציא לפועל את התליות. הנתלים היו דוד וישניבסקי, יהושע נוזניצקי, ועוד 5 יהודים פליטים.
הגוויות היו תלויות במקום 3 ימים.

לפי השמועה הצטרף אבא פופקא לשבעת הקדושים ובו בזמן התאבד.

משפחת ר' יוסף ושפרה שולמן ובנותיהן היו בעליהם של החנות הגדולה ביותר במרכז ונמנו עם המעמד המכובד בעיר.

ר' יוסף היה בעל סמיכות לרבנות, ובבית המדרש "החומה" בו התפלל מילא מקום רב. בין "מנחה" ל"מעריב" היה נותן שיעור בתלמוד. אף כי שמר על תרי"ג מצוות, התנהגותו ולבושו היו כשל אדם מודרני. הוא היה קורא עיתון יומי עברי, היה ציבורי התורם לקרנות נוסף לקופות הצדקה שבעיר. היהודים כיבדוהו, וראשי השלטון הנוצרי וה"פריצים" בעלי האחוזות שבסביבה התייחסו אליו כאל איש ישר והגון ופקדו את בית המסחר הוותיק שלו, מעין "כל-בו" בזעיר אנפין. הפרנסה הייתה מצויה אצלו.

ר' יוסף ושפרה ובנותיהן לא גורשו עם תרמיל ביד. הם התאבדו במרתף במקום המגורים האחרון שלהם ו"נשארו" אפוא בזלווה עיר מולדתם.

יהא זכרם ברוך לעולמי עד בין יתר קדושי העם היהודי !

ירחמיאל מורשטיין

הקרבן האחרון

במגפת הטיפוס, שהשתוללה בעיירה בימי הכיבוש הגרמני, נספתה אם לחמישה ילדים, והצעירה ביניהם הייתה מלכה. היא הייתה ילדה תמירה ויפת-מראה, בעלת עיניים כחולות ושער בלונדיני ארוך, אשר שיווה לה דמות של נוצרייה. היא ניחנה בחוש מוסיקלי, ובקולה הערב החרישי הייתה משמיעה שירים נוגים, אשר הקסימו כל שומעיה.

לאחר ששלושה ילדים גדלו, עזבו הקן והתחתנו, נשארה מלכה בבית... ממלאת מקומה של אימא לאחיה הצעיר ממנה.

אביה, יהודי בשוא פנים, "בעל-תפילה" אף ב"ימים הנוראים", עבד ביערות ומרבית הזמן בילה מחוץ לבית.

כאשר גדלה מלכה והגיעה לפרקה, לא נמצאו בעיירה בחורים בגילה ובמעמדה, שכן באותה תקופה עלו שישה בחורים לישראל, ואחדים - לרוסיה, לארצות הברית ולארגנטינה. מלכה מיעטה אפוא לבלות בחברת בני גילה.

ביום בהיר אחד הייתה העיירה כמרקחה, והשמועה עברה מפה לאוזן: מלכה ברחה עם השוטר הפולני הצעיר למקום מגוריו, כפר בסביבת וורשה.
מיד התנדבו כמה צעירים ובהחלטה נחושה יצאו להחזירה הביתה. ואמנם אחרי הרפתקאות איתרו את מלכה, ואחרי משא ומתן מייגע הביאוה אחר כבוד הביתה, שבורה ועצובה.

באותו זמן הגיעה לעיירה משפחת פליטים והשתקעה בה. אחד מהבנים ידע לנגן על כינור, והודות לו נשמע אחרי שנים קולה הנוגה והמשתפך ברומנסים, כשהוא מלווה בכינורו.

לפי סיפורי הגויים הייתה מלכה הקרבן האחרון, מאחר שחשבוה לנוצרייה, אך אחד מהשכנים הלשין עליה. הנאצים הצוררים הוציאו אותה מתחת למיטה במרפאה המאולתרת, ולאחר שאנסו אותה, הרגוה. בקרבן אחרון זה נוקתה זלווה מיהודיה.

על סופה המר ועל מותה המזעזע של מלכה שמע מפי הגויים בן עירנו, מרדכי לושוביץ, אשר ביקר בעיר הרפאים בדרכו לארץ.

תרגום מיידיש: ירחמיאל מורשטיין

"חדשות מזלווה"

לפני השואה הופיעו בוורשה כמה עיתונים ביידיש. באחד מהם, "הייבט", הופיעה כתבה בשם "חדשות מזלווה".

באחת השבתות ביקר בעניינני ה"מזרחי" בזלווה מר רבינוביץ, חבר הוועד המרכזי (כפי שנמסר במודעות) על מנת לארגן סניף של ארגון ה"מזרחי" בזלווה.
באספה בבית-המדרש הרצה האורח על תפקידי ה"מזרחי".

העובדה של ארגון יהודים דתיים כדי לשתפם בפעילות לבניין ארץ ישראל בתקבלה בברכה אפילו ע"י מתנגדי ה"מזרחי", אך נראה שכוונותיו של המרצה היו שונות. בדרשה הוא השמיץ את בתי-הספר האחרים, אשר מחנכים ל...שמד, וטען, כי התלמידים הם פשוט בורים. הופעה בלתי אחראית זו של אישיות עוררה התמרמרות רבה אצל עסקני "תרבות" ואוהדיה, שהחליטו להפגין נגד יחס זה, כי במקום לברך - בא לקלל...

עניין מיוחד עורר הניסיון להעלות על הבמה דרמה עברית ע"י "השומר הצעיר", כאשר בתפקיד הראשי הופיע אליעזר פוטריצקי[1] מירושלים, אשר התארח אצלנו. עד אז היו מעלים הצגות בעברית רק ע"י ילדים. הפעם הכינו בני הנוער את הדרמה ההיסטורית של אליעזר בן-יהודה "החשמונאי".

מר אליעזר פוטריצקי מילא תפקיד זה שנתיים קודם לכן בירושלים בהצלחה רבה, לפי הביקורת על ההצגה, שהופיעה בעתון "דואר היום" מס' 75 מ-30.12.1927. מכאן ההתעניינות הרבה בהצגה בזלווה.

---

1) אליעזר פוטריצקי הוא בן עירנו, אליעזר ריץ, שהיה מבכירי הפקידים בחברת החשמל בארץ. נפטר בחיפה.
אלמנתו - מניה, בתו - מקסימה, בנו - עודד.

ועד ספרית "תרבות"
ליום עליתם לארץ של י.הלפרן וי.רטני משה סלוצקי ז.נוביק מ.פרלמוטר
ש.ב.פריידין ח.רוזנבלום ח.פוצ'ציבי מ.רפלוביץ י.מורשטיין

ועד קק"ל תרפ"ו
מ.רפלוביץ ת.קפלן נ.גלמן א.פוטריצקי(ריץ) מ.פרלמוטר ש.ירניבסקי פ.גרנבורג
א.שטורמקביץ י.מורשטיין ד.לנצביצקי ר.בוכהלטר ש.קפלן ח.ליפשיץ

החוג הדרמתי של "פועלי ציון" העלה את ההצגה "דער גרויסער מאמענט" בבימויו של י. זלמן. ההכנסות היו לטובת מכבי האש של זלווה.
במשחקם היפה בהצגה זו הצטיינו טוביה וישניבסקי, אסתר מורשטיין וידידה שוייסקי.

הספרייה "תרבות", שלא גדלה עקב סכסוכים בין חברי הוועד, קיבלה תנופה רבה לאחר בחירתו של מר גרבובניק, מורה בבי"ס "תרבות", כמנהל הספרייה, והודות לפעילותו הוקמה הספרייה מחדש, והיו בה כ-1000 ספרים ביידיש ובעברית.

חומה זשצינסקי

תומצת מיידיש בידי י. מורשטיין

הביקור האחרון בזלווה ב-1965

עם סיום מלחמת העולם הראשונה במהפכת אוקטובר 1917, סולק הצאר ניקולאי, ובמקומו התבסס שלטון הסוביטים, ובהם מנהיגים בולטים מבני עמנו. הם קראו ליהודים להשתלב בהגשמת התורה הקומוניסטית, אשר על דגלה חרות: צדק, שוויון ויושר. לקריאה זו נענו כמה מבני הנוער בזלווה והגיעו למוסקווה, ביניהם עקיבא ז. כעבור שנים עזבה את בית הוריה, בעקבותיו גם אחותו, חומקה, ואף היא עברה את הגבול והשתלבה בסגל בית-חולים, תחילה כאחות ועם הזמן - כרופאה. במלחמת העולם השנייה הגישה מזור לנפגעים הרבים. לאחר המלחמה עלו לארצנו כמה משפחות מבני עירנו, שחיו בקרבתה וקיימו עמה קשר מכתבים. מתוך אחד המכתבים נודע לה, כי בני עירנו התכנסו בתל-אביב והחליטו להנציח את קדושי עירנו ע"י הוצאת ספר. הדבר הזה מאוד ריגש אותה ועורר בה געגועים חזקים, שלא נתנו לה מנוח.

היא פנתה אפוא אליי במלים אלה: "מכובדי ירחמיאל שלום !
עברו כבר למעלה מחמשים שנה מאז עזבתי את הבית והזיכרונות עולים

כי כאילו אירעו הדברים רק אתמול, ולפני עיניי ניצבים הוריי, חבריי וידידי. ב-1941 ביקרתי בזלווה. מעט מאוד נשארו הבתים כפי שהיו וכן גם התושבים. הכול באו לפגשני. את אמי ראיתי בפעם האחרונה. אחי מוטל היה בשבי,והייתי שולחת לו חבילות אוכל. הוא הומת במיידנק במחנה של 3000 חיילים. הריני מצרפת בזה תצלומו ומבקשת מאד להנציחו.

בשנת 1965 ביקרתי עם אחי עקיבא בפעם השנייה. חשבתי, כי אוכל להשתטח על קבר אמי, אך לדאבון לבנו בית העלמין איננו. במקומו - איצטדיון כדור-רגל, ומה שהיה מרכז העיר הפך לגן ציבורי. נשארו רק הכנסיות ואשה יהודיה אחת עם ילדה ...

מאוד רציתי להשתתף במבצע קדוש זה, בהוצאת הספר, בחומר וברוח, לצערי אין באפשרותי...

אולי יוגשם עוד החלום להיפגש אתכם ועם כל בני העיר, ולשוחח...

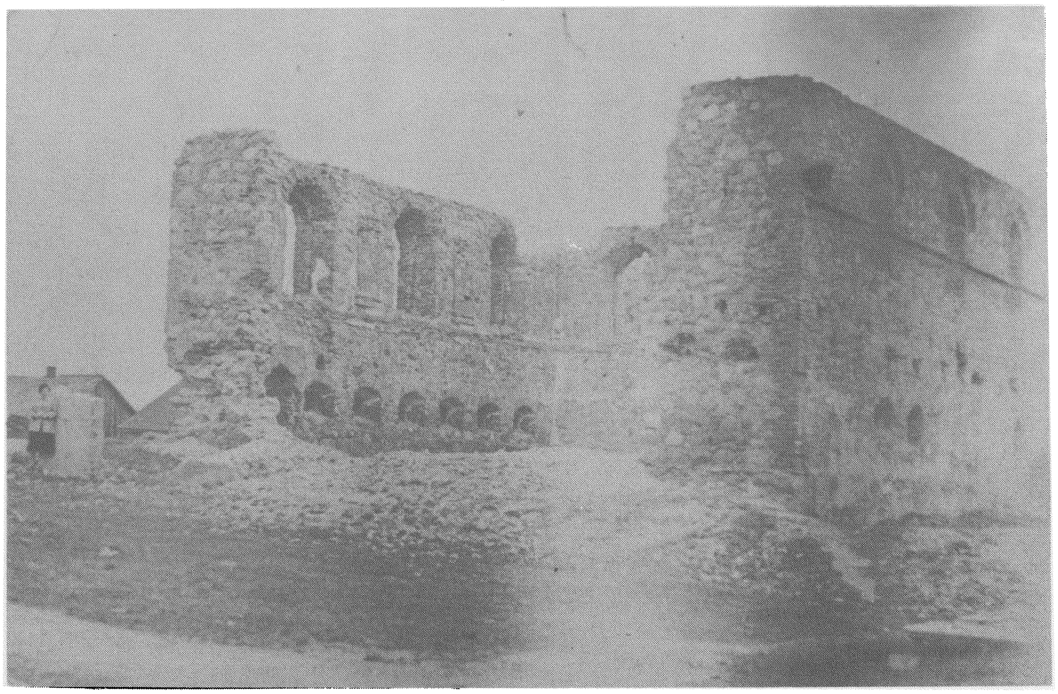
באיחולים טובים לכולכם ולהתראות."

ירחמיאל מורשטיין

החנוונית ובעלה הלמדן

פייגה הייתה היורשת היחידה של החנות, כי על כן בת יחידה הייתה. משחר ילדותה השתתפה במכירת המטפחות לאיכרות, ואכן הצליחה להשתלט ולהתקדם במסחר, עשתה חייל, ומלאי המטפחות במדפים שבחנות היה רכושה, משוחרר מכל חוב ושיעבוד.

לימים הזדקנה פייגה ונשארה ללא עוזר ותומך בה. אנשים מחפשי מצוות נכנסו לעובי הקורה והשיאוה לבחור הישיבה יענקל וולפר, אשר שנים היה מבלה את חייו בבית המדרש. עיסוקו היה לימוד תורה. בקי היה בש"ס ובפוסקים. על חיי הבלים בעולם הזה לא נתן את

שרידי בית הכנסת הגדול

שמואל קננוביץ ואשתו אולגה ליד שרידי המצבות.

הדעת. עיקר מאוויו היה לשמור על תרי"ג המצוות, קלה כחמורה, ולהגיע לעולם שכולו טוב,כשנפשו צרופה ... נמוך קומה ורזה היה. הנשים הצדקניות,שדאגו למזונותיו, כנראה, לא הלעיטוהו מדי...

גם לאחר נישואיהם ניהלה פייגה את חנות המטפחות ללא עזרתו. המסחר בזלווה בכל ימות השנה איפשרו ליענקל להמשיך לשבת בבית המדרש ולהתעמק בסוגיה בתלמוד, להתפלל, ובין "מנחה" ל"מעריב"- לתת שיעור ב"עין יעקב" לקהל השומעים. אך משהגיעו ימי הירידים, בהם המסחר היה גואה, היה נאלץ יענקל לבטל את התורה ולעזור לפייגה במכירת המטפחות. במחירים ובצבעים לא היה לו כל מושג, ובשפת המדינה ידע רק מלים בודדות, וכאשר איכרה פנתה אליו וביקשה מטפחת ירוקה, הגיש לה אדומה, וכאשר עמדה על דעתה ודרשה רק ירוקה, ענה לה בלשון ובניגון הגמרא: "למאי נפקא מינא ? ובשפתה: זוהי מטפחת וגם זוהי ..."

ירחמיאל מורשטיין

ה"בעל-תפילה"

אמנם היה חזן בעיר ולקראת ה"ימים הנוראים" הקים גם מקהלה, עליה ניצח אחד הזמרים המבוגרים, אך ההופעה כש"ץ בהרכב המלא הייתה מיועדת לבית הכנסת הגדול בהיותו האולם הגבוה ביותר, ומשום כך ההד והצלילים היו משתפכים בו בחלל ביתר שאת. כמו כן נותר בו אוויר לנשימה, כי על כן בחגים מתמלא היה עד אפס מקום.

נוסף לחזן היו גם כמה יהודים, "בעלי תפילה", שידעו לעמוד ולהתפלל לפני ה"עמוד" ולהעביר לריבון העולם את רחשי לבם של המתפללים. הוותיק והמקובל בהם היה יירשל בוירסקי (החוקר), אשר בקולו העמוק והנאה היה מרטיט את נימי לבבות המתפללים.

להשתפכותו בתפילת "ונתנה תוקף" בראש השנה או ב"פתח שערי שמים" בתפילת הנעילה ביום הכיפורים נהרו יהודים לבית המדרש דעץ, בו שימש כש"ץ, ובשקט מופתי היו מקשיבים לפניותיו - תחנוניו לריבון העולמים.

יירשל שימש כ"בעל תפילה" רק בחגים, מאחר שרוב ימות השנה שימש כפקיד ביערות כמומחה ומבין בעצים, ולא נתאפשר לו אפוא לבקר תכופות בבית. אך היו תקופות, בהן היה מובטל, ועקב כך-ללא פרנסה, ואז בוודאי הרעיד בקולו את היושב במרומים, וקהל המתפללים, בעיקר הנשים, הצטרפו לתפילתו הזכה והצרופה באנחות ובדמעות.

ירחמיאל מורשטיין

מוסד מהלך בזלווה - הסבתא לסקה

קשה לתאר קיומו של עם ישראל בכל אתר ואתר ובכל התנאים ללא המתנדבים בעם, אשר הקדישו חייהם למען הנזקקים. לא הייתה שום פינה בחיי היהודים, אשר לא הופיעו בה ופעלו אנשים אלה.

בין אלה אני מעלה את זכרה של אחת הדמויות הפעלתניות בעירנו זלווה-הלא היא לסקה פריידין ז"ל, המכונה בפי נכדיה בארץ "באבה לסקה".

* *
*

בארצנו קיימים מוסדות סוציאליים, משרד רווחה, שבראשו שר, ומנגנון החולש על תקציב גדול, הדואג לכל מחסוריו של הנזקק לסעד ולעזרה. במוסדות אלה עובדים אלפי עובדים סוציאליים, מנהלי לשכות מיוחדות ואזוריות, המחלקים סכומים רבים לנתמכים, ולפעמים מתגלה, כי

"באבע לאסקה" - מוסד הסעד בזלווה
בחיק משפחתה בשנת 1934 בטרם העליה
הבן יצחק פריידין, אשתו מלכה,
הילדים: אהרן, מרים, יהושע ומשה.

הנתמך חייב בכלל להיות בין התומכים ... מתנהל ויכוח, מה הגבול בין עשיר לעני. בימינו יש מושג הנקרא "קו העוני". מובטח ב"לחם לאכול ובגד ללבוש" איננו מתחת לקו זה, אך לא כל נתמך מסתפק בכך. לפי דעתו והבנתו "מגיע לו" יותר, ואת זה הוא תובע, לפעמים אף באלימות...

בזלווה לא בזרקה חלה לפח ... אם בכלל נמצאה על שולחן הבית. רק אמידים מבני העיר אפו חלות לשבת.

מחובתנו למסור לבאים אחרינו, כיצד חיו והתנהלו החיים בקהילות, אף לא העשירות ומרובות אוכלוסין וברוכות ילדים, ללא משרד סעד ורווחה, וללא עובד סוציאלי אחד בשכר.

זלווה נמנית עם עיירות אלה. מובן, שהיו גם עניים. רובם אמנם העדיפו לרעוב ולא לקבל מתנת יד, אך היו גם קשיי-יום, רעבים לפת לחם, ולאלה דאגה המתנדבת (העובדת הסוציאלית) סבתא לסקה, אשר מילאה את כל תפקידי ה"מוסדות".

במלחמת העולם הראשונה, כאשר שלטו הגרמנים כארבע שנים, פרצה מגפת טיפוס, שהפילה חללים רבים, ומשדה הקרב לא כל החיילים חזרו, ונשארו אלמנות מטופלות ביתומים. פעילותה הברוכה של לסקה הקלה ועזרה רבות בסבלותיהם של הנזקקים. על אף גילה המופלג הייתה מכתתת רגליה בכל מזג אוויר, פוקדת את בתי האמידים, שמילאו אמתחתה במצרכים החיוניים, ומחלקת אותם לנצרכים.

לצרכיה הצנועים דאג בנה, יצחק פריידין, אשר עלה עם משפחתו הברוכה ארצה ונפטר כאן. ת.נ.צ.ב.ה.

אליעזר פוטריצקי (ריץ)

הפרידה מזלווה

קטעים מיומן

בעוד יומיים הנני עוזב את עיר מולדתי...
בעוד 48 שעות לא אראה עוד את אמי ובני משפחתי היקרים, לא אראה כבר את מצבות אבי, אחי וסבי... בעוד 48 שעות לא אראה שוב את האופק שבו חונכתי, שבו גדלתי, שבו נמצאתי שמונה-עשרה שנה...

הכול, כל אלה, שחייתי עמם במשך שמונה-עשרה שנה, אחרי עשרים וארבע שעות יהיו כלא היו ...

אף כי אינני מפחד מפני אותו רגע, מרגיש אני, שדבר-מה מעיק על לבי ונוסף לזה מעיקה עלי השאלה, איך איפרד מאמי החלשה, איך יהיו אותם הרגעים... מזאת הנני מפחד.

אף כי הבית כל-כך חביב עליי, לא אוכל להימצא בו, לא אוכל לראות את עיני אמי הרטובות... לא אוכל לשכב במיטתי, בשעה שסבתי הזקנה משכימה לקום ומתיישבת לפני מיטתי ובוכה. רוצה אני להסתכל היטב בפניה בכדי שלא אוכל לשכחם ...

רוצה אני לברוח, לברוח מכולם ולא לראות שום איש, לא לדבר, כי אם להתבודד מאחורי העיר, לרוץ לאותם מקומות, שרגליי דרכו עליהם ולנשק את עפרם, להיפרד מהם, הלא בהם ביליתי את ימי ילדותי.

איכה אוכל להיפרד מכם, מכולכם,יקיריי וחביביי, איכה אוכל להחליף אתכם, את עיירתי ואת כל החביבים עליי, במקל נדידה?!

אך הנה ממעמקי נפשי פרץ איזה קול כרעם:
"אליעזר, אליעזר,איכה תחשיב דברים כאלו?! הלא ל"ארץ-ישראל" אתה נוסע!!! הלא עוד מעט אתה בא לארץ מולדתך! הרי כאן אין שום דבר השייך לך. הכול, הכול, מה שיש לך פה שייך להם,להם..."
לאט לאט עוברת המועקה.

ואמנם, כמה מוזר הדבר: יותר משנתיים התמסרתי בכל גופי ונשמתי לרעיון הציוני, ימים ולילות ביליתי בלשכות ההסתדרות הציונית, ב"הקרן הקימת לישראל", ב"קרן היסוד", והנה כשמגיעה השעה ואני, אני עצמי עולה לארץ שאיפותי, מעיק על לבי לחץ?!
ובכל זאת ...

הוזמנתי לנשף פרידה, שעורכים לי חברותיי וחבריי הערב בשמונה, ושוב איזה לחץ מתחיל להעיק על לבי. האם זהו אמנם הערב האחרון, שבו אימצא בסביבה אינטימית של חברותיי וחבריי? איך ארגיש את עצמי?
בלוויית חברי האינטימי משה'ל באתי בשמונה לאולם הנשף (בית ירניבסקי). הכול מסובים סביב השלחן. נראה, שחיכו כבר לבואי. לבי פועם בחזקה. האם זוהי הפעם האחרונה? אך אין פנאי לחשוב, ופותחים את הנשף.

בנשף משתתפים חברותיי: ציפה, בתיה דינה יצע ולאה, חבריי: משה'ל, משה מרדכי, שמואל, זליג, ליפיק מללקוביסק וירחמיאל.

בנשף ביליתי יפה, אפשר לומר מצוין, וכמעט שלא הרגשתי, שכל ה ט ר ר ם הזה נעשה לכבודי. לולא הברכות והאיחולים, שהיו מזכירים לי מפעם לפעם, שאני, אני הוא הנוסע והנפרד, הייתי חושב כי נמצא אני בנשף פרידה של איזה חבר אחר ...

אולם לפני נעילת הנשף לא נמצאתי כבר בעולם הדמיונות והרגשתי כבר היטב היטב, שאני עצמי הוא הנוסע, שאני נפרד מכל חביביי. הרגשתי, שאני הוא ההולך, והם הנשארים. הם ימשיכו את חייהם באותה הסביבה, ואני לוקח כעת את מקל הנדודים בידי ומתחיל לנדוד לעולם, שכולו אחר, עולם שונה מעולמם. הם ימשיכו את חייהם באותה תקופה, שאנחנו כולנו הייבו בה, ואני עובר לתקופה לגמרי אחרת, ובנפשי מתעורר איזה רגש קנאה אליהם.
הם עוד ישבו בבית הוריהם, יתענגו על מיטותיהם, שאמותיהם הציעו אותן, ואני, הצעיר שבחבורה, אהיה גלמוד, ערירי, באין קרוב ובאין גואל. הרחק הרחק ממשפחתי אתגורר ...

ושוב הקול הפנימי רועם עליי: "אליעזר, אליעזר, לארץ ישראל אתה נוסע!"
הקול הזה באמת מאפיל על הכול, אבל בכל זאת...

במצב רוח מרומם הנני נפרד מחברותיי ומחבריי, ובלוויית חברי משה'ל הנני שב הביתה. אנחנו נכנסים לחצר הבית. דממה, הכל ישן, כבה האור... ולי נדמה, כי הכול מסביב, בשכונתי: הבתים, החצר, העצים- הכול, הכול מתלחשים, מדברים אודותיי, אודות נסיעתי. נדמה לי, כי כל אחד ואחד מרמז אלי: "קח נא את ברכתי האחרונה. הלא רואה אתה אותנו כבר בפעם האחרונה! הלא אנחנו נפרדים! נפרדים אנו, מי יודע, אפשר לעולם ועד. קח נא את ברכתי האחרונה. הסתכל! הסתכל שוב! אל תשכח את דמותנו ותיאורנו!..."

ונדמה לי, כי גם הלבנה ממרומים רומזת אלי ולוחשת: "הוי מסכן, מסכן! עוד ערב, רק עוד ערב אחד אתה נמצא פה!"

והלב מתכווץ מרוב כאב.

לקול דפיקתי ירדה אמי, פתחה את הדלת והדליקה נר. מתאמץ אני לא להביט בפניה המביעות צער עמוק, אבל הלא זו אמי, אמי היקרה, אמי, שטפלה בי כל כך. אמי, שסבלה כל כך ממני עד שגידלתני, ורוצה אני לרוץ אליה, ליפול על צווארה, לחבקה ולנשקה: "הוי אמי אמי"!

מרים אני את עיניי ורואה, שאמי עומדת על סף חדר השינה, ראשה מורד ארצה ובוכה, ובראותה אותי מסתכל בה, נאנחה אנחה קשה והלכה לישון. מובן, שלא ישנה, וכן גם אני.

כל תמונות העבר עברו לפניי, ולהכעיס, הן עומדות לפניי ואינן זזות ממקומן. אני מתאמץ להרחיקן, אני מנסה להירדם, אך ללא הצלחה. רק עם עלות השחר נרדמתי...

9.3.1926

כשהקיצותי, היה כבר מאוחר. השעון צלצל תשע.
התלבשתי מהר ויצאתי החוצה. בשום אופן אינני יכול לשבת בבית, אף כי הוא כל כך חביב עליז...
לאן פני מועדות - אינני יודע בעצמי. אני מתהלך בצעדים איטיים בצד הרחוב ומהרהר. העוברים והשבים מביטים,מסתכלים בי, ואני, אינני רוצה להביט בשום איש...
שני חברים הפסיקו את הרהוריי. שני חברי ועד "קרן הקימת לישראל" ניגשו אליי והודיעוני, שהערב בשמונה וחצי עורכת ההסתדרות הציונית ומוסדותיה נשף פרידה לכבודי. בנשף ישתתפו כל חברי הוועדות, שבהן השתתפתי כחבר פעיל. הודיתי להם ונפרדתי.

חשתי ל"בית-העם", ששם נמצאים כל המשרדים של ההסתדרות הציונית ומוסדותיה. אף כי נותר לי רק יום אחד בזלווה, עוד עובד אני במשרדי ההסתדרות הציונית. קשה, קשה מאוד הפרידה מהם.
כשנתיים ביליתי את זמני, את כל ימיי כאן, במשרדים הללו. השכמתי ועבדתי ימים ולילות,כשחבריי היו מבלים את זמנם בטיולים. הייתי נפרד מהם ומתחמק אל בין כתלי "בית העם" הרטובים, והייתי עובד את עבודתי,"עבודה-לאומית". לפעמים, כשהייתי במצב רוח רע, רק עבודתי זו הסיחה את דעתי מכל דבר. כששאלת ה"תכלית" הייתה מתחילה לנקר במוחי, הייתי תמיד רץ ללשכה, ושמה הייתי שוכח הכול.

היום אני מסיים את נעילת הפנקסים של המוסדות הלאומיים, שבהם כיהנתי שנתיים כמזכיר ראשי,ואני עומד למסרם למזכירים אחרים.

יום זה הוא יום עגום בשבילי, כי קשה, קשה מאוד הפרידה. אך נחמה אחת בלבי: הנני עוזב את כל זה כאן למען עבודה אחרת:בניין הארץ ממש מחכה לי כבר . מגמתי "ארץ-ישראל", ובכך אתנחם ...

בעשר לפנה"צ מסרתי בנוכחותו של יו"ר ההסתדרות הציונית, הח' חיים יצחק לב, את מזכירות הוועד הציוני למזכיר החדש, הח' אהרון רטני.

באחת עשרה לפנה"צ מסרתי בנוכחותו של יו"ר ועד "קרן הקימת לישראל" הח' ז. הלמן את מזכירות הפנקסים הראשיים וכל החומר למזכיר הנבחר החדש, הח' שמואל ירניבסקי.
בשתים עשרה לפנה"צ מסרתי את מזכירות "קרן היסוד" למזכיר הכבוד, הח' רוזנבלום.
בארבע אחה"צ מסרתי בנוכחותו של יו"ר המשרד הא"י הח' רוזנבלום את מזכירות המשרד הארץ ישראלי למזכיר הנבחר החדש הח' נחום הלמן.
ככה מסרתי את כל המזכירויות ושבתי הביתה כאחרי לוויה...

9.3.1926 בערב
הגיעו הערב והלילה האחרונים של נוכחותי בזלווה.
השמש ירדה בין ההרים, הלילה התקרב. מאות, מאות שאלות, שלא ניתנות להיפתר, מתחילות לנקר במוחי. הצער, הדאגה והיראה פרשו את רשתותיהם על לבי, וככל שאני מנסה להיחלץ מהם, אינני מצליח...

- רבונו של עולם! האם זו אמת או חלום?!
האם זה נכון, שהערב הזה הוא ערבי האחרון בזלווה? האם הערב של המחר כבר אינו שייך לאותו סוג הערבים, שבליתי בהם את שמונה עשרה שנות חיי הצעירים?! האם הערב של המחר שייך כבר לתקופתי החדשה?... "ירח בשמים דום ! אל תעז להתרחק ממני! אל תעבור כל כך מהר! הערב עליי להתלחש ולשוחח על דברים נעלים ונשגבים... ערב, ערב, לו יכולת להימשך עשרים וארבע שעות... ארבעים ושמונה... ועוד... ועוד... כמה מאושר הייתי אז!"

לא אספיק להביט מסביב, לא אספיק לגמור את שיחתי, והערב יעבור, והיום יבוא, ובעשר בערב הנני נפרד מעירי, מאמי ומבני משפחתי, מסביבתי מחבריי ואישאר גלמוד... ערירי... ומקל הנדודים בידי...

ופתאום נשמע קול: "אליעזר! אליעזר! לא! לא! לא! לא גלמוד תהיה! לא ערירי תהיה! אין גלמודים בארץ ישראל! אין ערירים בארץ-ישראל! במושבים ובקבוצות בא"י אין עצבות!!! שמחים, עליזים ורעננים תהיו אך ורק בארץ ישראל! תעבוד את עבודתך, תדבר את שפתך,

תשיר את שיריך, תרקוד את ריקודיך אך ורק בארץ ישראל,אך ורק בשביל ארץ ישראל".
והנני שט בעולם הדמיונות... על החיים בארץ...

השעון צלצל שמונה... נזכר אני שעליי ללכת לנשף. הנני לובש את אדרתי ויוצא. בחוץ חושך. טפטוף הגשם מפסיק את הדומייה. הנני הולך וצועד לאט לאט שקוע במחשבות, בלי להרגיש,שהגעתי למועדון. אינני יכול להיכנס... קול שירה נשמע מהמועדון, אך אינני יכול להיכנס. הם נתאספו, שרים ושמחים... הלא אני הוא הנוסע ... והם... הנשארים. מחר ילווני לרכבת, ילכו יחד בחזרה העירה וגם כן ישירו ... ואני? - אשב בפינה באחד הקרונות ואחלום ...

"אליעזר! אליעזר! הלא המה מקנאים בך, שאתה הבן המאושר, שנפל בחלקך לעלות לא"י. הלא מקנאים המה בך, שבחלקך נפל הגורל להיות בין המאושרים, לעבוד פה בשביל ארץ ישראל ולעבוד שמה בארץ ישראל... הלא כל המתאספים מחכים בקוצר רוח לשעה, שגם הם יוכלו לעלות. בשעה שהבן עוזב את הגלות המרה ועולה לארץ מגמתך,והם נשארים פה, בגולה, בשעה כזו הבן מקנא בהם? - למה אפוא, למה עבדת והתמסרת בכל חייך ובשמתך לרעיון הציוני? למה עמלת כל כך לטובת הקרנות הציוניות? האם לא שאפת בכל יום ובכל רגע להגיע לשעה זו?"

נשמתי ושאפתי קלות, והמועקה שחשתי בלבי הסתלקה... נכנסתי למועדון לקול תרועות'הידד"- הנה חתן הנשף!!!

ההכנה לפתיחת הנשף נגמרה. מחכים רק לבואו של יו"ר סניף "תרבות" המקומי, החו' רוזנבלום. אחרי רגעים מועטים הוא בא.

בנשף משתתפים:

בשם "הסתדרות הציונית" : החו' היו"ר חיים יצחק לב והגזבר אהרן רטני.

בשם "קרן היסוד" : החו' מזכיר הכבוד חיים רוזנבלום.

בשם "קרן הקיימת"	: חברי הנשיאות: היו"ר נחום הלמן, סגן יו"ר שמאי קפלן, והגזבר שמשון לבין. מחלקת הקופסאות: הממונה מרדכי פרלמוטר, המזכיר משה רפלוביץ וחברי הוועד: משה סטוצקי, ירחמיאל מורשטיין, שמואל ירניבסקי, רחל בוכהלטר, איטקה שריפטגיסר ואסתר שטורייקוביץ.
בשם המשרד הארץ-ישראלי	: הח' יעקב רטני.
בשם סניף "תרבות"	: היו"ר חיים רוזנבלום.
בשם חבר המורים של ביה"ס העממי "תרבות"	: הח' שמואל פריידין, שבתאי רטנר ועקיבא שבייסקי.
בשם ספרית "תרבות"	: הח' אלחנן פוטציבי.
בשם הסתדרות "החלוץ"	: יחזקאל הלפרין.

כמו כן הוזמן אחי מרדכי.

הנשף נפתח בשירת "התקוה".

ליו"ר הנשף בוחרים את יו"ר סניף "תרבות" והמשרד הא"י ח' חיים רוזנבלום. היו"ר רוזנבלום מציע,שנאום הפתיחה יימסר לה' שמואל פריידין מחבר המורים של ביה"ס המקומי, מאחר שאני הראשון בין חניכי ביה"ס העברי המקומי העולה לא"י. כל המסובים מסכימים להצעתו של היו"ר,ורשות הדבר מקבל מורי החביב ה' ש. פריידין (בעברית). הוא מתעכב בעיקר על צורכי הנוער העברי בכלל ויוצאי בתי הספר בפרט, הנוער העומד על פרשת הדרכים ומבקש את הדרך הנכונה. האם עליו לפנות לציונות כפתרון לשאלה? אח"כ הוא מדבר אודותיי, ומעלה על נס את השתתפותי בארגון הנוער ואת התמסרותי לתנועה הציונית. בין יתר דבריו הוא אומר: - "מרגיש אני את עצמי מאושר בראותי, שעמל המורים נתן פרי, והראשון מהחניכים עולה ארצה. פוטריצקי! אל תשכח את דברי מחנך, ואל תיטה מדרכך שהתווית לך. ברכת מורך היא: תתגשמנה כל שאיפותיך! עלה והצלח!" הרצאתו של ה' פריידין השאירה רושם כביר על הנאספים.

היו"ר רוזנבלום מדבר בפרוטרוט על הנוער ועל יחסו לציונות ולארץ ישראל, מתעכב על עבודתי במוסדות הציונות, עבודתי המסורה בהסתדרות "השומר-הצעיר", שבה כיהנתי כממלא מקומו של ראש הקן וראש פלוגה. באיחולים לעלייה מוצלחת, להתגשמות השאיפות וב"חזק-ואמץ" מסיים הוא את נאומו, שארך כשעה. אחרי ה' רוזנבלום נואמים עוד יו"ר ההסתדרות הציונית ח.י. לב והגזבר אהרן רטני. בשם המשרד הא"י מדבר רטני, בשם "תרבות" - החי' אלחנן פוצטיבי, ובשם "החלוץ" - יחזקאל הלפרין, בין יתר דבריו הוא אומר:

"אף כי החי' פוטריצקי עומד פה באגף הימני, מקווה אני, שבארץ ישראל נמצא אותו בשורות "הסתדרות העובדים". החי' משה רפליביץ מברך בשם החברים והנוער. כמו כן מקדמים אותי בברכה לרגל עלותי ארצה כל אחד מהמסובים. לבסוף נואם יו"ר ועד ה"קרן הקימת לישראל" החי' נחום הלמן. הוא מתעכב בעיקר על עבודתי בקק"ל. כמו כן הוא מוסיף: "פוטריצקי לא הסתפק רק בעבודת הקק"ל, כי אם לקח חלק אקטיווי ביתר ענפי עבודתנו הלאומית והתרבותית כמו ההסתדרות הציונית במשרד הא"י, "השומר הצעיר", "תרבות" וכדומה ... "
והוא מסיים:

"חברנו לדעה, פוטריצקי!
איבני בא עכשיו להודות לך בעד עבודתך, כי אתה מילאת רק את זה מה שמוטל על צעיר עברי לאומי, אולם אני בא אליך בשם הוועד המקומי של "קרן הקימת לישראל" ומביע לך את הכרתי העמוקה בערך עבודתך הלאומית בכלל והתמסרותך הגדולה בשביל ה"קרן הקימת לישראל" בפרט, וכהוקרה על פועלך החליט הוועד המקומי בישיבתו האחרונה ביום 6.3.27 למסור לך אות הצטיינות לזיכרון".

אות ההצטיינות היא מדליית כסף מגן-דוד שמצד האחד שלה חקוק : "לזיכרון מוועד הק.ק.ל. בזלווה" ומהצד השני ל "א. פיטריצקי". כמו כן מקריא הוא תעודה מהוועד המקומי המרשה לי לשאת את אות ההצטיינות ותעודה מאת הוועד המרכזי בפולניה, שמביעה את תודתו על השתתפותי הפעילה כחבר המחלקה הדרמתית שליד הוועד המקומי. כמו כן מוסר הוא תעודה, שנתקבלה מהוועד המרכזי המאשר, ששימשתי

כמזכיר ומבקש מאת המוסדות הלאומיים בארץ לסייע לי ככל האפשר.
כשכל המסובים קמים ממקומותיהם, מצמיד יו"ר הקק"ל, ה' נחום הלמן, את אות ההצטיינות לבגדי.

יו"ר ההסתדרות הציונית, ה' לב, מקריא את תוכן התעודה, שנתקבלה מאת הוועד המרכזי של ההסתדרות הציונית בפולניה כאישור, שכיהנתי כמזכיר בכל המוסדות הלאומיים ומבקשים את כל המוסדות וההסתדרויות הציוניות שיסייעו לי בנוגע להתיישבותי ולהתארגנותי בארץ.

היו"ר רוזנבלום מקריא את תוכן התעודה, שנתקבלה מאת הוועד המרכזי של קרן היסוד בפולניה. מקריאים עוד את תוכנן של התעודות מהמשרד הא"י המקומי ומסניף "תרבות" ומוסרים אותן לידי.

בארבע בבוקר תחת הדי ה"תחזקנה" ו"התקוה" נסגר הנשף. נפרדנו במצב רוח מרומם בהשפעת החגיגה הנהדרה.

* * *

חברי משה'ל מלווה אותי. הוא יישן הלילה אצלי. כמה מרגיש אני כעת את הקשר החזק ביני ובינו. כשם שאינני רוצה לתאר לפניי את רגע הפרידה מבני משפחתי, כך אין אני רוצה להעלות על זיכרוני את הפרידה ממשה'ל. מכל חבריי קשה לי להיפרד, כי כולנו היינו לגוש אחד ושלם. אבל יש הבדל גדול ביניהם לבין משה'ל, יקירי. אני ומשה'ל היינו לנשמה אחת. מחשבותיו - מחשבותיי, ומחשבותיי - מחשבותיו, סודי - סודו, סודו - סודי. כל דבר קל, שהיה מתרחש אצל אחד מאתנו, היה מודיע תכף באותו הרגע לשני. קשה, קשה מאוד להיפרד מאיש ש-16-17 שנה היה לי לחבר, כי בהיותנו בני שנתיים כבר שיחקנו יחד ... אך כמה עבר על חיינו מני אז... גם לו קשה להיפרד ממני - והוא ישן בלילה האחרון שלי בזלווה אצלי. משה'ל! משה'ל! האם אשיג אני, או תשיג אתה עוד חבר כזה, כפי שהיינו שנינו? משה'ל! הנני נשבע לפניך, יקירי וחביבי, שרק הגוף נפרד ממך, אבל נשמתי...לא האוקיינוסים לא הימים יפרידו את אהבתי אליך. גם מעבר לאוקיינוס אישאר מסור וקשור לך.

* * *

ואל יחשבו חבריי שביחס אליהם אני אדיש. גם מכם קשה לי הפרידה, אבל הלא גם אתם תסכימו, שביניכם ובין משה'ל יש איזה הבדל ... הלא קשר האהבה קשור ביני ובין משה'ל יקירי עוד מימי הילדות, עוד מאותם ימים,שהיינו מכים אחד את השני.

הנני שוכב על מיטתי וחושב: הנה אני נח על משכבי, בבית אמי, רואה את ביתי, רואה את אחיי את אחותי, את בני משפחתי, את סבתי הזקנה ואת כל החביב עליי,ומחר, מחר בבוקר לא אראה, לא את ביתי, לא את בני משפחתי,לא את חבריי ולא את כל הקרובים לנפשי. הרים וגבעות, שדות וכרמים יפרידו בינינו. אצטרך להסתפק רק במזער התמונות הנמצאות בידיי.

מחר, מחרתיים, כשארצה לראות את עיר מולדתי, אצטרך לשכב על מיטתי, לעצום את עיניי ולהעלות לפניי את עיר מולדתי זלווה!!
הוי זלווה, זלווה שלי!!!
בהרהורים אלו נרדמתי ...

התעוררתי משנתי עם עלות השחר. אני מסיר את שמיכתי מעליי ורואה, שאמי היקרה עומדת עם נר בידה ובוכה, בוכה,ומעיניה זולגות דמעות, דמעות... ודמעותיה - על לבי ...

אמי המסכנה קמה עם עלות השחר לאפות תופינים וכדומה כצידה לדרך... ובינתיים, בעברה מחדר השינה למטבח התעכבה ליד מיטתי, עמדה ע"י מיטתי ובכתה. בראותה שנתעוררתי, עזבתני, כי לא רצתה לצערני.
אך אמי, אמי, אמי היקרה!

הלא השעה מוכרחה הייתה לבוא. הלא אי אפשר לצעיר בן שמונה עשרה שבה לשבת בחסות הוריו ולאכול לחם חסד על שולחנם. הלא זהו דבר בלתי אפשרי. בכל אופן השעה מוכרחה הייתה לבא, מוקדם או מאוחר. הגיעה השעה להיפרד. התכסיתי בשמיכתי וחרש, חרש בכיתי על גורל אמי המסכנה... נרדמתי...

* * *

.10.3.26

הערב אני עוזב את עירי,זלווה... כל בני משפחתי מסתובבים בבית שקועים במחשבות... איזה מצב שורר היום בביתנו! אני הולך לקחת את ברכת הפרידה מקרוביי, ממכריי וממיודעיי.

ברכת הפרידה היתה אמנם קשה בשבילי, כי את מי אינני מכיר כאן? הלא זה קרוב, זה שכן, זה מיודעי מכבר, עם זה למדתי ועם זה שוחחתי פעם,ונוסף לזה הלא הייתי מבקר מטעם "קרן הקימת" ו"קרן היסוד" כמעט את כל אוכלוסי העיר. כל היום הסתובבתי מבית לבית...

בשלוש הלכתי בלוויית חברי מרדכי אל הרב דמתא. שהיתי שם כשעתיים. שוחחנו על עניינים שונים,ואחרי ברכתו, ברכת רב,ליווני עד סף הדלת ונפרדנו.

נכנסתי לאבי משה'ל שהיה חולה. בירכתי אותו,שירפא ממחלתו וישוב לאיתנו. הוא הודה לי ופרץ בבכי כילד קטן ממש. מובן,שגם אני פרצתי בבכי וכן גם משה'ל, אמו ואחותו. כל הנמצאים בבית בכו, בכו ממש כילדים קטנים. אולם אין פנאי. נפרדתי. אני ומשה'ל יוצאים מביתו ובוכים. הננו עוברים לאיזו סמטא,לבל יבחינו שבכינו. שמה עמדנו כ-15 דקות ובכינו. היודעים אתם מה זה בכיית רעים?...

נזכרתי, שלא נפרדתי עוד ממורי, מנהל ביה"ס "תרבות", ה' מטלובסקי. הלכתי אל חדרו אך לא מצאתיו. הוא "אבל".- אמו מתה... הלכתי לבקרו בביהכ"נ ומצאתיו נשען על ספר ... מרגיש אני,שדמעות זולגות על פניי, מדוע? - הן בפני מורי החביב הנני עומד. הלא הוא אחד מאלה, שהכניסו בי את אותן השאיפות, שאני הולך לקראתן להגשימן ... הלא זהו ביהכ"נ,אשר אבות אבותיי, אבי וסבי, הרבנים והגאונים ז"ל בילו בו את רוב שנותיהם. פה הודו לאל באיזו שמחה שקרתה או להפך, רחמנא ליצלן, באיזה מקרה מעציב. כאן שפכו את מרירות לבם... ואיזה רגש קדוש תקפני באותם רגעים...

נפרדתי מיו"ר הסניף המקומי "תרבות",ה' רוזנבלום. הוא לא יוכל ללוותני אל הרכבת הערב, כי הוא חולה.

ככה נפרדתי מכל יקריי, מיודעיי וחביביי...

נכנס אני לבית. אמי יושבת ע"י השלחן ובוכה... סבתי הזקנה יושבת בפינה ובוכה... אני מרגיש, שעוד מעט לא אוכל למשול ברוחי, אבל אני מתגבר. אמי מגישה לי ארוחת צהריים - ארוחת הצהריים האחרונה מידי אמי, אבל, לדאבוני הגדול, אינני יכול ליהנות ממנה. אין לי שום תיאבון ברגעים אלו...

הנני מסתובב שוב בחוץ ושוב ברחוב, אך אינני מוצא מרגוע. אני נכנס אל הגן, אני עומד על גבעה קטנה ומסתכל בשקיעת השמש. בפעם האחרונה הנני רואה את שקיעת החמה בביתי... בעירי... ונדמה, שהשמש מתאחרת לשקוע, כי גם היא רוצה לגרום לי נחת רוח ...

ככה עמדתי כחצי שעה, עד שהשמש שקעה כולה בין ההרים. נכנסתי הביתה. בבית העלו כבר אור. השכנים והקרובים מתחילים להתאסף בבית. הבית מתמלא מרגע לרגע. מסביב יושבות הנשים ומדברות, מפטפטות.

- מה הן עושות פה? - למה באו? - ליציאת נשמתי? ...

אינני יכול לחשוב בסביבה כזו. אני רוצה להתבודד. נכנס אני לחדר השינה, מהרהר, ומרגיש, שלבי מתמלא בחומר מפוצץ ועוד מעט יתפרץ, יתפשט ויתפוצץ. הנני מתגבר בכל מאמצי כוחותיי.

חבריי וחברותיי נכנסים אל החדר ומפסיקים את הרהוריי.
פתאום נכנסה לבית חברתי בת-שבע בשקין מדרצין. היא חברה אינטימית שלי. לפני שנתיים, שנתיים וחצי, התוודעתי אליה בשהותה בזלווה. היא בחורה צעירה, יפה ומפותחה. מהרגע הראשון, שהתוודעתי אליה, מצאה חן בעיניי. לעתים קרובות הייתי מבקר את עיר מולדתה דרצין. אף כי היו לי שמה מכרות רבות, לא הייתי מבקרן פרט לאחת, בת-שבע... אני אוהב אותה... אבל, כמובן, רק אהבה אפלטונית, אהבת חבר וחברה, וכעת באה להיפרד ממני, ובואה שימח אותי מאוד. התחבקנו והתנשקנו.

הכול יוצאים אל החדר השני. אני ויצחק אחי נשארנו. אנו משוחחים ופתאום הוא פורץ בבכי: "אתה נוסע, עוזב אותנו, כן. מה מאושר אתה, כי נחלץ אתה מביתנו העזוב והאומלל, אבל מה אעשה אני, אני מה אעשה?" אני מרגיש את כאבו, אבל לנחמו אין ביכולתי, כי לנחמה זקוק גם אני ...

השעון צלצל תשע ...
על יד הבית התעכבה מרכבה. באו לקחת את חפציי. יצחק, אחי, לוקח את החבילות ואת המזוודות ונוסע לרכבת בכדי לארגן בעוד מועד את המטען.

המערכה הראשונה התחילה...
כשמוציאים מהבית את החבילות ואת המזוודות, פורצת אמי בבכי, ואחותי - אחריה.
- רבונו של עולם! מה יהיה אחרי חצי שעה?

השעון צלצל עשר ...
לבית נכנסים חברי ועד הקק"ל, והיו"ר הלמן, מורי החביב, וגם קרובי ה' פריידין, פוצטיבי וחברותיהם ועוד ...

אני לובש את מעילי. בבית יללה. אני מתגבר.
אני מתחיל להפרד מהנוכחים בבית. אני הולך סביב, סביב ונפרד מכולם, נפרד מכל בני משפחתי, מקרוביי, מהסבתא הישישה, שאין לה כוח כבר לבכות, נפרד מכולם.

והנה בא הרגע, שממנו פחדתי. אמי נופלת על צווארי, מחבקת אותי ופורצת בבכי מר: "הוי אליעזר, בני היקר, אנחנו נפרדים, ומי יודע, אפשר לעולם, לעולם לא אראה אותך כבר, אתם כולכם עוזבים אותי. כמה עמלתי, כמה סבלתי, עד שגידלתי אתכם. עם מי נשארת אני? אבא מת, אחיך הבכור מת, אתה נוסע, שני אחיך ג"כ יעזבוני בזמן הקרוב, ואני, אלמנה עזובה, נשארת עם בתי היחידה. שתי נשים נישאר, גלמודות ועזובות נישאר עם ארבעה כותלי הבית ..."

כעת לא יכולתי כבר למשול ברוחי ואפרוץ גם אני בבכי:
"אמא'לה,אל תדאגי! לארצנו הקדושה, לא"י,אני נוסע.עוד ימים יבואו,ונהיה יחד. עמדנו כחמש דקות. חברי מאיצים בי, שאמהר, ולא - אאחר את הרכבת. התחבקנו שוב פעם ובלוויית חבריי משה'ל ומוט'ל הנני עוזב את הבית, שבו נולדתי, גדלתי וחונכתי. על יד הבית מחכים לנו מאות אנשים. אני יוצא מהחצר,והכול מתחילים ללכת. פתאום הנני שומע את קול אמי המסכנה:
"אליעזר, אליעזר,בני היקר! בוא הנה עוד פעם אחת..." לבי נמס. אני חוזר והיא מחבקת אותי שוב ובוכה בכי תמרורים... ושוב עמדנו כחמש דקות, הכול מחכים. כמדומני,ששמעתי בכייה חרישית גם מבין הקהל.

בפרדתי בלב שבור מאמי היקרה והמסכנה. כעת אני מתחיל רק להרגיש,מה זאת אם ...

אנחנו, הצעירים, איננו יודעים,איך לכבד הורים,כשיושבים אנו תחת חסותם ...

אני הולך לאט לאט ושומע עוד את אנחות אמי החביבה. הלב מתכווץ מרוב כאב, והנה עוד צעדים אחדים וקול אמי נדם.

הנני פונה לצד העיר, לצד ביתי ומסתכל בו בפעם האחרונה. רציתי לשוב הביתה ולהתראות שוב עם אמי אך חסתי על בריאותה...

- שלום לך אמי היקרה, שלום לכם קרוביי, מכריי ומיודעיי, שלום, שלום לכולכם! אני הולך ורואה לפניי, איך אמי יושבת על יד השלחן בבית ובוכה, ולבי, לבי מתכווץ מכאב ... וככה הגענו עד חצי הדרך.

ופתאם מהדהד בתוכי קול: "אליעזר, אליעזר! לארץ ישראל אתה נוסע"!
- הכל גז וחלף ...

ובדמיוני אני רואה כבר את כל ארץ ישראל, את שמיה הכחולים ואת כל הנהדר בה ... והנני עובר מעולם גשמי לעולם שכולו אחר...

במחשבה זו אני נכנס לתחנת הרכבת. התחנה מלאה אנשים, שקדמו לנו, הן מכרים והן אנשים, שבאו סתם ללוות. הלא לארץ ישראל אני נוסע... נמצא אני במצב רוח מרומם. חבריי לא תיארו לפניהם, שאהיה ברגעים אלו במצב רוח כזה. שום איש אינו מאמין, שאני הוא הנוסע ...
עמנו נוסעים עוד בחור ובחורה אבל הכול מתרכז סביבי ...
כ"כ נוסע אתנו יו"ר הקק"ל מדורצין, ה' מולור ובני משפחתו.

השעון מצלצל אחת עשרה ...

מרחוק נשמע שריקת הקטר ההולך ומתקרב.
אני נפרד מחבריי, מחברותיי ומכל המכרים, מתנשקים, ועכשיו באה המערכה השלישית... אני נפרד מאחותי רבקה... ושוב בכיות וצווחות. אני אינני בוכה כבר. נמצא אני במצב רוח אחר לגמרי. לא"י אני נוסע.
הרכבת באה, מכניסים את חפציי לקרון. מרדכי אחי מלווה אותי לוורשה. ארגנו את הכול כראוי, ויצאתי למדרגת הקרון לאצול את ברכתי האחרונה לכל המלווים:

"נאספים נכבדים, חברות וחברים!
מאוד לא נעים לי להיפרד מבני משפחתי, מקרוביי ומהחברה, שבילית בה כשמונה עשרה שנה, אבל הרעיון, שהנני עולה לארצנו, לארץ שאיפותיי, ארץ ישראל -זוהי נחמתי. שלום, שלום, שלום, חביביי ויקיריי. להתראות בארצנו, בארץ ישראל הנבנית! שלום לך זלווה !!!" קול תרועות "הידד" התפרץ מפי מאות הנאספים.

מבקר הרכבת סוגר את הדלת ומכריח אותי להיכנס לתוך הקרון פנימה. אני פותח את החלון. כל הנאספים שרים את "התקוה" ואת "תחזקנה". בלב נרגש אני עומד ומתגבר, שלא אפרוץ בבכי. אחותי רבקה עומדת מנגד ובוכה. אני מתחזק ... אני עומד כקפוא.

ופתאום שריקה ארוכה. האופנים מתחילים להסתובב. מקודם לאט, לאט ואח"כ יותר מהר, קול תרועות "הידד", "חזק ואמץ", "להתראות בא"י",

''לשנה הבאה בירושלים'' פורץ מפי הנאספים, ובפעם האחרונה אני מביט ומסתכל בפני אותם אנשים,שליווני 18 שנה. התרועות המרעישות עוד מהדהדות באוזניי,ופתאם הכול גז, הכול חלף, הכול עבר.

שלום, שלום, שלום לך, זלווה ולדריה ! ! !

אני יושב לי באחת מפינות הקרון, ומנגדי יושב אחי,מרדכי. שנינו שקועים במחשבות. האם אחי התעמק כ"כ במחשבות אודותיי?כן בוודאי.

לפניי עוברת תמונה:

לפני חודש, חודשיים, שלושה חודשים, חמישה חודשים; היינו מלווים את העולים לתחנת הרכבת. בדרך לתחנה היינו שרים ומרקדים. מה גדלה השמחה !! ואח"כ בתחנה גופא - הפרידה... והנה הרכבת באה. שירת ''התקווה'', ''תחזקנה'', הרכבת נעלמת, ואנחנו בשירה, בדממה ובריקוד חוזרים הביתה. מה נהדר אז מצב הרוח המרומם...

והנה כעת, יושב אני בפינה, שקוע כולי במחשבות, הם -הם שבים כעת הביתה, שרים וצוהלים, ומצב רוחם מרומם...

פתאום נשמעת שריקה ... הרכבת שלנו הגיעה לוולקוביסק , שבה חיכו לי חברותיי וחבריי רוזה קבינטובסקי, זינה לוין, גוטקה לב, מרוציניק ועוד אחת, ששמה שכחתי, וחברי יוסף לפיק.
שוב שריקה ... נפרדנו.

בכל תחנה ותחנה נוספו אלינו ''חלוצים'', ובכך עלה משעה לשעה מצב הרוח. בכל תחנה ותחנה אנו פוגשים בהמון גדול. המחכים ע"י התחנות הם הורים וקרובים, שבאו ללוות את קרוביהם, ושוב שירה וריקוד... האטמוספרה הלכה ונעשתה ליותר נעימה, אך עם עלות השחר שכנה על פני כל איש איזה עצב כמוס, עצב נסתר ...

* *
*

11.3.26

בשבע ושלושים בבוקר הגענו לוורשה. ירדנו בתחנה הווילנאית, כשהעיר מתנערת משנתה. כל החשמליות מלאות אנשים הנוסעים לבתי המסחר ולעבודה. על המדרכות הולכים בחיפזון פועלים עם כלי עבודתם לעבודה. אוטומובילים עוברים ושבים. באיזה פינה עומד שוטר ומשפשף את ידיו. ילדים קטנים, מוכרי עיתונים,רצים ע"י החשמליות וצועקים "היינט","מומנט","קורייר פוראנג", "קורייר קררבוני", "רובוטניק". מנגד לתחנה שורה של מצחצחי נעליים.
וורשה הומיה.

בכנסנו לחשמלית מספר 6, המובילה לסביבות אוגרודובה. אנחנו מתאכסנים אצל גיסת אחי, בתיה. היא קמה כבר לעבודה, הכניסה לנו את ה"היינט", ואני עיינתי בו, ופתאם בראה לפניי באותיות גדולות שמי, אליעזר פוטריצקי. זו היתה ברכת פרידה בזו הלשון:

"צום אפפא הרמן פון אינזער חבר אין טיכטיגער מיטארבייטער פון אלע ארטיגע ציוניסטישע פאנדען אין אינסטיטוציעס אליעזר פוטריצקי קיין ארץ ישראל זאגען מיר איהם אונזער הארציגין פאהר געזונט אין ווינשען איהם א גליקליכע צוקונפט אין אונזער אלט נייר היים.

חברים, הסתדרות הציונית,"קרן הקימת","קרן היסוד", פאלעסטינא אחט ביבליאטעק "תרבות".

זעלווא ווסטען מערץ 1926."

מובן, ששמחתי מאוד לברכת פרידה זו. לקחתי עותק אחד ושמתיו בין ספריי על מנת לשמרו.

באותו יום הלכתי בלוויית אחי למשרד הא"י המרכזי, מרז'נסקה 10. נבדקתי בידי רופאי המשרד ה"ה ד"ר פקר וד"ר לנסקי. ארגנתי את כל העניינים הנוגעים למשרד הא"י. הודות להשתדלותי שוחררתי ממס העלייה של הממשלה הארץ-ישראלית, בסך של 7-9 דולר. באותו יום גמרתי את כל עבודתי והייתי מוכן כבר לעזוב את ורשה,אבל אנחנו צריכים לחכות לרכבת המיוחדת שתצא מוורשה עד יום ראשון - 14/3.

12.3.26

ביקרנו בבית ה' חייקין, מגיה העיתון "היינט". גם גיסו של אחי הוזמן אליהם לארוחת הצהרים.
במשך כל היום טיילנו ברחובות העיר וביקרנו הרבה מקומות מעניינים.
בערב רצינו ללכת לראות את "הבימה" ממוסקבה, שביקרה אז בוורשה, אולם לדאבוננו הגדול איחרנו את ההצגה. הלכנו אפוא אל התאטרון האמנותי היהודי "אזעל", דנגה 50. התאטרון קטן מאוד. רק כמה מאות אנשים יכלו להיכנס בו. תוכן ההצגה הפליא: על "הריקוד הארץ ישראלי" והמונולוג של ה' גודיק פרשע בייגעל.

.13.3.26

ביקרנו את גיסו וגיסתו של אחי, ה' מינץ ואשתו משה, אחות גיסותיי רבקה וצפירה בפרגה.

.14.3.26

בבוקר ביקרנו עוד אי אלו מכרים. לארוחת הצהרים הוזמנו לה' חייקין, ולפנות ערב נסענו אני, אחי וגיסתי בתיה אל תחנת הרכבת המזרחית.משם אמורים היינו לנסוע לקונסטנצה.

עם ה' משה חייקין הוכרחתי להיפרד עוד בביתו, כי הוא היה צריך להישאר לפנות ערב במערכת ה"היינט". הגברת חייקין, יוליה (יוכבד), ובתה הבטיחו לי להיות בתחנה. גם הגברת מינץ הבטיחה לי להיות שם. בשש וחצי הגענו בחשמלית לרכבת דווז'ק וילנסקי. הרכבת המיוחדת המסיעה אותנו עד קונסטנצה,עומדת כבר על המסילה. כל הקרובות מלאים אנשים, אבל בכל זאת עלה בידי למצוא מקום נוח, באחד הקרונות. הכנסתי את המזוודות, הכינותי בשבילי מקום טוב ואח"כ יצאתי החוצה. ע"י הקרון מחכים אחי מרדכי, גיסותיי,בתיה ויוכבד ומשה ושושנה חייקין.

חצר התחנה מלאה באלפי אנשים, נשים וילדים, שבאו ללוות את בניהם, קרוביהם וחבריהם. ההמולה הולכת ומתחזקת. חצר התחנה הולכת ומתמלאה מרגע לרגע. תמונה בת צבעים שונים מתגלה לפניך:

חסידים ישישים עם זקנים לבנים, צעירים עם "קפוטס" ארוכות ופאות מסולסלות ואדונים וגבירות מהשדרות העליונות שרים ומרקדים. מפינה אחת הנך שומע את "התקוה" ומהשניה-את "תחזקנה". האטמוספרה חגיגית.

עברה רבע שעה, והנה מתחילות ברכות הפרידה, נשיקות, בכיות, קריאות "לשנה הבאה בירושלים", "להתראות בא"י", "צאתכם לשלום ובואכם לשלום". ערבוב של בכיות, ברכות ושירים-הכול בערבוביה.

בשבע ושלושים מתחילה הרכבת לזוז ממקומה. אני נפרד מכולם. הנשימה נפסקת. מתחבקים, מתנשקים שוב ושוב. שם יללות ובכיות, ופה שרים, ופתאום: "טרייסט מיינער, זאלסט זעהן שרייבען אלע וואך"- מצווה אם לבן. הרכבת מתחילה להאיץ.לצעקות, ליללות ולשירים מתלווה רשרוש האופנים, ובליל קולות אלה מחריש את האוזביים. תחת הדי "התקוה", שהתפרץ הן בין הקהל המלווה והן בין הקהל "המאושר" העולה לארץ ישראל, נעלמים האנשים עם המטפחות הלבנות המתנפנפות באוויר, נעלמת תחנת הרכבת, נעלמים הקרובים וביניהם גם ... גם ... אחי מרדכי ...

אני מרגיש, שהלב ... אבל לארץ ישראל אני נוסע ...
ואשריי שאני נוסע ...

* *
*

בני העיר, מתכנסים.

אסיפה-1970

באסיפה ב-1966

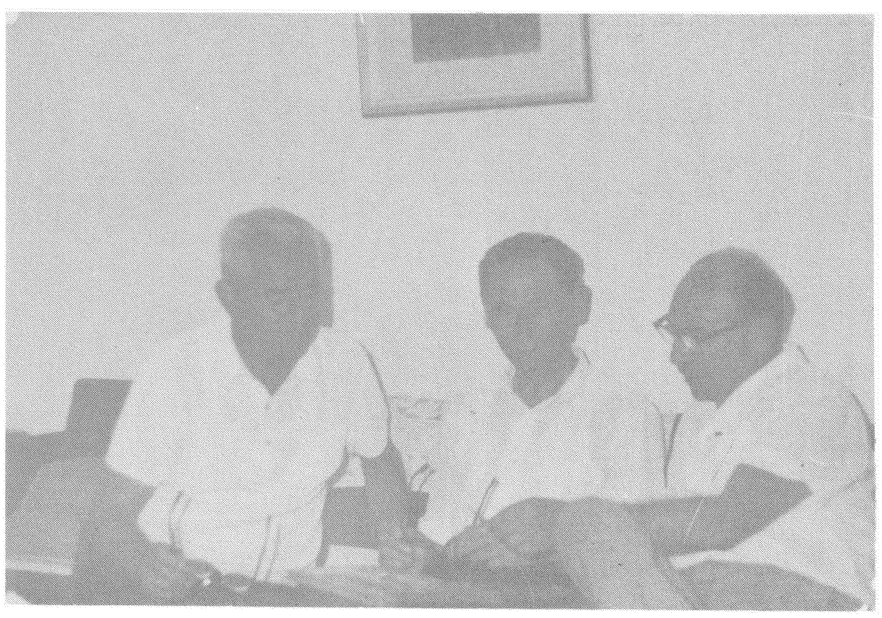
המשתתפים באסיפת אזכרה להוצאת הספר בינואר 1984
י.דרורי י.מורשטיין ד.גייגר י.שלו ח.מיינר ח.מורשטיין
פ.רטני א.רטני מ.לושוביץ צ.לושוביץ א.זליקוביץ
ב.פיינשטיין נ.גלמן ס.קויאט פ.אינדיצקי ס.שפריי

ח.מריל ה.טלמון ח.סלוצקי י.וישניצקי ש.לייקין
ע.וישניצקי א.זליקוביץ א.שפיץ מלכה ודליה אוריון ונכדה
קויאט י.פריידין ש.קננוביץ ד.ברנור לוין קוזלובסקי
קננוביץ צ.ברנור ח.גילוני

בקורי בני זלווה בארצנו

יוסף קפלן - מאמריקה

הרצל בורודיצקי - מאוסטרליה

בני עירנו בארץ

ירחמיאל מורשטיין

עליית משפחות

לאחר הכרזת בלפור, החלו ציונים נאמנים, אידיאליסטים, לחלום על הגשמת הציונות: לעלות לארץ ישראל! היו אלה בני הנוער, כמו יחזקאל הלפרין, מנחם לוין, רחל ברקלייד ע"ה ואליעזר (פוטריצקי) ריץ ע"ה. מאמצים מרובים השקיע כל אחד מהם עד אשר הגיע לארץ הנכספת. מנחם לוין עשה את הדרך ארצה קרוב לשנתיים.

דודי, אוהד הציונות, היה מנוי על עתון "הצפירה" ובכל זאת חשבני כ"בטלן" על שאיפתי לעלות ארצה. טענתו היתה: "מה תעשו שם במדבר ללא גשם? ממה תתקיימו? הרי אין שם גויים..."

הופתענו אפוא לשמוע, כי אחד המגשימים הוא חבר "פועלי ציון" המטיף לתורת "בורוכוב", הנגר ישראל גרנבורג המבוגר ואב למשפחה.

שמחנו ללוות את בני המשפחה הברוכה: ישראל, חנה והבנות הכשרוניות והחנניות: צפורה, זהבה, בבה וחביבה, ובכל לבנו התפללנו למען היאחזותם בימי המשבר הקשה, שפקד אז את הארץ.

המשפחה השנייה שעלתה ארצה היתה משפחת פומרנץ: טוביה, אשתו ושלושת בניהם, מרדכי, שמואל וזאב, שהיו ממייסדי הקיבוצים, מרדכי - בגבעת השלושה, ושמואל - בגבעת חיים.

משפחה נוספת עלתה ארצה בזכות בנה הבכור חיים יונה פריידין (כיום חיים גילוני, עו"ד). חיים עלה ארצה בפעם הראשונה באופן בלתי ליגאלי, נתפס בלבנון והוחזר עם כל הקבוצה לפולין. בפעם השנייה הצליח והגיע ארצה בטרם מלאו לו 18 שנה. בזכותו והודות לעקשנותו הצליח בדרכים שונות להעלות ארצה את ההורים ואת יתר בני המשפחה: ההורים מלכה ויצחק (איצ'קה) פריידין והילדים: אהרון, מרים, יהושע ומשה.

לבנו דווי על אלה, שלא הספיקו לעלות ארצה !!!

ירחמיאל מורשטיין

אנשי הקיבוצים

מתקרבים אנו ליובל מאז היותם של בני עירנו בין מניחי היסוד לקיבוצים המשגשגים, עליהם גאוות העם.

האנשים האלה חוללו את הפלא הגדול: הפיכת הרים מסולעים, עטורי קוצים ודרדרים מזה אלפי שנים ליישובים פורים ומפותחים.

אין כל תמורה כספית,אשר יכלה לעשות זאת. רק הרוח החלוצית, כוח הרצון הכביר והרעיון הנעלה של גאולת אדמת העם אפשרו לעמוד בכל הקשיים והתלאות. ממש בציפורניהם נאחזו החלוצים בכל כברת ארץ, סיקלו, חרשו, זרעו ונטעו, והתוצאה: יישובים החיים מיגיעת כפיים זה הדור השלישי לתפארת עם ישראל ולמופת לגויים.
הם לא היו מלאכים, אלא יצורי אנוש רגילים, אך דרך החיים שלהם מושתת היה על שוויון בכל התחומים ויצירת חברה צודקת כדוגמא לבאים אחרינו.
בזלווה הם חיו וגדלו כיתר אחיהם עד אשר עלה הכורת הנאצי ועוזריו, שכנינו,שעקרו והשמידו את אנשי העיר במחנות ההשמדה הידועים לשמצה.

רוב המשפחות בזלווה היו ברוכות ילדים, ודלים מדיי כדי לממן את הנסיעה. העלייה לארץ ישראל הייתה משימה קשה, ומה עוד כאשר האנגלים היו אז שליטי הארץ ולא נתנו רישיונות עלייה. בודדים היו אפוא אלה המאושרים,אשר הגיעו לארץ.

הם באו למדבר, לארץ לא זרועה,ובמו ידיהם יצרו יש מאין. בתחילת דרכם חיו על לחם צר ומים במשורה, אך לבסוף הגשימו את החזון הנעלה: הקמת יישובים פורחים.

אנו גאים על פועלם ובשם בני עירנו מביע אני הערכה לחלוצים וללוחמים, אשר הנחילו לנו סמל ודוגמא.

נזכור את אלה אשר הלכו מאתנו :

שמואל בר-עם ז"ל **ואנשל בר-טוב** ז"ל - ממייסדי קיבוץ רמת-השופט,
דוד לנצביצקי ז"ל - ממייסדי קיבוץ נען,
אהרן מריל ז"ל - ממייסדי גבעת-השלושה,

ונביע ניחומים לבני משפחותיהם.

ברכות והערכות לממשיכים :

רבקה וסרמן (רביץ) - קבוץ-אפק,
מרדכי פומרנץ - גבעת-השלושה,
שמואל פומרנץ-הדרי - גבעת חיים,
זאב פומרנץ-הדרי - באר-שבע,
משפ' רוגוזין - נכד אברהם שפירא מקנדה - גבעת חיים,
חיים סלוצקי - רמת-השופט.

<u>הנפטרים בקיבוצים</u>

ברמת השופט - אנשל ושמואל,
ב נ ע ן - דוד,
בגבעת השלושה - אהרון מרל.

הם בנו לעם עתיד !

קבלו הרי אפרים | את הדרך סלל
חלוץ לוחם מגשים, | בדם ביזע ובעמל.
אשר בזיעת אפיים | על הסלעים מטע שתל,
היכה שורשים. | אשר בעתיד יגדל.

נרתם למשימה | לעם הזה העמל
להדביר השממה , | פרי, משב רוח וצל.
הכשרת האדמה | החלוצים אנשל ושמואל
למען האומה. | הפליאו לעשות בישראל.

את הקוץ והדרדר | וכך דוד ואהרון
בעמק ובהר | על אדמת ציון
החלוץ עקר | מקימי משקים לזיכרון .
ובמקומם - משק נהדר, | את כולכם נישא בגאון !!!

ירחמיאל מורשטיין

גבורתו של אליעזר

רק ביום הרביעי במלחמת יום הכיפורים, לאחר שנפצע אליעזר ואבדה הכרתו, כבשו כוחות מצריים גדולים תוך הסתערות בטנקים את המוצב הקדמי עליו פיקד. את המוצב הזה החזיקו ועליו הגנו אליעזר וחמשת חייליו בלבד, ואילו המצרים חשבו,כי מולם ניצב כוח גדול.

לאחר שנפל בשבי, קיבל אליעזר טיפול רפואי, לרבות עירויי דם. הרופאים המצריים ערכו לו סדרת ניתוחים קשים. שבועיים היה שרוי בחוסר הכרה. במרוצת הזמן הבריא, אף עודד וטיפל בשבויים מאושפזים אחרים.

בין קבוצת פדויי השבי האחרונים ממצרים, 17 חיילים, הגיע גם אליעזר. בני משפחתו וחבריו קיבלוהו בכבוד רב.

אביו של אליעזר, בן עירנו עמנואל וישניצקי, שירת כנוטר בימי מאורעות הדמים עם הערבים בתקופת השלטון הבריטי בארץ.
אמו, זניה ע"ה, ניצולת השואה. אחיותיו - דבורה ושפרירה.

* * *

אכן, התפוח לא נופל רחוק מן העץ ... גם סבו של אליעזר, ר' מרדכי, בן זלווה, כמובן, היה אדם טוב לב, והוכיח את נחת זרועו, כאשר המוני איכרים מגויסים יצאו לפרוע פרעות ביהודי זלווה אחרי לגימת וודקה. הוא חילק להם "מתנת יד" על ימין ועל שמאל, ומיד הצטרפו אליו יהודים עזי-נפש נוספים, היכו את הפורעים שוק על ירך והניסום בבהלה לכל עבר ...

ירחמיאל מורשטיין

החלוצה ובנה איש המפלמ"ח

רחל ברקלייד ז"ל

רחל עלתה ארצה בשנת 1926. בצעדיה הראשונים בארץ הייתה משתתפת פעילה בכיבוש רעננה ויישובה. היא נישאה לזבולון בן צבי וילדה שלושה בנים: צבי, ישראל ושמואל.

במלחמת השחרור השתתף בנה הבכור, צבי, בפעולה, נפצע ונשאר נכה לכל חייו. רגליו אמנם לא נקטעו, אך הן משותקות.

צבי התחיל בטיפוח בלתי נלאה של כושר גופני גבוה והמשיך בכך במשך שנים. כך הצליח לשקם את חייו. הוא נוהג במכונית ומשתתף באולימפיאדות של נכים ברחבי תבל וקוצר פרסים. הוא גם מגיש סעד לנכים צעירים, חברים לגורל.

הוריה של רחל, משה ושרה, ואחיה, דב ודוד וחנה היגרו מזלווה לארגנטינה בעזרת הברון הירש יחד עם כעשר משפחות נוספות.

ירחמיאל מורשטיין

מאמצים והישגים

ספר זה איננו מתיימר לשקף את כל צורות החיים המגוונים של חיי היהודים בזלווה. נכתב בו אך מעט מזער מהמציאות המקורית.

ודאי, שישנן בספר זה טעויות, ואין שלמות בליקוט החומר, שנועד לתאר לדורות הבאים את דמותה של העיר עד חורבנה.

לילידי העיירה יהיה הספר מקור לא אכזב לחוויות בלתי נשכחות, לזיכרונות ולסיפורים על שהיה ואיננו עוד.

מיום עלותם ארצה עבדו בני עירנו קשה, כל אחד בשטח שלו ללא התחשבות במספר שעות עבודה ביום, הם חשו, כי מגשימים הם חזון. מקומם לא נפקד משום משימה לתפארת ישראל.

בני זלווה היו בין מניחי היסודות לקיבוצים: אפק, גבעת-השלושה, גבעת-חיים, נען ורמת השופט.

בשורות ה"הגנה":

הנוטר, מרדכי זלוטניצקי - נפל בדרך לים-המלח.
החייל, צבי מרל בן אהרון מגבעת-השלושה - נפל במילוי תפקידו.
הנוטר, פסח רפלוביץ - נפצע בחיפה במאורעות 1936-39.

איש הפלמ"ח, צבי בן-צבי, בן רחל ברקלייד, נפצע בפעולה ונשאר נכה בשתי רגליו. חרף זאת חזר לפעילות ברוכה, מרבה בעיסוקי ספורט ומייצג את נכי ישראל באולימפיאדות בינלאומיות.

אליעזר וישניצקי, בן עמנואל, פיקד במלחמת יום כיפורים על מעוז בחירוף נפש. הוא היה במוצב תצפית על גדות הסואץ יחד עם עוד 4 מחבריו, והם החזיקו במוצב במשך 4 ימים רצופים, ורק לאחר שנפצע אליעזר ואיבד את ההכרה, נכנעו ונפלו בשבי המצרים. הוא קיבל טיפול רפואי בבי"ח מצרי.

שלו יצחק - עובד בטחון, ראש מדור טכני, המציא ותכנן מכשירים, אשר הוכנסו לסטנדרט בצה"ל, קיבל פרסים ממשרד הבטחון. הועתק מעתון "במחנה" מס' 24, תשל"ז.

ברפואה:

בתי, ד"ר ניצה גורצק-מורשטיין, רופאת-עיניים מחוננת, בעלה ד"ר ארנסט רפאל, רופא מנתח, היה בין המתנדבים הראשונים, שבאו ארצה במלחמת ששת הימים, ועשה רבות עבור המדינה.

במוסיקה:

שלמה מינץ, בנו של בן עירנו,אברהם מינץ ז"ל, הוא הכנר המהולל בעל השם העולמי, שהתחיל דרכו בארץ כילד פלא וכיום, בגיל 29,הגיע להישגים מדהימים. הוא מופיע כסולן עם התזמורות הפילהרמוניות המפורסמות ביותר בעולם, כולל התזמורת הפילהרמונית הישראלית.

לאחר מלחמת העולם השנייה, בהגיע פליטי החרב של בני עירנו ארצה, הוקם הועד הראשון ליוצאי זלווה בישראל, ומשימתו הייתה הגשת עזרה וסעד לבני העיירה. מייסדי הוועד וחבריו היו: משה גייגר ז"ל, יצחק פריידין ז"ל, יצחק שלו, מנחם לוין ועבדכם הנאמן, ירחמיאל מורשטיין.

במבצע הוצאת הספר לקחו חלק פעיל : דורה גייגר, הממשיכה בתפקידו של בעלה,משה גייגר, אף כי לא היה בן זלווה, פריידין יהושע הממשיך במסורת אביו יצחק פריידין, יצחק שלו ואנוכי.

את בני עירנו באוסטרליה: סנדר ספקטור, הרצל בורודיצקי, משה ויוסף סלוצקי ואחותם ברכה,התרימה בת עירנו,סלה קויאט.

רוב בני העיר נענו לקריאתנו, השתתפו בהוצאת הספר, מהם-בחומר ואחרים-ברוח.

אני מרשה לעצמי בשם כל חברי ארגון יוצאי זלווה בישראל להעריך את פועלם ולהודות לחברים: סלה קויאט, מרדכי לושוביץ, מנחם לוין, זאב נסצקי, איסר זליקוביץ ועמנואל וישנצקי.

על אף האיחורים ולמרות הזמן הממושך שנדרש להכנתו, הנה מונח לפנינו ספר זיכרון על זלווה, תוצאה של עבודה מאומצת, תוך כדי דאגות, ספקות וחיפוש חומר. היו שלא האמינו, ספר זיכרון

זה יצא לאור אי פעם. "הרי אין לנו חומר", טענו, "לכל היותר נגיע לחוברת כלשהי". הוצאת הספר נבעה מתוך שאיפה להציב מצבה לקדושינו,אשר הושמדו על לא עוול בכפם, אך ורק על היותם יהודים.

אני מרשה לעצמי בשם כל חברי הארגון להודות לחברים, שעזרו באיסוף החומר והכספים,ובמיוחד ליצחק שלו ולדורה גייגר, וכן ליתר חברי הוועד: מרדכי לושוביץ, סלה קויאט, מנחם לוין וזאב נסצקי.

מערכת וחברי ועד להוצאת הספר:
י.פריידין ס.קויאט י.שלו ד.גייגר
י.מורשטיין מ. לושוביץ

זלוואים בטקס בר המצוה של הכנר העולמי
שלמה מינץ, בן אברהם ז"ל וחוה, 1970

זלווה לפני 100 שנה

הקורספונדנציה מהשנים 1891-1900

"הצפירה" שבועון ואח"כ יומן שיצא בוורשא

גל. 91 ל' ניסן תרנ"א באפריל 1891.

זעלווא - ארץ ישראל עמיגרציה! שתי המלים האלה נשואות עתה על שפתי כל לשון בעירנו. ובכל מקום אשר נלך נראה כי ישוחחו חד את חד אודות זה. אומנים אחדים אשר כחם במתנם מתעתדים בקיץ זה לצאת את העיר ולנסוע אל ארץ הקודש, באשר קבלו מכתבים משם מאת מכריהם ומיודעיהם כי שם תעשנה ידיהם תושיה להשתכר לחם לפי הטף. תחת אשר במקומות מושבותינו ילכו הפועלים בטל כל היום ואף אל צרור נקוב אין משתכר.

הקול נשמע כי מהערים הסמוכות נסעו משפחות בעלי כסף לקנות אחוזות קרקע בפלשתינא, וכי אנשים השבים ממסעותיהם באה"ק אומרים כי "טובה הארץ מאוד, ונחלת האנשים אשר נאחזו בתוכה שפרה עליהם" ועל כן, לרגלי הדברים האלה רבתה המהומה והמבוכה בעירנו. בתים רבים עומדים להמכר בחנם ואין קונה אין דורש ואין מבקש, כי מי יחפץ לקנות בתים בשעה שרוחו ונשמתו נתונים אך ורק לרעיון ישוב ארץ-ישראל? ומי יאבה להוציא מעותיו בשעה שרגלו האחת עומדת כאן, ורגלו השניה עומדת בתחום ארץ-ישראל! סוף דבר: כל איש חושב מחשבות ורואה בחזיונו כי שערי ירושלים פתוחים לפניו, ולא יחסר לו כי אם לבוא לאה"ק ולהיות מאושר ...

זאב קפלן

גל. 135 כ"ה סיוון תרנ"א 19 ביוני 1891

זלווה 14 יוני. - למרות האזהרות והידיעות הבאות במכ"ע יום יום, לבל יהיבו אחינו לעלות לאה"ק אם אין סך מסויים בידם - מתעתדים אנשים רבים מסביבות עירנו לעזוב ארץ מכורתם ולשים ארצה פלשתינא

פעמיהם; בין כה וכה האנשים הנוסעים מזה מחוסרי כסף, גורמים רעה גדולה לעצמם ואינם מביאים שום תועלת להישוב בכלל ...

זאב קפלן

פנקס סלונים ספר ג' דף 130

גל. 101 כ"ו אייר תרנ"ה 8 מאי 1895

זעלווא. - כשני שלישי עירנו עלו אתמול לפנות ערב כליל על המוקד מבלי השאיר לבעליהם מאומה. האש המתלקחת אחזה לפתע פתאום בשנים שלושה מקומות בפ"א. במעוף עין היה החלק היותר גדול מהעיר בתוך האש. כל הנשרפים המה עניים מדוכאים ונשארו בערום ובחוסר כל ואין להם עתה אף מזון סעודה אחת. הפעם העשירית אנו מובין כיום להשרפות אשר היו בעירנו בשנה הזאת, ואם בתשע פעמים הראשונות השאיר את זכרונם עמוק בקרב לב עדתנו, אך עתה הגדילה התבערה הזאת לעשות אתנו.

אליעז ליברט שערעשעווסקי

גל. 109 י' סיון תרנ"ה 21 מאי 1895

זעלווה, - ביום ו' נמצאו אנשי הבליעל אשר שרפו את העיר. הם הובאו כולם אל בית הבור. נודע אל נכון כי הם שרפו את העיר.

ה"ס

גל. 111 י"ג סיון תרנ"ה, 24 במאי 1895

זעלווה. - נתיסד ועד לאסוף נדבות לעזור להנשרפים, ראש הועד הוא מתווך השלום (פאסרעדניק) הכהן מאנקאווסקי, ומאחינו ב"ב הנכבדים ה' אברהם סודלעצקי ומשה אוריאנסקי.

יב"א אראנאוויץ

גל. 129, ד' תמוז תרנ"ה, 14 ביוני 1895

זעלווה. - בתר עניא עניותא הכל תלוי במזל אפילו עיירות השרופות באש ... כי לכל הערים הנשרפות ימטירו בארץ גשם ולעירנו השרופה יגיע החלק היותר קטן ... אחב"י הקרובים והרחוקים אל תעלימו עין מעירנו הדלה, קראו נדבות השמיעו לבל ימחה ח"ו שם עדה בישראל ...

זאב הכהן קאפלאן.

גל. 132, ח' תמוז תרנ"ה, 18 ביוני 1895

זעלווה. - מטעם הרשות נאסר על בני העיר להחל לבנות בטרם העשות תכנית כל העיר בכלל. אשר יגורנו בא לנו, כי מרחיקין בית מבית שמונה-עשר אמא, ורבים מהנשרפים נמחו ממספר בעלי הבתים בהחלק חלקתם לרווח אשר בין הבתים. זה שלש פעמים נאספו בני עירנו אספה אל בית הרב לפשר בין שתי מפלגות הנשרפים "הנמחים" ו"החוזרים ובונים", כי יפצו האחרונים את הראשונים לשלם להם דמי חלקתם אשר לוקחה מהם, - והנאספים יצאו כלעומת שבאו, מבלי להחליט גדולה או קטנה ...

ליברט שערעשעווסקי.

גל. 154. וגל. 161 1895

(2 קורספ. שבהן מעלילים על סוחר יהודי שהוא הבעיר את השרפה אך אח"כ הוכח כי שוא הדבר. - המעתיק).

<u>"המליץ", שבועון ואח"כ יומן שיצא באודיסה ובפטרבורג</u>

גל. 43 ט' תמוז תרמ"ה, 10 ביוני 1885

זעלווע. הסמוכה לסלונים, ב' תמוז. - ה' שפטנו ברעם, לא רעם מגבהי שחקים כי אם מאלה הרעמים אשר לקינו בהם בשנים האחרונות - רעם "גדוד היחפים" ופועלים שכורי יין...

ביום א' 2 **ביוני** באו לעירנו חמשה פועלים במסילת-הברזל הנבנה כעת בין באראנאוויטש וביאליסטוק ואחרי שתותם לרויה עברו על חנויות היהודים ויגזלו מכל הבא בידם, והחנונים לא עמדו נגדם, בידעם כי לא עתה העת ליהודי לעמוד בפני כל שודד וחומס; אבל הפועלים לא הסתפקו בזה, כי אם החלו להכות במוטות ברזל אשר בידיהם על ראשי היהודים העוברים. אז עמדו היהודים על נפשם ויחלו לרדוף את מכיהם, ובלי צדיה נפצע אחד השכורים בראשו ויזוב דם מן המכה. וישתער הפצוע על הארץ וירם קולו לקרוא לעזרה ויאמר כי היהודים הכוהו עד מות. וימהרו חבריו ויקראו לרעיהם השוכנים על פני השדה מחוץ לעיר, וכעבור חצי שעה באו כחמישים מהם מזוינים במוטות-עץ וברזל ובקראם בקול: הכו את היהודים! - החלו לעשות שמות בעירנו. במשך שעה אחת נשברו לרסיסים כל הזכוכיות בחלונות בתי אחינו, גם חלונות בתי המדרש לא נקו מידם. כל החנויות נסגרו על מסגר, ושתי חנויות אשר לא הספיקו בעליהם לסגרם מבחוץ שודדו ולא נשאר בהן מאומה. על כל עובר בחוץ סקלו באבנים גדולות ואיש אחד ואשה אשר לא עצרו כוח להמלט על נפשם הכו באבנים על ראשם והנם מפרפרים עתה בין החיים והמות. כרים וכסתות גם ספרים נקרעו, כלי בית נשברו, מרתף יין הורק אל קרבם של פורעי הפרעות והנותר נשפך לארץ. סוף דבר הכל כמנהג הרעמים אשר לשמם ולזכרם תחרד כל נפש אחינו בשנים האחרונות האלה. השוטר האחד הנמצא בעיר לא עצר כוח לעצור בעד משובת השודדים. היום בבוקר בא שוטר המחלקה (סטאנאוואי פריסטאוו) ואחריו גם פקיד המחוז ורופא ויעריכו את הנזק הרב אשר היה לאחינו. גם בקרו את העברים הנפצעים, ויכתבו הכל בספר. אח"כ הלכו לבקר את הפועל הפצוע מיד היהודים, אך לא מצאוהו עוד בבית החולים, כי אחרי אשר פג יינו נס בלילה מבית החולים והנהו עובד עתה עבודתו עם רעיו. - על שמונה הפועלים השודדים אשר הכירום השדודים וגם על שנים מהנוצרים תושבי העיר אשר מצאו בביתם חפצים שדודים שמו משמר ומחר יובאו לבית האסורים בעיר המחוז.

עוד יחרד לבנו בקרבנו מה יעשו בנו בימים הבאים, כי הפועלים יתהללו כי אך זה החלו לעשות וידם עוד תהיה בנו לעשות אותנו כלה. יראה בא ד' בענינו וישיב נפשנו למנוחה כי רב שבענו צרות ותלאות אין מספר וענינו עלה עד למעלה ראש.

שמעון דובער פריידקין.

גל. 49 א' מ"אב תרמ"ה. 1 ביולי 1885

זעלווע. הסמוכה לסלאנים. - פורעי הפרעות בעירנו שולחו אל העיר המחוז, כאשר הודעתי בהמליץ גליון 43, אך לא הובאו לבית האסורים, כי סגן הקטיגור לא מצא את הדבר הזה לנחוץ, והנם עתה חפשים לנפשם ועושים עבודתם כמקדם, עד אשר יצא דבר הקטיגור שבעיר הפלך להביא משפטם, אם לפני בית דין הגליל (אקרוזשנאי סוד) או לפני שופט השלום...

ביום 19 יוני בא פקיד המחוז לעירנו עוד הפעם, ויצא לאסוף את כל יושביה היהודים לבית הכנסת ובהתאספם יחד עלה על הבמה וישא דבריו לאמר: מטעם שר הפלך שלחתי הנה להעיר את אזנכם, כי אם אמנם אשמים הפועלים במסילת הברזל אשר העמיקו שחתו, אבל אתם בעצמכם הייתם גרם בנזקין, כי נתתם יד לפושעים להקבץ ולעשות שמות בכם, בעמדכם על נפשכם; ולו הלכתם להתאונן לפני השוטר בעת אשר החלו אחדים מהם לשלוח את ידם בביזה, כי אז לא אונה לכם כל רע, כאשר נודע לו. לא נמצא קשר בין הפועלים לעשות אתכם כלה, ורק בשתותם לרויה ישתגעו ויתהוללו לפי שעה. ע"כ בראותם כי הנכם מתקבצים למקום אחד יחשבו בלבבם כי למען רדפם באף באתם, וע"כ יעשו אגודה אחת לעמוד על נפשם ולאבד את היהודים. אי לזאת אני מזהיר אתכם, כי אם יגע בכם אחד או מתי מספר מהפועלים לרעה, אז תבואו תיכף להתאונן לפני שלשת השוטרים הנמצאים עתה בעיר או שוטר המחלקה היושב עתה ג"כ בעיר, ואתם אל תעשו דין לעצמכם, וגם אל תרוצו בהמון לקול ענות אשר תשמעו באחד המקומות. והנני מודיע אתכם כי בקשתכם ע"ד אנשי צבא שיבואו לעיר להגן עליכם - נמלאה, ומחר יבוא לעיר גדוד (ראטע)

אנשי צבא רגלים ושני פקידי צבא בראשם ואנשי משמר (פאטרול)
ועברו תמיד ברחובות עיר, ולעת הנחוץ תוכלו לפנות לעזרה להם,
אז אך שלום ושלוה יהיה לכם".

לקול: "שומעים אנחנו" - אשר פרץ מפי כל הנאספים ירד הפקיד מעל
הבמה ויסע לדרכו. ואנו מה נענה אבתריה ? אמן, לו יהי כדברי
הפקיד כי אך שלום ושלוה יהי לנו. גם עד עתה כאשר התאספו
הפועלים בעיר גם אם חרפו וקללו, - אנחנו כל היום היינו מחרישים.
כי באו לחנות או לבית מרזח ולא שלמו מחיר כל דבר אשר קנו או
בעד היי"ש אשר שתו, לא נגעו בהם לרעה וישלחום בשלום, ורק כאשר
החלו אחדים מהם להכות במוט ברזל על כל העומדים סביבותם עמדו
אחדים מבעלי החנויות על נפשם.

ברבות השומרים הסובבים בעיר שבה נפשנו מעט למנוחתה. אבל לעומת
זה אחינו יושבי הכפרים הסמוכים למסילת הברזל נמוגים כל היום
מפחד, כי אחרי אשר קצרה יד הפועלים לשית קציר לנו בעיר, ישפכו
כל חמתם על היהודים יושבי הכפרים ...

ביום 20 ביוני בא גדוד הצבא לעיר, כדברי פקיד המחוז בהמון וקול
זמרה, וירחב לבנו.

שמעון דובער פריידקין.

כלם ניספו :

שפרה מורשטיין
הבת פייגל בעלה משה גרבר הילד יצחק
הבת אסתר בעלה יוסף פריידין הילד יצחק
שרה

בני משפחת ברשקובסקי ומורשטיין

אסתר ודוד צרבניק, דבורה גייגר,
חיה מיינר, רבקה, רוזה, זלמן

יצחק דוד רביץ,

האשה חנה, הבת רבקה, הבן הלל

שפרה ומוטל וישניאצקי,הבנים עמנואל משה

בני משפחת ברשקובסקי

משפחת שילוביצקי: אפרים זלטקע,
סבא נחום איצה, שרקה שפסל משקה
אברהמל, שני הילדים, סלה, אבא מנחם,
אסתרקה, שרה, ברל

משפחת צבי בליכר

נ י ס פ י ם

א

איבר לייב ומשפ'

איבר אייזיק

אילביצקי דוד

איינשטיין ומשפ'

אינדירשטיין ומשפ'

אינדיצקי ומשפ'

אליוביץ יקותיאל ומשפ'

אלפרט ישראל מיכל ומשפ'
ציפה, רבקה

ב

בוירסקי צבי ומשפ'

בוירסקי אליעזר ומשפ'

בובוביק זיידל ומשפ'

בובוביק שמרל

בובוביק מוטל

בורודיצקי הרצל ומשפ'

בורודיצקי זוול ומשפ'

בורודיצקי ישראל ומשפ'

בורודובסקי הלל ומשפ'

בובליצקי יעקב ומשפ'

בליכר צבי ומשפ'

בקר טוביה ומשפ'

בקר משה יצחק ומשפ'

בקנשטיין יעקב חיים ומשפ'

בקנשטיין לייב ומשפ'

בליזניאנסקי יצחק ומשפ'

בליזניאנסקי מוטל והינדה

ברשקובסקי פריידל ומשפ'

ברשקובסקי זלמן ומשפ'

ברשקובסקי יצחק ומשפ'

ברשקובסקי יעקב ומשפ'

ברשקובסקי אברהם ורשה (לבית
סלוצקי) ומשפ'

ג

גלמן משה ומשפ'

גלמן ליזה ומשפ'

גלמן יוסף ומשפ'

גרבר משה ופייגל, הבן - יצחק

גרבר יצחק נחום

גרצוק יעקב ומשפ'

גולדברג זלמן ומשפ'

גרזבסקי, ומשפ'

ד

דובצ'נסקי ומשפ'

דומברובסקי אלתר ומשפ'

ו

וישניאצקי מרדכי ושפרה, בן-משה

וישניאצקי אליהו ומשפ'

וישניאצקי אפרים ומשפ'

וייסבורד אברהם ומשפ'

וישניבסקי יעקב ושרה

וישניבסקי דוד ואשתו
שרה רבקה ומשפ'

וישניבסקי לייב ואשתו שרה ומש'

וישניבסקי טוביה ומשפ'

וישניבסקי אפרים ומשפ'
בן-ליפמן, בן-מוטל, בת-רבקה

וישניבסקי חיים ומשפ'

וישניבסקי מולה

וישניבסקי משה פישל ומשפ'

וולשטיין יצחק ונכה ומשפ'

וולשטיין יעקב מינה

ז

זליקוביץ בצלאל ושרה ומשפ'

זליקוביץ מרדכי, גולדה
יעקב, אברהם

זלמן חיים ומשפ'

זלוטניצקי לייב ולאה
גצל, יעקב, מנדל

זלוטניצקי יצחק ומשפ'

זלוטניצקי אלתר

זקהיים מנחם שרה פייגה ומשפ'
בן - משה

זקהיים אביגדור וסוניה

זשצינסקי משפ'

זשצינסקי מוטל

ח

חזן ומשפ'

ט

טשילוביצקי מנחם וזלטה,
אסתר, משה, יהודה, לייבל
פרומה, דורה

י

ירניבסקי לייבוש ומשפ'
מוטל, רחל, וולוול

יבלונובסקי פסח ומשפ'

ירניבסקי שמואל ומשפ'

ל

לב חיים אידה ומשפ'

לוין חנה

לוין פרץ ומשפ'

לוין שמשון ומשפ'

לונסקי יוסף ומשפ'

לונסקי חיים

ליסיצקי משפ'

ליפסקי משפ'

ליפשיץ גרשון

ליפשיץ מרדכי ומשפ'

ליפשיץ נתנאל ומשפ'

ליפשיץ ניסן

לנצביצקי שמואל ומשפ'

לנצביצקי יואל ומשפ'

לנצביצקי אהרן ומשפ'

לנצביצקי יעקב ומשפ'

לנצביצקי יצחק ומשפ'

לנצביצקי הלל ומשפ'

לפין רפאל ורחל ומשפ'

לשוביץ ברל ומשפ'

לשוביץ חיים ומשפ'

לשוביץ משה ומשפ'

מ

מולצדסקי ומשפ'

מושקובסקי אפרים ומשפ'

מושקובסקי שבתי ומשפ'

מושקובסקי וולוול ומשפ'

מגיד חיים ומשפ'

מגיד מוטל

מטלובסקי קלמן ומשפ'

מלמד חיים ומשפ'

מרל ראובן ומשפ'

מנסקי שלום ומשפ'

מנסקי בצלאל ומשפ'

מורשטיין שפרה ושרה

מייציק ומשפ'

נ

נסצקי שיינה, שרה,
שמעון, רחל

נוביקובסקי חיים ומשפ'

נוביק ומשפ'

נוזניצקי רחל לאה ומשפ'
שלמה מיכל, אשר, חיים

ס

סלוצקי יצחק ומשפ'

סלוצקי גדליה

סלוצקי שיינה

סלוצקי שכנא ומשפ'

סלוצקי אברהם ומשפ'

סלוצקי שאול ומשפ'

סלוצקי מרדכי ומשפ'
חנן, אפרים, נתן, נחמה

ספקטור לייב

סקרניק מלכה ולייזר

סדליצקי לייזקה ומשפ'

סדליצקי בני ומשפ'

סדליצקי ד"ר יעקב ומשפ'

סדליצקי חוה ומשפ'

סקורובסקי אליהו ומשפ'

סלמן יהודה ופרידה, רבקה, זלמן

סלמן כתריאל אלטע, דבורה, סוניה,
יוסף, זלמן

סלמן צבי ולאה, זלמן, בני,
יצחק, בתיה

פ

פוטריצקי ברל-ביילה, סוניה,
יעקב, בלה, מנדל

פומרנץ שמואל יוסל ומשפ'

פייקוביץ שלמה ומשפ'

פינטליביץ משה ומשפ'

פינטליביץ מיכל ומשפ'

פינטליביץ פישל ומשפ'

פולנסקי דוד ורחל

פולנסקי שמעון

פוצטובי אברהם ומשפ'

פוצטובי נח ומשפ'

פוצטובי חנן ומשפ'

פשקין משה ומשפ'

פשקין לייזר ומשפ'

פסקין גרונה

פופקא אבא ומשפ'

פולציק חיים שלמה ומשפ'

פריידין יצחק יונה ומשפ'

פריידין שמואל ברוך וחנה

פריידין יוסף ואסתר

פריידין יצחק ועטרה

ק

קובלסקי אייזיק ומשפ'

קולישבסקי גצל ואשתו בשה ופייגל

קריסנובסקי שמואל ומשפ'

קוזלובסקי ידידיה ומשפ'

קוזלובסקי שמואל ומשפ'

קנינוביץ מיכל חנה, חיה,
ינטה, יעקב משה

קנקביץ משפ'

קפלן יקותיאל ומשפ'

קפלן תודרס ומשפ'

קפלן שמאי וטייבל ומשפ'

קפלן שמואל ומשפ'

קפלינסקי לייב ומשפ'

קריינס משפ'

קלוטניצקי אהרן רבקה, ליובה,
מלך, מנוחה, זיסל, שרה

קוטלירסקי רבקה

צ

צרבניק דוד ואסתר, רבקה
רוזה, זלמן

ר

רביץ פסח צייטל,

רביץ יצחק דוד, חנה

רביץ רבקה, הלל

רביץ וולוול ומשפ'

רביץ שבתי, שמעון ומשפ'

רוזנברג עקיבא ומשפ'

רטנר אליעזר ומשפ'

רטנר הלל ומשפ'

רטני אליהו חיים,גיטל,שמואל,יעקב

רוסיאנסקי משפ'

רפלוביץ אפרים וציפה

רפלוביץ משה ובשקה ומשפ'

ש

שבח דבורה ולאה

שבח יקותיאל ומשפ'

שולמן יוסף ושפרה ובנות

שוייסקי דב ומשפ'

שפירא מוטי

שטורמקביץ אטל

שילוביצקי נחום איצה,פריידה לאה,
אפרים, אברהם, שבתי, ברל

שוליאק משה, ליפמן בשקה ומשפ'

שוליאק אליעזר וסולה ומשפ'

שוליאק איצה ובייליקה ומשפ'

שוליאק פרומה ומשפ'

שוליאק בלומה ומשפ'

שוליאק שרה רבקה ומשפ'

שוליאק בנימין ואסתר ומשפ'

רשימת בני זלווה שהיגרו לארצות התבל השונות

לרוסיה

זשצינסקי חומה

סלונימסקי

פסקין בצלאל

פסקין מינדל

קפלן חיים

קפלן בנימין

קפלן פנחס

קפלן הדס

קפלן לייבל

רביץ

לארה"ב

איינשטיין יעקב משה

אפשטיין לנץ-דינה

גרבר פייגל

לנצביצקי לנץ-לייבל

נסצקי

סלוצקי משה ז"ל

סלוצקי כתריאל ז"ל

פרלמוטר אברהם ז"ל

פרלמוטר מרדכי ז"ל

פרלמוטר מאיר

פרלמוטר יעקב

קפלן יוסף

לארגנטינה

בורודובסקי הלל

ברקלייד ברל

ברקלייד חיים

לונסקי ניסן

ליפסקי ירחמיאל

קפלן יחזקאל

קפלן חיים

שוייסקי ידידיה

שרפשטיין חיים

לאוסטרליה

בורודיצקי הרצל

סלוצקי שמואל ז"ל

סלוצקי פולה ז"ל

סלוצקי ברכה

סלוצקי משה

סלוצקי יוסף

ספקטור סנדר

ספקטור יעקב ז"ל

ללונדון

יבלון הרי
(יבלונוסקי)

לצ'ילה

נוביק גוטל

נוביק יצחק

נוביק זליג

נוביק נחום

לקנדה

איזן זלדה(בת יוסף מטלוף)

בוכהלטא נוטקה

בוכהלטר ברקה (הלמן)

גלמן(הלמן) רוז (אשת יוסף
גלמן ז"ל) ומשפ'

גלמן(הלמן) שרה (אשת אבא
גלמן ז"ל) ומשפ'

גלמן(הלמן) לילי (אשת
אפרים (פוייקה) ז"ל ומשפ'

משפ' דומברובסקי בני (אלטער ארעוויטשער)
ויגוד סם (נכדו של לייצקה איינבינדער)
וקסמן ל. ואשתו שרה(בת מנדל שפירא) -
המשמש כיו"ר "בני ברית"
ירניבסקי שמואל ז"ל
לנצבצקי משה ושרה איטקה
מטלוף יוסף ויעקב (מטלובסקי)
מרסיאנו (בת שמואל ירניבסקי
פרובר אטל(בת אברהם גלמן(הלמן)) ומשפ'
פרום ברברה (נכדת הדיין פוטריצקי)
קרביצקי(האחים) (נכדי שימה הנפח)
שור רחל (בת אברהם גלמן(הלמן)) ומשפ'
שפירא ליבע - אשת יעקב ז"ל
שפירא אברהם ובתו

יוצאי זלווה שעלו לישראל

השם	שנת עליה
אוריון (פוטריצקי) משה ז"ל, אשתו מלכה, ילדיו עוזי ודליה	
אופק מרדכי-סקורובובסקי	
אינדיצקי ד"ר אלתר, אשתו פולה, הבן בוריס	
בלוטרייך (קוינטובסקי) בלה, ילדיה עוזי, אריק, דליה	
בר-טוב (קוינטובסקי) אנשל ז"ל, אשתו שרה, הילדים: אהוד, אריה, ישראל, לאה	1939
בליכר (בר עם) שמואל, אשתו לאה, ילדיו יוסף, עמוס	1936
ברקלייד-בן צבי רחל, הילדים: צבי, ישראל - מרים, שמעון - מיכל	1926
בר-נור (רביץ) דבורה ודב, הילדים: שרה רובינזון-בן ציון, צילה ווייס-יוסי, בנימין בר-נור-איריס	1939
ברנד אוגניה(מושקובסקי), הילדים: אסתר, אפרים, אוסנת	
גייגר (צרבניק) דורה, בעלה משה ז"ל, הילדים: גליה, דן	1935
גלמן ד"ר נחום, אשתו סופי ז"ל, הילדים: ברוך-קופל,טובי	1973
גילוני (פריידין) חיים ורינה, הילדים: רבקה, עמיהוד, יאיר, לאה	1933
גלבוע יעקב (מושקובסקי)	
הלפרין חיים יחזקאל, אשתו ו-3 בנות	1926
ונסובר (שוייסקי) שרה, הילדים: עמי, בנימין, יצחק	
וישניצקי יוסף בן שפרה ומרדכי, הילדים: גדעון, מוטי	
וישניצקי עמנואל וזניה, הילדים: דבורה,שפרירה,אליעזר	
ולשטיין יוסף, אשתו,הילדים: בן ובת	
זכאי חביבה, בת חנה וישראל גרנבורג, ובעלה הילדים: חנן, עוזי	1930
זליקוביץ אשר, אשתו, הילדים: שרה, צבי	1933
זליקוביץ איסר, אשתו, הילדים: יהודית, שרה, דב	1939

השם	שנת עליה
טלמון (טורצינסקי) זלוטניצקי הדסה, ובעלה הילדים: לילי, דליה, בני	1945
כהן (שוליק) עפרה, בעלה, הילדים: עמיר	1935
לייקין (בקר) שולמית, (בת משה יצחק בקר) ובעלה הילדים: טניה, משה	
לוין (קוזלובסקי) שרה (בת שמואל), בעלה אביגדור הילדים: ישראל, חנוך, נחום	
לפין אברהם, אשתו רחל, הילדים: חנה, רות איילה	
לושוביץ מרדכי, אשתו ציפורה, הילדים: צביה, זאב	
לנצביצקי דוד ז"ל, אשתו חנה, הילדים: בועז, יעקב, עדה	1932
לוין מנחם, אשתו דינה, הילדים: שמואל משה	
מינסקי (גרנבורג) בבה, בעלה יעקב, הילדים: צפריר, דן	
מקובסקי יעקב בן חוה סדלצקי, אשתו קונה, הילדים: חוה, מרים	
מקובסקי יוסף בן חוה סדלצקי, אשתו אוה, הילדים: אירית	
מושקובסקי פייגל, בעלה אפרים ז"ל	
מיינר חיה (צרבניק) אליעזר ז"ל בעלה, הילדים: יוסף, אסתר, דודה	1933
מורשטיין ירחמיאל, אשתו חנה, הילדים: ניצה, אביה, דורית, יעקב	1935
מרל אהרון ז"ל, אשתו חסיה, הילדים: שמואל, נפתלי, צביקה ז"ל	1939
מילר אריה, אשתו חיה, הילדים: זהבה, זאב	
מילר שמעון, אשתו רחל, הילדים: בלה	
סלוצקי חיים, אשתו הדסה, הילדים: גד, שרה, רחל	
נסצקי זאב, אשתו אלקה, הילדים: רבקה אדי	
נסצקי יעקב, אשתו אסתר, הילדים: אלדד	
פיינשטיין (מורשטיין) בתיה, בעלה מאיר ז"ל, הילדים: הבת שפרירה ובעלה יצחק, הנכדים: ליאת, שירי הבת שרה ז"ל, הנכדים: אורית, מיכל ופז	1935

ה ש ם	שנת עליה
פריידין אהרן, אשתו מרים, הילדים: ד"ר נחום, רחל, אירית	1935
סברוב(פריידין) מרים, בעלה שמואל, הילדים:רוני,אורי,יורם	1935
פריידין יהושע, אשתו חיה, הילדים: אברהם, שרה	1935
פריידין משה, אשתו שושנה, הילדים: צבי, מלכה	1935
פסקין אברהם ז"ל, אשתו חנה, הילדים: עליזה, בוסמת	1946
פסקין בני יעקב	
פומרנץ מרדכי, אשתו טובה, הילדים: מיכל,נילי,טוביה	1928
פומרנץ יצחק ז"ל, אשתו אלה, הילדים: שרה, שמואל	
פלדמן (בקר) חיה ובעלה	
קלוצניק ד"ר אמליה (בת אפרים וישנצקי), הילדים: נילי	
קנבוביץ צפורה	
קננוביץ ציפה (אייזין)	
קננוביץ שמואל, אשתו אולגה	
קויאט סלה, בעלה אריה, הילדים: מיגו, מנחם, זוליה	1939
קוזלובסקי אריה, אשתו [illegible]ניה, הילדים: חנה,זוהר,בועז	
רפלוביץ פסח ז"ל, (בן אפרים וציפה), אשתו רחל, הילדים: צפרירה, אפרת, בן-ציון	
רטני אהרון, אשתו פריידל, הילדים: לאה, שמעון ז"ל	
ריץ (פוטריצקי) אליעזר ז"ל, אשתו מניה, הילדים: עודד, יוכבד, מקסימה	1937
רוט (שולק) רבקה ז"ל, בעלה, הילדים: אריה	1929
רוגוזין מילרד, בן משה בת אברהם שפירא	
שלו יצחק (שוליק), אשתו עדינה	1948
שפריי (בורודיצקי) סימה, בעלה, הילדים: טובה,נפתלי-הרצל	
שפיץ (זלוטניצקי) אהובה	

רשימת הנפטרים בישראל

אוריון משה (פוטריצקי)
אינדיצקי אלטר
בורודיצקי רחל
בר-עם שמואל (בליכר)
בר-טוב אנשל (קוינטובסקי)
בן-צבי רחל (ברקלייד)
גייגר משה
גרנבורג ישראל
גרנבורג חנה
גרנבורג צפורה
גולדברג מאיר
דימנט לאה (שוליאק)
וולשטיין יעקב
וולשטיין רייזל
זלוטניצקי מרדכי

לנצביצקי דוד
מרל אהרן
מרל צבי
מיינר אליעזר
מינץ אברהם
נוביקובסקי יעקב
פומרנץ טוביה
פומרנץ בתיה
פומרנץ יצחק

פריידין יצחק
פריידין מלכה
פסקין אברהם
פייקוביץ הניה
קפלינסקי אליעזר
ריץ אליעזר (פוטריצקי)
רפלוביץ פסח
רטנר שבתי
רטני שמעון
רוט רבקה (שוליק)

יהא זכרם ברוך !

FORWARD 1948 ,25 שבת, דעצעמבער

חורבן זעלווע

שמואל ירינבסקי

תורגם מיידיש בידי ירחמיאל מורשטיין

חורבן זלווה

בפרוץ המלחמה בספטמבר 1939 היה מספר התושבים כ-1800. עם זרם פליטים אדיר הגיע מספרם לכ-7000. כל אלה האומללים נתקבלו במסירות נפש, סודרו בבתים, ובני העיר חילקו עמם שירי המזון. בחורף 1939-40 עקב הקור העז פרצו מחלות אפידמיות, שהפילו חללים רבים. אנשי העיר קיבלו זאת ולא התאוננו. והמשיכו לעזור לפליטים בכל אשר לאל ידם.

עם כניסת הצבא האדום השתנו סדרי החיים. רוב הפליטים עזבו את העיר, חלק חזר לפולין למשטר הגרמני, והחלק האחר נדד למרכז רוסיה.

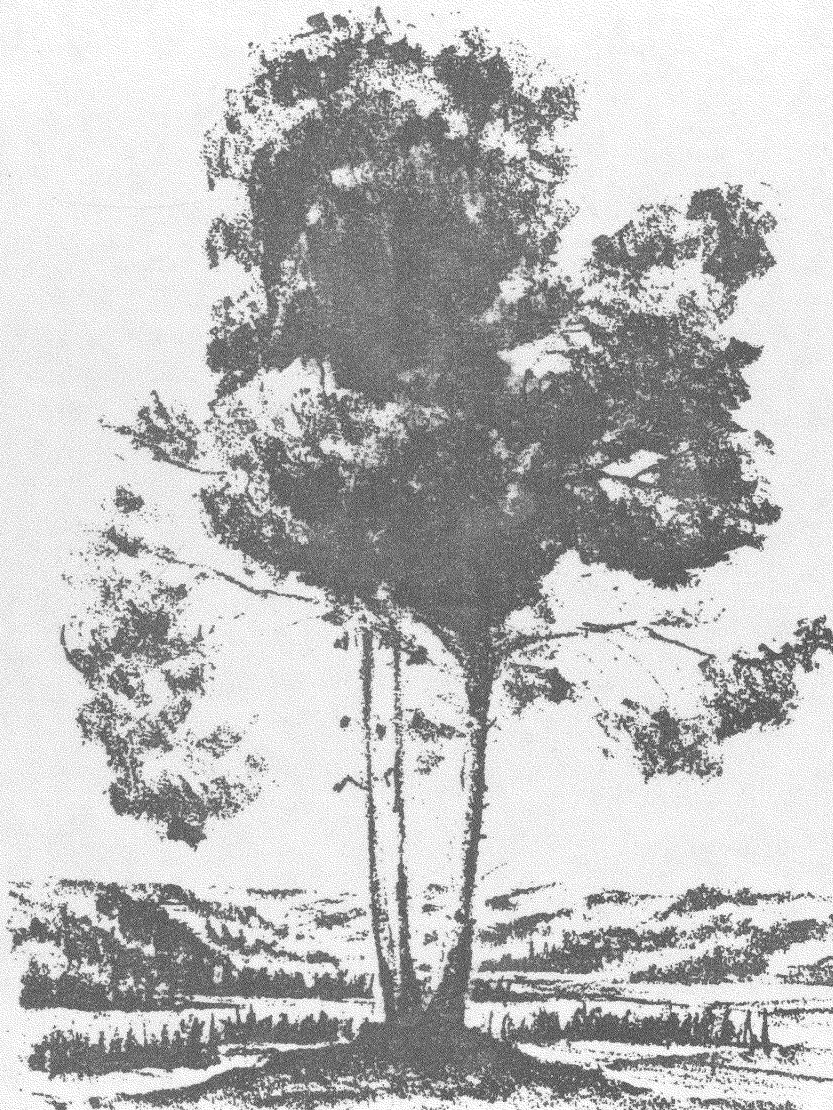
אלה שנשארו השתלבו בחיים, המשיכו לחיות עד יוני 1941. מעבר הגבול הפולני הגיעו השמועות האיומות על הרג המוני של יהודים.

סמוך לתאריך זה הוגלו למעמקי רוסיה המשפחות: בורודיצקי, ספקטור, רטני, לנצביצקי משה, הרב קוסובסקי ועוד. אחרים יצאו לווילנה בתקווה להגיע מעבר לים, ואמנם אחדים מהם הצליחו ואחרים הגיעו לסיביר.

ביום א', 22 ביוני 1941 הופצצה העיר ללא רחם, עמדה בלהבות במשך שלושה ימים, ורק בתים בודדים נשארו. כשלוש מאות קרבנות היו, ביניהם אחי וולול. ההרוגים התגלגלו ברחובות העיר באין אפשרות להביאם לקבורה עקב ההפצצות התכופות. במחזות תופת אלה הגיעו ביום 26 ביוני הגרמים, ומיד פקדו על הנשארים להתאסף במרכז וציוו על המורים ויתר אנשי האינטליגנציה, כארבעים במספר, לצעוד קדימה, ולפי עדות הגויים הם נורו ביערות שבס יבת זלווה. כך נמשך הגיהינום יום יום בתליות ובירויות. בין הנתלים היו דוד וישניבסקי, יהושע בוזניצקי והיתר היו מהפליטים. אלה, שנשארו

קרן קימת לישראל

לזכר בנימין זאב הרצל ראש ההסתדרות הציונית

12
עצים

שנים עשר עצים
בחורשה לזכר
קדושי זלבה

נטעו ע"י
עו"ד חיים גולני

ת"א חש"ל

ת׳ 1337 №

תרומת עצים

בחיים בחורבות ובבתים הבודדים, החלו להרגיש את הסוף האיום המתקרב. הם החלו לצאת ליערות כמו אנשי דרצין השכנה, אך הגרמנים הפיצו שמועות, כי לאנשי זלווה לא יאונה כל רע, כי העיר שייכת לרייך השלישי, וברייך כל אדם חייב לעבוד, וזה הרתיע רבים מן הנוער מלהצטרף לפרטיזנים ביער.

ב-20 בנובמבר 1942 הוצאה פקודה, כי על כל היהודים לעזוב את זלווה ולהגיע לקסרקטינים בוולקוביסק. שם יקום גטו לכל יהודי הסביבה.

רק מעטים יצאו ליער: נתן אבלביץ, האחים משה וכתריאל, בן דודם נתן סלוצקי ושיינה לשוביץ. בהשתתפותם הפעילה של נוצרים תושבי העיר, בוצע גירוש היהודים לקול תרועות "הורה". כארבעים מהם עונו עד מוות. חיה בובליאצקי, צעירה בת 18, הוציאו מהמחבוא, אייזיק קובלבסקי - בביתו, ועוד.

בוולקוביסק הוכלאו היהודים באורוות של הקסרקטינים בקור, ברעב וללא תנאים סניטריים. זקנים וחלשים הומתו בגז. מוטל מגיד, שרגליו נקטעו במלחמת העולם הראשונה, הכניס בידיו את ראשו בתוך החול וכך נשאר בחיים, עד אשר גרמני הלם על ראשו במקל והמיתו.

הסוף העצוב של יהודי זלווה החל. יום יום הוצאו אנשים למחנות ההשמדה, בעיקר לטרבליאנקה. בימים 5 - 7 בדצמבר הומתו ונספו באופן מחריד ובייסורים על-אנושיים, שהמציאו הרוצחים הגרמניים התרבותיים.

שמואל קננוביץ
עיבד ותירגם מיידיש - ירחמיאל מורשטיין

בחזרה מהמלחמה . . . .

עירי זלווה - בשנת 1957

א. בעקבות חיית הטרף ההיטלרית
האוטובוס ממשיך להתקדם ולהתקרב,
והמקומות הידועים נראים לי מוכרים יותר ויותר...

מכאן לא רחוק
יער "מידוכובה" בעמקו הירוק,
בו היינו באים בל"ג בעומר לחגוג.
היער היה מקבלנו, הנערים והזעטוטים,
לבלות בחיקו בנעימים, במשחקים ובמפקדים.

ב. והרי "ברשקי" היער,
בו בילינו בשבתות, נערה ונער ...
אך מאז עברו כבר שש עשרה שנים.
היער שמע זעקת האימים, היהודים המומתים
הרי הם המבקרים הקבועים,
רבנים, מורים, סופרים ושוחטים ...
היער נעלם, נעקרו העצים.
בודדים נשארו כעדים
אוצרים הסודות
על החיים שעברו הדורות ...

ג. הנה הנהר "זלוויאנקה" השקט,
בו טבלנו בקיץ הלוהט.
מימיו הזכים הצלולים
ליטפונו והנעימו החיים
בחוף, בין השיחים,
משתזפים ומתאהבים . . .

נעלם החוף, נעקרו ואינם השיחים.
ואתם גם הטובלים הקבועים השוחים.
המים עודם זורמים
עם הדמעות והדמים ...

ד. במרחק מה - תחנת הרכבת.
עזבתיה בשנת ארבעים ואחת.
ליווני, יעקב משה אחי,
אחיותיה חיה ויגטה היקרים
ורבים ידידים ומכרים.
אף אחד אז לא העלה במחשבה,
שמתקרבת ובאה כחתף שואה,
אשר בסערה תשמיד ותמחק באופן יסודי
את כל העיר, ולא יישאר בה אף יהודי ...

ה. בדרכי לעירי פוגש שני נוצרים זקנים.
מספרים הם על תליות ועינויים.
באחד הבקרים, בשנת ארבעים ושתיים,
הקיפו ואספו הרוצחים את כל היהודים
עם צרורות דלים בידיהם צמודים,
גורשו לתחנת הרכבת. בקרונות בהמות נכלאו
החולים והחלשים. לבית העלמין הובאו,
נורו, וזעקותיהם במרחקים נשמעו...

ו. חוזר אני לעיירתי, בה נולדתי.
הבית איננו. לא עוד קיים.
במקומו מכתש פצצה שם.
בצריף דל לושוביץ שיינה גרה,
בודדת, מכל היהודים נשארה.
מידי המרצחים ניצלה.

ביער מינסק לפרטיזנים נתגלגלה
בעיניים בוהות אותי בקושי הכירה
וכאשר הזרות הסירה,
סיפרה על משה סלוצקי, אשר לפני כמה שנים
איבד רגל בפרטיזנים.
עם לושוביץ מוטל בפגישה מזעזעת,
וכך עם אלטע ופויקע. אפשר לצאת מהדעת.
סיפרו, איך ניצלו ונשארו בחיים,
השתטחו על מקום קברות היקרים,
נפרדו בלבבות שבורים
ואת עיר הרפאים עזבו לעולמים ...

לדיראון עולם ייזכרו המרצחים הגרמנים,
ואתם גם התושבים הנוצרים השכנים.

ירחמיאל מורשטיין

לקורא

ברוסיה הלבנה, על גדות הנהר זלווינקה במחוז גרודנה, על מסילת הברזל ורשה-מוסקווה, שכנה עיר ובה חיו זה מאות בשנים כאלפיים יהודים, אנשים פשוטים, שהסתפקו במועט, עמלו על לחמם הדל ושמרו על מצוות התורה, ביניהם אנשי רוח, שהטיפו לאהבת ישראל ולחיי מוסר, יושר וצדק. האמידים המעטים עזרו לעניים, לחולים ולאלמנות. חיי היצירה והחינוך התרכזו בבתי הכנסת שהיו גדושי ספרי תורה וספרי הגות ומהם שאבו בני העם תנחומים ותקווה לגאולה.

בסוף מלחמת העולם הראשונה, כאשר הוכרזה הצהרת בלפור, האמין רוב העם כי אלה פעמי המשיח, ובני הנוער החלו להתכונן בצורות שונות להגשים את הרעיון הציוני ולעלות לארץ ישראל.

אך רק מעטים הספיקו. את היתר הקדימו הצוררים הנאציים ועוזריהם, שכנינו, הרגום ושרפום, והשרידים הובלו לאורוות סוסים בוולקוביסק.

בחורף 1942 הועמדו בשלג עמוק, בלבושם הדל, הועלו לקרונות המוות, שהובילום לטרבלינקה. שם הוכנסו לתאי גאזים, הוחנקו ונשרפו, ושרדו מהם רק גלי אפר... רק בודדים ניצלו ממחנות המוות, אלה הם הפרטיזנים אשר באו אלינו כדי שנעשה יחד כל שביכולתנו כדי להחיות זכרם הקדוש של אחינו ואחיותינו. ואנו אמנם עושים זאת. אוספים את שמותיהם של יקירינו ורושמים אותם במדור הקדושים והגיבורים. ואתה, הקורא בספר זכרון זה, אנא, הרכן ראשך לאות אבל והוקרה לזכר נשמות טהורות אלה, שנספו בשואה הנוראה.

זכור ואל תשכח את אשר עוללו הנאצים !!!

ירחמיאל מורשטיין

שפת-היידיש

עם הכחדת יהדות אירופה, כמעט שנעלמת גם שפת היידיש, זו ששימשה ליהודים כשפת אם כל ימי חייהם בגלות עד התעוררות הציונות ועמה החייאת השפה העברית.

הנוער בזלווה אמנם החל ללמוד עברית, אך מאוחר ומעט מדיי. רק אחרי מלחמת העולם הראשונה הוקמו בתי הספר "תרבות" ו"תחכמוני", ורק תלמידים מעטים הספיקו אמנם להגיע לשליטה בעברית ולהתבטאות בה.

שפתם היומיומית היתה, כאמור, יידיש ובה דיברו בבית ובין יהודים, מלבד שפת המדינה - פולנית. טבעי אפוא, כי אחרי שנות הסבל הבלתי אנושי התבטאו ביידיש הניצולים שהגיעו ארצה.

מאחר שסיפוריהם המרתקים של הניצולים מיועדים לדורות הבאים, לקוראים שנתחנכו וגדלו על ברכי השפה העברית, מצאתי לנכון לתרגמם. התרגום איננו מילולי, אך תוכנו נשאר נאמן לכתוב במקור.

אך למען הנצחת שפתם המקורית ימצא הקורא את סיפורו המלא של חברנו שמואל ירניבסקי ע"ה ביידיש, כפי שהופיע בעיתון היידי "פורוורטס" בניו-יורק, וכן סיפורים אחרים משל פויקה גלמן ושמואל קננוביץ.

אפרים געלמאן

ליקווידאציע פון זעלווא

זעלווע ! איך, אפרים געלמאן איינער וואס האט איבערגילעבט דעם חורבן פון אונזער ליבער שטאט וויל טרויען צואביישרייבען פיעל ווייניק וואס איך געדיינק פון מיין יוגענד ביז יעצטיגען טאג פון אונזער שטעטל, זעלווע, וועלכע איז גיוועז פון די עלטסטע שטעטלאך אין דעם געגענד פוןברייטען שלאך פון פוילען ווייס רוסלאנד פאליעסע וועלכע איז גיוועז גיבליט ביי טייך זעלוואנקע פון וואנען עס פלעגט ברייגנען די געהולץ פון בעלעוועזער פאליעסער פושצ'עס מיט דעם וואסער וואס פלעגט אריינפאלין אין ניעמאן ביי גראדנא און פון דארטען צום ווייסעל ביז דאנציג פאר עקספאדט נאך אויסלאנד מיט שיפען, אויך איז זעלווע גיוועז אויפין מיטל פונקט פון דער איידין באן און שאסיי צווישען ווארשע און מינסק !

זעלווע וועלכען איז אויפגיקויט געווארען ביי די פויילישע פריצים אין 14 יאהר הונדערט האט אויך גיהערט צוא סאפעיאס. ביז דער רוסישער קיסר האט בעזעצט פוילין און ליטע און דיא שטאט האט גיהערט צו רוסלאנד ביז 1914 דער ערשטער וועלט מלחמה זעלווע וועלכע איז גיוועז על פרשת הדרכים איר האנדעל איז באשטאבען פון תבואה וועלכע איז ארויגעשיקט גיווארען מיט דער באן ביז צוא די שיפען וועלכע האבען אריבערגיפירט צו אויסלאנד אויך איז גיוועזען אין זעלווע גרויסע ירידים וואס סוחרים פון פוילין דייטשלאנד און ליטע רוסלאנד קומען איינקויפען פערד בהמות וועלכע דיא ארומיגע פויערען פון די דערפער פלעגען ברינגען צו פאר קויפען, פון דעם האט גילעבט אהאלבע שטעטל קרעמער גרעסערע און קלענערע אויך וואלד סוחרים, בעל מלאכות ווי שוסטער, שניידער, היטעל מאכער, סטאלארעס זיינען גיוועזען און אונזער שטאט וועלכע האבען גילעבט און ערצייגען פאמיליעס יעדערער לויט זיין מעגליכקייט.

אויך איז זעלווע גיוועו טארטאקען מילען אויפען טייך גיטריבען
פון דער זעלוויאנקע די באראדיצקעס די סידלעצקיס אנגוזעענע
גבירים פון שטאט וואס צוא באראדיצקען האט גיהערט דער טארטאק
וועלכער איז גישטאנען ביי טייך ווי די געהילף פלעגט קומען
מיטן וואסער פון בעלצוועזער וועלדער אין דעם טארטאק האט מען
דאס איבערגיארבעט פאר בוי מאטעריאלען וועלכע עס איז אפגישקט
גיווארען מיטן באן איבער פוילין דייטשלאנד אויך דיא מילען
וואס פלעגען אבשיקען וואגאנעס מעהל אין די גרעסערע שטעט,
אויך זיינען גיוועצען מענשען מיט די פאכען וואס האבען זיך
פארנומען מיט דער האלף בראנזשע וויא די בערעשקאווסקעס.
4 ברידער זלמן מיין שוואגער,יעקב,ליבער און יצחק,אברעמעל
דיא פאשטיוועס אפאטער מיט 2 זין שמואל קאפלאן די ספעקטערס
דער פאטער מיט זיינע זון. גרעסערע קרעמער מיט אסאך מעהר
סחורות קלענערע קרעמלאך פון וועלכע זיי האבען גיצויגען זעהר
חיונה! בעלי בתים למדנים אידען מיט סמיכת רבנות וויא יוסף
שולמאן,דיינים אויך אידען וועלכע האבן אלע טעג גילערענט אבלאט
גמרא בין מנחה למעריב אין די בתי מדרשים א תלמוד תורה וועלכע
האט גילערענט ארעמערע אינגלאך אן באצאלט,א תרבות שולע א יבנה
שולע, תרבות ביבלואטעק פון וועלכע עס האבען גינאסען דער יוגענד
אונזערער, אויך ארגאניזאציעס וויא שומר הצעיר, החלוץ,מזרחי
אגודה אויך בונד און קאמוניסטישע קרייזלאך. אשטאט וועלכע
האט גיאטעמט מיט וויסען פון ציוניזם פון וועלכע אונזער
יוגענד האבען פארנומען נישט קיין קליינעם פלאץ אויף די
הכשרות און קיבוצים פון החלוץ, שומר הצעיר, ביתר, אויך אטייל
האבען גיארבעט אין די צענטראלעס פון דיא ארגאניזאציעס !
אזן אנדערע שטעדט,דער יוגענד האט זיך גיוואלט מיט גוואלד
ארויסרייסען פון דיא איינגע ראמען און וועלכע זיי האבען
גילעבט אבער עס איז גיוועזען אומעגליך פאר אלעמען זיך
ארויסרייסען און פארען נאך ישראל צום בוען און שאפען, און
עס האבען פייל וויניג איינטייל גינומען אין אויפבוי פון
אונזער לאנד ישראל.

אויך מיז איך דערמאנען גיוויסע מענשען פון אונזער שטאט וועלכע
זיינען גיוועז די ארגיניזאטרן פון אונזער קולטור און דער
פונדאמענט פון אידישקייט ווי אונזערע שולען בתי מדרשים
ציוניסטישע ארגאנאזיציעס,חיים ראזענבלום ישב ראש פון תרבות
שמואל ברוך פריידין הרב יוסף שולמאן פון מזרחי און נאך אנדערע
און פון מיינע שול חברים וואס מיר האבען גילערנט צוזאמען אין
ארגאניזאציעס וויא קרן קימת, תרבות ביבלואטעק וועלכע איז
גיוועז אטייל פון אונזער ביבלואטאק וויא מיר אגרופע פון יוגענט
האבען גישאפען אין 1921/22 מיט דעם נאמען "התחיה" דיא גרופע
איז באשטאנען פון דיא חברים משה ראפאלאוויץ, ירחמיאל מורשטיין,
מרדכי פערעלמוטער "שלום לייבגער און יחזקאל קאפלאן" וועלכע
זיינען אין ארגענטינא זעליק נאוויק און אויך אפרים געלמאן ,
שמואל יארנעוווסקי און דאס איז גיוועז דער שטייס צוא זיך
פארבינדען מיט דעם תרבות און פון דעם איז גישאפען גיווארען צוא
תרבות ביבליאטעק פון וועלכען דער יוגענד האט גיצויגען דעם גייסט
פון ציונות, אויך פין "קרן קימת" גאמיטעט מיז איך דערמאנען
דיא וואס האבען מיט גיארבעט ירחמיאל מורשטיין, מרדכי פערעלמוטער,
משה ראפאלאוויץ, משה פוטריצקי, אליעזר פוטריצקי און אויך אפרים
געלמאן, נחום געלמאן מורשה פון קק"ל און אזוי האט זיך גיצייגען
דער לעבען מיר זיינען גיווארען עלטער און עס אויסגיוואקסען
איוגענד וועלכער איז גיגאנגען ארבעטען אויף הכשרות זיך
צוציגרייטען צו פארען נאך ארץ ישראל וועלכע זיינען דא אין
אונזער לאנד. ליידער ניט אלע וויא מיין ברודער יוסף וועלכער איז
גיוועז אין הכשרה מיין שוועסטער ליזה פון השומר הצעיר אויך מיין
ברודער בח און אסאך אנדערע עס איז מיר שווער אויסצושרייבען פון
אונזער ליבע שטעטעלע זעלווע מיט דיא איינוויינער באקאנטע פריינד
וועלכע זיינען גיבליבען אוועק מיט רויך און פייער יונג
און אלט קינדער וועלכע עס האבען נאך די וועלט ניט אנגיזעהן.איך
וויל וויינינג איבערגעבען פאר דער וועלט און מיינע פריינד דעם
קאמף וואס האבען געפירט אונזערע ברידער און שוועסטער פארן לעבען

אונטער דער רצח היטלר ימח שמו, פון אונזער שטאט זעלווע וועלכע
עקסיסטירט ביט מער פאר אונז.

28.11.1983

אין 1933 מיט היטלערס קומען צוא דער מאכט האט זיך אטרייסעלגיטאן
דער פונדאמענט פון איירפה צוויטען זיי פוילען. אויך איזגיוואירען
דער אנטעסעמעטיזם גרייס. אסאך אידישע פרנסות זיינען אוועגענומען
גיווארען און אייך אין זעלווע. דער יוגענד האט גייטרייט
אויסצוואנדערן פון אונזער שטאט, ווועמען דער מזל האט גיהאלפען,
האט זיך ארויסגערעסען ווער נאך ארץ-ישראל, קאנאדע, ארגענטינע
אבערליידער זעהר וויניג. "סעפטעמבער 1939" האט היטלערס מאשין
אריינגעמארשירט אין פוילען און דעם אפמאך וואס היטלער האט גימאכט
מיט סטאלין זיך צעטיילט מיט פוילען ביז ביאליסטאק איז גיבליבען
ביי היטלערן און פון ביאליסטאק האבען זיי צוגיטיילט צוא מינסק
סהייסט צוא ווייסרוסלאנד וואס מיר זעלווער אידען האבען
געדיינקט גאט פאר דעם. די נייע מאכט האט גינומען איינפירען
אירע גיזעצען פון וואס מיר יידן ליידען אמעסטען דיא מער
פארמעגליכע און די געגען פארטיי מענשען וויא ציוניסטישע, האבען
גילעבט און שרעק ארויסגעפירט צוא ווערען אלס פאליטישע ארעסטירטע.
און דער לעבען אונטערן קאמוניסטישען רעזשים האט זיך גינומען
"אויסקריסטאלעזירן" די ביידע גיביידעט פון די שולעס איז
פארביטען גיווארען אויף רוסיש און ווייסרוסישע ווי געוויסע
לערער האבען פארנומען גיוויסע אמטען וויא מעטעק באסיוק מיין
שוואגער ליזערמאן איז גיווארען אינספעקטאר פון דיא שולען
אין "ראיאן" סהייסט זעלווע און אומגעגענט מען האט איינגעשטימט
מיט דעם גורל און מיט דעם לעבען פון דער נייער מאכט וואס מען
האט גירעכנט אז דאס בלייבט אאייביקייט, דיא מאכט האט זיך
גינומען די רייכערע פארמעגלוכע בעלי בתים די באראדיצקעס

ספעקטארס וואלשטיינס משה לאנדעוויצקי מיט זיין פאמיליע, האט מען פארשיקט נאך סיביר. אויך איז געווען שווער צוקריגען ארבעט אז מען איז געווען א סוחר פון פריער און אזוי ארום האב איך אוועגיפארען ארבעטען אין ביאליסטאק. ביז וואנען איך האב באקומען אפאספארט פון דער סאוועטישער מאכט אלס א ארבייטער און 6 מאנאט פאר דעם אויסברוך פון דער מלחמה פון 1941 האב איך זיך אומגעקערט צוריק נאך זעלווע ווי איך האב געקריגען ארבייט ביז יוני 1941.

ווען די היטלעריסטישע ארמיי האט אריינגע ארשירט אין זעלווע. נאך 14 טעג. קאמפען וואס האט אנגיגאנגען צווישען די דויטשע ארמיי מיט דער סאוועטישער ארמיי. וועלכע איז געווארען ארומגירינגלט איז דיא שטאט זעלווע אפגימעקט געווארען,געבליבן אייניקע חורבות,אין די קאמפען אין סטאט זיינען געווען ביי 80 טויטע און פארוונדעטע פון אונזערע אידישע איינוויינער אבער מיר האבען נאך גארניט גיוויסט וויא גרייס דער אומגליק וואס עס וועט שפעטער זיין מיט דריי טעג נאכען אריינמאשערין. פון דער ארמיי זיינען גיקומען מיט אוויזיט דיא געסטאפא און זיי האבען אויפגיפאדערט אז אלע מענער זאלען זיך קומען מעלדען איך בין אויך געווען צווישען אלעמען סאיז מיר באשערט צו זיין דער עדות וואס האט זיך אבגיטאן אין דיא דריי שעה מיר האבען פארלארען 40 פון אונזערע בעסטע אינטעלעגאנץ פון זעלווע אזוי האבען זיי זיך גיפירט אריינקומענדיג אין יעדער שטאט אין שטעטל צונעמאן דעם אינטעליגענץ כדי עס זאל ניט זיין ווער זאל ארגאניזירען דעם לעבען פון דער אידישער באפעלקערונג. מיט מאשינעס האט מען זיי אוועגעפירט צוא ברעשקער וואלד און אלעמען דער שאסען. פון דעם טאג האבען זיי פאראדענט אונטער דער אנפירונג פון פויליש יוגנט פאליציי, מיט זייער אקטיוו הילף ליקווידירן דעם יידישן ישוב פון זעלווא.

הונגער און בייט איז געווען זעהר גרייס ווייל קיין זאכען
און עסען איז שוין ביט געווען אלעס איז פארברענט געווארען
נור איין זאך קיין יודענראט מיט אידישע פאליציי איז ביי
אונז ביט געוועזען וויא אין אנדערע שטעט אין פוילען אזוי
האט גילעבט אין קעלערן אין שרעק און מאטערניש צו קענען
פארדינען אשטיקעל ברייט איז מען געווען אויסגישטעלט צום טויט
איינציגע קצבים וועלכע מען האט גיכאפט פארקייפענדיג פלייש האט
מען זיי איפגיהאנגען אין מיט גאס אויפען מארק. מען האט
פאראורדענט דער אידישער באפאלקערונג זאלען קומען ביידזיין
דיא עקזעקוציע אזוי האבען זיין גילעבט אין שרעק 1½ יאהר ביז
נאך סוכות 1942. האט מען צונויפגינומען אלע זעלווער אידען
און אייך פון אלע שטעטלאך ארום וואלקאוויסק אין דעם לאגער
און וואלקאוויסק אין דעם לאגער פון דיא רוסישע גיפאנגענע
וועלכע מען האט ליקווידירט אויסשיסענדיג ביז איינערע האבן
פארנומען די אידען פון דיא ארומיגע שטעטלאך אויך זעלווע
בתוכם און פון דארט זיינען אוועגעפירט געווארען נאך
טרעבלינקע. וויא אלע זיינען פארגאזט געווארען. גיראטעוועט
האבען זיך פון אלעמען איז משה סאלוצקי מיט זיין ברודער
כתריאל,"לאזער יאנקעל לאנצעוויצקעס" בתן חנן דעם קצבס
און דיא וואס האבען. אנטלאפען אין 1941 נאך רוסלאנד
וועלכע גיפינען זיך אין ארץ ישראל, קאנאדער, ארגענטינא,
אוסטראליע ביי 20/25 פערזאן און אזוי איז ליקווידירט געווארען
אונזער זעלווער ישוב וועלכער איז אלט געווען 600 יאהר, וועגען
מיין איבערלעבען מיט מיין משפחה אין א באזונדער קאפיטאל,
צווישען ארויסגעפירטע אין ברעשקער וואלד זיינען דיא פאצטיוועס
שמואל ברוך פריידין און איבריקע לערער.

אפרים געלמאן

מיין משפחה

יעצט וועגען מיר מיט מיין משפחה ! נאך דעם ארייננמארש פון די היטלער ארמיי אין זעלווע דעם 6 יולי 1941 און דיא שטאט איז געבליבען אין חורבות זיינען געוועזען צוא 4 פאמילאס אין אקעלער האב איך מיט מיין פרוי און 2 קינדער אוועק נאך דערעצין ווייל דארט זאנען פערבליבען מער הייזער אין דיא שטאט האט אזיי פיעל ניט גילוטען פון דיא באמבעס זייענציג ביי 7 מאנאטען אין דערעצין האב איך זיך אומגיקערט צוריק נאך זעלווע ווייל מען האט גינומען מאכען אגעטא "צאם" אפארקען און זעלווע איז קיין געטא קיינמאל נישט גמאכט גיווארען ווייל מיר זיינען ניט גיווען פארברענט אין דער צייט פון דיא קאמפען אבער לייגג האבען מיר ניט גיקענט זיין אין זעלווע ווייל מיר זיינען ניט גיווען פארשריבען אין דער צאל פון דיא אידישע איינווינער ביי יעדים צייט זיינען מיר גיוועזען אויסגישטעלט דער שאסען צו ווערען און אויך, די אידען ביי וועמען מיר האבען זיך גיפונען, האבען מיר באשלאסען גיוואנדערט נאך וואלקאוויסק וויא מען האט אונז איינגימאלדען. דארט האב איך גיארבעט ביי בויען שאסייען וועגען 14/16 שעה אטאג גילעבט האבען מיר 6 פאמיליעס אין אהויז, אין הונגער און נייט.

מיט 4 מאנאט שפעטער נאך סוכות ווען מען האט גינומען צונייפקלייבען דיא אידען פון וואלקאוויסק און אומגעגענד כדי צוא ליקווידירען נאך טרעמבלינקע צום פארגאזען האט זיך אונז איינגעגעבען ביינאכט ארויסגיין פון שטאט דורך פעלדער און וועלדער וועלכע סהאט אונז גינומען 10 טעג אנצוקומען אין די וועלדער צווישען דערעצין און זשעטעל צוא דיא רוסישע פארטיזאנער און וועלכע זיינען שוין גיווען יונגע בחורים און עלטערע פון דערעצין

וועלכע זיינען נאך אנטלאפען פון דער שחיטה און דערעציין ביי 150 פערדאן אויך צווישען זיי פרויען און קינדער, דארט האב איך גיטראפען משה סאלוצקי מיט זיין ברודער כתריאל און נתן חבה סאלוצקעס וועלכע האבען זיך גיראטעווועט פון זעלווע אין דעם טאג פון דער ליקווידאציע אזוי זיינען מיר אייך אנגיקומען אין דעם לאגער פון דיא פארטיזאנער וועלכע איז באשטאנען פון בולוקס אטריאז ווי מען איז גיוועזען אונטערגיווארפען אמיליטערעשע דעסציפלין פאר די 26 מאנאטען ביז יולי 14, 1944. אונזער אידישע גרופע האט זיך אויסגיצייכנט אין קאמפ מיט די דייטשען מעה וויא אנדערע גרופעס ווייל מיר זיינען אידען ביי ארונטערייסעון בריקען באנען און אנפאלן אויף מיליטערישע פאטרולען וועלכע פאטרולירט וועגען באן ליבעס שאסיוען נעמענדיג נקמה פאר אונזער פארגאסענעם בלוט פון אונזערע ברידער און שוועסטער און אזוי האבען דורגילעבט 26 מאנאטען אין קאמפ מיט די דויטשען ווי עס אומגיקומען ביי 80 פראצענט פון אונזער אידישער וועגנד, וועלכע פאבען גיקעמפט געגען די דייטשען זייענדיג פארטיזאנער. און יולי דעם 14, 1944 זיינען מיר באפרייט גיווארען דורך דער רוסישער ארמיי. מיר זיינען ארויס פון דיא וועלדער אנגיקומען צוריק אהיים אין זעלווע. פוסט וויסט קערגלאך אש שטיינער ניטא קיין אייגוויינער ניטא קיין בעלי בתים, בתי מדרשים, שולען מען זעט ניט קיין נאנטע ניט קיין ווייטע פריינד ניט קיין חברים חברות פון אונזער ליבער שטאטישע משפחה, אבער דער לעבען מיז אנגיין ביסלעכווייז גיקריגען אצימער וויא מען זאל קענען דעם קאפ אנודערצולייגען. די גוישע באפאלקערונג האט אונז ניט גיוואלט זעהן ווייל מיר זיינען גיוועזען דיא איינציגע עדות פון דעהר מערצערישע ארבעט און אויך ווייל זיי האבען ניט גיקענט אויסניצען דיא זאכען וואס זיי האבען אנגיראבירט פון די אידיען אויס מורא אז מיר זאלען ניט דערקענען ! אייך קומענדיג האבען מיר גיטראפען מרדכי ליושאוויץ, וועלכער האט זיך גיראטעווועט אזן גיקומען

צו די הורבות אין זעלווע אונזער פרייד איז גיוועזען זעהר גרייס טרעפעבדיג מאטעלען לאשאוויץ מיר האבען גיטאן פאר אים וואס מיר האבען גיקענט; אין סעפטעמבער 1945 האבען מיר פארלאזען זעלווע אין דורך לאזש נאך עסטרייך מיט דער מעגליכקייט פון דער בריחה סאלצבורג לינץ וואו מיר האבען אנגיהויבען פירן אנארמאלין לעבען די קינדער האבען אנגיהייבען לערנען צווישען אידישע קינדער.

אזן אזיי האבען מיר גילעבט אין עסטרייך פון 1945 ביז 1951 האבען מיר אויסגיוואנדערט נאך אמעריקא וואו מיר זאנען אפאמיליע מיט קינדער אייניקלאך, פאר וועלכע מיר דאנקען גאט ביז היינט. אבער פארגעסען אונזער חורבן וועלען מיר קיינמאל ניט עס ווייטאגט דיא הארץ פאר מיינע ברידער און שוועסטער, פריינד, משפחה מיין שטאט זעלווע מיט אירע קדושים שמסרו את נפשם על קידוש השם מיט דעם קאמפ פארען ווילען צום לעבען וועלכע מיר אלע לעבען גיבליבענע וועלען קיינמאל אייך ניט פארגעסען.

זייענדיג מיט דער גרופע פארטיזאנער האט מען מיר אויך באשטימט אז איך זאל זעהן פון צייט צוא צייט באזארגען מיט עסען אקליינע גרופע פון פרויען מיט קינדער וועלכע לעבען היינט אין ישראל און אין אמעריקא אין דער גרופע זיינען אויך גיוועזען 4 מיידלאך, מיין פרויס ברודערס קינדער וועלכע זיינען אין ישראל, און האבען שיינע פאמילועס מיט קינדערלאך.

known in scholarly circles as the author of two collections of sermons. His first book was published in 19888 under the title' "EVVEN YEHOSHUA", The Rock of Joshua. In 1905 and again in 1908, his second collection was published under the title, "BEYT YEHOSHUA", The House of Joshua.

THE FAMILY OF ELIEZER FREIDIN

Eliezer Freidin married Bella Sedletsky, and five children resulted from this union: Jacob Freidin, Max Freidin, Jonah Freidin, Tanya ("Taibel") Freidin, Faygel Freidin. All are believed to have perished in the holocaust.
Eliezer was of genius caliber, having been ordained as a Rabbi at the age of 16. Rabbi Isser Yehuda Unterman, who would be Chief Rabbi of Israel was a resident in his home for three years.

THE FAMILY OF REUVEN JONAH RUBINOWITZ

His children were: Karl and Isidor Rubinowitz and Leah, Nathan, Max, Jack, Milton Rubin.

THE FAMILY OF RACHEL BEILEH POMERANTZ

She married Barnett Pomerantz. They had two daughters, Lottie and Lena. The family emigrated to the U.S.A.

THE FAMILY OF HASIA FAGEL FUTRITZKY

She married David Futritzky. There were five children: Moshe Beryl Ritz, Max Ritz, Rivkah Frum, Izz Ritz, Eliezer "Lou" Ritz.

THE FAMILY OF ESTHER LEAH MEDNICK

Esther Leah married Rabbi Chaim Mednick. Their only daughter, Thelma ("Hannah Taibel") lives in Tel-Aviv.

2. Morris Freed, married Goldie ("Gussie") Gindin and had three children: Bernard Freed, Toby Forman, Jeanette Socks.

THE FAMILY OF BENJAMIN FREED

Benjamin Freed was a scholar and a teacher of religious studies. He married his niece, Anna Freed. Benjamin Freed continued to practice as a Hebrew teacher, and lived to be 90 and Anna lived to be 80. Their children are: 1) Sarah Berger, who married Louis Berger. The marriage was ill-fated and Sara returned to live with her parents where she gave birth to her only son, Jack Berger. Jack was raised in his grandparents home, and went on to become an engineer and a banker. He married Carol Kleinberg, and they have six children: Sharon Ann, Daniel, David, Judyth, Rachel and Robert Ian. The Bergers live in New Jersey. Sara Berger lives in Monsey, N.Y.

2) Harold Freed, married Pearl Goldstein. They have three daughters: Deborah Getman, Susan Hollander and Beth Silverstein, and several grandchildren. 3) Joshua Freed married Harriet Mandelbaum. They have three children: Jonathan, David and Benjamin.

THE FAMILY OF ZVI HIRSCH FREIDIN

To the best of our knowledge, there are no survivors from this family.

III. THE FAMILY OF YEHOSHUA FREIDIN

Eliezer Freidin, Reuven Jonah Rubinowitz, Rachel Beileh Pomerantz, Hasia Fagel Futritzky, Esther Lean Mednick.

Yehoshua Freidin was an ordained Rabbi of considerable scholarly reputation. He held a modest pulpit, in the tiny hamlet of Ozernitsa, ten miles east of Zelva. He was well-

THE FAMILY OF BORUCH FREIDIN

Boruch Freidin married Genendel Rubinstein, daughter of Zalman and Pearl Rubinstein. Three children were born from this marriage: Anna Freed ("Channeh"), Isidore Freed ("Itzel") and Morris Freed ("Moisheh").

Boruch Freidin contracted an incurable disease as a young man, and passed away, leaving Genendel widowed with three very young children.

It was Isidore Freed who was the catalyst for bringing this segment of the family out of Zelva to the U.S. Isidore came to New York in 1907. Morris Freed arrived in New York in 1910. Isidore Freed married Sarah Kirschner.

Beginning after the First World War, Isidore Freed undertook initiatives to bring the remainder of his family to the U.S. In 1921, he brought Benjamin and Anna Freed to the U.S., along with their sole surviving daughter, Sarah. In 1923, he brought his mother, Genender, ald his two sisters, Ray and Fagel to the U.S. Genendel lived to see the birth of her first great-grandchild, Jack Berger, before the would pass at the age of 77.

1. Isidore Freed and Sarah had three children: Leonard Freed, who became a physician and radiologist. He has two sons.

2. Beatrice Melnick, who was trained as a social worker, and married Dr. Jacob ("George") Melnick. They have three children: Arthur, Laurence ("Larry") and Judy Brickman.

3. Arnold Freed, who is a microbiologist. He married Pauline Adelman and they have three children: Dr. Jeffrey, Valerie ("Laurie") and Debra.

5. Tanhum Yitzhak Freidin ("Itchkeh") took over the family business, and so he became the fourth generation Freidin to be a butcher. Itchkeh Freidin married Malka German, granddaughter of Yosheh Gelman, the Maggid, and continued to live in Zelva, where he prospered as a butcher and cattle merchant. Itchkeh and Malka Freidin had six children. One daughter died in early infancy. The surviving five children are: Chaim Jonah Gilony, Aharon Freidin, Miriam Sabarov, Yehoshua Freidin, Moshe Freidin.

This family is the foundation of the Freidin presence in the Holy Land. It was Chaim who first emigrated to the Holy Land in 1933, motivated by the intense Zionism that he had acquired as a member of the Betar movement, and his direct contact with the Charismatic Vladimir Ze'ev Jabotinsky. Chaim was perceptive enough to sense the impending disaster that was beginning to descend on Eastern European Jewry. Although conditions were far from good in the Holy Land, he portrayed the situation optimistically to his father back in Zelva. Eventually he persuaded his father to emigrate, and in 1935, Itchkeh Freidin brought his entire family to Tel Aviv, thus sparing them the terrible fate that overtook those who stayed behind. Times were quite difficult, and Itchke experienced sufficient setbacks in livelihood to tempt him to return to Zelva. However, he eventually opened a butcher store ("Itliz") and continued this business for his entire life. In time, he turned this business over to his youngest son, Moshe, who is the fifth generation in the Freidin family to operate a butcher business. This business runs today at 174 Dizengoff Street in the city of Tel Aviv, Israel.

Jonah Freidin died early in life, as a result of a mishap at the communal bath. His wife, vividly remembered by her grandchildren as "Bubbeh Laskeh" lived to age 88. She died of hunger at the onset of the Second World War.

The five children of Jonah Freidin were:

1. Hannah Sarah Bublceki, married to Reuben Bublceki, had three children Jejna, Katriel and Haya. Reuben died as a young man. The rest of the family were killed in a pogrom.
2. Charles Fried "Tzalkeh", was the first of the Freidin family to emigrate from Zelva to the U.S. He married Shushka Novick, their children are: Jack Fried, Ben Fried, married to Esther Camlir, Rose Danenberg, married to Nat Danenberg, Sarah Kasen, married to Henry Kasen.
3. Ida Dinnes ("Haya Laskeh's"), who came to the U.S. as a result of the efforts of her uncle Simon Helig. She married Samuel Joseph ("Joe") Dinnes, and they lived their entire lives in Brooklyn, N.Y. They had three children : Abe ("Red") Dinnes, John Dinnes, Molly Moskowitz. Joe and Ida Dinnes are deceased. Their son, "Red", was a fighter pilot, who was shot down and killed in the Second World War. John Dinnes, now deceased, was a dentist, who had two children, Martin and Marjorie Cohen, who both live with their families in California. Molly and Irving Moskowitz live in Brooklyn. Irving is a window shade and venetian blind manufacturer. The Moskowitzes have three children, Donald, Philip and Amy Schoenfeld, and three grandchildren.
4. Fanny Shapiro ("Frumkeh") came to the U.S. and married Isadore Shapiro. They had one son, John Shapiro who married Bea Silverman and they have three children and four grandchildren.

thorough and respected, that his opinion on the status of the kashrut of a slaughtered animal was always accepted without recourse to higher rabbinical authority.
We date Tanhum Yitzhak's age from the tellings of his grandson, Benjamin Freed. In these tellings, Benjamin would often refer to the fact that Tanhum Yitzhak lived to be ninety five. Benjamin recalled hearing from his grandfather that he, Tanhum Yitzhak, remembered seeing Napoleon's Grand Armee on its march to and from Moscow.

II. THE FAMILY OF AHARON FREIDIN

The older son, Aharon, carried on his father's occupation as a butcher. Times were hard,and within the memory of our family elders, Aharon Freidin had difficulty making a living. The eight children of Aharon Freidin were : Jonah, Boruch, Abraham, Haya Beileh, Zvi Hirsch, Liebeh, Etta, Benjamin. The daughters of the family were known to be married. All known surviving generations descended from Aharon Freidin are descended from the three sons Jonah, Boruch and Benjamin.
The migration of Aharon Freidin's descendants truly begins with his grandchildren, although his youngest son, Benjamin Freed came to the U.S.A. in mid-life.

THE FAMILY OF JONAH FREIDIN

Jonah Freidin also was a butcher. He married Laskeh Helig and they had six children, of which five survived. Of these children, all but one, and their families emigrated from Zelva. Laskeh Helig was the sister of Simon Helig who was the founder of the Alliance Colony in Vineland, New Jersey.

ספר

אבן יהושע

דרושים לכל חפציהם, מתקופות השנה, כולל ששה ועשרים דרושים נחמדים, מאורים הרבה מקראי קודש ואגדות חז"ל, אשר אמרתי במקהלות לפני עם קודש, ע"ד המליצה והמשל, וע"ד הפלפול דבר בעתו.

מאתי

יהושע במהר"ר ת"י ז"ל

רב בעיר אטרניצע.:

ווארשא

בדפוס מו"ה יוסף בר"ן אונטערהענדלער נ"י,

שנת תרח"ם לפ"ק

Сеферъ ЭВЕНЪ ІЕГЕШУА.

ВАРШАВА

1888 года.

ספר

בית יהושע

דרושים לכל חפציהם מתקופות השנה כולל דרושים נחמדים ומתוקים. ביאורים הרבה למועדי השנה להאיר נתיב ולישר המסילה במקראי קדש ובאגדות חז"ל אשר אמרתי במקהלות לפני עם ה' להורות להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו על פי התורה והמצוה על פי דרך המליצה והמשל ועל פי דרך הפלפול דבר בעתו.

מאתי

יהושע פריידין במו"ה תנחום יצחק ז"ל
מעיר זעלווע רב בעיר אזערניצע פלך גראדנא
בעל המחבר ספר אבן יהושע.

פיעטרקוב

בדפוס של הרבני זכו' מו"ה מרדכי צעדערבוים נ"י.
שנת תרס"ט לפ"ק

СЕФЕРЪ БЕТЪ IЕГОШУА т. е. Домъ Iегошуа
Духовныя рѣчи по недѣльнымъ одѣламъ Св. Писанія
отъ Iегошуа Фрейдинъ.

Типографія М. ЦЕДЕРБАУМА въ г. Петроковѣ. 1908.

VII

Jack S. Berger

THE FREIDINS OF ZELVA

The present history of the Freidin family of Zelva extends back to the late 18th century. Much of this history has been constructed from the family's own process of oral transmission from one generation to another. Written evidence of the family's existence is rarer, being restricted to a handful of published scholarly works.

BASIC FAMILY GENEALOGY

The earliest verifiable ancestor of the Freidin family is TANHUM YITZHAK FREIDIN. To the best of our knowledge, he had only two sons, AHARON and YEHOSHUA. All of these ancestors were long-lived, having survived well into their nineties, as shown in the figure below:

TANHUM YITZHAK FREIDIN
(1780 - 1875)

AHARON FREIDIN
(1820 - 1916)

YEHOSHUA FREIDIN
(1827 - 1919)

I. TANHUM YITZHAK FREIDIN

Our earliest verifiable ancestor was also known by his Yiddish nickname "TANNEH ITCHEH". Tanneh Itcheh was a butcher and ritual slaughterer ("shochet") for the town of Zelva. We also were told that he was a "Menaker". It is said that his knowledge of kashrut ritual was so

Joseph Kaplan

THE FATE OF MY IMMEDIATE FAMILY IN POLAND

My father Kusiel Kaplan (יקותיאל) believed to have lived in Zelva until the final end of the Jewish community of Zelva.

My grandmother Chana (חנה) believed to have died in Zelva about 1940.

My sister Bela (ביילע) Goldin believed to have lived in Zelva until the final end of the Jewish community of Zelva.

Bela's husband, Ephraim (אפרים) was mobilized into the Polish Army and was apparently killed in action.

Their son Eliezer (לייזער) born about 1936 or 1937 believed to have lived in Zelva until the final end of the Jewish Community of Zelva.

My brother Theodor (טודרס) married. Lived in Skidel near Grodno. He, his wife and daughter, born during the early 1930's, have apparently perished with the Jewish community of Skidel.

Amy and Lucy. Len wrote a book "The Pledge" and dedicated it to his father-in-law who was chairman of the United Jewish Appeal in San-Diego, Calif. The Pledge is an outstanding document about the time when the Jews of the U.S.A. and other countries helped the State of Israel to get amunitions and all kinds of equipment for the war of Independence and the young State.

Lou's son Richard, an economist, died at 45 and left a daughter, Keren. My uncle Chaim's daughter, Frances was married to David Zwanziger; their son Daniel, a professor in physics and spent a year at the Weizman Institute in Rehovot, is father of two girls. His sister Eve has three children. The second daughter, Rhyna, married to Si Goldsmith, has a son Garry.

My uncle Abe has two sons : the oldest one, Benjamin is a psychiatrist, father of three sons: Bruce, Mark and Ronald. The youngest, Harry, is an accountant, married to Sylvia and they have two children, Deborah and Barton.

Only my sister Batya came to Israel before the Holocaust, married in Israel, (and widowed a long time ago) to Meir Feinstein, a devoted and learned pioneer of the 3rd Alia. Her oldest, Sara, died at 42, and left three children Orit, Michal and Paz. Her youngest Shafrira married to Itzchak Fuchs, has two daughters Liat and Shiri.

In the spring of 1935 I came with my wife Chana to Israel, known then as Palestine. My dream to reach our home country became true! We were overjoyed. The British Mandate was governing the country and the Arabs opposed the Jewish immigration and started rioting. The Defence forces stood back, but had victims and wounded. I was wounded, was in the hospital, and came out healthy. Since then I took part in other wars of the young State.

When I came to Israel I raised a large family. Our first born, Nitza, 2 years later - Avia. As the terrible news reached us about our dear families in the old country, the sensible act was - our son Jacob was born, and 4 years later - Dorit. Nitza and her husband Ernst-Rafael have 3 children - Ruth, Yair and Yoav. Avia has a daughter - Efrat. Jacob and Nitza have a son - Itai , and a daughter - Adina. Dorit and Ilan have 2 girls - Inbal and Reut, and a son - Ohad.

I am one of the last of my family. My mother, sisters, husbands and children, aunts and uncles, all gone in the terrible holocaust. We have to remember and carry on our wonderful tradition.

From the same country home came out my aunts, Freidel, a mother of 8, and Lea, a mother of 5 children. They married in Zelva, but to our great sorrow - found their sad end with the rest of the town Jews - in the furnaces of Treblinka.

My uncle Eliezer Moorsteen (Lou) was active in the 1905 Revolution against the Zar, and was in prison. My father got him out by bringing the guards and arranged his escape

schooling, 1st World War broke and we were back home. 4 years of war took 20 million victims, caused damages, brought us soldiers and refugees, we tried to help them as best we could, although we were hungry ourselves. Someone opened a school which was closed after a while. The Germans brought German and Jewish teachers and opened another school, but when they had to escape, again there was disorder all around.

My father was one of the victims of this terrible war, my mother was left with 5 orphans, the eldest aged 13. So she left the house in which we were all born, and many generations before lived, and went to Zelva, to a life of struggle, but among Jews.

A few scholars taught the children a few hours a week. Time was very difficult, unemployment, poverty, so groups organized and joined the socialists or the Zionists. I was very active in Zionist activity, we organized cultural evenings and founded Tarbut School in which my youngest sister was lucky to study, later she bacame a teacher and principal of a school in the town of Slonim.

As I said, we had a hard life, but I kept on learning, payling my violin and dreaming about Zion.

In the Pinsk Book Volume B Page 567, I wrote an article about the Cooperative.

A year later I married Chana Dolinko. Her parents deceased in the Holocaust. The rest of her family live in the U.S.A. among them the Meltzer family, devoted Zionists who contribute much to our country.

R. Moorstein

MY LIFE

In the beginning of the century many Jews lived in farms and villages around the town of Zelva. At the edge of a big forest called Medechova, in an old country house, I came to the world. We were the only Jewish family among 50 Russian and Polish families. The spoken language was White Russian. My sisters and I tried to play with the gentile children, but we were not always welcome, because they said that our people were responsible for Christ's end. The nearest Jewish family lived in a village about 3 k.m. away. We congregated during holidays to celebrate and pray together. We were very happy on such occasions to meet children of our own kind to which we could talk Yiddish. I still remember one of the children, his name is Yechezkel Kaplan, he went to Argentine with his parents, and wrote me once that he writes for a newspaper.

My father, as his forbears before, dealt with woods, he was familiar with all kinds of trees and which ones were fit for export. He bought wood for sale to the farmers to build their homes, and to Jewish merchants. My mother was a daughter of a Rabbie, Leib Bear, a scholar from Piesk. She raised us - my 5 sisters and me in the Jewish tradition, read us stories and sang to us in her nice voice. As a small child I went with my sister to the "Cheder" to learn reading, writing and the Tora, we stayed with relatives in Zelva and came home on Friday. During my first season of

INTRODUCTION

It's been years since 2nd World War in which so many of our people were killed, including our dear ones in Zelva, where we were born and lived until coming to Israel.

In this ancient community our people lived many generations, survived many hardships till the Nazis came, and from this modest community nothing was left.

It is our duty to tell our sons that these Jews were brave and proud men who fought back. They did not live to see the establishment of our country, so the only thing we can do is to commemorate them in this book.

On 2nd World War (1939-1945) in the most horrible holocaust of the history of our people, 6 million men, women and children were killed by the Nazis.

I am a descendant of the last generation of the people of Zelva. We do not have enough documents to tell us about the life of the old generation. My knowledge is based on personal memories of the life in our town since the beginning of the century. The community services were done voluntarily to help the needed. Young people were organized in Zionist and other movements.

Museum of the Jewish Diaspora

י באייר תשל"ח
17-MAY-78
זלווה
• • • • •

Z E L V A

Zelva (Pol. Zelwa), town in Grodno Oblast, Belorussian S.S.R. Jews were accustomed to visit the Zelva fairs from the end of the 15th Century. A Jewish community, under the jurisdiction of the Grodno Kahal,was established in the late 16th Century. During the 18th Century Jews traded at the local fairs, dealing in horses and in furs imported from Moscow. The lay and rabbinical leaders of Lithuania met at these fairs and after 1766, when the Council of the Four Lands was disbanded, Zelva became the customary meeting place for Rabbis of the region. Excommunications against the Chasidim were publicized here in 1781 and 1796, and a plan of action was drawn up to suppress the Movement. In 1766 there were 522 Jews who paid the poll tax. In 1793 Zelva was annexed by Russia. There were 846 Jews in 1847, and 1,844 (66% of the total population) in 1897. Between the world wars Zelva was part of independent Poland and possessed Tarbut and Yavneh schools. In 1921 the Jewish community numbered 1,319 (64%). The community was annihilated in world war II.

ספר זיכרון

זלווה

העורך: ירחמיאל מורשטיין

חברי המערכת:
יצחק שלו, דורה גייגר, יהושע פריידין

בהוצאת ארגון יוצאי זלווה בישראל

תשמ"ד - 1984

*

ZELVA-MEMORIAL BOOK

Edited by Rachmiel Moorstein

Published by the Zelva Committee in Israel

Israel - 1984

RKY

*PXW
(Zelva)
93-1007